

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ISSN 2076-5843

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

ICV 2015:47.26

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
Серія
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Виходить 4 рази на рік
Заснований у березні 1997 року

№2. 2017
(Частина 2)

Черкаси – 2017

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16161-4633ПР від 11.12.2009

Журнал розрахований на економістів, викладачів, науковців, аспірантів, студентів.

Журнал входить до «Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 15 квітня 2014 року № 455.

Випуск №2 (частина 2) наукового журналу Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки» рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №1 від 30.08.2017).

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus (ICV 2015:47.26) та реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), індексується Google Scholar.

Головна редакційна колегія:

Черевко О.В., д.е.н., проф. (головний редактор); *Боечко Ф.Ф.*, член-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); *Корновенко С.В.*, д.і.н., проф. (заступник головного редактора); *Кирилюк Є.М.*, д.е.н., проф. (відповідальний секретар); *Архипова С.П.*, к.пед.н., проф.; *Біда О.А.* д.пед.н., проф.; *Гнезділова К.М.*, д.пед.н., доц.; *Головня Б.П.*, д.т.н., доц.; *Гусак А.М.*, д.ф.-м.н., проф.; *Десятов Т.М.*, д.пед.н., проф.; *Земзюліна Н.І.*, д.і.н., проф.; *Жаботинська С.А.*, д.філол.н., проф.; *Кузьмінський А.І.*, член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; *Кукурудза І.І.*, д.е.н., проф.; *Лизогуб В.С.*, д.б.н., проф.; *Ляшенко Ю.О.*, д.ф.-м.н., доц.; *Марченко О.В.*, д.філос.н., проф.; *Масенко В.В.*, д.і.н., проф.; *Мігус І.П.*, д.е.н., проф.; *Мінаєв Б.П.*, д.х.н., проф.; *Морозов А.Г.*, д.і.н., проф.; *Перехрест О.Г.*, д.і.н., проф.; *Поліщук В.Т.*, д.філол.н., проф.; *Селіванова О.О.*, д.філол.н., проф.; *Чабан А.Ю.*, д.і.н., проф.; *Шпак В.П.*, д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Кукурудза І.І., д.е.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Економічна теорія»); *Процаликіна А.М.*, к.е.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Економічна теорія»); *Мігус І.П.*, д.е.н., проф. (відповідальний редактор напрямку «Менеджмент та економічна безпека»); *Зачосова Н.В.*, к.е.н., доц. (відповідальний секретар напрямку «Менеджмент та економічна безпека»); *Врубель Ю.* д.е.н., проф. (Польща); *Волейшо Я.*, д.е.н., проф. (Польща); *Єжі Веславські*, д.е.н., проф. (Польща); *Єфіменко Н.А.*, д.е.н., проф.; *Кирилюк Є.М.*, д.е.н., доц.; *Пасека С.Р.*, д.е.н., проф.; *Петрова І.Л.*, д.е.н., проф.; *Пузіков В.В.*, д.е.н., проф. (Білорусь); *Соловійов В.М.*, д.ф.-м.н., проф.; *Штильова В.О.*, д.е.н., доц.

За зміст публікації відповідальність несуть автори

Адреса редакційної колегії:

18000, Черкаси, бул. Шевченка, 81
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,
кафедра менеджменту та економічної безпеки, тел. (0472) 37-11-15,
web.-сайт: www.ejournal.cdu.edu.ua
e-mail: natazachosova@ukr.net

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 330.131.5:658

АНДРУСЯК Наталія Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства, обліку і
аудиту, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА

В статті розглянуто стратегію розвитку галузі овочівництва та теоретичні основи економічної ефективності виробництва і переробки овочів. Запропоновано стратегію економічного розвитку галузі овочівництва, яка має бути спрямована на формування ефективного, соціально спрямованого сектору економіки, що повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі на основі його багатокладності та пріоритетності підтримки овочевих господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою. На підставі викладених думок узагальнено трактування поняття “економічна ефективність овочівництва”.

Ключові слова: економічна ефективність, виробництво овочів, переробка, витрати, доходи, прибуток, стратегія розвитку, галузь овочівництва, сектор економіки.

Постановка проблеми. Ринкова система визначає необхідність пошуку й вибору ефективних шляхів та способів ведення господарсько-фінансової діяльності підприємств, управління на місцевому рівні й функціонування економіки як системи загалом. Тому розробка стратегії економічного розвитку і напрямів підвищення економічної ефективності виробництва на всіх етапах розвитку суспільства є завжди важливими.

В умовах розвитку ринкової економіки попит на матеріальні блага постійно зростає, а необхідні для їхнього виробництва ресурси обмежені. Звідси виникає проблема підвищення ефективності, що значною мірою потребує розгляду й вивчення теоретичних та практичних аспектів цієї категорії, методичних підходів до визначення ефективності та розробка стратегії економічного розвитку галузі овочівництва. Ефективність виробництва як економічна категорія відображає дію об’єктивних економічних законів і виявляється в результативності виробництва. Вона є тією формою, у якій реалізовано мету суспільного виробництва. Проте серед науковців не існує єдиного універсального визначення ефективності і бачення стратегії економічного розвитку певної галузі. Тому актуальним є вирішення проблеми щодо трактування поняття “економічна ефективність виробництва” та розробки стратегії економічного розвитку галузі овочівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення теоретичної сутності економічної ефективності виробництва та розробки стратегії економічного розвитку галузі зробили такі відомі вітчизняні вчені, як: В. Г. Андрійчук, О. В. Крисальний, В. І. Мацибора, В. П. Мертенс, П. О. Мосіюк, С. І. Мельник, В. А. Сердюк, П. П. Руснак, М. М. Рудий, А. А. Чалий та ін. Проте, недостатньо вивченими залишаються теоретичні основи розробки стратегії економічного розвитку галузі та економічної ефективності виробництва овочів відкритого ґрунту.

Мета та завдання дослідження. В сучасних умовах господарювання виникає необхідність глибокого вивчення стратегії економічного розвитку галузі та економічної ефективності виробництва овочевих культур. Необхідність вирішення відмічених питань, їхня складність і актуальність для економіки України зумовило вибір теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Галузь овочівництва України формує продовольчу та у визначених межах економічну безпеку держави. Крім стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним і доступним продовольством, овочевий сектор економіки спроможний на вагомий внесок у розв'язання світової проблеми голоду.

Подальше входження до світового економічного простору, посилення процесів глобалізації, лібералізації торгівлі потребує адаптації до умов, що постійно змінюються, а відповідно – подальшого удосконалення стратегії економічного розвитку галузі овочівництва.

Український овочевий сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, може сприяти розвитку національної економіки та її ефективній інтеграції у світовий економічний простір, а отже, зростанню доходів задіяного в овочевій галузі сільського населення, кількість якого становить понад третину всього населення країни, а також забезпечити мультиплікативний ефект розвитку інших галузей національної економіки.

Стратегія економічного розвитку галузі овочівництва спрямована на формування ефективного, соціально спрямованого сектору економіки, що повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі на основі його багатокладності та пріоритетності підтримки овочевих господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою.

Стратегічними цілями економічного розвитку галузі овочівництва є:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості овочевого сектору шляхом розвитку різних форм господарювання;
- сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості галузі овочівництва та фінансової безпеки овочевих підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної овочевої продукції, її ефективності, забезпечення стабільності ринків;
- розширення участі України у забезпеченні світового ринку овочевою продукцією;
- раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження овочевого сектору на навколишнє природне середовище.

У публікаціях вітчизняних і зарубіжних учених сутність економічної ефективності зводиться до співвідношення “затрати – випуск”, що характеризує зв'язок між кількістю одиниць засобів виробництва й одержаною в результаті кількістю продукції. Такої теоретичної концепції дотримується велика кількість західних економістів. Зокрема, Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю вказують, що велика кількість продукції, яка одержана від певного об'єму затрат, означає підвищення ефективності, а менший об'єм продукції від відповідного об'єму затрат вказує на зниження ефективності [1].

На думку Самюельсона, ефективність означає, що у виробництві практично повинні бути відсутні втрати, тобто ресурси мають використовуватися настільки ефективно, наскільки це можливо [2]. На наш погляд, таке визначення ефективності не повністю розкриває її сутність, тому що важливо не тільки збільшувати випуск продукції, але й реалізувати її за ринковою ціною, щоб одержати прибуток. Процес виробництва матеріальних благ слід розглядати як основний етап циклу відтворення. Будь-який вид продукції на життєвому шляху проходить окремі стадії свого відтворювального циклу – виробництво, розподіл, обмін і споживання. Наявність цих стадій є закономірністю економічних процесів.

Вивчаючи ефективність виробництва на рівні конкретного підприємства, В. Г. Андрійчук, П. П. Руснак, М. М. Рудий, А. А. Чалий визначають її як кінцевий

результат використання конкретних засобів виробництва та робочої сили на певному проміжку часу [3, 4]. В. І. Мацибора, В. П. Мертенс визначають ефективність підприємства як досягнення конкретних результатів у процесі виробництва при належній взаємодії трьох визначальних складових: робочої сили, праці та предметів праці. Використання цих чинників дає можливість виробляти суспільно корисну продукцію або надавати послуги [5].

Отже, із сказаного вище, можна зробити висновок про те, що факторами кінцевого економічного ефекту завжди є три складові елементи: людський капітал, засоби праці та предмети праці. При їхній взаємодії може досягатися інтеграція факторів виробництва, які позитивно впливають на результат діяльності підприємства. Висловлені погляди взаємодоповнюють один одного, проте мають відмінності в різних авторів щодо визначення економічної ефективності.

Ефективність виробництва є визначенням неоднозначним, яке відображає різні аспекти процесу відтворення. У дослідженні ефективності виробництва необхідно враховувати те, що вона являє собою складну функціональну систему, яка складається з окремих організаційних підсистем. Причому вона є невід'ємною складовою економічного, соціального та суспільного життя. Тому такий взаємозв'язок обумовлює наявність різних видів ефективності, які відображають місце та роль виробництва в суспільному розподілі праці. Основними серед них є комерційна, господарська, технологічна, соціальна, екологічна й економічна.

Економічна ефективність виробництва є важливою характеристикою економіки: її проблема є основним питанням економічної теорії, яка вивчає шляхи найкращого використання або застосування рідкісних ресурсів із тим, щоб досягнути максимально можливого задоволення потреб суспільства. Проблема економічної ефективності полягає в тому, що з певних ресурсів можна виробити декілька видів продукції або навпаки, тобто виникає велика кількість можливостей, які можна враховувати при вирішенні питання про підвищення ефективності виробництва. Розв'язання таких питань перебуває в межах виробничих відносин, які зумовлені можливостями виробництва та асортиментом продукції.

Тому, ми вважаємо, що економічна ефективність – це досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці. Її слід розглядати як складну й багатоаспектну категорію, що складається з:

- оптимального співвідношення між витратами ресурсів і обсягом товарів та послуг, які виробляють із цих ресурсів;
- максимального обсягу виробництва товарів і послуг з використанням мінімальної вартості ресурсів;
- виробництва товарів певної вартості за найменших витрат ресурсів;
- отримання максимуму з доступних для людини обмежених ресурсів;
- оптимального співвідношення цінності результату до цінності витрат тощо.

Ураховуючи організаційні й технологічні основи виробництва та переробки овочів, доцільно розрізняти технологічну та економічну ефективність виробництва продукції. Технологічна ефективність свідчить про рівень розвитку застосовуваної технології, технічної оснащеності виробництва та ефективність їхнього використання. Економічна ефективність виробництва овочевої продукції означає одержання максимальної кількості продукції при найменших затратах праці й коштів на виробництво її одиниці.

Ефективність виробництва та переробки овочів включає не тільки співвідношення результатів і витрат виробництва, у ній відбито також якість продукції та її здатність задовольняти ті чи інші потреби споживачів. При цьому підвищення якості продукції вимагає додаткових затрат живої та уречевленої праці. Підвищення економічної ефективності виробництва продукції овочівництва сприяє також зростанню доходів підприємств, що є основою розширення й вдосконалення виробництва, підвищення оплати праці та поліпшення культурно-побутових умов працівників галузі.

При аналізі ефективності виробництва на рівні підприємства виникає необхідність розраховувати чистий дохід до моменту реалізації продукції, оскільки підрозділи підприємства самостійно не реалізують продукцію.

Розмір валового доходу в овочевому підкомплексі залежить від збуту виробленої продукції, цін на неї й величини матеріальних затрат. Розмір валового доходу свідчить про ефективність використання праці уречевленої в засобах і предметах виробництва. Підприємства можуть розподіляти тільки створену вартість, тобто валовий дохід, який складається з двох частин. Перша з яких є базою відтворення робочої сили і забезпечує необхідний життєвий рівень та підвищення матеріального й культурного добробуту працівників. Друга частина валового доходу створюється додатковою працею й використовується для приросту основних та матеріальних оборотних фондів, створення суспільних резервів і страхових запасів.

Російський економіст Є. Вітун вважає, що критерієм ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, у тому числі й овочевих культур, є відношення виробленої чистої продукції (валового доходу) до затрат живої та уречевленої праці [6]. Згідно з цим визначенням валовий дохід відображає не результат, а результативність виробництва, тому що невідомо чи буде реалізована відповідна продукція й за якою ціною. Багато економістів дотримується думки, що за критерій доцільно вибирати максимум прибутку, тому що ціллю діяльності кожного підприємства в ринкових умовах господарювання є одержання прибутку.

Кінцевим показником дохідності підприємств, зайнятих виробництвом та переробкою овочів, який відображає не тільки економічну ефективність використання ресурсів, але й успішну діяльність у ринкових умовах господарювання, є прибуток, котрий визначають як різницю між виручкою від реалізації продукції та витратами. Усі названі види доходів на різних рівнях організації виробництва виражають абсолютний показник критерію ефективності, що характеризує рівень участі підприємства в створенні суспільно корисного продукту.

Такого погляду дотримується низка авторів, які вважають, що прибуток абсолютно не відображає достатньою мірою ефективність діяльності підприємства. Основним узагальнюючим критерієм доцільно вважати рентабельність виробництва, яка вказує на об'єм прибутку й рівень затрат на виробництво продукції [7, 8].

При визначенні економічної ефективності виробництва овочевих культур необхідно враховувати галузеві й соціально-економічні особливості, обумовлені використанням у складі виробничих ресурсів специфічного й головного засобу виробництва в сільському господарстві – землі. При виробництві сільськогосподарської продукції достатньо тісно взаємодіють три фактори: матеріально-речовий, трудовий і земельний, кожний із яких є специфічним. Оскільки вся виробнича діяльність аграрних підприємств пов'язана із землею й безпосередньо залежить від її використання, то будь-які показники, що не враховують землю та її використання, не можуть повно й достовірно характеризувати економічну ефективність сільськогосподарського виробництва.

Не можна не погодитись з думками авторів у тому, що стосовно сільського господарства, у тому числі виробництва продукції овочевих культур, економічна ефективність означає "...отримання максимальної кількості сільськогосподарської продукції з кожного гектара землі при найменших витратах суспільної праці – живої та уречевленої – на виробництво одиниці продукції" [9, с. 15]. Тому П. О. Мосіюк, О. В. Крисальний, В. А. Сердюк, С. І. Мельник переконані, що досягнення максимальних показників ефективності сільськогосподарського виробництва можливе лише за умови раціонального використання його природних ресурсів, пізнання законів їхнього формування та відтворення [10]. Проте слід зауважити, що в умовах ринкової економіки отримання максимальної кількості продукції з одиниці площі навіть при найменших затратах ресурсів ще не означає отримання прибутку. Тому вважаємо, що виробництво продукції овочевих культур є найбільш ефективним при отриманні максимального розміру прибутку на 1 га посіву при найменших затратах на одиницю продукції.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На підставі викладених думок нами запропоновано стратегію економічного розвитку галузі овочівництва, яка має бути спрямована на формування ефективного, соціально спрямованого сектору економіки, що повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі на основі його багатокладності та пріоритетності підтримки овочевих господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою.

Також узагальнено трактування поняття “економічна ефективність овочівництва”, яке запропоновано розглядати як співвідношення між витратами, вкладеними у виробництво овочевої продукції за різними технологіями й результатами виробництва, які приведені до єдиного виміру в часі з метою одержання максимального ефекту.

Список використаних джерел

1. Макконнелл К. Р. Экономикс / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – ИНФРА-М, 2003. – 983 с.
2. Самюельсон П. А. Мікроекономіка / П. А. Самюельсон, В. Д. Нордгауз. – К.: Основи, 1998. – 676 с.
3. Економіка підприємства / П. П. Руснак, В. Г. Андрійчук, А. А. Ільєнко та ін. / За ред. П. П. Руснака. – Біла Церква, 2003. – 256 с.
4. Економіка сільського господарства / П. П. Руснак, М. М. Рудий, А. А. Чалий та ін. / За ред. П. П. Руснака. – К.: Урожай, 1998. – 320 с.
5. Економіка сільського господарства / В. П. Мертенс, В. І. Мацибора, Л. Ф. Жигало та ін. / За ред. В. П. Мертенса. – К.: Урожай, 1995. – 288 с.
6. Витун Е. Р. Сущность, критерий и факторы экономической эффективности сельскохозяйственного производства / Е. Р. Витун. – Гродно, 1993. – 143 с.
7. Беляев О. О. Політична економія: навч. посібник / О. О. Беляев, А. С. Бебело. – К.: КНЕУ, 2001. – 328 с.
8. Політична економія: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / За ред. К. Т. Кривенка. – К.: КНЕУ, 2003. – 354 с.
9. Проблемы повышения эффективности сельскохозяйственного производства / А. А. Никонов, С. С. Сергеев, М. И. Синюков и др. / Под ред. В. А. Добрынина. – М.: Агропромиздат, 1986. – 335 с.
10. Економіка і організація аграрного сервісу / П. О. Мосіюк, О. В. Крисальний, В. А. Сердюк, С. І. Мельник та ін. / За ред. П. О. Мосіюка. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 345 с.

References

1. Makkonnell K. R. Bryu S. L. (2003) Economics. *YNFRA-M*, 983 p.
2. Samyuel'son P. A. (1998) Microeconomics. *K.: Osnovy*, 676 p.
3. Rusnak P. P., Andriychuk V. H., Il'yenko A. A. ta in. (2003) Business Economics. *Bila Tserkva*, 256 p.
4. Rusnak P. P., Rudyu M. M., Chalyy A. A. ta in. (1998) Economic of agriculture. *K.: Urozhay*, 320 p.
5. Mertens V. P., Matsybora V. I., Zhyhalo L. F. ta in. (1995) Economic of agriculture. *K.: Urozhay*, 288 p.
6. Vytun E. R. (1993) The essence, criterion and factors of economic efficiency of agricultural production. – *Hrodno*, 143 p.
7. Vyelyayev O. O., Bebelo A. S. (2001) Political Economy. *K.: KNEU*, 328 p.
8. Kryvenko K. T. (2003) Political Economy. *K.: KNEU*, 354 p.
9. Nykonov A. A., Serheev S. S., Synyukov M. Y. (1986) Problems of increasing the efficiency of agricultural production. – *M.: Ahropromyzzdat*, 335 p.
10. Mosiyuk P. O., Krysal'nyy O. V., Serdyuk V. A., Mel'nyk S. I. (2001) Economics and organization of agrarian service. *K.: IAE UAAN*, 345 p.

ANDRUSYAK Natalia Oleksandrivna,

PhD (in Economics),

Associate Professor, Assistant professor,

Department of Economics of Enterprise, Accounting and Audit,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

THE STRATEGY OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE VEGETATION INDUSTRY

Abstract. Introduction. *In the conditions of the development of a market economy, the demand for material goods is constantly increasing, and the resources necessary for their production are limited. Hence, there is a problem of increasing efficiency, which requires a great deal of consideration and study of the theoretical and practical aspects of this category, methodological approaches to the definition of efficiency and the development of a strategy for the economic development of the vegetable industry.*

Purpose. *In modern conditions of management there is a need for a deep study of the strategy of economic development of the industry and the economic efficiency of production of vegetable crops. The need to address these issues, their complexity and urgency for the Ukrainian economy led to the choice of the topic of research.*

Methods. *Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, social and qualitative research methods, analytical – statistical method.*

Results. *Further entry into the world economic space, the intensification of globalization processes, trade liberalization needs to be adapted to constantly changing conditions and, accordingly, further improvement of the strategy of economic development of the vegetable industry. In the publications of domestic and foreign scientists, the essence of economic efficiency is reduced to the ratio of "costs – output", which characterizes the relationship between the number of units of means of production and the resulting quantity of products.*

Originality. *The efficiency of the production and processing of vegetables includes not only the ratio of output and production costs, it also reflects the quality of products and its ability to meet those or other needs of consumers. At the same time improving the quality of the product requires additional costs of living and ordinarily labor. Increasing the economic efficiency of vegetable production also contributes to the growth of incomes of enterprises, which is the basis for the expansion and improvement of production, increase of wages and improvement of cultural and household conditions of industry workers.*

Conclusion. *The efficiency of the production and processing of vegetables includes not only the ratio of output and production costs, it also reflects the quality of products and its ability to meet those or other needs of consumers. At the same time improving the quality of the product requires additional costs of living and ordinarily labor. Increasing the economic efficiency of vegetable production also contributes to the growth of incomes of enterprises, which is the basis for the expansion and improvement of production, increase of wages and improvement of cultural and household conditions of industry workers.*

Keywords: *economic efficiency, vegetable production, processing, costs, income, profit, development strategy, vegetable growing sector, economic sector.*

*Одержано редакцією: 30.04.2017
Прийнято до публікації: 12.05.2017*

УДК 640.41.(075.8)

БІЄВЕЦЬ Анна Василівна,
аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

У статті досліджується механізм нейтралізації загроз економічній безпеці підприємств готельно-ресторанного бізнесу. Автор акцентує увагу на розробці концептуальних підходів до вдосконалення механізму нейтралізації загроз економічній безпеці. Оскільки дане питання не є достатньо вивченим вітчизняними науковцями, то подальше його вивчення є актуальним для вдосконалення економічної безпеки та необхідним для надання, у цьому контексті, пропозицій та рекомендацій готельно-ресторанним підприємствам України.

Ключові слова: *економічна безпека, готельно-ресторанний бізнес, загрози, механізм нейтралізації загроз, підприємство.*

Постановка проблеми. Побудова механізму забезпечення економічної безпеки суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу та його подальше вдосконалення є необхідною

умовою рентабельної, конкурентоспроможної та стабільної роботи даних підприємств. Дослідження та аналіз сучасних підходів щодо нейтралізації загроз економічній безпеці дозволить виявити вади формування систем економічної безпеки готелів та ресторанів в Україні, а також розробити поради для ефективних управлінських дії суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу виділити таких вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували окремі аспекти досліджуваної проблеми: М. В. Рібун, Х. Й. Рохлев, І. П. Отенко, В. І. Франчук, С. О. Черкасова та інші. Проте, наявний масив наукових досліджень не дозволяє концептуально відобразити механізм забезпечення економічної безпеки готельно-ресторанного бізнесу, а також зробити теоретичні рекомендації щодо його вдосконалення.

Метою та завданнями дослідження є аналіз концептуальних підходів до вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки та розробки рекомендацій для суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне функціонування механізму нейтралізації загроз підприємств готельно-ресторанного бізнесу можливе за умови взаємодії всіх учасників даного процесу (співробітників, підрозділів, служб), кожен з яких повинен чітко знати, яку роботу має виконувати та за що несе відповідальність. Зусилля усіх учасників мають бути чітко скоординованими та узгодженими, оскільки від цього залежить кінцевий результат та досягнення поставленої мети.

Основні заходи з безпеки повинні бути відомі учасникам даного процесу і всім співробітникам підприємства, що дозволить вчасно виявити потенційні і реальні небезпеки та загрози, запобігти їх виникненню і негативному впливу на діяльність підприємства. Одночасно цілий ряд засобів, способів, методів забезпечення безпеки повинен бути засекречений і відомий лише вузькому колу учасників даного процесу, що дасть можливість більш ефективно боротися із різноманітними загрозами і вчасно запобігати нанесенню шкоди підприємству [1, с.308.].

Механізм нейтралізації загроз безпеки підприємств готельно-ресторанного бізнесу являє собою систему заходів, що спрямовані на вирішення проблем безпеки підприємства на різних етапах та рівнях його діяльності, а також принципи, напрямки та етапи реалізації цих заходів. Зарубіжний і вітчизняний досвід забезпечення безпеки свідчить, що для боротьби з усією сукупністю злочинних та протиправних дій необхідна злагоджена й цілеспрямована організація процесу протидії. Причому в організації цього процесу повинні брати участь професійні фахівці, керівництво підприємства, а також усі інші співробітники та контрагенти, тому підвищену значимість має організаційна сторона питання.

Аналіз механізму нейтралізації загроз безпеки розпочнемо з визначення поняття «економічна безпека». Так, Палига Є. М. вважає, що економічна безпека підприємства – це такий стан системи підприємницьких ресурсів (трудових ресурсів, капіталу, інформації) і підприємницьких здібностей, за яких досягається найефективніше їх використання для забезпечення безперервної діяльності, а також динамічного науково-технічного й економічного розвитку, за умов запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам, у результаті чого досягається максимально позитивний ефект від роботи таких структур [2].

Механізм створення економічної безпеки має базуватись на внутрішньосистемних характеристиках підприємства, тобто сама соціально-економічна система має включати «вбудовані» механізми запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам [3].

Слід звернути увагу на те, що розробка та вдосконалення механізму нейтралізації загроз економічній безпеці суб'єктів готельно-ресторанного комплексу має здійснюватися на основі наступних принципів:

1. Законність – розробка системи безпеки на основі законодавства у сфері підприємницької діяльності, захисту інформації, приватної охоронної діяльності, а також інших нормативно-правових актів з безпеки.

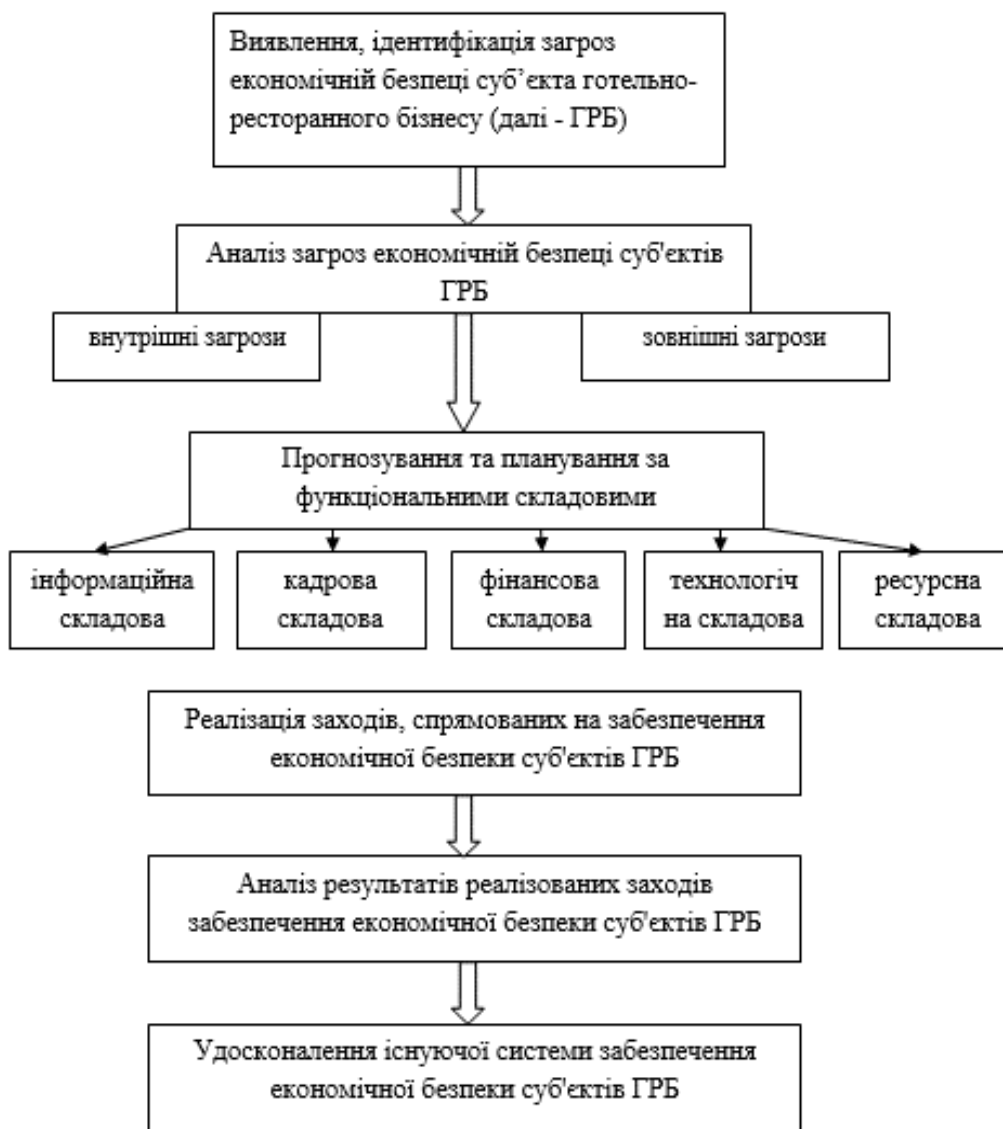

Рис. 1. Механізм нейтралізації загроз економічній безпеці готельно-ресторанного комплексу (етапи)

2. Комплексність – забезпечення безпеки персоналу, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів від можливих загроз усіма доступними законними засобами і методами.

3. Своєчасність – постановка завдань комплексної безпеки на ранніх стадіях розробки системи безпеки на основі аналізу і прогнозування загроз.

4. Економічна доцільність й порівнянність можливого збитку та витрат на забезпечення безпеки.

5. Спеціалізація – залучення до розробки заходів захисту економічної безпеки відповідних спеціалістів, найбільш підготовлених до конкретного виду діяльності.

6. Взаємодія та координація – здійснення заходів забезпечення безпеки на основі чіткої взаємодії зацікавлених підрозділів і служб.

7. Вдосконалення – поява нових технічних засобів захисту з урахуванням змін в методах і засобах розвідки і промислового шпигунства, нормативно-технічних вимог, накопиченого вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Керуючись цими принципами спробуємо визначити концептуальні положення, що є необхідними для ефективного механізму управління економічною безпекою підприємства. По-перше, необхідно проводити постійний моніторинг та діагностику економічної безпеки

підприємства в статичному та динамічному аспекті. По-друге, розробляючи управлінську стратегію не слід забувати про управління економічною безпекою підприємства. По-третє, особливу увагу слід приділяти постійному вдосконаленню системи захисту інформації підприємства, зокрема комерційної таємниці. По-четверте, необхідно ретельно перевіряти контрагентів на предмет їх репутації та порядності ведення бізнесу. Крім того, суб'єктом посягання на економічну безпеку можуть бути персонал підприємства, тому слід періодично здійснювати перевірку робітників на предмет ймовірності розкриття комерційних таємниць конкурентам. По-п'яте, необхідно враховувати потенціал підприємства щодо забезпечення економічної безпеки в майбутньому, а не лише враховувати результати діяльності підприємства на поточну дату. Оцінюючи рівень економічної безпеки підприємства, варто використовувати декілька альтернативних методичних підходів.

Працівники служби економічної безпеки підприємства повинні володіти навичками побудови економіко-математичних моделей, володіти найсучаснішими пакетами прикладних програм, знати основні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Працівники служби економічної безпеки підприємства повинні оперативно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі [3, с.28].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Дослідження концептуальних підходів дає змогу прийти до висновку, що вдосконалення механізму нейтралізації загроз економічній безпеці суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу, неможливе без глибинного вивчення самого механізму та його стадій. Подальше вивчення дозволить виявити недоліки та прорахування у процесі організації системи забезпечення економічної безпеки. Слід також звернути увагу на те, що даний аналіз має відбуватися з врахуванням європейського та міжнародного досвіду, оскільки на даний час українські підприємства не повністю обізнані у сфері забезпечення економічної безпеки, а тому не можуть досягнути максимально позитивний результат від своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Орлик О. В. Напрямки формування надійної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання / О. В. Орлик // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та управління : міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 січня 2014 р. : матеріали конф. – Дніпропетровськ : «ФОР Дробязко С.І.», 2014. – С. 306–309.
2. Палига Є.М. Корпоративне управління : навч. посіб. / Є.М. Палига. – Львів: УАД, 2013. – 422 с.
3. Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія / Швиданенко Г. О., Олексюк О. І. – К.: КНЕУ, 2002. – 192 с.
4. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / укл. Отенко І. П., Іващенко Г. А., Воронков Д. К. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 256 с.

References

1. Orlyk O. V. (2014) Napryamky formuvannya nadiynoyi systemy ekonomichnoyi bezpeky subyektiv hospodaryuvannya [Directions formation of a reliable system of economic security entities] Proceedings of the Sotsial'no-ekonomichni aspekty rozvytku ekonomiky ta upravlinnya : mizhnar. nauk.-prakt. konf., Dnipropetrovs'k : «FOP Drobyazko S.I.», 306-309 pp.
2. Palyha Y. M. (2013) Korporatyvne upravlinnya : navch. posib. [Corporate governance: training guidances], L'viv: UAD, 422 p.
3. Shvydanenko H. O., Oleksyuk O. I. (2002) Suchasna tekhnolohiya diahnostryky finansovo-ekonomichnoyi diyal'nosti pidpryyemstva: monohrafiya [Modern technology of diagnostics of financial and economic activity of an enterprise: monograph], K: KNEU, 192 p.
4. Otenko, H. A. Ivashchenko, D. K. Voronkov (2012) Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva : navch. posib [The economic security of the enterprise: training guidances], Kharkiv: KhNEU, 256 p.

BIEVETS Anna Vasylivna,

Post-graduate student of the Department of Management and Economic Security

Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky

CONCEPTUAL APPROACHES TO IMPROVING THE MECHANISM OF NEUTRALIZATION THREATS FOR ECONOMIC SECURITY OF SUBJECTS OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS

Abstract. Introduction. Construction of a mechanism for providing economic safety of hotel and restaurant business and its further improvement is a prerequisite for the cost-effective, competitive and

stable operation of these enterprises. Research and analysis of modern approaches to neutral threats to economic security will reveal deficiencies in the establishment of systems of economic safety of hotels and restaurants in Ukraine, as well as to develop recommendations for effective management actions of business entities.

Purpose is to analyse conceptual approaches to improving the mechanism of providing economic security and developing recommendations for the subjects of hotel and restaurant business.

Methods of scientific research and analysis are used.

Results. Effective functioning of the mechanism of neutralization of threats to enterprises of hotel and restaurant business is possible provided if all participants in this process (employees, units, services) are interacting, each of which must clearly know what work is to be performed. The efforts of all participants have been clearly coordinated, since the end result and the achievement of the goal depend on it.

Originality. The article examines the mechanism of neutralization of threats to economic security of hotel and restaurant business. The author focuses on the development of conceptual approaches to improve the mechanism of neutralization of threats to economic security. As this issue is not sufficiently studied by domestic scientists, it is important to improve the further study of economic security necessary to provide, in this context, proposals and recommendations to Ukrainian hotel and restaurant enterprises.

Conclusion. The study of conceptual approaches makes it possible to conclude that the improvement of the mechanism of neutralization of threats to the economic security of hotel and restaurant business entities is impossible without in-depth study of the mechanism itself and its stages. Further study will reveal shortcomings and deductions in the process of organizing a system of economic security. It should also be noted that this analysis should take into account European and international experience, since at present Ukrainian enterprises are not fully aware of the issue of providing economic security and therefore they can not achieve the most positive result from their activities.

Keywords: economic security, hotel and restaurant business, threats, mechanism of neutralization of threats, company.

Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017

УДК 32.14+330.46

ВОДЯНИК Тетяна Володимирівна,
аспірант кафедри менеджменту та економічної
безпеки, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МОНІТОРИНГУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку економіки, який характеризується високою швидкістю змін, нестабільністю та невизначеністю, для забезпечення безперервного процесу соціально-економічного розвитку кожен регіон має прагнути до раціонального використання ресурсів, підвищення прибутковості виробництва, поліпшення якості продукції і задоволення соціальних потреб працівників підприємств і населення території. Встановлено, що саме моніторинг здатен забезпечити розв'язання такого завдання, як формування управлінських рішень, спрямованих на досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку як регіону, так і його підприємств, на основі своєчасної обробки необхідної інформації. Виявлено, що моніторинг соціально-економічного розвитку регіону у загальному розумінні об'єднує в собі такі найважливіші функції управління як спостереження, оцінювання та контроль і забезпечує своєчасність прийняття управлінських рішень за його результатами. Доведено, що моніторинг соціально-економічного розвитку регіону представляє собою процес постійного спостереження і оцінювання змін, що відбуваються у економічному та соціальному середовищі з метою прийняття своєчасних і виважених управлінських рішень на основі виявлених тенденцій щодо

перспектив регіонального розвитку. Визначено, що основна мета створення системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіону полягає в забезпеченні ефективності соціально-економічного розвитку, виходячи з чого було виділено комплекси задач дослідження соціально-економічного розвитку. Відзначено, що система моніторингу соціально-економічного розвитку регіону складається з чотирьох великих підсистем: підсистема інформаційного забезпечення, підсистема оцінювання, підсистема прогнозування, підсистема прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: моніторинг, регіон, регіональне управління, соціально-економічний розвиток регіону.

Постановка проблеми. В нашій державі триває процес становлення державної регіональної політики, яка ґрунтується на демократичних засадах та спрямована на створення умов для покращання якості життя населення, підвищення соціально-економічних, культурних, духовних стандартів через забезпечення територіально цілісного та збалансованого розвитку регіонів, максимально повне використання ресурсів з урахуванням економічних, соціальних, історичних, культурних особливостей територій.

Тривалий період державною владою не приділялось належної уваги питанням досягнення гармонійного розвитку регіонів, подоланню існуючих диспропорцій між ними. Значення надавалося лише загальнодержавним соціально-економічним показникам, не враховувались стагнаційні процеси, які охопили чимало областей України. Тож виникає гостра необхідність у створенні об'єктивної системи моніторингу, яка дасть змогу своєчасно і глибоко оцінювати ефективність подій, що відбуваються у регіонах, та приймати результативні управлінські рішення щодо їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти регіонального розвитку розглядаються в працях З. Варналія [14], З. Гбур [4], М. Долішнього [5], М. Лендъел [9], Д. Стеценка [17] та інших вітчизняних дослідників.

Мета та завдання дослідження. Фрагментарність існуючих наукових досліджень щодо впровадження та застосування моніторингу в регіональному управлінні спонукала до вивчення та аналізу зазначених питань. Метою статті є дослідження моніторингу в системі регіонального управління та застосування його технологій у процесі розвитку регіонів. Для досягнення поставленої мети сформульовані такі завдання:

- висвітлити зміст терміна «моніторинг»;
- проаналізувати наявний досвід використання моніторингу в регіональному управлінні;
- запропонувати шляхи удосконалення технологій моніторингу регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень розвитку держави значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку її регіонів, які відзначаються галузевою, територіальною і соціальною диференціацією.

В умовах перехідної економіки різко загострюються економічні й соціальні протиріччя. У цій ситуації найважливішим фактором подальшого ефективного, прогресивного розвитку є становлення сучасної наукової системи управління на всіх рівнях народного господарства, включаючи регіональний (територіальний). Вирішення регіональних проблем повинне спиратися на розгорнуту концептуальну основу, що припускає проведення глибоких теоретичних досліджень по регіональному розвитку й регіональній політиці. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоздатності неможливі без подолання проблем міжрегіональних відмінностей, ліквідації кризових явищ і відсталості у розвитку окремих територій країни.

На сучасному етапі розвитку економіки, який характеризується високою швидкістю змін, нестабільністю та невизначеністю, для забезпечення безперервного процесу соціально-економічного розвитку кожен регіон має прагнути до раціонального використання ресурсів, підвищення прибутковості виробництва, поліпшення якості продукції і задоволення соціальних потреб працівників підприємств і населення території.

Саме моніторинг здатен забезпечити розв'язання такого завдання, як формування управлінських рішень, спрямованих на досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку як регіону, так і його підприємств, на основі своєчасної обробки необхідної інформації. Не можна розглядати соціально-економічний розвиток регіону у відриві від підприємств, оскільки саме підприємства є основною ланкою господарства і визначають ділову активність регіону. Тому, здійснення моніторингу соціально-економічного розвитку підприємств, розташованих на певній території, буде сприяти підтримці міцного та стійкого фінансового стану не лише окремих суб'єктів господарювання, а і їх зовнішнього середовища – регіону, держави та населення, що мешкає у цих адміністративних одиницях.

Соціально-економічний розвиток регіону можна представити як сукупність кількісних і якісних змін, які забезпечують перехід регіону на більш високий рівень розвитку. У загальному виді моніторинг (від лат. *monitor* – застережний) – метод дослідження об'єкту, що припускає відстеження і контроль його діяльності (функціонування) з метою прогнозування останньої [16, с. 681].

Якщо ж говорити про моніторинг в економіці, слід звернутися до енциклопедій і словників. Так, Економічний енциклопедичний словник [8, с. 526] трактує моніторинг як безперервне спостереження і аналіз діяльності економічних об'єктів. А. Н. Азріліян [1, с. 600] визначає моніторинг як спостереження, відстежування, аналіз, і оцінку діяльності якого-небудь явища чи об'єкту. У Великому економічному словнику [2, с. 404] моніторинг трактується як спостереження, оцінка і прогноз стану якогось явища чи процесу, аналіз їхньої діяльності як складова частина управління. Таким чином, моніторинг у загальному розумінні об'єднує в собі такі найважливіші функції як спостереження, оцінювання та контроль і забезпечує своєчасність прийняття управлінських рішень за його результатами.

Моніторинг використовується у багатьох різних науках, таких, як екологія, політика, економіка, освіта, медицина, соціологія, право та ін., і кожна з них вкладає свій зміст у його визначення. М. Л. Малишев сформулював теоретично можливі варіанти концепцій моніторингу [11, с. 22]:

- цільова концепція, згідно якої моніторинг визначається як проблемно-орієнтована система, що перекидає певну сферу інформаційних потреб;
- інструментальна концепція, де моніторинг виділяється серед інших систем обробки інформації за типом використовуваних засобів і методів (широке застосування вибіркового методу збору даних, комп'ютерна технологія роботи з інформацією і тому подібне);
- інтеграційна концепція, в якій моніторинг трактується як результат перегрупування традиційних інформаційно-управлінських функцій, що об'єднує елементи соціально-економічної статистики, соціально-економічного і соціологічного аналізу і прогнозування.

Регіональний моніторинг поділяють на тотальний та проблемно-орієнтований [7, с. 53]. При цьому тотальний моніторинг є інформаційно-аналітичною базою для здійснення державного впливу на регіони в масштабі країни. Проблемно-орієнтований моніторинг служить для відстежування тенденцій розвитку ситуації в регіоні.

Узагальнюючи зарубіжний досвід, І. В. Валентюк [3, с. 73] визначає моніторинг як активний суб'єкт пошуку і реалізації нових можливостей у генеруванні та освоєнні новаторських ідей, розробленні нових продуктів і технологій, здійсненні інновацій та оволодінні перспективними факторами розвитку державного та регіонального управління. Моніторинг розвитку регіону розглядається [10, с. 66] як механізм постійного спостереження за контрольними показниками регіонального розвитку, визначення величини відхилень фактичних результатів від передбачених програмою і виявлення їх причин. Регіональний моніторинг визначають [18, с. 167] як інформаційно-аналітичну

систему з відстежування регіональної ситуації як бази розроблення регіональної і національної політики. А. Е. Когут і В. С. Рохчин [6, с. 10] під моніторингом розуміють систему спостереження, оцінки і прогнозу економічної і соціальної обстановки, що складається на території.

Головна мета функціонування системи моніторингу полягає в забезпеченні органів управління повною, своєчасною і достовірною інформацією про процеси, які протікають в різних сферах економіки, про соціальну ситуацію, що складається. Отже, моніторинг соціально-економічного розвитку регіону у загальному розумінні об'єднує в собі такі найважливіші функції управління як спостереження, оцінювання та контроль і забезпечує своєчасність прийняття управлінських рішень за його результатами.

Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону представляє собою процес постійного спостереження і оцінювання змін, що відбуваються у економічному та соціальному середовищі з метою прийняття своєчасних і виважених управлінських рішень на основі виявлених тенденцій щодо перспектив регіонального розвитку.

Моніторинг є засобом підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону і базується на принципах науковості, системності, цілеспрямованості, інтегрованості, достовірності.

Принцип науковості означає, що моніторинг носить науковий характер, тобто ґрунтується на положеннях діалектичної теорії пізнання, враховує вимоги економічних законів розвитку, використовує сучасні методи досліджень тощо. Системність пов'язана з тим, що кожний об'єкт розглядається як складна динамічна система, яка складається з ряду елементів, певним чином пов'язаних між собою і зовнішнім середовищем [15, с. 8]. Вивчення кожного об'єкта має здійснюватися з урахуванням всіх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємозалежності і взаємопідпорядкованості його окремих елементів. Принцип цілеспрямованості говорить про те, що моніторинг соціально-економічного розвитку має переслідувати конкретні цілі. Інтегрованість [12, с. 21–22] – це діалектична єдність різних за своєю сутністю видів інформації, що переслідують мету розчинення старого змісту інформації і на якісно новій основі створення нової інформації, яка задовольняє потреби управління. Цей принцип реалізується за допомогою розробки комплексного показника соціально-економічного розвитку регіону на основі одиничних показників. Достовірність говорить про те, що моніторинг має ґрунтуватися на достовірній, надійній інформації і на точних розрахунках. Принцип комплексності вимагає дослідження всіх сторін і ланок соціально-економічного розвитку та їхніх зв'язків і залежностей.

Систему моніторингу соціально-економічного розвитку регіону можна представити як сукупність взаємопов'язаних елементів, яка забезпечує цілеспрямоване та систематичне оцінювання соціально-економічного розвитку для забезпечення переходу регіону до більш доведеного стану порівняно з поточним завдяки досягненню цілей соціально-економічного розвитку в умовах дії багатьох факторів. Система моніторингу соціально-економічного розвитку дає можливість визначити рівень досягнення поставлених цілей та вплив змін на ефективність соціально-економічного розвитку.

Основна мета створення системи моніторингу соціально-економічного розвитку регіону полягає в забезпеченні ефективності соціально-економічного розвитку. Виходячи з цього можна виділити такі комплекси задач дослідження соціально-економічного розвитку:

- аналіз наслідків соціально-економічної діяльності регіону;
- дослідження рівня соціально-економічного розвитку;
- оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку;
- вивчення потенційних можливостей і перспектив подальшого розвитку.

Система моніторингу покликана проаналізувати, оцінити та спрогнозувати соціально-економічний розвиток регіону загалом, його окремих територіальних одиниць,

видів діяльності і т. п. Дана система повинна відповідати таким вимогам, як гнучкість та адаптивність до змін середовища, оскільки передбачає виявлення можливостей підвищення рівня соціально-економічного розвитку з урахуванням перспектив зростання, соціального розвитку, змін зовнішнього середовища тощо.

Система моніторингу соціально-економічного розвитку регіону складається з чотирьох великих підсистем. Підсистема інформаційного забезпечення представляє собою комплекс заходів, засобів і методів, який забезпечує систему моніторингу соціально-економічного розвитку необхідною інформацією шляхом збору, реєстрації, передачі, зберігання, опрацювання і надання інформації для прийняття необхідних управлінських рішень. У системі моніторингу не менш важливе значення має підсистема «Оцінювання», оскільки її результати дають змогу керівним органам проаналізувати усі аспекти соціально-економічного розвитку і на цій основі приймати раціональні управлінські рішення. Оцінювання передбачає своєчасне усунення виявлених причин неефективного управління і розробку рекомендацій щодо вдосконалення управління регіоном. Підсистема прогнозування призначена для дослідження подальших перспектив соціально-економічного розвитку регіону. Саме ця підсистема відповідає за розробку сценаріїв на основі результатів проведеного оцінювання і формулювання пропозицій щодо підвищення ефективності і стимулювання розвитку. І нарешті підсистема прийняття управлінських рішень. Завдання цієї підсистеми полягає у розробці альтернативних програм, визначенні подальших напрямків і пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону, які б відповідали таким вимогам, як адаптивність, гнучкість та ефективність.

Ефективне функціонування регіону забезпечується, якщо стратегічні інтереси суб'єктів господарювання тісно взаємопов'язані і здебільшого збігаються з інтересами регіону.

Моніторинг соціально-економічного розвитку проводиться за обмеженим колом показників, яке у подальшому розширюється залежно від ситуації, що склалася на даний момент часу. Тобто критерії і показники оцінювання з часом можуть змінюватись і порівнюватись з іншими регіонами.

На першому етапі моніторингу виявляються проблеми і можливі відхилення у соціально-економічному розвитку регіону та підприємств, розташованих на даній території; на основі виявлених проблем формується система критеріїв і показників, необхідних для оцінювання ситуації, що склалася.

Наступним етапом є збір інформації, необхідної для розрахунку оціночних показників; отримана інформація обробляється (систематизується і впорядковується у розрізі джерел інформації, об'єктів її отримання, каналів розподілу и т. п.) і розраховуються оціночні показники, на основі яких виявляються відхилення у соціально-економічному розвитку. Якщо відхилень не виявлено, приймається рішення про невтручання в систему управління соціально-економічним розвитком регіону (підприємства), у протилежному ж випадку з'ясовуються причини цих відхилень; на основі з'ясованих причин відхилень розробляються сценарії можливих напрямків подальшого соціально-економічного розвитку; розглянувши можливі сценарії розвитку, керівництво приймає відповідні управлінські рішення.

Висновки. Саме результати моніторингу є базою для формування ефективних управлінських рішень, спрямованих на досягнення поставлених цілей і отримання соціально-економічного ефекту.

Для удосконалення шляхів упровадження та використання технологій моніторингу в регіональному управлінні необхідно сформулювати систему показників (індикаторів), які б своєчасно відображали реальну ситуацію, що складається в регіонах. Тому в подальшому доцільними є дослідження теоретичних та прикладних аспектів формування системи індикаторів регіонального моніторингу для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
2. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2002. – 895 с.
3. Валентюк І. В. Зарубіжний та вітчизняний досвід впровадження технологій моніторингу й контролю в процеси соціально-економічного розвитку регіонів / І. В. Валентюк // Ін- веститії: практика та досвід. – 2009. – №23. – С. 70–79.
4. Гбур З. В. Зміст моніторингу в державному управлінні / З. В. Гбур // Ефективність державного управління в контексті європейської інтеграції : матеріали щоріч. наук.-практ. конф., 23 січ. 2004 р. / за заг. ред. А. О. Чемериса. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2004. – Ч. 1. – 392 с.
5. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети : монографія / кол. авт.; за ред. М. І. Долішнього. – К. : Наук. думка, 2006. – 511 с.
6. Когут А. Е. Информационные основы регионального социально-экономического мониторинга / А. Е. Когут, В. С. Рохчин. – СПб.: ИСЭП РАН, 1995. – 97 с.
7. Колесник В. І. Механізми формування системи моніторингу регіональних ситуацій / В. І. Колесник // Статистика України. – 2007. – №1. – С. 52–58.
8. Кураков Л. П. Экономический энциклопедический словарь / Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. – М. : Вуз и школа, 2005. – 1030 с.
9. Лендьел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі / М. Лендьел. – Режим доступу : <http://194.44.230.3/science/idurr/lendel.doc>
10. Максимова Т. С. Регіональний розвиток (аналіз і прогнозування): монографія / Т. С. Максимова. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2003. – 304 с.
11. Малышев М. Л. Мониторинг социально-трудовой сферы: учеб. пособ. / М. Л. Малышев. – М. : Издательство РГСУ «Союз»; «Перспектива», 2007. – 276 с.
12. Палий В. Ф. АСУ и проблемы теории бухгалтерского учета / В. Ф. Палий, Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 1981. – 224 с.
13. Проект Закону України про засади державної регіональної політики. – Режим доступу : <http://www.minregionbud.gov.ua>.
14. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
15. Савицкая Г.В. Экономический анализ: учеб. / Г.В. Савицкая. – 13-е изд., испр. – М. : Новое знание, 2007. – 679 с. – (Экономическое образование).
16. Социологическая энциклопедия: в 2-х т. – Т.1: Руководитель научного проекта / Г. Ю. Семгин. – М. : Мысль, 2003. – 694 с.
17. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вища шк., 2000. – 224 с.
18. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление / Г. Г. Фетисов, В.П. Орешин. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 416 с.

References

1. Large economic dictionary (1997) *M.: Institut novoy ekonomiki*, 864 p.
2. Borisov A. B. (2002) Big economic dictionary. *M.: Knizhnyy mir*, 895 p.
3. Valentyuk I. V. (2009) Foreign and domestic experience of implementation of monitoring and control technologies in the processes of socio-economic development of regions. *Investitsii: praktika ta dosvid*, 23, 70-79.
4. Gbur Z. V. (2004) Contents of monitoring in public administration. Efficiency of public administration in the context of European integration: materials annually. *Sci. Pract. Conf., Jan. 23 2004 (Yefektivnist' derzhavnogo upravlinnya v konteksti evropeys'koj integratsii' : materialy shchorich. nauk.-prakt. konf., 23 sich. 2004)*, L'viv : LRIDU NADU, 392 p.
5. Dolishniy M. I. (2006) Regional policy at the turn of the XX-XXI centuries: new priorities. *K.: Nauk. Dumka*, 511 pp.
6. Kohut A. E., Rochchin V. S. (1995) Information bases of regional socio-economic monitoring. *SPb.: ISEP RAN*, 97 p.
7. Kolesnik V. I. (2007) Mechanisms of the system of monitoring of regional situations. *Statystyka Ukrayiny*, 1, 52-58.
8. Kurakov L. P., Kurakov V. L., Kurakov A. L. (2005) Economic Encyclopedic Dictionary. *M.: Vuz y shkola*, 1030 p.
9. Lendiel M. New Institutional Mechanisms for Regional Development in Europe [Electronic resource]. – Access mode: <http://194.44.230.3/science/idurr/lendel.doc>.
10. Maksimova T. S. (2003) Regional development (analysis and forecasting). *Luhans'k: Vyd-vo SNU im. V. Dalya*, 304 p.
11. Malyshev M. L. Monitoring of the social and labor sphere. *M.: Yzdatel'stvo RHSU «Soyuz»; «Perspektyva»*, 276 pp.

12. Paliy V. F., Sokolov Ya. V. (2011) ACU and problems of accounting theory. *M.: Fynansy i statystyka*, 224 p.
13. Draft Law of Ukraine on Principles of State Regional Policy [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.minregionbud.gov.ua>.
14. Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development (2005). *K. : Znannya Ukrainy*, 498 p.
15. Savitskaya G. V. (2007) Economic analysis: study. *M.: Novoe znanye*, 679 p.
16. Sociological Encyclopedia (2003) : in 2 t. – Vol.1. *M.: Mysl'*, 694 pp.
17. Stechko D. M. (2000) Management of Regional Development. *K. : Vyshcha shk*, 224 pp.
18. Fetisov G. G. (2006) Regional Economics and Management. *M.: INFRA-M*, 416 pp.

VODYANYK Tetyana Volodymyrivna,

Post-graduate student of the

Department of Management and Economic Security

Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC MONITORING OF REGIONS OF UKRAINE

Abstract. Introduction. *In our country, the process of establishing a state regional policy based on democratic principles continues and aims at creating conditions for improving the quality of life of the population, raising socio-economic, cultural and spiritual standards through the provision of territorially holistic and balanced development of regions, maximizing the full utilization of resources taking into account Economic, social, historical, cultural features of the territories.*

Purpose. *Research of monitoring in the system of regional management and application of its technologies in the process of development of regions*

Methods. *Monographic method, generalization, analysis, synthesis.*

Results. *It is substantiated that at the present stage of development of economy characterized by high rate of changes, instability and uncertainty, in order to ensure the continuous process of socio-economic development, each region should strive for rational use of resources, increase of profitability of production, improvement of product quality and satisfaction of social needs of employees of enterprises and Population territory. It has been established that monitoring is capable of ensuring the solution of such a task, such as the formation of management decisions aimed at achieving a high level of socio-economic development of both the region and its enterprises, based on the timely processing of the necessary information. It is revealed that monitoring of socio-economic development of the region in the general sense combines such important functions of management as observation, evaluation and control and ensures timely adoption of managerial decisions based on its results.*

Originality. *It is proved that monitoring of socio-economic development of the region is a process of constant observation and evaluation of changes occurring in the economic and social environment in order to make timely and well-considered management decisions based on the revealed trends regarding the prospects of regional development. It is determined that the main objective of the system of monitoring the socio-economic development of the region is to ensure the effectiveness of socio-economic development, on the basis of which the complexes of research tasks of socio-economic development were identified. It is noted that the system of monitoring of socio-economic development of the region consists of four large subsystems: subsystem of information support, subsystem of estimation, subsystem of forecasting, subsystem of making management decisions.*

Conclusion. *The results of monitoring are the basis for the formation of effective management decisions aimed at achieving the goals and obtaining the socio-economic effect.*

In order to improve the ways of introducing and using monitoring technologies in the regional management, it is necessary to form a system of indicators (indicators) that timely reflect the real situation in the regions. Therefore, it is further expedient to study the theoretical and applied aspects of the formation of a system of indicators of regional monitoring to ensure the adoption of effective management decisions.

Keywords: *monitoring, region, regional administration, socio-economic development of the region.*

*Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 12.05.2017*

UDK 338
JEL CLASSIFICATION: E 24

GURBANOV Natig Huseyn oglu,
associate professor, PhD., UNEC, Baku,
Republic of Azerbaijan
ISMAYILZADE Ali Agha Atham oglu,
associate professor, PhD., UNEC, Baku,
Republic of Azerbaijan

MODERN PROBLEMS AND PROSPECTS OF TRAINING SPECIALISTS IN SECURITY MATTERS

The main goal of the article is to study the role and importance of training security specialists in the modern world with ever-increasing internal and external threats. Ensuring the sustainable development of society and its citizens is largely predetermined by the degree of resolution of security issues, which requires an ever-increasing number of specialists on these issues.

The methodological basis of the research was scientific abstraction and logical inferences, system and statistical analysis.

The result of the study was the investigation of the reasons for the actualization at this stage of historical development of the problem of training specialists in security matters. The definition of citizens' security and national security is formulated. The statistical analysis of losses related to inadequate solution of security issues in various spheres of public life is given. The foreign experience of solving this problem, the forms and methods used are considered. Specific measures were proposed for training specialists on general and special security issues.

Keywords: *internal threats, external threats, sustainable development, security of citizens, national security.*

Introduction (Formulation of the problem). Modern social life proceeds in a complex contradictory situation, where success in solving various problems is combined with the emergence of new, more complex, requiring more thorough preparation for its solution. The man rushes further and further into the uninhabited expanses, higher into space and deeper into the terrestrial interior, mastering all new resources. Our life is becoming more and more comfortable and diverse, continuously growing quantitatively and qualitatively surrounding the technical systems used in our daily activities. At the same time, there are also potential threats from them. Consequently, it can be argued that, in parallel with the growth of the welfare of society, there is also a growing need to improve its safety. The interests of protecting people from various dangers from ancient times pushed them to create different associations. The most perfect of them for today is the state, which assumes broad functions to protect people from external threats, natural phenomena and create the necessary conditions for their development. Since the last century, along with national entities for the protection of citizens, various supranational organizations have been created, aimed at ensuring the security of mankind as a whole.

Analysis of recent research and publications. The modern world is characterized by a continuous growth in the number of local and global threats, which creates the need to ensure the security of every person and society as a whole globally. As the famous English writer Bernard Shaw wrote: "Now that we have learned to fly through the air like birds, swimming underwater like fish, we lack only one thing-to learn how to live on earth as people" [1]. In this regard, it is necessary to give a theoretical definition of closely interconnected categories: "human security" and "public safety" or "national security". According to J. Khalilov, "National Security" is a state of protection of the individual, society and the state against internal and external threats that allows ensuring constitutional rights, freedoms, decent quality and standard of living of citizens, sovereignty, territorial integrity and sustainable development of the country [2, p.8].

In the National Security Concept of the Republic of Azerbaijan (2007), p.4.3.5. said that "Sustainable internal security is possible only if respect for human rights and fundamental freedoms, the development of civil society and social welfare" [3].

In our opinion, under the security of citizens it is necessary to understand a way of life in which respect for basic human rights and freedoms, a decent quality of life is ensured. Under

national security, it is necessary to understand the sovereign right of the state to exercise the above-mentioned rights and freedoms of its citizens within its internationally recognized borders.

The importance of the role of safety in human life was noted also by the well-known American sociologist A Maslow. In his famous hierarchy of needs, "The Need for Security" he placed in second place after "Physiological needs" [4]. If we consider human life historically, today it has become more secure than it was many centuries ago. The greatest results have been achieved in the last 100 years.

The purpose and objectives of the study is to identify modern problems and prospects of training specialists in security matters.

Presentation of the main research material. The whole set of factors affecting human security can be divided into natural, technogenic and socio-political. Ensuring personal safety is associated with minimizing the risks of impact on him of these factors. One of the most important means to achieve this goal is correct, rational behavior within the scope of the listed risks. So, even misuse of a kitchen knife or food creates a threat to the safety of our health. The Azerbaijani proverb says that often a person is to blame for his death, that is. In many cases it comes as a result of an incorrect lifestyle and behavior in different situations. This is confirmed by an analysis of accident statistics.

As per Table No 1 consider the dynamics of the main causes of death in the world over the past 15 years.

In 2015, nearly 5 million people died from the injuries. More than a quarter (27%) of these deaths were associated with an accident. In low-income countries, the death rate from injuries due to road accidents was the highest - 28.5 deaths per 100 000 population with a world figure of 18.3. Road injuries are among the top 10 causes of death in countries with medium-low and medium-high income levels. The death rate from such diseases as tuberculosis, diarrhea, diabetes, HIV-AIDS is highest among the poorly developed countries. Preventing these diseases through timely safety measures in these countries could significantly reduce the mortality rate in them.

The above statistics once again confirms the need for the integration of the entire body of knowledge of safe behavior in special courses and the training of appropriate specialists on their basis. The names of trained specialists may depend on the specifics of this or that country and be called "security experts" or "life safety", "specialists in emergency situations," etc.

The need for the dissemination of broad knowledge and the urgent training of specialists in this field, especially in Ukraine and Azerbaijan, is due to the historical situation in which our republics found themselves due to military conflicts taking place in their territories.

The formation of knowledge and skills in the field of security should be carried out in two directions: a) general and b) special. Let's consider each of them separately.

Table 1

Top 10 causes of death in the world
(According to the analysis of statistics 54% of all deaths)

Types of disease	Number of deaths, mln. people	
	2000y / rating	2015y.
1. Ischemic heart disease	7,2/1	8,6
2. Isult	5,8/2	6,4
3. Respiratory diseases	3,7/3	3,5
4. Chronic obstructive pulmonary disease	3,0/4	3,5
5. Cancer lung, trachea and bronchi	1,5/9	1,8
6. Diabetic / HIV-AIDS	1,7 /7	1,7
7. Alheim's disease	-	1,6
8. Daycare	2,2/5	1,6
9. Tuberculosis	1,8/6	1,4
10. Road traffic accidents	-	1,3

source: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs310/ru/index1.html>

The general training should include, first of all, youth in schools, secondary specialized and higher educational institutions, as the most significant and active group of the population.

In this direction work is being carried out in different countries of the world and at different levels. In Azerbaijan, for example, the basics of safe behavior are studied in the initial classes in the framework of the special program "Life science" or "Life Science", at the senior level within the framework of the "Civil Defense" program.

At the level of secondary education, significant work is being done in this direction in the educational institutions of the Russian Federation. Since 1991, the general education courses are taught the course "Fundamentals of Life Safety" (FLS). [5].

Of particular interest is the study of the experience of Israel, the country that most often clashes with various terrorist attacks. In secondary schools in this country there is no special subject for safety. The basic set of knowledge in this field is mastered in the process of studying general disciplinary subjects and at various elective courses. Taking into account the specifics of this country, much attention is paid to the course "Defense".

Special attention in the Israeli system deserves the desire to form high school psychological training for emergencies, the ability to think critically and make decisions. The importance of this skill is confirmed by the practice itself: in extreme situations, significant losses are caused by loss of people's control over their actions and ongoing events. This is confirmed by the events of Chernobyl in 1986 and a strong earthquake in Baku in 2000.

An important role in the development of practical skills of self-defense in schoolchildren are assigned to such types of activities as training, role-playing games. Considerable attention is paid to the education of schoolchildren in the skills of safe handling of various household appliances and road safety. In conditions of universal motorization and upgrading of technical equipment, this knowledge plays an important role in improving the safety of school-age youth.

In the upper classes, there is a broader and deeper information about the cause-effect relationships of extreme natural, man-made and social events. Forms and methods of counteraction to these extreme events are expanding.

Considerable attention is paid to the development of a culture of safe behavior in Spain. The initial cell here on this issue is the family. Parents educate their children about security issues in the home and on the street.

Life safety issues are studied in schools within the framework of separate program courses. In addition, students get acquainted with the algorithms available in all schools-instructions on actions in emergency situations. Here, great attention is given to various trainings, exercises on evacuation from buildings.

Both in Israel and in Spain, much attention is paid to maintaining contacts with specialized security institutions, such as the police, fire service, ambulance service, specialized rescue services, psychological support centers, etc.

At the higher education stage in Israel, more attention is paid to studying issues related to defense and training for compulsory army service.

A broader range of security issues is being studied in Spanish universities. It covers issues from safety in everyday life and nature to adherence to standards in hygiene and privacy. Depending on the orientation of the institution, the subjects associated with the safety of professional activity are necessarily considered. Special attention, in our opinion, deserves the training of future teachers in the skills of first aid in case of injuries and health problems.

In the curriculum of almost all Russian universities there is a course "Life Safety" (BC), in a number of higher educational institutions the disciplines "Human Security and Protection in Emergency Situations" and "Civil Defense" are read. The considerable experience on preparation of corresponding teachers in high schools is saved up, doctoral and master's theses [5, p.224] are protected.

The importance of general training on security issues in Azerbaijan is evidenced by the number of deaths for the main reasons for 2016 years.

Table 2

Number of deaths in Azerbaijan at the working age of 2015 years	
Mortality for reasons	Year 2015 (people)
Total	16.684
Including in the production / in% of the total	38/0,22
Out of production	16.646
Including in road accidents / in% to total	900/5,4

source: stat.gov.az.

In 2015 the number of death in working age was 16,684 people, or 65.2% of all deaths. 99.7% died outside production. 900 people died in road accidents during 2015. Approximately 1,700 people were injured. All these are the consequences of many unsolved issues, primarily in the field of general security which could be avoided in case of appropriate work.

Obviously, along with general training in life safety, special training of security specialists is important, which would coordinate and guide this work at all levels of society and carry out appropriate scientific research. Taking into account the complexity of this work it should be carried out both in respect of significant spheres of public life, starting from natural, technogenic cataclysms, economic security of problems and on issues of socio-psychological security. Modern technical systems of military and non-military use in the hands of socially and mentally unstable people can turn into a very big evil.

Unfortunately, specialized training of security specialists is not conducted at Azerbaijani Universities. Separate safety issues are studied only within the framework of specific, professional specialization in technical and humanities universities.

In our opinion, the Ministry of Emergency Situations could take the organizational-educational work to a large extent. It should periodically conduct various seminars, trainings and screening of educational films with representatives of educational institutions. Its representatives should be involved in the conduct of appropriate lecture classes in educational institutions of all levels:

Organizational and educational work on security issues should be consistent and systematic. It can be represented in the form of a pyramid, to each level of education which is conformed to certain principles:

1-st level, 1-4 grades of primary school:

- the general issues of home security, at home, including personal hygiene, road safety. Emphasis should be placed on practical training and skill building;

2-nd level, 5-9 classes – theoretical issues of natural processes, technical systems used in everyday life, possible consequences in the event of emergence of extreme situations caused by them and protection from them. Theoretical studies should be subordinate to the practice of nature;

3-rd level, 9-11 classes – more in-depth study of natural and technical processes, specific actions in emergency situations, personal hygiene and health issues, formation of skills in preserving self-mastery;

4-th level, Universities – a combination of general security issues with occupational safety issues, depending on the chosen specialty. Forming the skills of analysis, evaluation and the correct choice of solutions, the ability to take on leadership functions. Training of specialists in safety and risk management, including socio-economic.

The economic significance of security problems in the modern world can be judged by the losses that the world community incurs only as a result of an accident. Every year, almost 1.3 million people die in road accidents, more than 3,000 people daily. Another 20-50 million are injured. Road traffic injuries are among the three leading causes of death of people on Earth, aged 5 to 44 years. The economic consequences of automobile accidents are estimated by experts to be 1-3% of the world's GNP, and reach \$ 500 million per year. In addition, the growth of motorization has a number of other negative consequences for human health and the global environment. Road transport consumes a large number of petroleum products, while generating 14% of global greenhouse gas emissions on land. Affects people's health and reduced physical activity [6].

Conclusions. Further progress of mankind along the path of social progress is possible only if serious steps are taken to improve the security of society and its individual citizens. Avalanche flow of new technology and technology, coming daily in consumer and production use, should be accompanied by an increase in theoretical knowledge and practical skills for their effective and safe use. This can be achieved only with the organization of a total system of training professional and non-professional security specialists, organizing extensive propaganda work on safe methods of our life. Many countries have accumulated considerable experience in this matter. The study and implementation of this experience, the deepening of scientific and research work in this direction is the guarantee of the sustainable development of modern society. It is common knowledge that prevention of a problem is always cheaper than eliminating its consequences.

References

1. George Bernard Shaw. [Electronic resource]. – Access mode: <http://citaty.socratify.net/dzhordzh-bernard-shou/17004>.
2. Khalilov J. (2015) National security strategy. *Baku*, 8 p.
3. Concept of national security of the Republic of Azerbaijan (2007) *Baku*.
4. Maslow A. (1999). Motivation and Personality. *PSP: Eurasia*, 478 p.
5. Mikhailov A.A. (2011) Use of foreign experience in the process of professional training of safety and life teachers. *Economy of Education*, 4.
6. March 2010 Resolution of the General Assembly OUN. Global Plan "Decade of Action for Road Safety 2011-2020" [Electronic resource]. – Access mode: http://siteresources.worldbank.org/EXTTOPGLOROASAF/Resources/2582212-1265307800361/decade_of_action_2011.pdf.
7. The leading causes of death in terms of countries by income levels [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs310/ru/index1.html>.
8. The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan [Electronic resource]. – Access mode: stat.gov.az.

*Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017*

УДК 351.863:378

ЗАХАРОВ Олександр Іванович,
кандидат економічних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту
менеджменту безпеки, Університет економіки та
права «КРОК», м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти організації приватної детективної діяльності в Україні.

Ключові слова: *приватний детектив, об'єднання приватних детективів, детективна діяльність, підприємство, загрози, безпеку, модель, принципи, механізм управління, механізм взаємодії.*

Постановка проблеми. Становлення і розвиток України як сучасної, демократичної та економічно розвиненої держави потребує вирішення складних завдань. Найважливішою з них є забезпечення конституційних прав і свобод громадян та їх особистої безпеки. Досвід розвинених демократичних країн в тому числі які входять до ЄС говорить про те, що без активної участі громадянського суспільства і бізнесу надійно забезпечити безпеку кожної людини і всієї країни в цілому практично неможливо. Це наочно продемонстрували українські добровольчі батальйони і волонтери захищаючи свободу і незалежність своєї Батьківщини в зоні проведення АТО. Даний приклад

говорить про те, який високий патріотичний і професійний людський потенціал є в нашому суспільстві. Тому важливим завданням держави та суспільства встає необхідність його активного використання при формуванні недержавної системи безпеки, як складової Національної безпеки України.

Одним з важливих компонентів недержавної системи безпеки є приватна детективна діяльність. На жаль цей вид діяльності в нашій країні знаходиться в зародковому стані. Для того, що змінити ситуацію, що склалася необхідно в першу чергу розробити теоретичні та правові основи організації приватної детективної діяльності, а також виробити практичні рекомендації як здійснювати цей важливий і необхідний для нашого суспільства вид професійної діяльності в галузі безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та правового забезпечення приватної детективної діяльності в Україні присвятили свої дослідження вчені та практики в галузі безпеки та права В. Крутов, О. Француз, В. Литвиненко, В. Черков, Ю. Кармазін, О. Бандурка, В. Онопенко, В. Мойсик, В. Швець, В. Малишев, М. Паламарчук, А. Кожем'якін, О. Продан, А. Тетерук та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Приватна детективна діяльність є новим і важливим напрямком в діяльності недержавної системи безпеки в Україні. Однак ні в законодавчому плані, ні в організаційно-технологічному плані цей вид професійної діяльності до теперішнього часу не відрегульований. З огляду на це, необхідно розробити теоретичні основи і запропонувати практичні рішення для ефективного здійснення строго в правовому полі приватної детективної діяльності в Україні.

Мета та завдання статті. Метою статті є розгляд теоретичних основ організації та здійснення приватної детективної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після революції гідності в Україні почався активний процес побудови сучасної демократичної держави. Трансформація пост тоталітарної держави є найважливішим елементом іншого ще більш складного і дуже важливого для майбутнього нашої країни процесу пов'язаного з євро інтеграцією.

Успішне інтегрування в європейські структури неможливо без приведення до європейських стандартів всіх сторін життя і діяльності нашої держави і суспільства. Це стосується політики, економіки, законодавства, правоохоронної системи, взаємовідносин влади і бізнесу, влади і громадянського суспільства, свободи слова і демократії. Необхідно повністю викоренити в суспільно-політичному житті країни пережитки радянської тоталітарної системи, що залишилися особливо в системі державного і місцевого управління (бюрократію, кумівство, телефонне право, подвійну мораль, корупцію), а також у правоохоронній діяльності. Всі ці негативні явища необхідно не тільки викоринити, але, що дуже важливо, сформувані на основі європейських традицій нову мораль, ментальність і традиції. Іншими словами сформувані нову людину, в основі життя і діяльності якого повинні лежати європейські цінностями. Вся складність вирішення цих завдань полягає в тому, що європейські країни формували свою державність, культуру, традиції еволюційним шляхом протягом тривалого часу. Побудова сучасного громадянського суспільства вимагає формування нових відносин у всіх сферах життя і діяльності держави, в тому числі в політиці, громадському житті, економіці, безпеці, правоохоронної діяльності та інших

Особливу увагу при здійсненні трансформації суспільства і держави в напрямку переходу на європейські цінності та стандарти слід приділити модернізації недержавної системи безпеки. Важливим компонентом, якої є приватна детективна діяльність. Про це свідчить той факт, що починаючи з 2000 року, в Україні були розроблені 6 проектів законів, що регламентують цей вид професійної діяльності в сфері безпеки. Останній з них – Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» (№ 3726), авторами якого є народні депутати М. Паламарчук, А. Кожем'якін, О. Продан, А. Тетерук був прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2017 року, але, на жаль, він був *завітований*

Президентом України. З одного боку це говорить про важливість приватної детективної діяльності, а з іншого свідчить про те, що в цьому складному виді професійної діяльності серйозно перетинаються інтереси держави, суспільства, громадян та бізнесу.

Приватна детективна діяльність є новим в Україні напрямком надання послуг в галузі забезпечення безпеки та захисту, законних прав і інтересів фізичних і юридичних осіб в нашій країні. Вона здійснюється з метою пошуку, збирання та фіксації інформації, розшуку предметів, майна, людей і тварин, встановлення фактів та з'ясування різних обставин на замовлення замовника та згідно з договором про надання приватних детективних (розшукових) послуг [1].

Основними напрямками приватній детективній діяльності є:

- 1) Забезпечення конституційних прав, свобод та безпеки громадян України.
- 2) Забезпечення безпеки діяльності бізнесу та економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.
- 3) Сприяння органам державної влади та правоохоронним органам у протидії злочинності та забезпеченні національної безпеки.

На суб'єкти приватної детективної діяльності може бути покладено вирішення наступних завдань:

1. пошук зниклих людей;
2. пошук зниклого майна фізичних і юридичних осіб;
3. інформаційне забезпечення учасників судового процесу;
4. визначення місця знаходження людей;
5. інформаційне забезпечення підготовки і проведення ділових переговорів між суб'єктами господарської діяльності;
7. отримання об'єктивної інформації про бізнес-партнера з метою визначення ступеня його надійності;
8. забезпечення безпеки при прийомі на роботу нових співробітників суб'єктів господарської діяльності та державних установ;
1. участь в заходах щодо захисту комерційної таємниці суб'єкта господарської діяльності та інших.

Приватна детективна діяльність є дуже складним і відповідальним видом професійної діяльності в галузі безпеки. Він здійснюється на основі принципів, які представлені на рис. 1.

Як і кожне нове напрямком професійної діяльності в галузі безпеки приватна детективна діяльність стикається з проблемами. Однією з них, від успішного вирішення якої вирішальною мірою залежить цивілізований розвиток приватної детективної діяльності в нашій країні, є підготовка висококваліфікованих кадрів для здійснення детективної діяльності.

Ця проблема складається з двох взаємопов'язаних і взаємно спливаючих частин. Перша з них зумовлена відсутністю досвіду підготовки таких фахівців.

В даний час немає моделі фахівця цього профілю, неясними є його компетенції і як наслідок не цілком зрозуміло якими мають бути навчальні плани, дисципліни, що вивчаються і їх зміст. А друга частина проблеми пов'язана з викладацькими кадрами, які повинні здійснювати підготовку приватних детективів.

Це обумовлено тим, що від рівня професіоналізму викладацького складу в кінцевому підсумку залежить якість і кінцеві результати навчального процесу з підготовки висококваліфікованих приватних детективів. В першу чергу це стосується викладачів спеціальних дисциплін, які визначають вигляд і професійні якості приватного детектива. Хто зможе викладати дисципліни пов'язані з управлінням, технологіями та правовими основами здійснення приватної детективної діяльності? Це не просте питання проте правильна відповідь на нього дозволить створити ефективну систему підготовки висококваліфікованих фахівців для здійснення приватної детективної діяльності в нашій країні.

Рис.1. Основні принципи здійснення приватної детективної діяльності розроблено автором на основі [1].

Ситуацію з впровадження приватної детективної діяльності також у значній мірі ускладнюють історія, традиції та ментальність в сфері правоохоронної діяльності, які дісталися нам від колишнього радянського союзу і жаль, як і раніше в тій чи іншій мірі зберігаються і в даний час.

Особливістю приватній детективній діяльності є те, що вона здійснюється в загальній системі функціонування правоохоронних органів держави. Основним завданням цієї системи є забезпечення безпеки держави і суспільства і що дуже важливо - конституційних прав і свобод громадян України. Для того, щоб суб'єкти приватної детективної діяльності ефективно і в правовому полі здійснювали свою діяльність необхідно організувати їх взаємодія з суб'єктами правоохоронної системи держави, в тому числі з підрозділами МВС, СБУ, а також з органами прокуратури. Для цього необхідно створити відповідні механізми взаємодії. Модель здійснення приватної детективної діяльності представлена на рис. 2.

Механізм взаємодії при здійсненні приватної детективної діяльності доцільно розглядати з позицій запропонованих в [2], де механізм взаємодії в системі економічної безпеки розглядається як сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів системи економічної безпеки, нормативно-правових баз і технічних засобів, що дозволяють планувати, здійснювати підготовку та проводити добре узгоджених за часом, місцем і змістом спільних дій з протидії факторам загроз економічній безпеці підприємства.

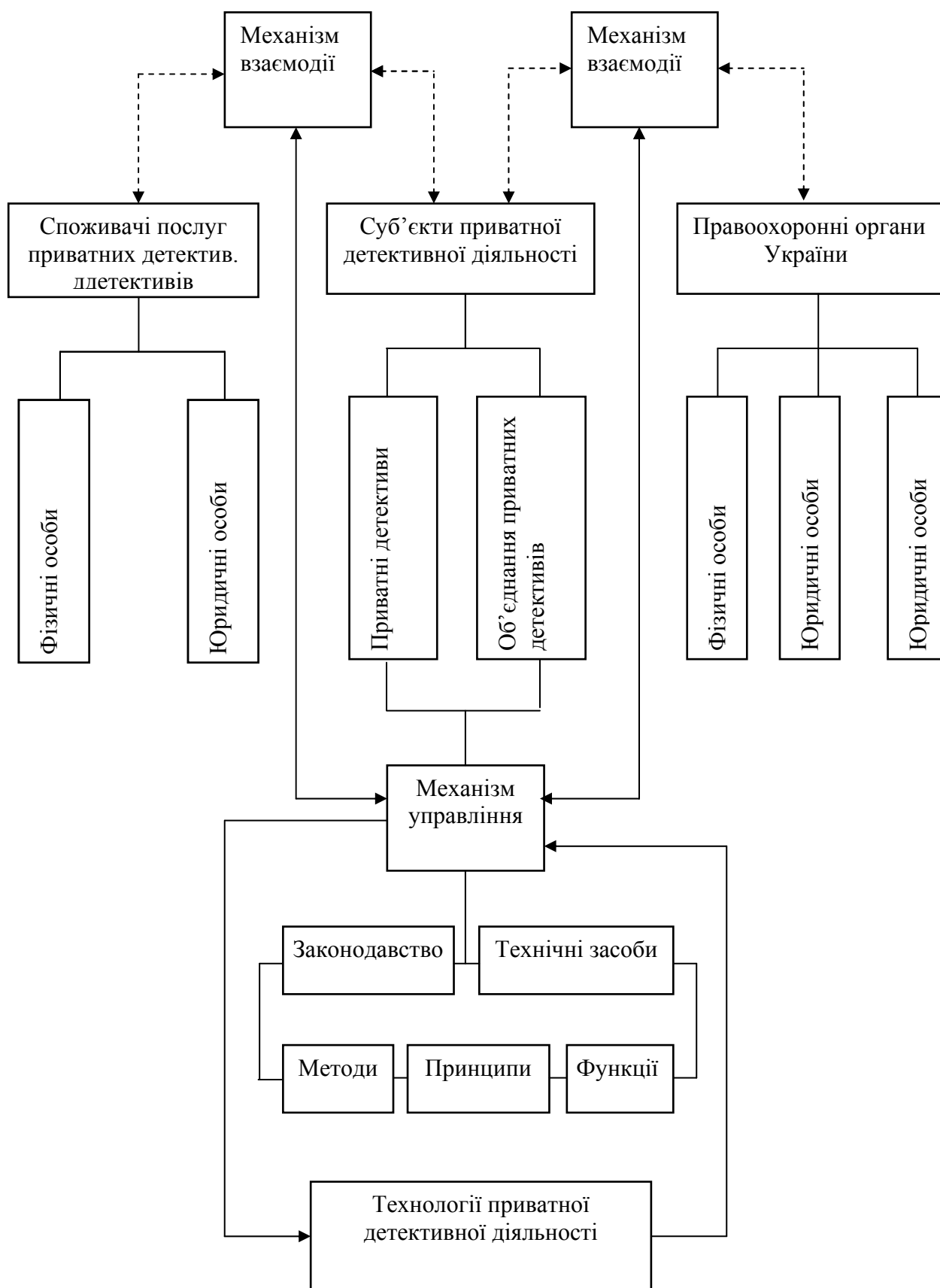

Рис. 2. Модель здійснення приватної детективної діяльності
 Джерело: розроблено автором

Побудова ефективного механізму взаємодії вигідно як суб'єктам приватної детективної діяльності, так і правоохоронним органам. І перші, і другі в ході своєї діяльності отримують багато різної інформації, яка в разі обміну зможе сприяти підвищенню результативності їх діяльності. Головною особливістю такого механізму взаємодії є те, що він повинен функціонувати виключно в правовому полі.

Це продиктовано в першу тим, що правоохоронні органи функціонують виключно в правовому полі. Їх функціонування регламентуються не тільки Конституцією України і загальним законодавством держави. Прийнято так само спеціальні закони, які безпосередньо регламентують їх діяльність. Праве регулювання діяльності МВС регламентується Законом України "Про національну поліцію" і іншими законодавчими актами. Діяльність Служби безпеки держави регламентує Закон України "Про Службу Безпеки України" і так далі.

Особлива увага при організації та управління приватній детективною діяльністю слід звернути на споживачів цієї послуги. Відносини з клієнтами детективного агентства повинні бути надзвичайно делікатними. В основі має бути взаємна довіра і впевненість клієнтів в безумовному збереженні конфіденційних відомостей, які вони повідомляють приватному детективу. Це настільки важливо для клієнтів, що доцільно розробити кодекс честі приватного детектива. Довіра клієнтів і їх впевненість у високому професіоналізмі приватних детективів ось, що може бути основою стабільної роботи і розвитку суб'єкта приватної детективної діяльності. Тому принцип конфіденційності повинен стати одним з основних в діяльності приватних детективів. З огляду на це приватні детективи повинні звертати постійну увагу на питання пов'язані із захистом інформації стосовно їх професійної діяльності та інтересів клієнтів. Захист інформації повинна носити комплексний характер і включати організаційно-правові та інженерно-технічні заходи. Особливу увагу слід звертати забезпечення надійності персоналу задіяного в організації та проведенні приватній детективній діяльності. Для цього необхідний ретельний відбір кандидатів для роботи на підприємстві, яке спеціалізується на наданні приватних детективних послуг.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Побудова сучасного громадянського суспільства вимагає формування нових відносин у всіх сферах життя і діяльності держави – в політиці, громадському житті, економіці, а також в області безпеки.

Безпека і дотримання конституційних прав людини є одними з головних цінностей всіх сучасних цивілізованих держави, в тому числі і входять до Євросоюзу.

Приватна детективна діяльність є одним з ефективних інструментів забезпечення безпеки і прав людини в сучасному світі. Розвиток цього виду професійної діяльності в галузі безпеки дозволить нашій державі і суспільству зробити ще один крок на шляху повної інтеграції в євро структури.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996, № 30, с. 141.
2. Про приватну детективну (розшукову) діяльність : Проект закону України № 3726 від 14.02.2017 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.
3. Захаров О. І. Механізм взаємодії в системі управління комплексним забезпеченням економічної безпеки / Захаров О. І. // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Серія: Економічні науки. – 2016. – Випуск №43, Частина 1. – С. 49-58.
4. Крутов В. В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва в Україні / В. В. Крутов. – К. : Видавництво «Фенікс», 2009. – 408 с.
5. Черков В. О. Приватна детективна діяльність у розвинутих країнах світу / Черков В. О., Попов П. О. // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2010, Вип. 2. – С. 248-259.
6. Association of British Investigators [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Асоціації Британських детективів. – Режим доступу: <http://www.theabi.org.uk/>.

7. Литвиненко В. І. Зарубіжний досвід здійснення приватної детективної діяльності та його адаптація в Україні / В. І. Литвиненко // Міжнародний науковий журнал «Верховенство права». – 2016. – №1. – Режим доступу: <http://sd-vp.info/2016/soderzhanie-zhurnala-1-2016/>.

References

1. The Constitution of Ukraine (1996) *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR)*, 30, 141.
2. About private detective (wanted) activity: Draft Law of Ukraine (2017) [Electronic resource] – Access mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.
3. Zakharov O. I. (2016) Mechanism of interaction in the system of integrated management of economic security. *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu, Seriya: Ekonomichni nauky* 43/1, 49-58.
4. Krutov V. V. (2009) Formation and development of a non-state system of business security in Ukraine. *K.: Vydavnytstvo «Feniks»*, 408 p.
5. Cherkov V. O., Popov P. O. (2010) Private detective activity in developed countries of the world. *Visnyk Luhans'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 2, 248-259.
6. Association of British Investigators [Electronic resource]. The official website of the Association of British Detectives. – Access mode: <http://www.theabi.org.uk/>.
7. Litvinenko V. I. (2016) Foreign experience of private detective activity and its adaptation in Ukraine [Electronic resource]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «Verkhovenstvo prava»*, 1. – Access mode: <http://sd-vp.info/2016/soderzhanie-zhurnala-1-2016/>.

ZAKHAROV Oleksandr Ivanovych,

PhD in Economics, professor,

Director of Institute for Security Management

«KROK»University

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF ORGANIZATION OF PRIVATE DETECTIVE ACTIVITY IN UKRAINE

Abstract. Introduction. *One of the important components of the non-state security system is private detective activity. Unfortunately, this kind of activity in our country is in its infancy. In order to change the situation, it is necessary first of all to develop the theoretical and legal foundations for the organization of private detective activity, as well as to develop practical recommendations how to carry out this important and necessary kind of occupational security in our society.*

Purpose. *The purpose of the article is to consider the theoretical foundations for the organization and implementation of private detective activity in Ukraine.*

Methods: *analysis, generalization, graphical method.*

Results. *The peculiarity of private detective activity is that it is carried out in the general system of functioning of law-enforcement bodies of the state. The main task of this system is to ensure the security of the state and society, and that is very important – the constitutional rights and freedoms of Ukrainian citizens. In order for the subjects of private detective activity to carry out their activity effectively and in the legal field, it is necessary to organize their interaction with the subjects of the state law enforcement system, including with the units of the Ministry of Internal Affairs and also with the organs of the prosecutor's office. To do this, you need to create the appropriate interaction mechanisms. The model of private detective activity is presented in research materials.*

Originality. *The article deals with the theoretical and practical aspects of the organization of private detective activity in Ukraine.*

Conclusions. *The construction of modern civil society requires the formation of new relationships in all spheres of life and activity of the state – in politics, public life, economy, as well as in the field of security.*

Security and observance of constitutional human rights are among the main values of all modern civilized states, including those entering the European Union.

Private detective activity is one of the effective tools for ensuring security and human rights in the modern world. The development of this kind of professional security activities will enable our state and society to make one more step towards full integration into the euro structure.

Keywords: *private detective, private detectives' union, detective activity, enterprise, threats, security, model, principles, management mechanism, interaction mechanism.*

Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017

УДК 336.71

ЗАЧОСОВА Наталія Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ ЯК ІНДИКАТОР СТАНУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ФАКТОР ВПЛИВУ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Запропоновано дефініції економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності та економічної безпеки держави, змістове наповнення яких демонструє необхідність економічної свободи як обов'язкової умови досягнення стану економічної безпеки на макро та мікрорівнях. Конкретизовано роль економічної свободи в державі у процесі забезпечення економічної безпеки різних видів підприємницьких структур, установ та організацій. Проведено ретроспективний аналіз значень індексу економічної свободи в Україні та світі у динаміці, виявлено найнижчі позиції рейтингу нашої держави за окремими складовими індексу економічної свободи з метою формування інформаційної бази для встановлення взаємозв'язку між рівнем економічної свободи у країні та станом економічної безпеки держави й окремих суб'єктів господарювання. Запропоновано напрями використання індексів економічної свободи у якості інструментарію оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, у тому числі фінансових установ.

Ключові слова: економічна свобода, економічна безпека, суб'єкти господарської діяльності, фінансові установи, свобода від корупції, фіскальна свобода, свобода підприємництва, свобода праці, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода.

Постановка проблеми. Кожне суспільство має потребу в базових правилах організації економічного життя. Економічна та фінансова системи опинилися б у повному хаосі, якби ведення бізнесу не підпорядковувалось дії певних законів. Але, загалом і в цілому, чим більше економічної свободи мають учасники економічних відносин, тим більшою є ймовірність їх економічного процвітання та економічного розвитку держави. Досвід зарубіжних країн свідчить, що, по суті, найбільший період економічного зростання в історії США припадав на час, коли федеральний уряд мав набагато менші розміри, не було Федерального Резерву, а також не існувало прибуткового податку. Таким чином, можна припустити, що рівень економічної свободи має суттєвий вплив на розвиток економіки і фінансового сектору, що є її невід'ємною складовою, а сам його показник, індикатор – може використовуватись у якості інструменту інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень на макрорівні у напрямку лібералізації або посилення контролю за організацією економічних відносин у залежності від перспективних векторів розвитку економіки. Крім того, вбачаємо перспективу у використанні рівня економічної свободи як одного із індикаторів стану економічної безпеки держави. Однак, це припущення потребує доказової бази, в основу якої планується покласти взаємозв'язки між рівнем економічної свободи та економічної безпеки держави, а також окремих учасників ринкових відносин – суб'єктів господарської діяльності. Таким чином, постає необхідність у дослідженні можливості використання рівня економічної свободи у якості індикатору стану економічної безпеки суб'єктів господарювання та економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники розглядають питання забезпечення економічної свободи з різних наукових та прикладних кутів зору. Так, Будкін В. С. визначає поняття «економічна свобода» або «залежна економіка» як дилему регіону пострадянських держав [1]; Глинянська О. В. аналізує сутність та стан економічної свободи в Україні [2]; Гордуновський О. М. визначає особливості оцінки і шляхи підвищення економічної свободи в Україні [3], Єріна А. М. досліджує статистичні

аспекти обчислення та застосування міжнародних рейтингів, у тому числі, приділяє особливу увагу індексам економічної свободи та глобальної конкурентоспроможності [4]; Литвиненко Н. І. у своїх дослідженнях пов'язує економічну свободу та соціально-економічний розвиток [5]; подібну дослідницьку стратегію прослідковуємо і у праці [6]; Овсієнко О. В. вивчає проблему обмеження економічної свободи як передумови розбудови соціальної держави в Україні, та наводить аргументи «за» і «проти» [7]; Штулер І. Ю. визначає позиції України у світових рейтингах конкурентоспроможності та економічної свободи протягом 2005–2015 років [8]. Однак, малодослідженими залишаються зв'язки між рівнем економічної свободи та станом економічної безпеки як окремих видів суб'єктів господарської діяльності, так і держави в цілому.

Мета та завдання статті. Метою статті є встановлення взаємозв'язку на теоретичному та прикладному рівнях між рівнем економічної свободи у країні та станом економічної безпеки на мікро та макрорівнях. Для успішного досягнення поставленої мети необхідним є вирішення ряду важливих завдань:

- по-перше, конкретизувати роль економічної свободи в державі у процесі забезпечення економічної безпеки різних видів підприємницьких структур, установ та організацій;
- по-друге, провести ретроспективний аналіз значень індексу економічної свободи в Україні та світі у динаміці, виявити найнижчі позиції рейтингу нашої держави за окремими складовими індексу економічної свободи з метою формування інформаційної бази для встановлення взаємозв'язку між рівнем економічної свободи у країні та станом економічної безпеки держави та окремих суб'єктів господарювання;
- по-третє, запропонувати напрями використання індексів економічної свободи у якості інструментарію оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, у тому числі фінансових установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom) – це комбінований показник і супроводжуючий його рейтинг, що оцінює рівень економічної свободи в країнах світу. Випускається американським дослідницьким центром «Фонд спадщини» (The Heritage Foundation) спільно з газетою The Wall Street Journal. Експерти Міжнародного валютного фонду визначають економічну свободу як «відсутність урядового втручання або перешкоджання виробництву, розподілу і споживання товарів і послуг, за винятком необхідного громадянам захисту і підтримки свободи як такої». Аналіз економічної свободи проводиться щорічно, починаючи з 1995 року.

Індекс економічної свободи розраховується за середнім арифметичним десяти контрольних показників за напрямками: право власності, свобода від корупції, фіскальна свобода, участь уряду, свобода підприємництва, свобода праці, монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода. Таким чином, оцінюючи економічну свободу та отримавши її індикатор, експерт має змогу зробити висновок, наскільки юридично простою та захищеною є процедура дотримання прав власності у конкретній державі, чи притаманний для економічної системи та сфери державного управління високий рівень корупції, який неодмінно призводить до зростання обсягів тіньової економіки, що змушує іти з ринку добросовісних суб'єктів господарської діяльності, не здатних забезпечити собі протекцію владних структур; фіскальна свобода є віддзеркаленням ефективності та раціональної організації податкової системи країни, свідченням відсутності надмірного податкового тягаря та необхідності недобросовісної податкової оптимізації суб'єктами господарювання, що часто призводить до їх спрямування у тіньовий сегмент. Показник участі уряду у економічних процесах дозволяє зважити міру втручання владних структур у господарські відносини, оцінити рівень бюрократизованості системи ведення бізнесу та міру контролю за її учасниками. Показник свободи підприємництва виступає індикатором існування можливостей для реалізації підприємницьких намірів та ведення господарської

діяльності у тій чи іншій економічній площині. Свобода праці у плеяді індикаторів економічної свободи більше характеризує економічну свободу людини, особистості, ніж певного суб'єкта господарської діяльності, оскільки значення цього показника підвищується у міру того, як в державі формується вільний ринок праці, доступ на який рівний та однаковий для усіх, хто бажає запропонувати або придбати трудовий ресурс у якості товару. Якщо проводити паралелі, то свобода праці напряму пов'язана зі станом кадрової, або інтелектуально-кадрової безпеки підприємницької структури, оскільки дозволяє керівництву останньої обрати персонал найвищої кваліфікації для виконання професійних обов'язків і завдань. Монетарна свобода, свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода – всі ці показники дозволяють усвідомити рівні розвитку окремих складових економічної системи держави та сформулювати висновок щодо того, у яких умовах мають працювати та чинити спроби отримати прибуток суб'єкти господарської діяльності. Таким чином, аналіз стану економічної свободи може вказати на різні види загроз і ризиків у окремих площинах економічної системи. Водночас, економічну безпеку суб'єктів господарювання можна розцінювати як такий стан умов провадження ними основної, фінансової та інвестиційної діяльності, що дозволяє досягнути найвищого рівня ефективності використання ними наявних активів з метою реалізації власних економічних інтересів на поточний момент часу та у перспективі, а економічну безпеку держави, згідно гармонізаційного підходу, як такий стан усіх складових її економічної системи, що дозволяють при їх взаємоузгодженому функціонуванні досягнути найвищого рівня реалізації економічних інтересів як усіх учасників такої системи, так і держави в цілому, гарантуючи при цьому її економічну незалежність навіть за умови інтеграції до глобальних економічних процесів. Запропоновані визначення не претендують на універсальність, але дозволяють відчутти та збагнути на теоретико-прикладному рівні зв'язок економічної свободи та економічної безпеки на макро та мікрорівнях.

Щоб конкретизувати роль економічної свободи в державі у процесі забезпечення економічної безпеки різних видів підприємницьких структур, установ та організацій, проведемо такі паралелі. Захист права власності, свобода від корупції дозволяють підтримувати належний рівень юридичної або правової безпеки; свобода праці – стимулює покращення стану кадрової (інтелектуально-кадрової безпеки), монетарна свобода, свобода торгівлі означають можливість становлення та розвитку підприємницьких ініціатив, можливостей, тощо, а отже, сприяють рентабельній роботі суб'єктів господарської діяльності, що дозволяє їм формувати резерви для забезпечення власної економічної безпеки та уникати ряду зовнішніх і внутрішніх загроз; фіскальна свобода, свобода інвестицій, фінансова свобода – дозволяють забезпечити фінансову або фінансово-інвестиційну складову економічної безпеки; свобода підприємництва є обов'язковою умовою для формування та розвитку бізнесу, а отже, є необхідною для формування та ефективного функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Участь уряду у ринкових відносинах може означати наявність або відсутність заходів контролю рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, що за різних економічних умов може бути як позитивною, так і негативною характеристикою організації економічної системи.

Кілька неурядових організацій публікують і оцінюють стан свободи в світі відповідно до своїх різних визначень цього терміну, і ранжують країни за наступними категоріями: вільна країна, частково вільна або невольна, взявши за основу політичні, економічні права і громадянські свободи. Міжнародними агентствами та організаціями формуються рейтинги країн зі різними параметрами розвитку їх економічних систем. Так, як уже було відзначено вище, американська організація The Heritage Foundation за сприяння газети Wall Street Journal щороку складає та публікує всесвітній рейтинг країн за показником індексу економічної свободи (рис. 1).

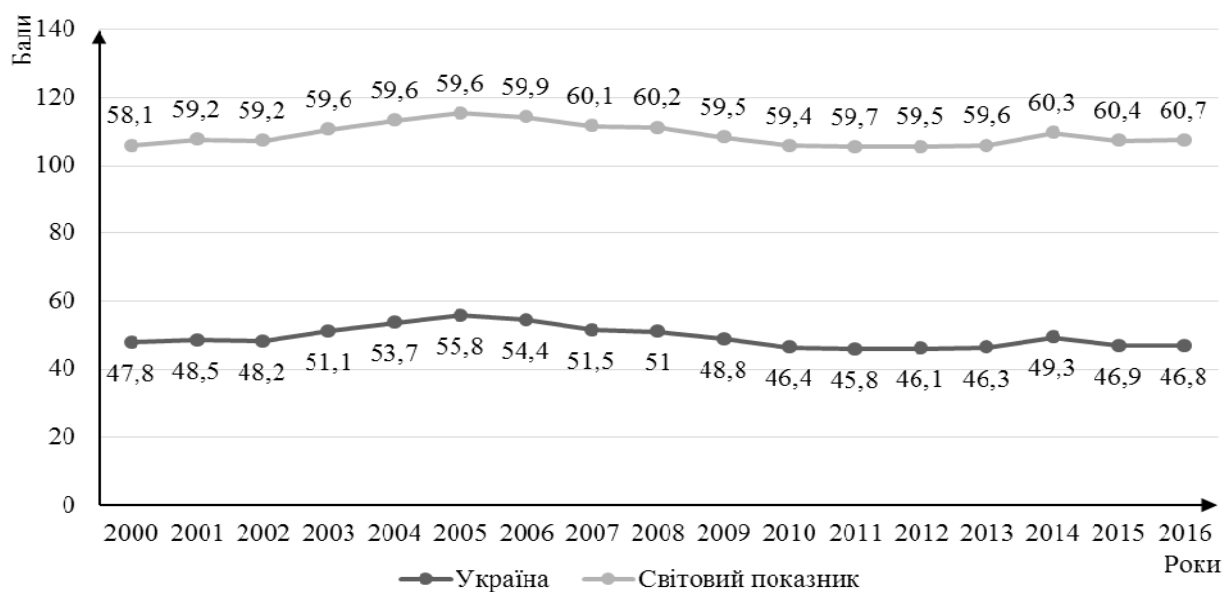

Рис.1. Значення індексу економічної свободи, 2000-2016 роки
(Складено автором на основі [9])

Аналітики Heritage Foundation визначають поняття економічної свободи у своїх дослідженнях як «відсутність втручання органів влади чи створення ними перешкод процесам виробництва, розподілу та використання товарів і послуг, за винятком випадків забезпечення необхідного громадянам захисту та підтримки рівня свободи як такої» [9]. Таким чином, індекс економічної свободи може використовуватись як показник політичної безпеки, яку окремі науковці вважають однією із зовнішніх складових системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Нагадаємо, що індекс економічної свободи розраховується як середнє арифметичне значення показників 10 окремих індексів, значення яких вимірюються за шкалою від 0 до 100, при цьому показник 100 означає максимальний рівень свободи за обраним індексом, а 0 – мінімальний рівень. Вага кожного з 10 індексів у підсумковому показнику вважається однаковою. На думку авторів індексу, економічний розвиток держави перебуває у прямій залежності від динаміки значення індексу її економічної свободи.

У залежності від отриманого значення індексу економічної свободи (ІЕС), країна може потрапити до однієї із наступних груп: економічно вільна країна – ІЕС 80-100; в цілому економічно вільна країна – ІЕС 70-79,9; країна з помірним рівнем економічної свободи – ІЕС 60-69,9; в цілому економічно не вільна країна – ІЕС 50-59,9; країни з деспотичною економікою – ІЕС 0-49,9 [9]. За даними рис.1 Україна належить до держав, де рівень економічної свободи є мінімальним (деспотичний тип). Ця обставина є приводом для усвідомлення того факту, що стан зовнішньої безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання є нестабільним, та перебуває під впливом численних ризиків і загроз.

Проведемо ретроспективний динамічний аналіз значень субіндексів індикатора рівня економічної свободи (рис.2-11).

Рівень свободи від корупції в Україні за увесь аналізований період був нижчим за середнє значення у світовому масштабі. Його різке падіння спостерігалось у 2003 р., причому відхилення було суттєвим як від світового показника, так і від значення попереднього аналітичного періоду. Станом на 2016 р., рівень свободи від корупції в Україні становить 26 (при максимальному значенні – 100), що на 39% менше значення світового показника. Отже, корупцію можна вважати однією із суттєвих загроз економічній безпеці як суб'єктів господарської діяльності, так і держави в цілому, і уряду України необхідно вжити заходів посилення контролю над її проявами і підвищити рівень відповідальності за факти виявлених корупційних діянь.

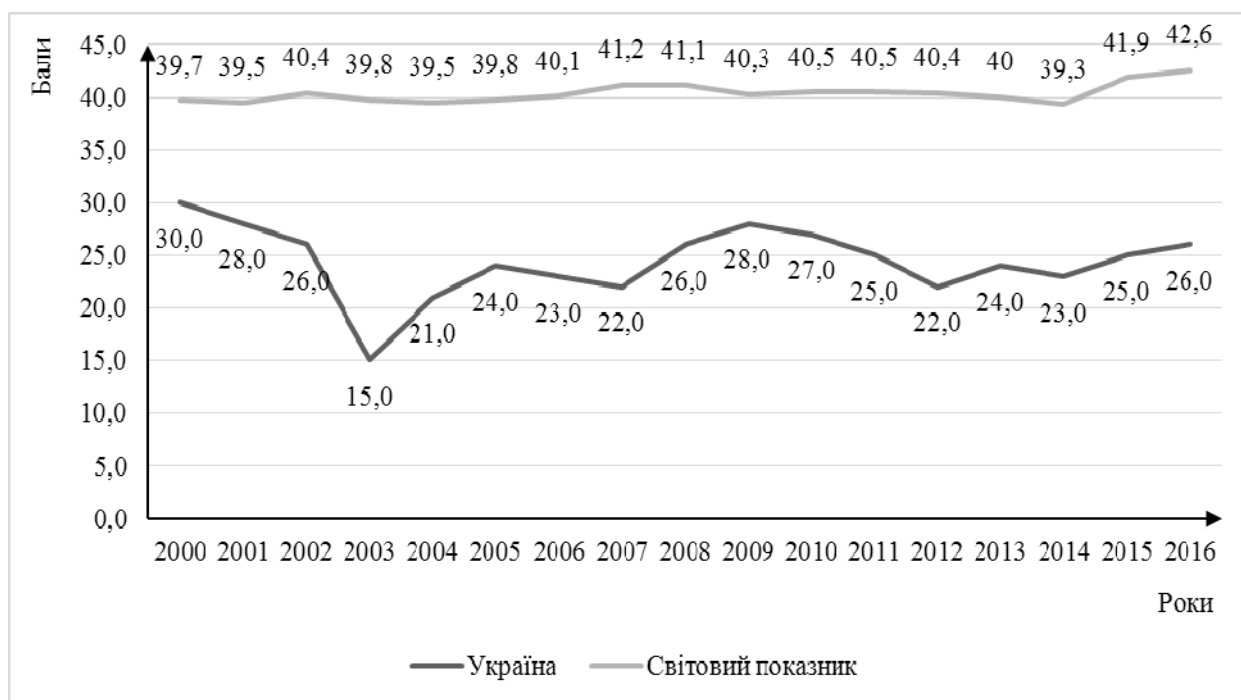

Рис.2. Значення індексу свободи від корупції, 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

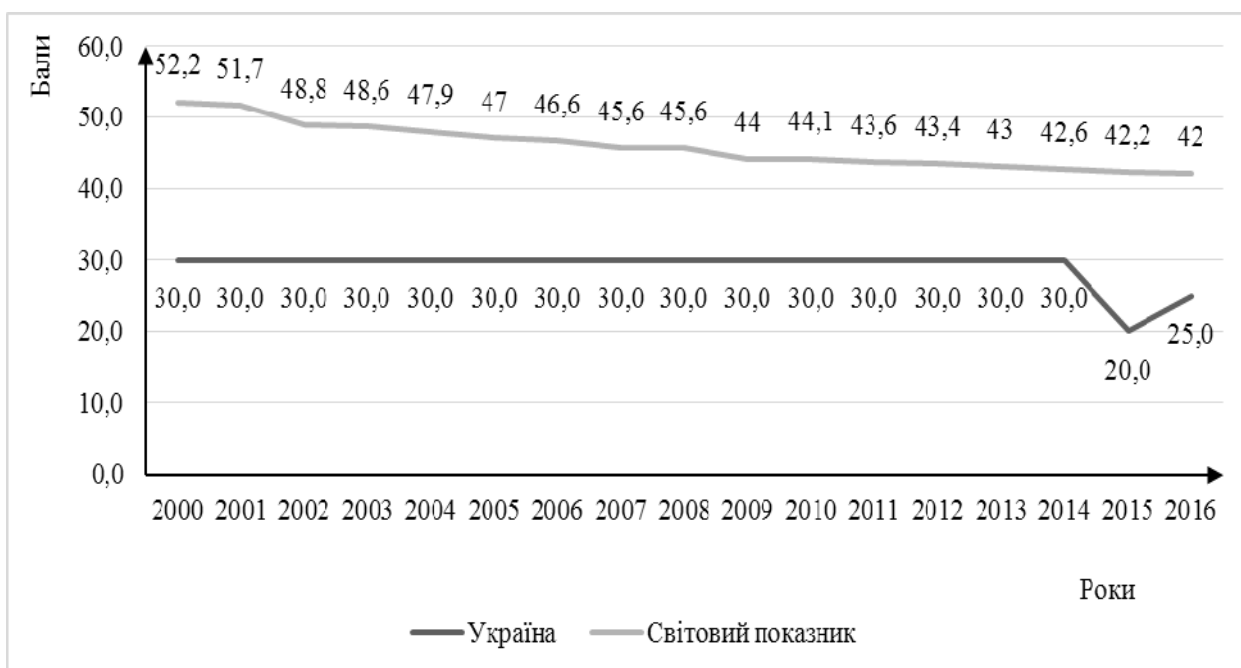

Рис.3. Значення індексу захисту прав власності, 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Проведемо аналіз значень індексу захисту прав власності. Тенденція цього показника є цікавою з аналітичної точки зору. Так, його значення для України вирізняється стабільністю у період з 2000 р. по 2015 р., коли воно стрімко скоротилось одразу на 10 пунктів, тобто на 1/3. Приводом до цього стали політичні події 2014 р. У 2016 р. намітилась тенденція до покращення стану індикатора, однак, сягнути значення світового показника Україні найближчим часом навряд чи вдасться.

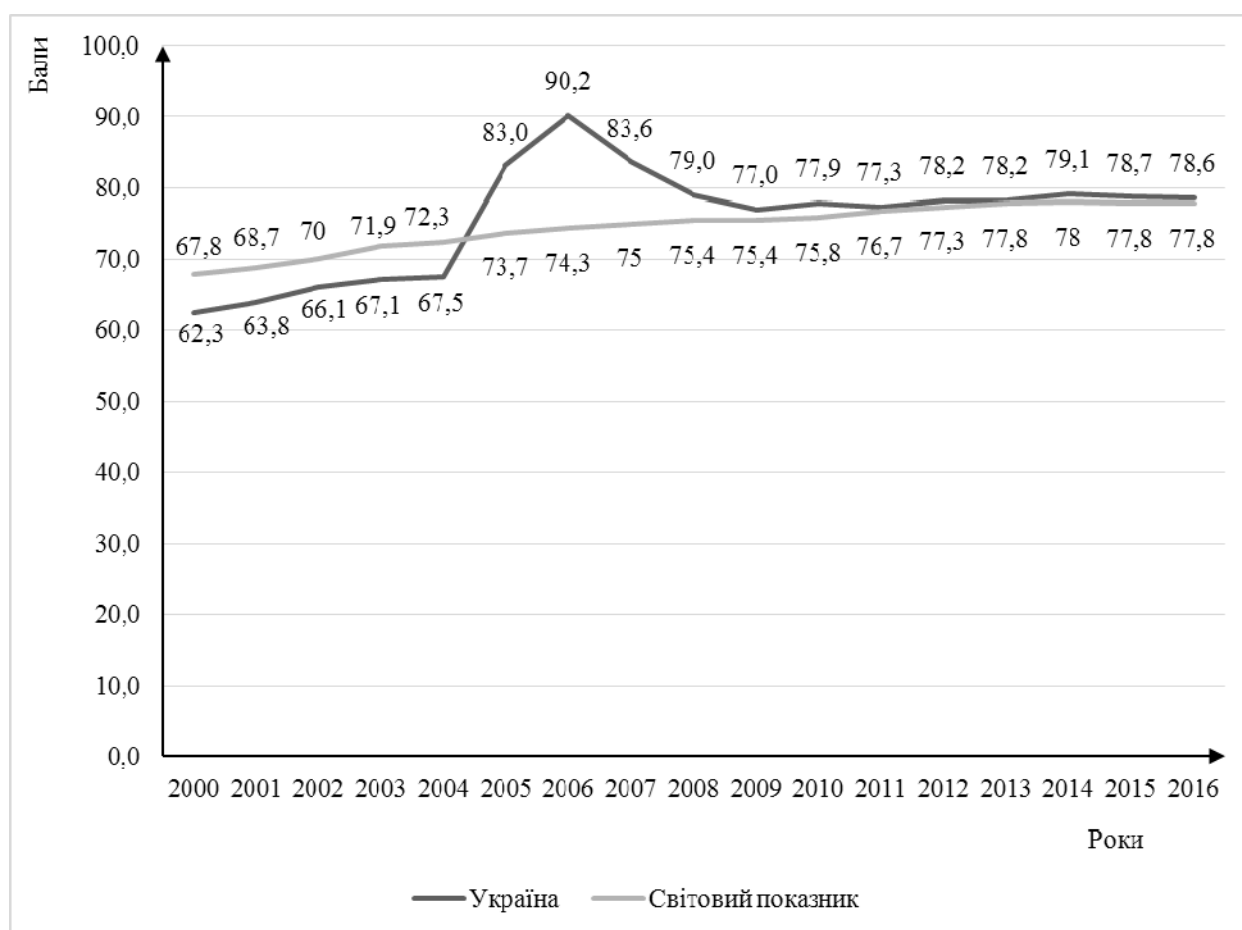

Рис.4. Значення індексу фіскальної (податкової) свободи, 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Значення індексу фіскальної (податкової) свободи з огляду на світову тенденцію можна вважати позитивними. У період з 2004 р. по 2011 р. спостерігаємо перевищення вітчизняним показником світового значення цього індикатора. Станом на 2016 р. рівень досліджуваного індексу залишається високим, що свідчить про те, що загрози, породжені податковою політикою держави, для українських підприємств, установ та організацій є незначними, але не відсутніми взагалі, зважаючи на те, що показник не досяг свого максимального значення у жоден із років, які були нами проаналізовані.

Значення індексу рівня державних витрат або індексу втручання – існує дві інтерпретації сутності та розуміння цього показника – демонструє відсутність стабільності вектору його зміни. З 2000 р. по 2005 р. його значення поступово зростає, однак, з 2006 року розпочинається тенденція до скорочення рівня індикатора. Незначні підвищення у 2010 р. та у 2014 р. однак, не змогли «розвернути» тенденцію до скорочення рівня державних витрат (державного втручання) у економічну систему України, і наразі вітчизняний показник суттєво відстає від світового значення – більше, ніж у 2 рази. Таким чином, можна дійти висновку, що вітчизняним суб'єктам господарювання з огляду на відсутність державного фінансування, належного нагляду та контролю з боку владних структур, у питанні забезпечення власної економічної безпеки варто розраховувати лише на себе та свої ресурси.

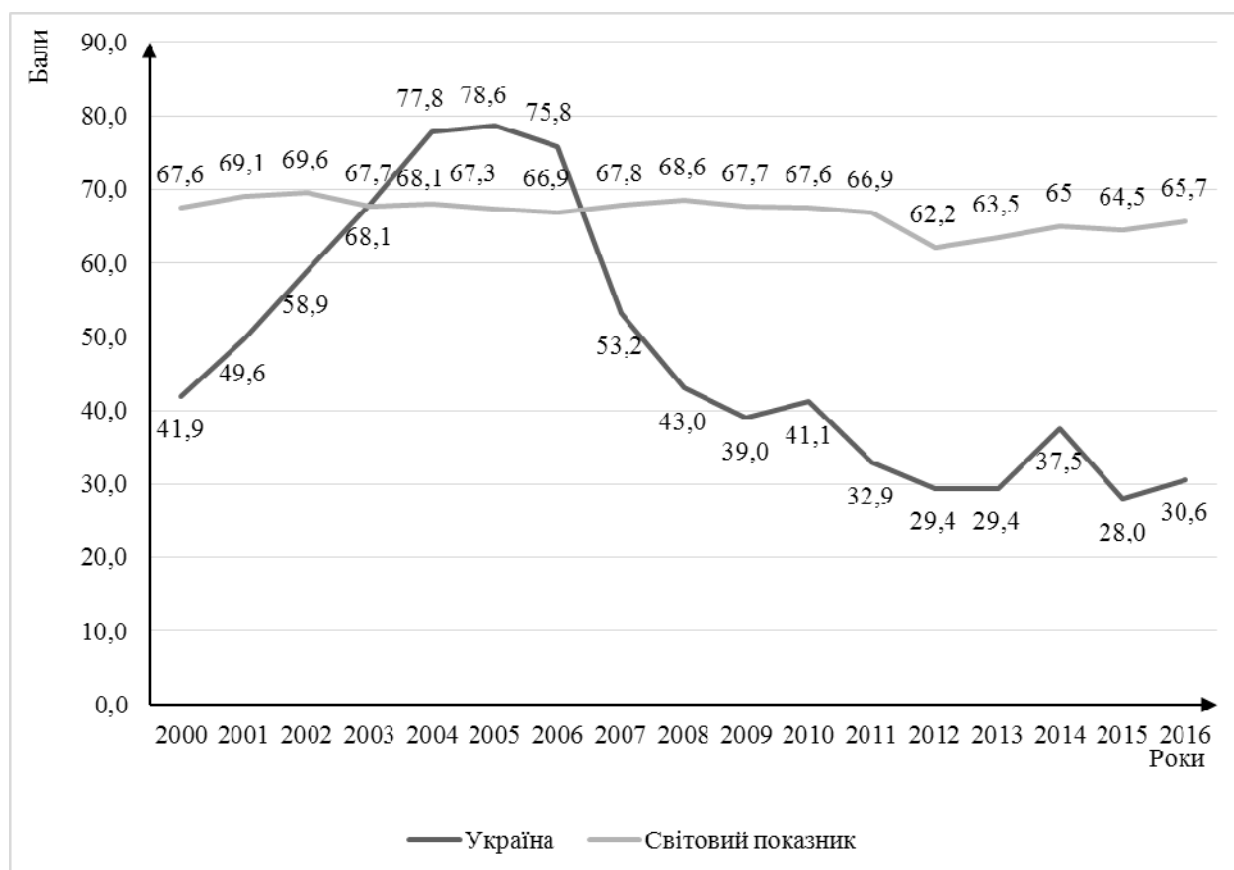

Рис.5. Значення індексу рівня державних витрат (державного втручання), 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Значення індексу свободи ведення бізнесу з 2000 р. по 2005 р. становило трохи більше половини максимально можливого значення, і було наближеним до світового показника. Однак, з 2006 р. по 2010 р. розпочалась тенденція до скорочення рівня цього індикатора, яка завершилась у 2010 р. досягненням ним мінімального за аналізований період значення. На разі значення цього індикатора є близьким до світового орієнтиру, проте, до максимального рівня ще далеко. Таким чином, вітчизняні суб'єкти господарювання не мають повної свободи у обранні напрямку своєї діяльності, не зважаючи на те, що ринкова економіка, до якої уже стільки років прагне Україна, повинна гарантувати цю можливість. Преференції, монополії, обмеження доступу до входження суб'єктів господарювання до окремих галузей економіки – всі ці фактори чинять негативний вплив на стан економічної безпеки як виробників та реалізаторів, так і споживачів продуктів і послуг, що дозволяє торкнутися питання і соціальної безпеки також.

Значення індексу свободи трудових відносин впродовж аналізованого періоду не перевищувало значення у 57,7. Водночас, хоча розрив зі світовим показником впродовж усього аналізованого періоду залишався незначним, значення цього показника по Україні було близьким до середнього по обраній для оцінювання шкалі. Таким чином, вітчизняним суб'єктам господарювання варто остерігатися загроз, які пов'язані із персоналом, кадровим складом, тощо, причому як таких, що породжені низьким рівнем кваліфікації та професіоналізму, яких неможливо набути за обмеженої свободи трудових відносин, так і тих, що пов'язані із шахрайськими діями персоналу, небажанням сумлінно виконувати посадові обов'язки і т.д.

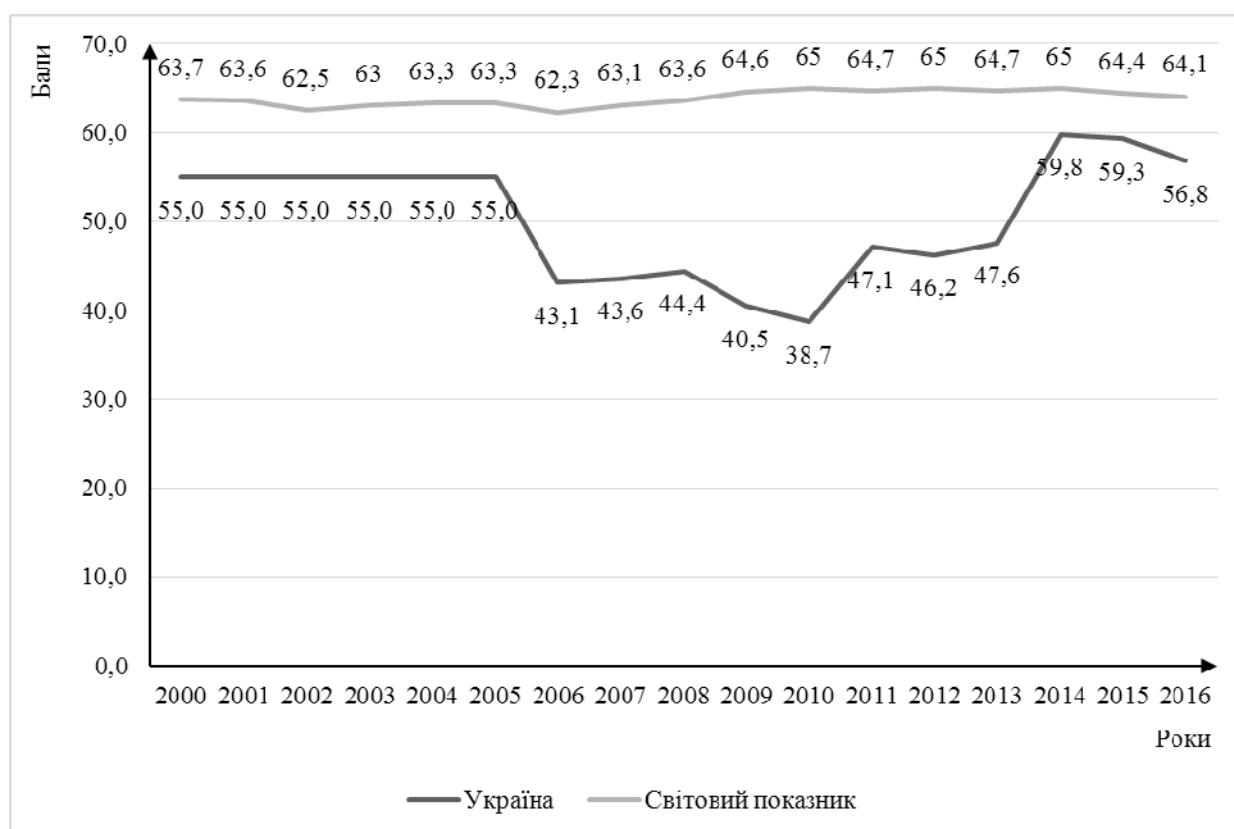

Рис.6. Значення індексу свободи ведення бізнесу, 2000-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

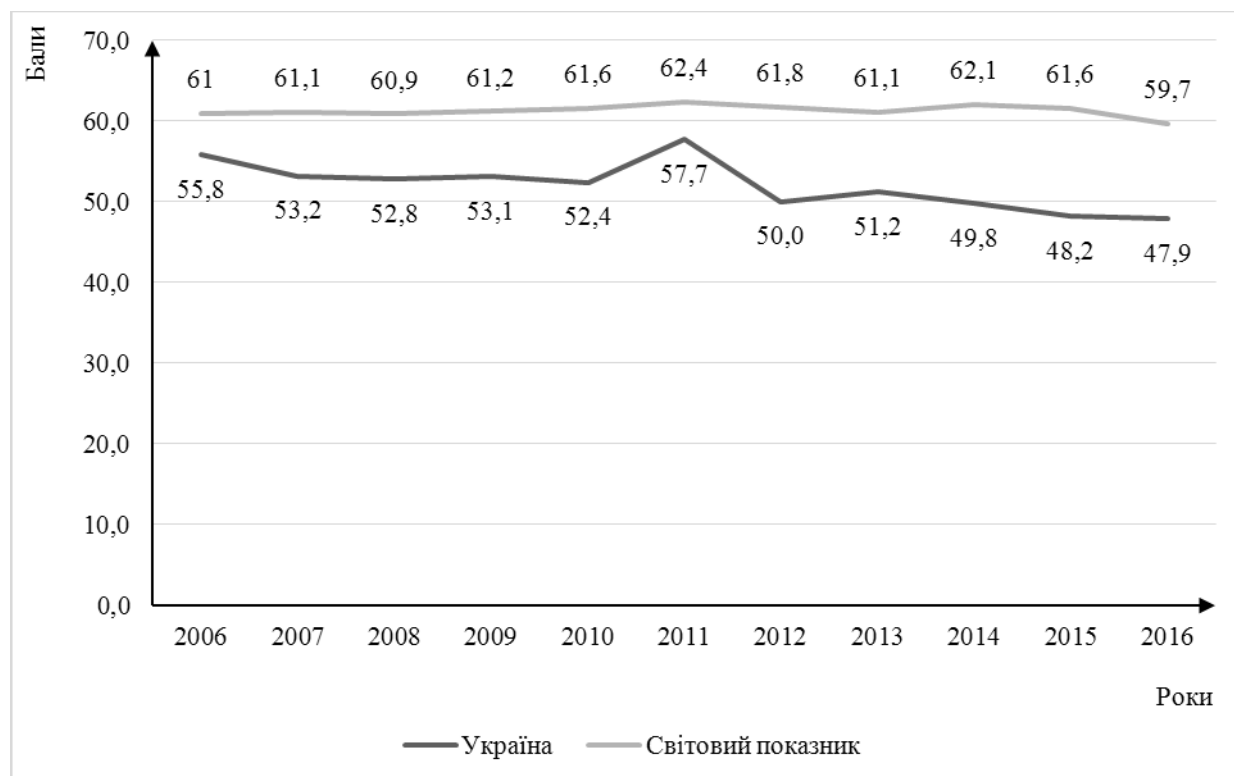

Рис.7. Значення індексу свободи трудових відносин, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

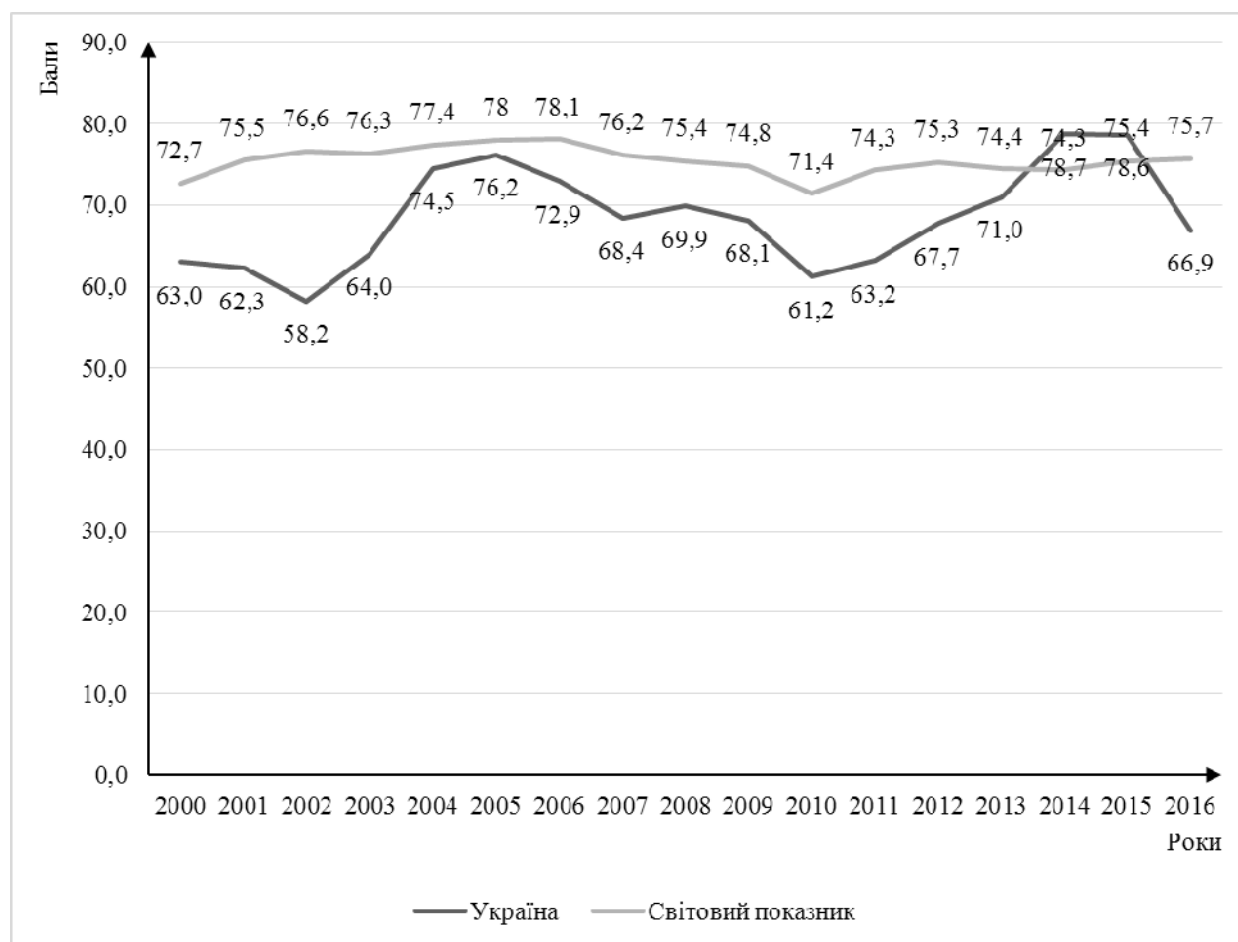

Рис.8. Значення індексу монетарної свободи, 2006-2016 роки
Складено автором за даними [9]

Значення індексу монетарної свободи для вітчизняної економіки впродовж аналізованого періоду залишалось досить високим, а у 2014-2015 рр. навіть перевищувало світовий показник. Таким чином, цей індикатор свідчить про високий рівень макроекономічної безпеки за цим параметром, що має позитивний вплив і на стан економічної безпеки учасників економічної системи країни.

Значення індексу свободи торгівлі в цілому можна назвати позитивним, його значення є високим як по шкалі оцінювання даного показника, так і у порівнянні зі світовим значенням. Показник має стійку стабільну тенденцію до покращення, таким чином, можна прийти до висновку, що для вітчизняних торговельних підприємств на разі формуються сприятливі умови для ведення господарської діяльності.

Значення індексів інвестиційної і фінансової свободи найкраще характеризують стан фінансової безпеки як держави в цілому, так і окремих суб'єктів господарської діяльності. Значення індексу інвестиційної свободи поступово зростає у світі, однак, для України цей показник демонструє досить цікаву, але негативну динаміку до зниження свого рівня. Станом на 2016 р. розрив між світовим та вітчизняним показником складає 38 позицій, а сам вітчизняний показник має у 2,5 рази менше значення, ніж світовий показник. Таким чином, для фінансових установ, інвестиційних компаній України та інших господарських структур, які є інтегрованими у інвестиційні процеси, рівень загроз нормальній діяльності є високим, що свідчить про ймовірність порушення стану їх економічної безпеки у короткостроковій перспективі.

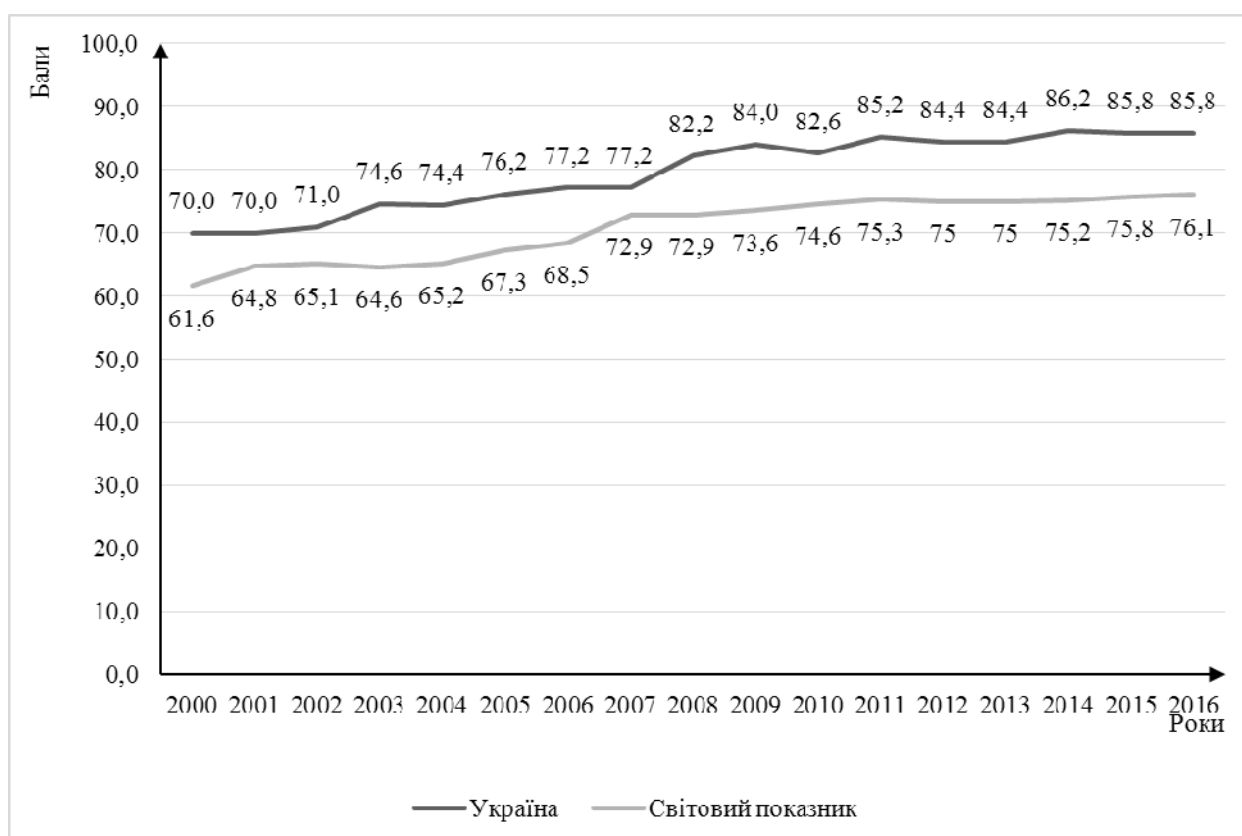

Рис.9. Значення індексу свободи торгівлі, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

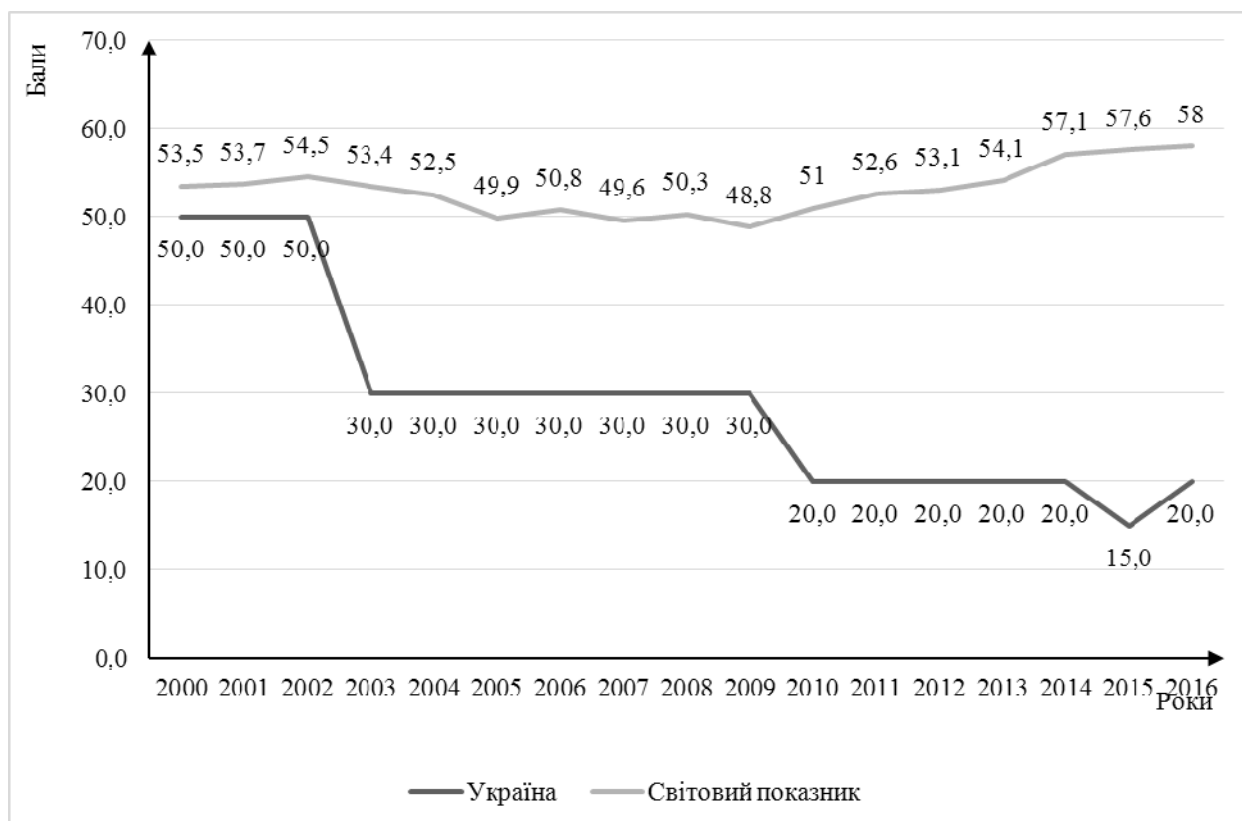

Рис.10. Значення індексу інвестиційної свободи, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

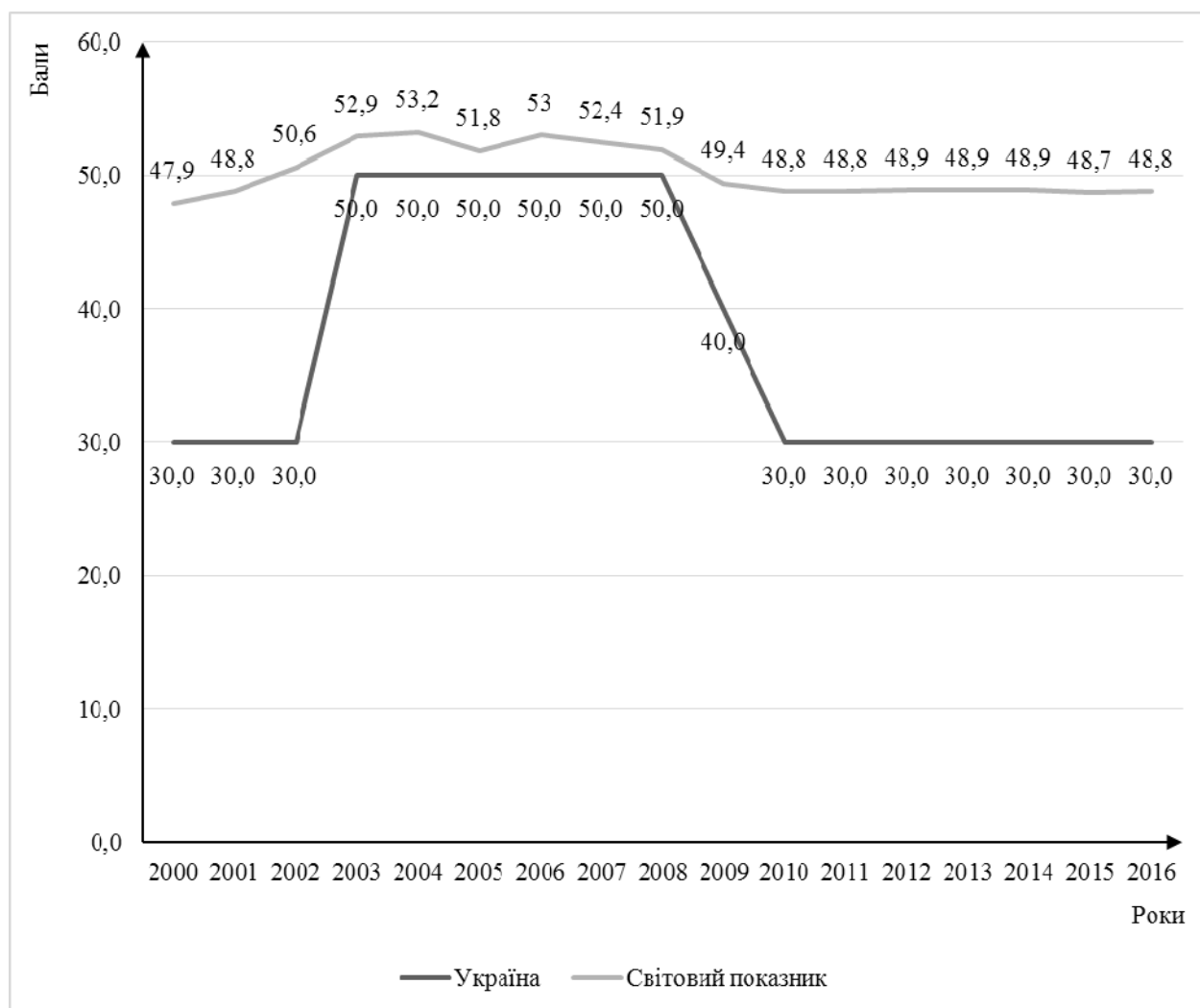

Рис.11. Значення індексу фінансової свободи, 2006-2016 роки
(Складено автором за даними [9])

Значення індексу фінансової свободи як в Україні, так і в світі, залишається низьким. Індикатор для вітчизняної економіки має значення, що становить лише 1/3 від максимально можливої оцінки. Отже, рівень фінансових загроз і ризиків, зважаючи на відсутність свободи дій суб'єктів господарювання у фінансовій площині, є високим, що актуалізує необхідність забезпечення фінансової і фінансово-інвестиційної безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Встановлення зв'язку між економічною свободою та економічною безпекою на макро та мікрорівнях дозволяє внести пропозиції щодо використання індексу свободи у якості одного із індикаторів оцінювання рівня економічної безпеки на макро та мікрорівнях.

У табл. 1 перераховано індекси, які враховуються при розрахунку показника економічної свободи країни, та вказано, яким чином значення кожного з них може бути використано у якості інструменту оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі фінансових установ).

Отже, індекси економічної свободи країни є ефективними сучасними інструментами для оцінювання стану зовнішнього середовища функціонування фінансових установ і решти видів суб'єктів господарської діяльності, та його впливу на систему їх економічної безпеки.

Таблиця 1

Індекси економічної свободи як інструменти оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі фінансових установ)

№ з/п	Категорії	Індекси економічної свободи	Вплив на стан системи економічної безпеки фінансових установ
1	2	3	4
1	Сила законодавчого впливу	Свобода від корупції	Високий рівень корупції негативно впливає на стан економічної безпеки як держави та фінансового ринку загалом, так і окремих фінансових установ, інтереси яких можуть бути порушені через неправомірні рішення посадових осіб, що задіяні у корупційних схемах. Корупція на рівні управління фінансовою установою може мати за наслідок зниження рівня інтелектуально-кадрової безпеки у випадку обіймання керівних посад особами, кваліфікація та рівень знань і навиків яких їм не відповідає; також під загрозою опиняється інформаційно-аналітична безпека у випадку використання корупційних схем для отримання інсайдерської інформації про діяльність фінансової установи.
2		Захист прав власності	Низький рівень цього показника означає наявність перманентної загрози рейдерських захоплень фінансових установ, що не дозволяє високого оцінити можливість забезпечення їх силової (фізичної) безпеки.
3	Обмежене державне втручання	Фіскальна (податкова) свобода	Високі ставки оподаткування призводять до надмірного податкового тягаря, що знижує показники рентабельності фінансових установ і не дозволяє їм зберегти вільні фінансові ресурси для розширення діяльності та розвитку, а також сформувати резерви для фінансування ефективного управління системою економічної безпеки, у тому числі механізмів запобігання та протидії ризикам і загрозам, що є характерними для діяльності фінансових установ, та компенсації негативних наслідків їх впливу. Високий рівень фінансової свободи є однією із умов стійкого стану фінансово-інвестиційної безпеки установ.
4		Рівень державних витрат	Грошові надходження від різних видів державної фінансової допомоги сприяють розвитку бізнесу та зростанню рівня добробуту населення, а отже, стимулюють активність споживачів фінансових послуг до користування ними. Це, у свою чергу, позитивно позначається на кількості клієнтів фінансових установ, що збільшує обсяги їх активів та сприяє покращенню стану фінансово-інвестиційної безпеки.
5	Ефективне регулювання	Свобода ведення бізнесу	Високий рівень цього індексу є свідченням існування можливостей для фінансових установ до диверсифікації напрямів своєї діяльності, пошуку нових ринків збуту фінансових продуктів і послуг, що позитивно впливає на стан їх фінансово-інвестиційної безпеки, а можливість обміну досвідом сприяє покращенню стану техніко-технологічної складової економічної безпеки.
6		Свобода трудових відносин	Найбільше значення цього показника впливає на оцінку інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки, адже є свідченням можливості фінансових установ підібрати кадровий склад із числа осіб, що володіють необхідними навиками та мають потрібний досвід для роботи у фінансовій сфері.

1	2	3	4
7		Монетарна свобода	Цей індикатор демонструє спроможність уряду контролювати інфляційні процеси та рівень цін. Завдяки цьому забезпечується економічний розвиток, підтримується належний рівень платоспроможного попиту, у тому числі і на фінансові послуги. Економічна стабільність, доступність джерел фінансових ресурсів мають позитивний вплив як на фінансово-інвестиційну складову, так і на стан системи економічної безпеки фінансових установ загалом.
8	Відкритість ринків	Свобода торгівлі	Відсутність бар'єрів для розвитку торгівельних відносин дозволяє фінансовим установам придбавати сучасний технологічний інструментарій із метою використання для забезпечення належного рівня техніко-технологічної безпеки, користуватись новітніми програмними продуктами для захисту даних (інформаційно-аналітична безпека), а також безперешкодно здійснювати торгівлю фінансовими продуктами, забезпечуючи високі показники фінансово-інвестиційної безпеки.
9		Інвестиційна свобода	Високе значення цього показника є свідченням можливості доступу фінансових установ до ринків капіталу для фінансування своєї поточної діяльності та отримання необхідних ресурсів для розвитку бізнесу у перспективі; водночас, фінансові установи мають змогу інвестувати власні активи й активи своїх клієнтів із метою їх примноження у різні інвестиційні інструменти, що забезпечує необхідну для мінімізації інвестиційних ризиків диверсифікацію їх інвестиційної діяльності.
10		Фінансова свобода	Цей індикатор є найважливішим інструментом серед усіх інших дев'яти для оцінювання стану системи економічної безпеки саме фінансових установ, оскільки демонструє рівень незалежності банків та інших фінансових установ від впливу державних органів влади. Високий рівень фінансової свободи дозволяє фінансовим установам функціонувати ефективно, з мінімальним рівнем ризику втягнення у схеми відмивання капіталів і легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Фінансові установи мають змогу вільно обирати напрями своєї діяльності; фінансовий ринок характеризується наявністю конкурентної боротьби між його професійними учасниками, у процесі якої на ринку залишаються найбільш стійкі та ефективні фінансові посередники, стан системи економічної безпеки яких є найкращим.

Складено автором

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дало змогу зробити наступні важливі висновки.

1. Під економічною безпекою суб'єктів господарювання у контексті дослідження стану економічної свободи в Україні пропонується розуміти як такий стан умов провадження ними основної, фінансової та інвестиційної діяльності, що дозволяє досягнути найвищого рівня ефективності використання наявних активів з метою реалізації власних економічних інтересів на поточний момент часу та у перспективі, а економічну безпеку держави, згідно гармонізаційного підходу, як такий стан усіх складових її економічної системи, що дозволяють при їх взаємоузгодженому функціонуванні досягнути найвищого рівня реалізації економічних інтересів як усіх учасників такої

системи, так і держави в цілому, гарантуючи при цьому її економічну незалежність навіть за умови інтеграції до глобальних економічних процесів.

2. За результатами аналізу значень індексів свободи, було встановлено такі особливості вітчизняної економічної системи, що мають вплив на стан економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Так, для фінансових установ, інвестиційних компаній України та інших господарських структур, які є інтегрованими у інвестиційні процеси, притаманний високий рівень загроз нормальній діяльності, зважаючи на показник інвестиційної свободи, що свідчить про ймовірність порушення стану їх економічної безпеки у короткостроковій перспективі. Значення індексу фінансової свободи свідчить про те, що рівень фінансових загроз і ризиків, зважаючи на відсутність свободи дій суб'єктів господарювання у фінансовій площині, є високим, що актуалізує необхідність забезпечення фінансової і фінансово-інвестиційної безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності. Індикатор монетарної свободи свідчить про високий рівень макроекономічної безпеки за цим параметром, що має позитивний вплив і на стан економічної безпеки учасників економічної системи країни. Значення індексу свободи трудових відносин сигналізує про те, що вітчизняним суб'єктам господарювання варто остерігатися загроз, які пов'язані із персоналом, кадровим складом, тощо, причому як таких, що породжені низьким рівнем кваліфікації та професіоналізму, яких неможливо набути за обмеженої свободи трудових відносин, так і тих, що пов'язані із шахрайськими діями персоналу, небажанням сумлінно виконувати посадові обов'язки і т.д. Суб'єктам господарювання з огляду на значення індексу державних витрат, а отже, на відсутність державного фінансування, належного нагляду та контролю з боку владних структур, у питанні забезпечення власної економічної безпеки варто розраховувати лише на себе та свої ресурси.

3. Індекси економічної свободи як інструменти оцінювання стану системи економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі фінансових установ) пропонується використовувати наступним чином. Індекси свободи від корупції і захисту прав власності доцільно застосувати для оцінювання сили законодавчого впливу на стан економічної безпеки; індекси фіскальної (податкової) свободи та рівня державних витрат – для встановлення міри державного втручання у господарські процеси, у тому числі, і у процес забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання; індекси свободи ведення бізнесу, свободи трудових відносин, монетарної свободи дають змогу оцінити ефективність регулювання господарських процесів, у тому числі, і стану економічної безпеки; а індекси свободи торгівлі, інвестиційної свободи та фінансової свободи дозволяють діагностувати рівень відкритості ринків товарів і послуг, на яких провадять свою діяльність вітчизняні підприємства, установи, організації.

4. Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні методологічних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки як на макрорівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарської діяльності, із врахуванням індексів економічної свободи – як підсумкового індикатора, так і субіндексів з наміром розробки у подальшому на основі отриманої оцінки набору пропозицій щодо покращення стану економічної безпеки України та учасників її системи економічних відносин.

Список використаних джерел

1. Будкін В. С. «Економічна свобода» або «залежна економіка» – дилема регіону пострадянських держав / В. С. Будкін // Економіка України. – 2016. – № 9. – С. 3–18.
2. Глинянська О. В. Економічна свобода: сутність та стан в Україні / О. В. Глинянська // Проблеми законності. – 2014. – Вип. 125. – С. 82–90.
3. Гордуновський О. М. Особливості оцінки і шляхи підвищення економічної свободи в Україні / О. М. Гордуновський // Вісник Університету банківської справи. – 2015. – № 2. – С. 21–26.
4. Єріна А. М. Міжнародні рейтинги: статистичні аспекти обчислення та застосування. Частина 1. Індекси економічної свободи та глобальної конкурентоспроможності / А. М. Єріна // Статистика України. – 2016. – № 3. – С. 56–64.

5. Литвиненко Н. І. Економічна свобода та соціально-економічний розвиток / Н. І. Литвиненко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2013. – № 2. – С. 15–21.
6. Маркович І. Економічна свобода та економічний розвиток: теоретико-емпіричне дослідження зв'язку / І. Маркович // Журнал європейської економіки. – 2014. – Т. 13, № 2. – С. 125–140.
7. Овсієнко О. В. Обмеження економічної свободи як передумова розбудови соціальної держави в Україні: аргументи «за» і «проти» / О. В. Овсієнко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право. – 2013. – № 2. – С. 287–289.
8. Штулер І. Ю. Позиції України у світових рейтингах конкурентоспроможності та економічної свободи протягом 2005–2015 років / І. Ю. Штулер // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2015. – Вип. 5. – С. 214–217.
9. Матеріали офіційного сайту The Heritage Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heritage.org>.

References

1. Budkin V. S. (2016) "Economic freedom" or "dependent economy" – the dilemma of the post-Soviet region. *Ekonomika Ukrainy*, 9, 3-18.
2. Hlynyans'ka O. V. (2014) Economic freedom: essence and state in Ukraine. *Problemy zakonnosti*, 125, 82-90.
3. Hordunovs'kyi O. M. (2015) Peculiarities of assessment and ways to increase economic freedom in Ukraine. *Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy*, 2, 21–26.
4. Yerina A. M. (2016) International ratings: statistical aspects of calculation and application. Part 1. Indices of Economic Freedom and Global Competitiveness. *Statystyka Ukrainy*, 3, 56-64.
5. Lytvynenko N. I. (2013) Economic freedom and socio-economic development / N.I. Litvinenko // Economic Bulletin of the National Mining University. *Ekonomichnyy visnyk Natsional'noho hirnychoho universytetu*, 2, 15-21.
6. Markovych I. (2014) Economic freedom and economic development: a theoretical empirical study of communication. *Zhurnal yevropeys'koyi ekonomiky*, 2, 125-140.
7. Ovsienko O. V. (2013) Restrictions on economic freedom as a precondition for the development of a social state in Ukraine: arguments for and against. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. Seriya : Ekonomichna teoriya ta pravo, 2, 287-289.
8. Shtuler I. Y. (2015) Positions of Ukraine in World Competitiveness and Economic Freedom Ranks for 2005–2015. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, 5, 214-217.
9. Materials of the official site The Heritage Foundation [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.heritage.org>.

ZACHOSOVA Nataliia Volodymyrivna,

PhD (in Economics), Associate Professor, Assistant professor,

Department of management and economic security,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

LEVEL OF ECONOMIC FREEDOM AS AN INDICATOR OF THE STATE OF THE STATE ECONOMIC SECURITY OF AND AS THE FACTOR OF INFLUENCE ON ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ENTITIES

Abstract. Introduction. Every society needs a basic rules of economic life organization. Economic and financial systems would be in complete chaos if business was not subject to the actions of certain laws. But, in general, the more economic freedom the participants of economic relations have, the greater is the probability of their economic prosperity and economic development of the state. Thus, it can be assumed that the level of economic freedom has a significant impact on the development of the economy and the financial sector, which is its inalienable component of it, and its indicator can be used as a tool of information provision for making managerial decisions at the macro level in the direction of liberalization or strengthening control over the organization of economic relations, depending on the perspective vectors of economic development. In addition, we see the prospect of using the level of economic freedom as one of the indicators of the state of economic security of the country

Purpose. The purpose of the article is to establish the relationship between the level of economic freedom in the country and the state of economic security at the micro and macro levels at the theoretical and applied levels.

Methods. Formal-logical method is used to determine the basic concepts; monographic and comparative methods; method of theoretical generalization; ordering method, analysis.

Results. The definitions of economic security of the subject of economic activity and economic security of the state are offered. Their content demonstrates the necessity of economic freedom as a prerequisite for achievement of economic security at macro and micro levels. The role of economic

freedom in the state in the process of «securing economic security» of various types of entrepreneurial structures, institutions and organizations is specified. A retrospective analysis of the values of the index of economic freedom in Ukraine and in the world in dynamics has been carried out, the lowest positions of the rating of our state have been revealed for the separate components of the index of economic freedom in order to form an information base for establishing the relationship between the level of economic freedom in the country and the state of economic security of the country and individual business objects. The directions of use of economic freedom indices as tools for assessing the state of the economic security system of economic entities, including financial institutions, are offered.

Originality. *Author's definitions of economic security of the state and economic security of the business entities are offered. The dynamics of each component of the index of economic freedom is analyzed, tendencies of their changes for the past 16 years have been established. The following components of the index of economic freedom are revealed, the low values of which should attract the attention of the authorities to the problem of the need to improve their state. The connection between the indicators of economic freedom and the state of economic security of the country and the state of economic security of the business entities is explained. Proposals of the use of indicators of economic freedom as tools for evaluating the level of functional components of economic security of business entities are presented (on example of financial institutions).*

Conclusion. *According to the results of the analysis of the values of the indices of freedom, it was found that for the business entities that are integrated into investment processes, there is a high level of threats to normal activity, taking into account the indicator of investment freedom. The value of the index of financial freedom indicates that the level of financial threats and risks is high. The indicator of monetary freedom shows a high level of macroeconomic security, which has a positive impact on the state of economic security of the participants of the economic system of the country. The value of the index of freedom of labor relations signals about the threats that are associated with personnel, staffing of business entities. Domestic business entities, considering the importance of the index of public expenditures, in the issue of securing their own economic security, have to rely only on themselves and their own resources.*

Indices of freedom from corruption and property rights protection should be used to assess the power of legislative influence on the state of economic security. Indices of fiscal (tax) freedom and level of public expenditure - to establish the degree of state intervention in economic processes, including, the process of providing economic security for business entities. Indices of freedom of business, freedom of labor relations, monetary freedom make it possible to evaluate the effectiveness of economic processes regulation, including the state of economic security. And the indices of freedom of trade, investment freedom and financial freedom make it possible to diagnose the level of openness of markets for goods and services that domestic enterprises, institutions and organizations conduct.

*Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017*

УДК 368:339.13]:338.02(477)](043.3)

КОБКО Роман Васильович,
аспірант, Національна академія
внутрішніх справ України, м. Київ, Україна

МЕТОДИКА СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Запропоновано методичний підхід для проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг. Визначено основні етапи проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній задля державного регулювання ринку страхових послуг. Запропоновано оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан системи економічної безпеки страхових компаній здійснювати шляхом порівняння діяльності страховика з нормативними ліцензійними вимогами. Наведено показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан інформаційної безпеки страхових

компаній. Визначено показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан правової безпеки страхових компаній. Запропоновано показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан кадрову безпеку страхових компаній. Представлено показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан фінансової безпеки страхових компаній. Систематизовано індикатори оцінювання стресостійкості страхових компаній.

Ключові слова: страхова компанія, ринок страхових послуг, державне регулювання, економічна безпека, стрес-тестування.

Постановка проблеми. В основу проектування заходів з оптимізації впливу державного регулювання економічної безпеки ринку страхових послуг має бути покладено методичний підхід до оцінювання стану такої безпеки. Необхідність такої діагностики підтверджується відсутністю аналогічних методичних підходів, які б дозволили оцінити, з одного боку, вплив державного регулювання на стан економічної безпеки страхових компаній, а, з іншого, – вплив останнього на економічну безпеку ринку страхових послуг, що в сукупності безпосередньо відображається на економічній безпеці держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання, пов'язані з проблемою ефективного державного регулювання ринку страхових послуг та оцінюванням стану економічної безпеки страхових компаній у контексті забезпечення цього процесу, знайшли відображення у наукових працях багатьох вітчизняних вчених. Так, Гаманкова О. досліджує методи державного регулювання ринку страхових послуг [1], Жабинець О. Й. вивчає вплив інструментів державного регулювання на фінансово-економічну безпеку страхового ринку України в сучасних економічних умовах [2], Заєць О. М. розглядає питання економічної безпеки страхового ринку України [3], Моїсеєнко І. В. конкретизує теоретичний аспект державного фінансового регулювання страхового ринку [4], Фурман В. М., Зачосова Н. В. визначають особливості управління економічною безпекою сучасних страхових компаній як одного із видів фінансових установ [5], Шуригіна Н. Ю. досліджує державне регулювання страхового ринку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду [6], Яворська Т. В. займається розробленням державної системи економічної безпеки страхових підприємницьких структур в Україні [7]. Однак, на разі відсутньою є методика стрес-тестування страхових компаній, що могла б ефективно використовуватись як інструмент державного регулювання ринку страхових послуг з метою забезпечення економічної безпеки його учасників.

Мета та завдання статті. Метою дослідження є розробка методики стрес-тестування страхових компаній як інструменту державного регулювання ринку страхових послуг. Для досягнення цієї мети необхідно виконати наступні завдання:

- визначити основні етапи проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній задля державного регулювання ринку страхових послуг;
- обрати показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан різних складових системи економічної безпеки страхових компаній;
- систематизувати індикатори оцінювання стресостійкості страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи необхідність здійснення оцінювання стану економічної безпеки страхових компаній, автором було запропоновано методичний підхід для проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг, який дозволяє провести аналіз у такій послідовності (рис. 1):

- оцінка особливостей функціонування системи економічної безпеки страхових компаній;
- аналіз взаємодії страхових компаній із внутрішнім та зовнішнім середовищем;
- визначення якісних та кількісних індикаторів проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній;
- формування інтегрального показника та його характеристик.

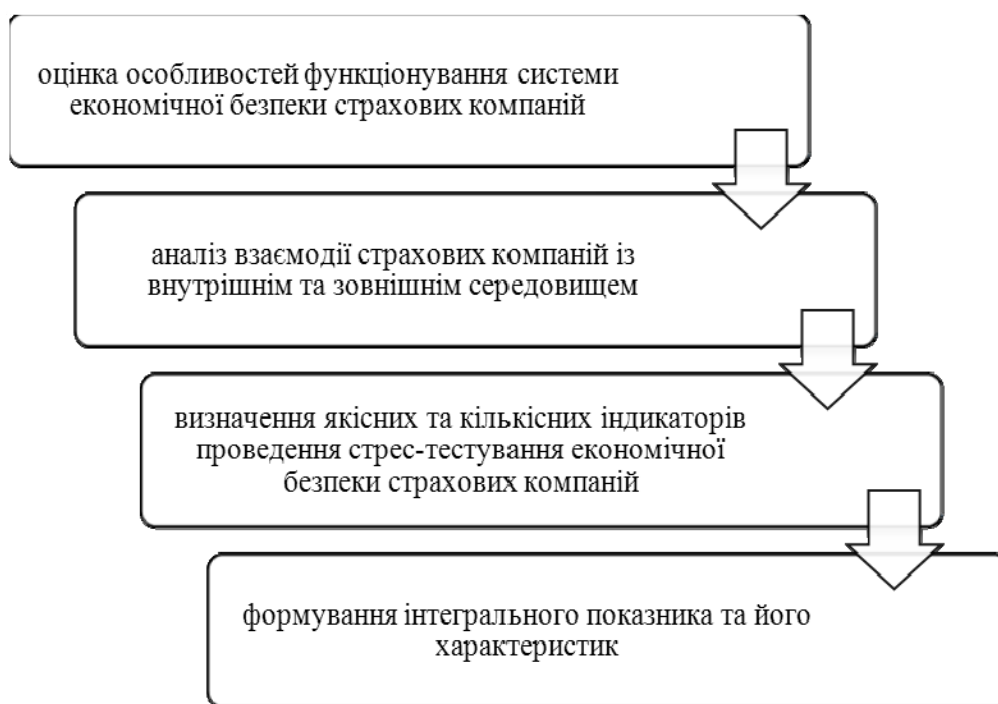

Рис. 1. Основні етапи проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній задля державного регулювання ринку страхових послуг
Складено особисто автором

Під поняттям «методичний підхід до проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг» автор пропонує розуміти сукупність загальнонаукових та специфічних методів діагностики результатів впливу державного регулювання діяльності страхових компаній на їх економічну безпеку.

Основні етапи реалізації методичного підходу до проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг представлена автором у вигляді рис. 1.

Оцінювання особливостей функціонування системи економічної безпеки страхових компаній автор пропонує здійснювати шляхом порівняння існуючої у конкретного системи з авторськими пропозиціями. Знайдені у процесі аналізу невідповідності пропонуємо відзначати, як загрози, що впливають на стан системи та оцінювати відповідно до методики оцінки загроз.

Для аналізу взаємодії системи економічної безпеки страхових компаній із внутрішнім та зовнішнім середовищем задля встановлення впливу на їх діяльність державного регулювання, пропонуємо скористатись розробленою автором методикою, яка передбачає:

- оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан системи економічної безпеки страхових компаній;
- оцінювання стресостійкості страховій компанії за окремими групами ризиків (загроз діяльності);
- розрахунок показників платоспроможності страхової компанії.

Визначення якісних та кількісних індикаторів такого оцінювання страхових компаній пропонуємо здійснювати в межах зазначеного методичного підходу. Взавши до уваги основні ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг, з врахуванням специфіки страхових компаній, та порівнявши їх з функціональними складовими системи економічної безпеки, було виокремлено: кадрову, інформаційну, правову, технологічну та фінансову.

Виходячи з вище наведеного, пропонуємо оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан системи економічної безпеки страхових компаній здійснювати шляхом порівняння діяльності страховика з нормативними ліцензійними вимогами (табл. 1-5).

Таблиця 1

Показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан кадрової безпеки страхових компаній

Показники	Позначення	Відповідає (1 бал)	Не відповідає (0 балів)
Відповідність вимогам до кваліфікації керівника та головного бухгалтера	K ₁		
Відповідність вимогам до кваліфікації голови та членів Спостережної ради	K ₂		
Відповідність вимогам до кваліфікації керівників відокремлених та структурних підрозділів	K ₃		
Відповідність вимогам до ділової репутації керівника та головного бухгалтера	K ₄		
Відповідність вимогам до ділової репутації керівників структурних та відокремлених підрозділів	K ₅		
Відповідність вимогам до ділової репутації голови та членів Спостережної ради	K ₆		
Відповідність вимогам до ділової репутації осіб, що володіють істотною участю в статутному капіталі компанії	K ₇		
Відсутність конфлікту інтересів за поточний рік	K ₈		

Складено особисто автором

Основними показниками оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан інформаційної безпеки страхових компаній стали такі (табл. 2).

Таблиця 2

Показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан інформаційної безпеки страхових компаній

Показники	Позначення	Відповідає (1 бал)	Не відповідає (0 балів)
1	2	3	4
Наявність та інформаційна наповненість власного сайту страхової компанії	I ₁		
Оприлюднення на сайті страхової компанії внутрішніх правил надання страхових послуг	I ₂		
Оприлюднення на сайті страхової компанії фінансової звітності	I ₃		
Оприлюднення на сайті страхової компанії результатів аудиторської перевірки	I ₄		
Оприлюднення на сайті страхової компанії інформації, передбаченої ст. 12 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	I ₅		
Оприлюднення на сайті страхової компанії інформації, передбаченої ст. 12 ¹ Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	I ₆		

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
Оприлюднення на сайті страхової компанії інформації, передбаченої ст. 12 ² Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»	I ₇		
Оприлюднювати інформацію про всі зміни, які відбуваються в компанії та можуть суттєво вплинути на результати її діяльності та економічну безпеку	I ₈		

Складено особисто автором

Основними показниками оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан правової безпеки страхових компаній стали такі (табл. 3).

Таблиця 3

Показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан правової безпеки страхових компаній

Показники	Позначення	Відповідає (1 бал)	Не відповідає (0 балів)
Відсутність штрафних санкцій органів державного нагляду за останній рік	П ₁		
Ведення реєстру укладених договорів страхування та їх зберігання на менше 5 р.	П ₂		
Організація корпоративного управління у відповідності із законодавством	П ₃		
Наявність внутрішніх нормативних актів з питань корпоративного управління та їх виконання	П ₄		
Наявність внутрішніх правил щодо надання страхових послуг та їх виконання	П ₅		
Відповідність внутрішніх правил щодо надання страхових послуг чинному законодавству України	П ₆		
Зберігати документи, які подавались для отримання ліцензії протягом усього строку її дії	П ₇		
Забезпечувати наявність керівника під час проведення перевірок контролюючими органами	П ₈		

Складено особисто автором

Основними показниками оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан технологічної безпеки страхових компаній стали такі (табл. 4).

Таблиця 4

Показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан кадрової безпеки страхових компаній

Показники	Позначення	Відповідає (1 бал)	Не відповідає (0 балів)
1	2	3	4
Наявність облікової та реєструючої системи (програмне забезпечення та спеціальне технічне обладнання), які повинні відповідати вимогам, установленим Нацкомфінпослуг	T ₁		

Продовження таблиці 4

1	2	3	4
Наявність облікової та реєструючої системи, які сумісні з бухгалтерськими та обліковими програмами, в яких складається звітність	T ₂		
Відповідність даних облікової та реєструючої систем страхової компанії даним бухгалтерського обліку на будь-яку дату	T ₃		
Наявність комп'ютерної техніки, яка дає змогу забезпечити ведення обліку та реєстрацію операцій з надання фінансових послуг, а також засобів зв'язку	T ₄		
Наявність у власності або в користуванні окремих нежитлових приміщень за місцезнаходженням мтрпхової компанії та місцезнаходженням її відокремлених підрозділів	T ₅		
Доступність приміщення, у яких здійснюється обслуговування клієнтів (споживачів), для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення відповідно до державних будівельних норм, правил і стандарті	T ₆		
Можливість забезпечення зберігання грошових коштів і документів та наявність необхідних засобів безпеки	T ₇		
Дотримання страховою компанією вимог законодавства щодо готівкових розрахунків, установлених законодавством	T ₈		

Складено особисто автором

Основними показниками оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан інформаційної безпеки страхових компаній стали такі (табл. 5).

Таблиця 5

Показники оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан фінансової безпеки страхових компаній

Показники	Позначення	Відповідає (1 бал)	Не відповідає (0 балів)
1	2	3	4
Статутний капітал страхової компанії повинен бути сформований та сплачений на дату подання заяви про внесення інформації про заявника до Державного реєстру фінансових установ у розмірі та спосіб, визначені законом	Ф ₁		
Страхова компанія зобов'язана на дату подання заяви про отримання ліцензії та протягом строку дії такої ліцензії підтримувати розмір власного капіталу (за винятком субординованого боргу) у розмірі, встановленому законодавством.	Ф ₂		
Вести бухгалтерський облік та фінансову звітність у відповідності з законодавством України	Ф ₃		
Складати звітність за міжнародними стандартами за умови наявності зарубіжних клієнтів та партнерів	Ф ₄		
Дотримуватися на будь-яку дату обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій та інших показників	Ф ₅		

Продовження таблиці 5

1	2	3	4
Зобов'язана виконувати укладені нею договори з надання фінансових послуг	Φ_6		
Дотримуватися обмежень щодо суміщення провадження видів господарської діяльності.	Φ_7		
Забезпечити виконання вимог до організації і функціонування системи управління ризиками у страховика	Φ_8		
РАЗОМ	ВДРЕБСК		

Складено особисто автором

Загальний результат оцінювання результатів впливу державного регулювання на стан економічної безпеки страхових компаній (ВДРЕБСК) пропонуємо визначати як суму отриманих балів.

$$\text{ВДРЕБСК} = 0,2 \sum_{i=1}^8 K_i + 0,2 \sum_{i=1}^8 I_i + 0,2 \sum_{i=1}^8 \Pi_i + 0,1 \sum_{i=1}^8 T_i + 0,3 \sum_{i=1}^8 \Phi_i \quad (1)$$

У наведеній формулі вагові коефіцієнти визначались експертним методом шляхом опитування працівників страхових компаній та експертів у цій сфері. На їх думку, і ми з нею погоджуємось, найбільший вплив здійснюють вимоги, пов'язані з фінансовими (30%), кадровими, інформаційними та правовими напрямками діяльності страхових компаній (по 20%).

Наступним етапом стрес-тестування страховій компанії є проведення оцінювання стресостійкості за окремими групами ризиків (загроз діяльності).

Існуюча методика проведення такого тестування, на нашу думку, повинна бути доопрацьована шляхом внесення змін до переліку стресових подій у п.1 та п.2. Так, пропонуємо п.1 «Зменшення на 30% ринкової вартості акцій, які перебувають у лістингу на фондовій біржі, що включені до складу активів балансу» замінити на «Зменшення на 10% ринкової вартості акцій, які перебувають у *першій групі* лістингу на фондовій біржі, що включені до складу активів балансу». А у п.2 «Зменшення на 40% ринкової вартості акцій, які не перебувають у лістингу, що включені до складу активів балансу» замінити на «Зменшення на 20% ринкової вартості акцій, які перебувають у *другій групі* лістингу, що включені до складу активів балансу».

На нашу думку, страховим компаніям не слід розглядати як об'єкти капіталовкладень позалістингові цінні папери, оскільки вони є високо ризиковими та не завжди високоприбутковими. Вважаємо за необхідне проводити оцінювання стресостійкості страхових компаній з врахуванням запропонованих позицій за такими індикаторами (табл. 6).

Таблиця 6

Індикатори оцінювання стресостійкості страхових компаній

i	Стрессова подія	$\Delta \text{ВНА}^i$	ЗВНА^i	Відбулись зміни (позитивне значення ЗВНА^i) (0,1 бал)	Відбулись зміни (негативне значення ЗВНА^i) (0 бал)
1	2	3	4	5	6
СП ₁	Зменшення на 10% ринкової вартості акцій, які перебувають у <i>першій групі</i> лістингу на фондовій біржі, що включені до складу активів балансу				

1	2	3	4	5	6
СП ₂	Зменшення на 20% ринкової вартості акцій, які перебувають у <i>другій групі</i> лістингу, що включені до складу активів балансу				
СП ₃	Зниження на 10% цін на облігації підприємств, що включені до складу активів балансу				
СП ₄	<i>Коливання</i> обмінного курсу іноземних валют відносно гривні на 25%				
СП ₅	Збільшення загальної суми виплат за обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів страхування на 30% (для страховиків, що здійснюють таке страхування)				
СП ₆	Збільшення загальної суми виплат за медичним страхуванням (безперервним страхуванням здоров'я) на 40% (для страховиків, що здійснюють таке страхування)				
СП ₇	Збільшення витрат, пов'язаних з обслуговуванням договорів медичного страхування (безперервного страхування здоров'я), на 10% (для страховиків, що здійснюють таке страхування)				
СП ₈	Збільшення рівня смертності для кожної вікової групи на 15% (для страховиків, що здійснюють страхування життя)				
СП ₉	Зменшення рівня смертності для кожної вікової групи на 20% (для страховиків, що здійснюють страхування життя)				
СП ₁₀	Збільшення рівня тимчасової втрати працездатності, інвалідності, отримання травматичних ушкоджень, функціональних розладів здоров'я на 35% у перший рік дії договорів страхування та збільшення рівня тимчасової втрати працездатності, інвалідності, отримання травматичних ушкоджень, функціональних розладів здоров'я на 25% протягом наступних років дії договорів страхування (для страховиків, що здійснюють страхування життя)				
	Стресостійкість страхової компанії (СТСК)	x			

ΔBHA^i – різниця між величиною нетто-активів відповідно до звітних даних страховика та величиною нетто-активів, оцінених згідно з припущенням, що описує i -ту стресову подію, у грн., що визначається за формулою :

$$\Delta BHA^i = BHA_3 - BHA_C^i; \quad (2)$$

BHA_3 – загальна величина нетто-активів відповідно до звітних даних страховика у грн.;

BHA_C^i – величина нетто-активів, оцінених згідно з припущенням, що описує i -ту стресову подію, у грн. ($i = \overline{1, n}$, n – кількість стресових подій, $n=12$);

$ZBHA^i$ – зміна величини нетто-активів у відсотках, що визначається за формулою

$$ЗВНА^i = \frac{\Delta ВНА^i}{ВНА_3} \quad (3)$$

Вважаємо, що за умови позитивних змін у сумі активів страхової компанії в результаті впливу на неї зазначених загроз (стресових подій), компанія отримує 0,1 бал, в протилежному випадку – 0 балів.

Узагальнюючий результат оцінювання стресостійкості страхових компаній пропонується розраховувати як суму отриманих балів, а її значення покаже, на скільки змінився стан страхової компанії під впливом загроз (стресових подій).

$$СТСК = \sum_{i=1}^{10} СП_i \quad (4)$$

На третьому етапі пропонуємо проводити розрахунок платоспроможності страхової компанії на основі таких показників (табл. 7).

Таблиця 7

Розрахунок платоспроможності страхової компанії

Показники	Позначення	Значення	Відповідає (1 бал)	Не відповідає (0 балів)
Фактичний запас платоспроможності	ФЗП		х	х
Нормативний запас платоспроможності	НЗП		х	х
- за страховими преміями	НЗП ₁		х	х
- за страховими виплатами	НЗП ₂		х	х
Перевищення фактичного запасу платоспроможності над нормативним:			х	х
- за страховими преміями	ФЗП > НЗП			
- за страховими виплатами	ФЗП > НЗП			
Розрахунок платоспроможності	ПСК	х		

При цьому, фактичний запас платоспроможності (ФЗП) страховика визначається шляхом вирахування з вартості майна (загальної суми активів – $\sum A$) страховика суми нематеріальних активів ($\sum НА$ і загальної суми зобов'язань $\sum З$) $\sum A$, у тому числі й страхових:

$$ФЗП = \sum A - \sum НА - \sum З \quad (5)$$

Нормативний запас платоспроможності страховика, який здійснює ризикові види страхування (інші, ніж страхування життя), повинен дорівнювати більшій із розрахованих величин:

Нормативний запас платоспроможності (НЗП) за показником страхових премій та страхових виплат розраховується таким чином:

$$НЗП = (СП - СП_{п} \times 0,5) \times 0,18, \quad (6)$$

СП – премії за попередні 12 календарних місяців; СП_п премії, що перераховані перестраховикам; 0,18 – понижуючий коефіцієнт, взятий на рівні стандартів директив ЄС.

$$НЗП_{в} = (СВ - СВ \times 0,5) \times 0,26. \quad (7)$$

СВ – страхові виплати за попередні 12 календарних місяців; СВ – виплати, сплачені перестраховиками; 0,26 – понижуючий коефіцієнт.

При цьому, нормативний запас платоспроможності страховика дорівнює більшій з двох визначених величин.

Для забезпечення відповідного рівня платоспроможності за вимогами законодавства фактичний запас платоспроможності (ФЗП) повинен перевищувати нормативний його запас (НЗП) на будь-яку дату, тобто постійно повинна виконуватись умова:

$$(\text{ФЗП}) > (\text{НЗП}) \quad (8)$$

Після здійснення вищенаведених розрахунків, здійснюється порівняння фактичного та нормативного запасів платоспроможності, про що робляться відмітки у формі (див. табл. 7).

Загальний результат розрахунку платоспроможності страхової компанії визначається за біномним методом (так – 1 бал, ні – 0). Отримане число характеризує стан платоспроможності страхової компанії.

$$\text{ПСК} = F(X=1;0) \quad (9)$$

З метою узагальнення результатів проведеного стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній від впливом державного регулювання ринку страхових послуг, пропонуємо використовувати модель, складовими якої будуть результати, отримані від трьох вищезазначених методик.

$$\text{СТЕБСК} = \text{ВДРЕБСК} + \text{СТСК} + \text{ПСК}, \quad (10)$$

де СТЕБСК – узагальнюючий показник стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній від впливом державного регулювання ринку страхових послуг.

За результатами оцінки визначається узагальнене значення, яке характеризує стан економічної безпеки страхових компаній від впливом державного регулювання ринку страхових послуг (табл. 8).

Таблиця 8

Критерії оцінки стану

Клас	Характеристика	Бал
А	Діяльність страхової компанії після отримання ліцензії характеризується відсутністю порушень вимог законодавства, вона має високий рівень стресостійкості та платоспроможності	2,5-3,0
Б	Діяльність страхової компанії після отримання ліцензії характеризується відсутністю порушень вимог законодавства, вона має достатній рівень стресостійкості та платоспроможності	2,0-2,49
В	Діяльність страхової компанії після отримання ліцензії характеризується відсутністю порушень вимог законодавства, проте має низький рівень стресостійкості та недостатній рівень платоспроможності	1,50-1,99
Г	Діяльність страхової компанії після отримання ліцензії характеризується незначними порушеннями вимог законодавства, які керівництво самостійно усуває в короткі терміни. Страхова компанія має низький рівень стресостійкості та платоспроможності	1-1,49
Д	Діяльність страхової компанії після отримання ліцензії характеризується порушеннями вимог законодавства, низьким рівнем стресостійкості та платоспроможності	0,0-0,99

Отриманий результат проведеного стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг дозволяє визначити, у яких напрямках і за допомогою яких інструментів доцільно скоординувати вектори державного впливу, щоб максимізувати рівень економічної безпеки страхових компаній в Україні.

З метою апробації запропонованого методичного підходу до було проведено стрес-тестування страхових компаній України, що входять до десятки лідерів за підсумками діяльності у 2016 році (табл. 9).

Проведений аналіз показав, що на більшості страхових компаній стан економічної безпеки має достатній рівень, проте на більшості з них існує проблема щодо інвестування залучених коштів, що призводить до низького рівня стресостійкості, що в свою чергу, за високого рівня всіх інших показників, знижує рівень економічної безпеки таких компаній.

Таблиця 9

Результати

№	Назва підприємства	Проміжні результати оцінки			Узагальнений результат оцінки	
		ВДРЕБСК	СТСК	ПСК	бал	клас
–	АХА СТРАХУВАННЯ	0,90	1,0	1,0	2,90	А
–	ІНГОССТРАХ	0,85	1,0	1,0	2,85	А
–	PZU УКРАЇНА	0,90	0,85	1,0	2,75	А
–	ІНГО УКРАЇНА	0,90	0,80	1,0	2,70	А
–	АСКА	0,85	0,75	1,0	2,60	А
–	ТАС СГ	0,85	0,50	1,0	2,35	Б
–	УКРАЇНСЬКА СТРАХОВА ГРУППА	0,80	0,55	1,0	2,35	Б
–	ПРОВІДНА	0,80	0,55	1,0	2,35	Б
–	ОРАНТА	0,75	0,40	1,0	2,15	Б
–	УНІКА	0,70	0,30	1,0	2,00	Б

Складено особисто автором

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, запропонований автором методичний підхід до проведення стрес-тестування економічної безпеки страхових компаній під впливом державного регулювання ринку страхових послуг є складовою методики оцінювання рівня економічної безпеки держави та її складової – ринку страхових послуг. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці заходів щодо покращення стану економічної безпеки вітчизняних страхових компаній на основі проведеної оцінки її поточного рівня.

Список використаних джерел

1. Гаманкова О. Методи державного регулювання ринку страхових послуг / О. Гаманкова // Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2009. – № 9-10. – С. 61-64
2. Жабинець О. Й. Вплив інструментів державного регулювання на фінансово-економічну безпеку страхового ринку України в сучасних економічних умовах / О. Й. Жабинець // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 57-63
3. Заєць О. М. Економічна безпека страхового ринку України / О. М. Заєць // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2013. – Вип. 1. – С. 277-282.
4. Моїсеєнко І. В. Державне фінансове регулювання страхового ринку теоретичний аспект / І. В. Моїсеєнко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 3. – С. 145-155
5. Фурман В. М. Особливості управління економічною безпекою сучасних страхових компаній як одного із видів фінансових установ / В. М. Фурман, Н. В. Зачосова // Агросвіт. – 2015. – № 15. – С. 20-25
6. Шуригіна Н. Ю. Державне регулювання страхового ринку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду / Н. Ю. Шуригіна // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 3. – С. 342-347.
7. Яворська Т. В. Розроблення державної системи економічної безпеки страхових підприємницьких структур в Україні / Т. В. Яворська // Бізнес Інформ. – 2013. – № 3. – С. 30-35.

References

1. Gamankova O. (2009) Methods of State Regulation of the Insurance Services Market. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy. Visnyk Derzhavnoyi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*, 9-10, 61-64.
2. Zhabinets O. Y. (2015) Influence of state regulation instruments on financial and economic safety of the insurance market of Ukraine in modern economic conditions. *Problemy ekonomiky*, 2, 57-63.
3. Zayets O. M. (2013) Economic security of the insurance market of Ukraine. *Visnyk Luhans'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 1, 277-282.
4. Moiseenko I.V. (2014) Public Financial Regulation of the Insurance Market Theoretical Aspect. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, 3, 145-155.
5. Furman V.M., Zachosova N.V. (2015) Features of management of economic safety of modern insurance companies as one of the types of financial institutions. *Ahrosvit*, 15, 20-25.
6. Shurigina N.U. (2009) State regulation of the insurance market in Ukraine taking into account foreign experience. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, 3, 342-347.
7. Yavorska T. V. (2013) Development of the State System of Economic Security of Insurance Entrepreneurial Structures in Ukraine. *Biznes Inform*, 3, 30-35.

КОВКО Roman Vasylovych,

PhD student, Department of Economic Security,
National Academy of Internal Affairs of Ukraine, Kyiv

**STRATEGIC TESTING METHODS OF INSURANCE COMPANIES AS A TOOL
FOR STATE REGULATION OF INSURANCE SERVICES MARKETS**

Abstract. Introduction. *The basis for designing measures to optimize the impact of state regulation of the economic security of the insurance services market should be the methodological approach to assessing the state of such security. The need for such a diagnosis is confirmed by the lack of similar methodological approaches that would allow to assess, on the one hand, the impact of state regulation on the state of economic safety of insurance companies, and, on the other, the impact of the latter on the economic security of the insurance services market, which is collectively directly reflected in the economic security of the state as a whole.*

Purpose. *The purpose of the study is to develop a methodology for stress testing of insurance companies as an instrument of state regulation of the insurance market.*

Methods. *Monographic method, systematization, analysis, graphical method.*

Results *The methodical approach for stress-testing of economic security of insurance companies under the influence of state regulation of the insurance services market is proposed. The basic stages of stress-testing of economic security of insurance companies for the state regulation of the insurance services market are determined. The indicators of the assessment of the stress resistance of insurance companies are systematized.*

Originality. *A evaluation results of the impact of government regulation on the state of the economic security of insurance companies exercise by comparing the activity of the insurer with regulatory licensing requirements. The indexes of evaluation of the results of the influence of state regulation on the state of information security of insurance companies are presented. The indicators of evaluation of the results of the influence of state regulation on the state of legal security of insurance companies are determined. The indicators of evaluation of the results of the influence of state regulation on the state of personnel security of insurance companies are offered. The indicators of evaluation of the results of the influence of state regulation on the state of financial security of insurance companies are presented.*

Conclusions. *The author's proposed methodological approach to stress testing of the economic security of insurance companies under the influence of state regulation of the insurance services market is an integral part of the methodology for assessing the level of economic security of the state and its component – the insurance services market.*

Keywords: *insurance company, insurance services market, state regulation, economic security, stress testing.*

*Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017*

УДК 338.433:330.342

КРАСНОМОВЕЦЬ Вікторія Анатоліївна,
кандидат економічних наук, доцент, старший
викладач кафедри туризму і готельно-ресторанної
справи, Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

У статті автором досліджуються питання реалізації принципів сталого розвитку в сфері туризму, пропонується уточнення визначення понять «сталій розвиток туризму» і «сталій туризм», а також розглядаються проблеми організаційно-економічного забезпечення концепції сталого розвитку туризму.

Ключові слова: *сталій розвиток; сталій розвиток суспільства; сталій розвиток туризму; регіональна політика; економічна стабільність; екологічна стабільність; соціально-культурна стабільність.*

Постановка проблеми. В умовах численних криз та економічних, екологічних і соціальних проблем перед суспільством виникла необхідність пошуку нового шляху розвитку, який дав би змогу ефективно та збалансовано функціонувати економічним системам у поєднанні з екологічними і соціальними чинниками. Однією з теорій, яка стала альтернативою концепції економічного зростання, що висуває домінантою економічні інтереси, є концепція сталого розвитку.

Стратегія сталого розвитку є однією із ключових та пріоритетних в усіх галузях промисловості, народного господарства та економіки. Її принципи та основні положення направлені на досягнення гармонії між ростом економічних показників, стабільністю в соціальній сфері та охороною довкілля. Збереження природних ресурсів, підтримка їх сталості та перехід до ресурсозберігаючих, енергоефективних технологій є чи не одним із ключових завдань на порядку денному.

В системі цілісної парадигми сталого розвитку суспільства лежить концепція сталого розвитку туризму, в основу якої на сучасному етапі, закладено, як мінімум, розуміння збалансованої єдності економічних, соціальних і екологічних характеристик. З огляду на актуальність даного питання, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй затвердила прийняття 2017 року Міжнародним роком сталого розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності, факторів, принципів та інструментів механізму сталого розвитку економічних систем різного ієрархічного рівня досліджували М. Вишиванюк [1], У. Савків [2], О. Слюсарчук [3], В. Я. Шевчук [4] та інші. Проблеми сталого розвитку туризму набувають усе більшої гостроти й актуальності, однак у спеціальній літературі розглянуті лише епізодично у працях вчених Л. Божко [5], Л. Васильєвої [6], К. Максарової [6], І. Ткаченко [8] та інших. Відсутність комплексних і ґрунтовних досліджень з питань управління суб'єктами туристичної сфери на засадах концепції сталого розвитку, нагальна необхідність забезпечення ефективного механізму їх функціонування на регіональному рівні зумовила актуальність питань, що розглядаються у статті.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить високий інтерес як науковців так і практиків до основних положень стратегії сталого розвитку суспільства в цілому та туризму зокрема, аспект врахування регіонального контексту в дослідженні проблеми залишається дослідженим недостатньо.

Метою статті є аналіз та визначення основ забезпечення сталого розвитку туризму на регіональному рівні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Концепція сталого розвитку має довгу історію становлення. Основні її критерії започатковані на конференції ООН з проблем навколишнього природного середовища ще у 1972 році (Стокгольм); закріплені у звіті Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку в 1987 р.; переосмислені на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоханезбурзі у 2002 році та закріплені на конференції «Ріо+20» у 2012 році.

Появу терміну «сталий розвиток» (*sustainable development*) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його в звіті «Наше спільне майбутнє», що було підготовлено для ООН і опубліковано у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку. Вона визначала його як розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [3, 626].

У контексті рівноважного та збалансованого на довгострокову перспективу розвитку суспільства трактується і концепція сталого розвитку туризму. У міжнародних документах і спеціальній літературі тип сталого розвитку туризму визначається також як «*підтримуючий розвиток*», «*життєзабезпечуючий розвиток*».

Втім, серед вітчизняних науковців одностайності трактування даного поняття немає. Аналогічно до того, як після опублікування в 1987 р. доповіді Комісії по економічному розвитку вчені та аналітики запропонували понад 70 визначень поняття сталого розвитку [10], у сучасній вітчизняній науковій прикладній джерельній базі дослідження питань сталого розвитку туризму існує безліч авторських трактувань. Так, наприклад, Кравцова А. В. трактує

розвиток як стійкий [9, с. 123], а відомі українські вчені В. Шевчук, Г. Білявський, Ю. Саталкін, Ю. Навроцький наполягають на аспекті гармонійності [4, с. 214]. Втім більшість науковців віддають перевагу саме словосполученню «сталий розвиток» [10, с. 102; 11, с. 218].

Аналізуючи існуючі підходи до дефініціювання означеної категорії, ми прийшли до висновку, що науковці по-різному підходять до даного поняття, хибно використовуючи їх як синонімічні. Так, наприклад, Божко Л. Д. та Стрижевська Т. С. тлумачать дане поняття як «сталий туризм» [5, с. 45; 12, с. 56], інші фахівці виокремлюють поняття «стійкості в туризмі» [13]. Втім, необхідно розділяти поняття «сталий розвиток туризму», «сталий туризм» і «стійкість у туризмі».

Сталий розвиток туризму – це такий розвиток туризму, орієнтований на довгостроковий період, при якому досягається баланс в реалізації економічних, екологічних, соціально-культурних цілей розвитку на основі раціонального використання туристичних ресурсів і всебічного партнерства з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін.

Сталий туризм – це такий вид туризму, при якому забезпечується оптимальне використання ресурсів навколишнього середовища, підтримуються соціально-культурні особливості приймаючих сторін та забезпечується життєздатність довгострокових економічних процесів з огляду на їхню вигоду для всіх зацікавлених суб'єктів.

Стойкість в туризмі – означає позитивний загальний баланс екологічного, соціально-культурного та економічного впливу туризму, а також позитивний вплив відвідувачів одне на одного [7, с. 348].

Реалізація регіональної політики соціально-економічного розвитку вимагає розробки довгострокової концепції сталого розвитку галузі туризму, як складової господарчого комплексу регіону, яка б урахувала особливості певного регіону та його потенціал і можливості.

Аналіз профільної наукової літератури показав, що недостатньо вивчені теоретико-методологічні та методичні аспекти підходи до сталого розвитку туризму в регіоні, незважаючи на активізацію вчених і їх підвищений інтерес до сталого розвитку туризму загалом. У науковій літературі можна зустріти чимало визначень сталого розвитку туризму в регіоні (окремі з них представлено у табл. 1.). Попри їхню очевидну схожість, між ними існують окремі відмінності, що пов'язані з різним розумінням суб'єктів, об'єктів та цільових установок.

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття «сталий розвиток туризму в регіоні»

Автор	Визначення
Миронов Ю. Б. [11, с. 218]	забезпечення постійного розвитку туристичної галузі з метою повного задоволення потреб туристів та підвищення ефективності соціально-економічного розвитку регіону на основі ефективного управління усіма елементами туристичної галузі та її інфраструктури.
Свірідова Н. Д. [14, с. 166]	система уявлень, яка визначає єдиний, загальний задум політики розвитку галузі, що урахує стратегічну мету і пріоритети розвитку галузі, важливі напрямки і засоби реалізації визначених цілей. Концепція відображає позицію регіону відносно стратегії розвитку туристичної галузі на довгострокову перспективу і включає конкретні заходи її реалізації.
Васильєва Л. В. [6, с. 7]	процес, що протікає в регіональному середовищі, спрямований на досягнення поставлених цілей туризму в умовах раціонального використання обмежених ресурсів.
Neamțu Adina Claudia, Neamțu Liviu [15, с. 185]	система довгострокових зусиль створення, дотримання і реалізації складних методів комплексної стратегії туристичних заходів на регіональному рівні; планування і програмування розвитку програм і проектів розвитку з необхідними діями в регіоні.

Для змістовного розуміння *сталого розвитку* визначальними є три елементи, які формують його як *інший тип розвитку* [16]: при формуванні туристичної політики незмінно враховують сталість процесів розвитку; сталий розвиток неминує передбачає дотримання ідеї соціальної справедливості та означає не просто кількісне зростання, але й

якісне покращання задоволення потреб; одним з базових принципів є гармонійність розвитку людини, а також інноваційний розвиток.

Окрім того сталий розвиток повинен забезпечити взаємодію економіки, суспільства (соціуму) та природного середовища. Таким чином, основними складовими концепції сталого розвитку туризму в регіоні є: екологічна, економічна і соціально-культурна стабільність.

Екологічна стабільність туризму в регіоні забезпечує розвиток туристської діяльності зі збереженням існуючого біогеоценозу в місці надання послуги, а також визначає таке використання природних та рекреаційних ресурсів, в рамках якого це використання відбувається без нанесення шкоди ресурсів і їх виснаження, що захищає регіон і його біосферу від руйнівного антропогенного туристського впливу, задовольняючи тим самим положенням екологічної безпеки.

Економічна стабільність туризму в регіоні проявляється в здатності туризму бути ефективним засобом сприяння соціально-економічного зростання регіону і в результаті дій, спрямованих на функціонування і розвиток туристичної діяльності в регіоні, забезпечувати отримання найкращого результату за рахунок раціонального використання наявних ресурсів, що задовольняє положенням економічної ефективності.

Соціально-культурна стабільність туризму в регіоні забезпечує розвиток туристської діяльності зі збереженням культурних цінностей і традицій території, зміцненням місцевої самобутності і запобіганням протистоянню культур людей з різних регіонів світу, а також можливість використання рівних прав на відпочинок в формі туризму як місцевого населення, так і приїжджають, що задовольняє положенням соціальної справедливості [6, с. 10].

На нашу думку базові принципи у взаємозв'язку з основними видами стійкості (екологічна, економічна і соціально-культурна стійкість) у комплексі будуть спрямовані на підтримку динамічної рівноваги системи туризму в регіоні (табл. 2).

Таблиця 2

Основні принципи у взаємозв'язку з видами стійкості,
що спрямовані на підтримку динамічної рівноваги системи туризму в регіоні

	Екологічна складова	Економічна складова	Соціально-культурна складова
Сталість процесів розвитку	Зниження негативного антропогенного навантаження та розвиток туристсько-рекреаційних ресурсів	Забезпечення економічної ефективності розвитку туристичної сфери	Збереження культурної самобутності, національних звичаїв місцевих громад
Гармонійність розвитку особистості	Формування гармонії у взаємодії людини з природою	Використання економічних інструментів забезпечення розвитку людини	Сприяння розширенню можливостей людського розвитку
Соціальна справедливість	Справедливе задоволення потреб і рівність можливостей розвитку нинішнього і прийдешнього покоління	Ефективне використання потенційних можливостей у ступені нерівності в розподілі доходів від туризму	Формування стабільних суспільних взаємин у використанні рекреаційного комплексу
Інноваційний розвиток	Впровадження новітніх технологій, що сприяють підвищенню ефективності захисту навколишнього природного середовища	Повсюдне використання і впровадження досягнень науково-технічного прогресу в туристську галузь	Використання прогресивних технологій для підвищення якості наданих туристських послуг

складено автором

Науково-методичною базою узагальнення факторів і умов, що впливають на сталий розвиток туризму в регіоні, є основоположні засади взаємозв'язку, які, на наш погляд, повинні бути покладені в основу формування структурно-логічної схеми забезпечення сталого розвитку туризму в регіоні (рис. 1), що створює умови для відтворювальних процесів в туризмі.

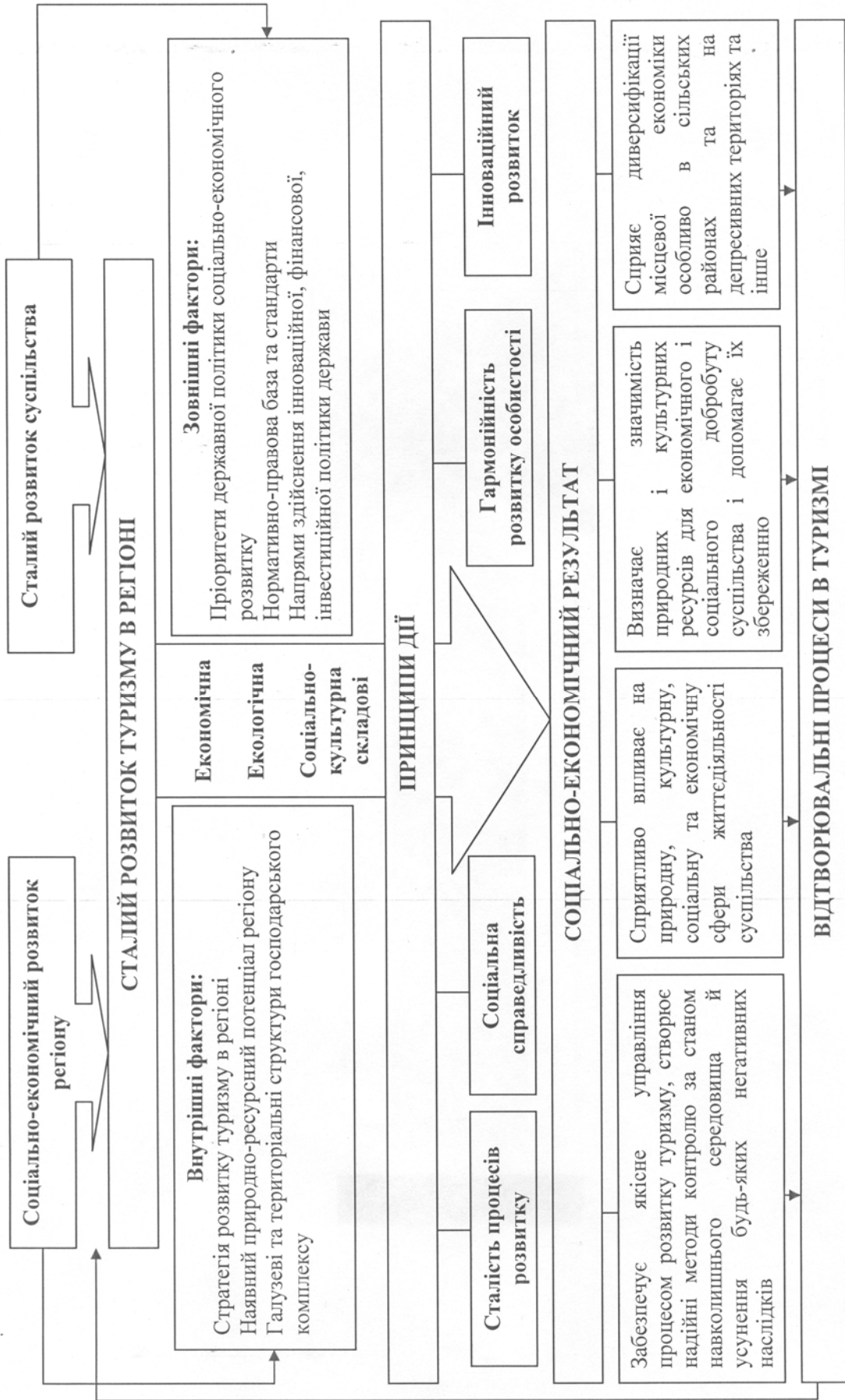

Рис. 1. Структурно-логічна схема забезпечення сталого розвитку туризму в регіоні складено автором з використанням [5; 11; 14]

На наш погляд, максимальне врахування сформульованих напрямів дозволить сформулювати ефективний організаційно-економічний механізм, який сприятиме сталому розвитку туризму в регіоні та призведе до створення і підтримання динамічної рівноваги і розвитку системи регіонального туризму, що полягатиме в здатності системи постійно адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Можна впевнено стверджувати, що концепція сталого розвитку – нині є безальтернативною основою моделювання розвитку світу, окремих країн, регіонів і міжрегіональних утворень, окремих галузей (видів економічної діяльності) і секторів економіки, суб'єктів господарювання.

Список використаної літератури

1. Вишиванюк М. В. Формування елементів регіональної політики з урахуванням принципів сталого розвитку [Електронний ресурс] / М. В. Вишиванюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 18. – С. 71-74. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_18_21
2. Савків У. С. Аналіз підходів до визначення поняття і принципів сталого розвитку регіону / У. С. Савків // Моделювання регіональної економіки. – 2010. – № 1. – С. 344-355.
3. Слюсарчук О. П. Застосування принципів сталого розвитку в державному управлінні рекреаційно-туристичною сферою / О. П. Слюсарчук // Державне управління: теорія та практика. – 2014. – № 2. – С. 27-33.
4. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. та ін. Екологічне управління: підручник. – К.: Либідь, – 2004. – 430 с.
5. Божко Л. Д. Проблеми розвитку сталого туризму в Україні в умовах глобалізації / Л. Д. Божко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2014. – № 2. – С. 43-50.
6. Васильева Л. В. Организационно-экономический механизм обеспечения устойчивого развития туризма в регионе / Л.В. Васильева: автореф. на соиск. ученой степ. канд. экон. наук. – СПб. – ГОУ ВПО «Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет», 2006. – 18 с.
7. Максарова Е. М. Основные направления реализации принципов устойчивого развития в туризме / Е. М. Максарова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. - № 85. – С. 345-350.
8. Ткаченко Т. І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія [вид. 2-ге, перероб. та доп.] / Т. І. Ткаченко. – К.: Видавництво КНТЕУ, 2009. – 463 с.
9. Кравцова А. В. Ключові фактори забезпечення стійкого розвитку туризму в Україні / А. В. Кравцова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2013. – № 2. – С. 119-125.
10. Івануса А. В. Особливості реалізації концепції сталого розвитку в туризмі / А. В. Івануса // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.9. – С. 100-103.
11. Миронов Ю. Б. Сталый розвиток туризму: сутність, завдання та принципи / Ю. Б. Миронов, І. І. Тучковська // Матеріали наукової конференції "Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції" (м. Львів, 11-12 травня 2017 р.). – Львів: ЛТЕУ, 2017. – 440 с. – С.218-219.
12. Стрижевська Т. С. Наявні умови для розвитку сталого туризму в депресивному регіоні Кіровоградської області / Т. С. Стрижевська // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 8. – С. 54-59.
13. Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO [Electronic Source]. – Access Mode: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>.
14. Свірідова Н.Д. Концепція сталого розвитку туризму в сучасних умовах / Н.Д. Свірідова // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – №176. – С. 166-168.
15. Neamtu Adina Claudia, Neamtu Liviu Sustainable Development Of Regional Tourism // Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2012. – p. 183-189.
16. Bing Mi On the sustainable development system of regional tourism // Journal of Chemical and Pharmaceutical Research, 2014, 6(7), 854-858.

References

1. Vishivanyuk M. V. (2012) Forming elements of regional policy in connection with sustainable development principles [Electronic resource]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 18. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2012_18_21.
2. Savkiv U. S. (2010) Approaches to the definition and principles of sustainable development in the region. *Modelyuvannya rehional'noyi ekonomiky*, 1, 344-355.
3. Slyusarchuk O. P. (2014) Applying the principles of sustainable development in government recreation and tourism. *Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka*, 2, 27-33.
4. Shevchuk V. Ya., Satalkin Yu. M. et al. (2004) Environmental management. K.: Lybed, 430 p.
5. Bozhko L. D. (2014) Problems of development of sustainable tourism in Ukraine under globalization. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstv*, 2, 43-50.

6. Vasyleva L.V. (2006) Organizational and economic mechanism of sustainable development of tourism in the region. *SPb. – GOU VPO «Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy inzhenerno-ekonomicheskii universitet»*, 18 p.
7. Maksarova E. M. (2008) The main directions of the implementation of the principles of sustainable development in tourism. *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena*, 85, 345-350.
8. Tkachenko T. I. (2009) (Sustainable development of tourism: theory, methodology, business realities. K.: *Vydavnytstvo KNTEU*, 463 p.
9. Kravtsova A. V. (2013) Key factors of sustainable development of tourism in Ukraine. *Naukovyy visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser. : Ekonomichni nauky*, 2, 119-125.
10. Ivanusa A.V. (2012) Features of implementation the concept of sustainable development in tourism. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny*, 22.9, 100-103.
11. Mironov Yu.B. & Tuchkovska I.I. (2017) Sustainable development of tourism: the nature, objectives and principles. Actual problems of economy and trade in modern conditions of European integration. *L'viv: LTEU*, 218-219.
12. Strizhevskaya T. S. (2010) Existing conditions for sustainable tourism development in the depressed region Kirovograd region. *Heohrafiya ta turizm*, 8, 54-59.
13. Making Tourism More Sustainable. A Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO [Electronic Source]. – Access mode: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>.
14. Sviridova N. D. (2009) The concept of sustainable tourism development in modern conditions. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya*, 176, 166-168.
15. Neamtu Adina Claudia, Neamtu Liviu (2012) Sustainable Development Of Regional Tourism. *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, 2, 183-189.
16. Bing Mi (2014) On the sustainable development system of regional tourism. *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 6(7), 854-858.

KRASNOMOVETS Viktoriia Anatoliyivna,

Candidate of Science in Economics, Associate Professor,
Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky
Senior Lecturer Department of Tourism and Hotel-restaurant Business

FUNDAMENTALS SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE REGION

Abstract. Introduction. *In the context of numerous crises and economic, environmental and social problems, the society faced the necessity of finding a new way of development that would enable efficient and balanced operation of economic systems in conjunction with environmental and social factors. One of the theories that has become an alternative to the concept of economic growth, which is dominated by economic interests, is the concept of sustainable development. Despite the rather high interest of both academics and practitioners to the main provisions of the strategy of sustainable development of society as a whole and tourism in particular, the aspect of the regional context consideration in the study of the problem remains investigated.*

Purpose – to analyze and determine the foundations for sustainable tourism development at the regional level.

Methods. *Analysis, theoretical generalizations, graphical method.*

Results. *The maximum consideration of the formulated areas for sustainable tourism development in the region will allow to form an effective organizational and economic mechanism that will promote the sustainable development of tourism in the region and will lead to the establishment and maintenance of a dynamic equilibrium and the development of the regional tourism system.*

Originality. *In the article the author studies the implementation of the principles of sustainable development in the field of tourism, clarifies the definition of concepts of sustainable tourism development and sustainable tourism, as well as addresses the problems of organizational and economic provision of the concept of sustainable tourism development.*

Conclusions. *One can confidently assert that the concept of sustainable development – is now a non-alternative basis of modeling the development of the world, individual countries, regions and interregional formations, individual industries and sectors of the economy, business entities.*

Keywords: *sustainability; sustainable development of society; sustainable tourism development; regional policy; economic stability; ecological stability; socio-cultural stability.*

Одержано редакцією: 21.08.2017
Прийнято до публікації: 29.08.2017

УДК 336.71

КУЦЕНКО Дмитро Миколайович,
магістрант кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Виявлено сучасні засади та усталені традиції державного регулювання фінансової безпеки України. Визначено основні напрями державного регулювання стану кожної зі складових фінансової безпеки країни. Уточнено, що банківська безпека передбачає регулювання, контроль та моніторинг банківської діяльності з метою забезпечення економічної безпеки банківської системи; безпека небанківського фінансового сектору, а саме фондового та страхового ринків, забезпечується упорядкуванням відносин щодо реалізації фінансових послуг і регулювання діяльності професійних учасників фінансового ринку; боргова безпека гарантується шляхом встановлення та регулювання рівня внутрішньої та зовнішньої заборгованості держави; бюджетна безпека потребує державного регулювання рівня платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів у таких межах, що дозволяють органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції; валютна безпека вимагає моніторингу та контролю курсоутворення з метою забезпечення довіри суспільства до національної грошової одиниці; грошово-кредитна безпека забезпечується через регулювання стану грошово-кредитної системи країни. Розкрито особливості організації і здійснення заходів державного рівня, що направлені на регулювання економічної безпеки сегментів фінансового ринку та елементів фінансової системи країни. Встановлено напрями покращення стану фінансової безпеки держави через механізми її регулювання на макрорівні.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, фінансова безпека держави, система фінансової безпеки, регулювання фінансової безпеки держави.

Постановка проблеми. У сучасних дослідженнях проблем забезпечення економічної безпеки України все більша увага приділяється питанням необхідності зосередження зусиль на розвитку фінансового сектора вітчизняної економіки. Такі зусилля сьогодні об'єктивно необхідні, зважаючи на уроки світової фінансово-економічної кризи 2007-2009 рр.

Криза продемонструвала вирішальну роль державного регулювання економіки в її подоланні. З метою стабілізації фінансових систем від національних урядів потрібні були безпрецедентні заходи. Провідні центральні банки були змушені започаткувати спеціальні програми з підтримки ліквідності, а урядові органи втрутилися, щоб врятувати найбільші фінансові компанії, банкрутство яких могло мати непередбачувані наслідки для національних економік.

Метою регулюючого впливу держави було відновлення стабільності у фінансовому секторі задля запобігання загальноекономічному спаду, оскільки криза дуже швидко перекинулася на реальний сектор економіки. Питання про порятунок національних економічних систем постало в багатьох країнах світу. Перші зміни в регулюванні – екстрені заходи – мали на меті не тільки відновити нормальне функціонування фінансових ринків, а й запобігти різкому зменшенню кількості економічної активності в цілому. Паралельно розроблялися програми допомоги фінансовому і реальному секторам.

В ході розгортання фінансової кризи увага влади і регулюючих органів зміщувалася з окремих сегментів фінансового ринку до ринку в цілому, його структури та системних взаємозв'язків. Завдання регулювання поступово ускладнювалися. У системах управління економічною безпекою інститутів, що емітують фінансові продукти – фінансових посередників, а також компаній, що їх реалізовували, виявилися великі вади.

Нині необхідними є серйозні зміни в методах обліку, оцінки, механізмах управління ризиками та системами економічної безпеки учасників фінансової системи,

більша прозорість звітності і корпоративних рішень. Знову постало питання про достатній рівень капіталу в фінансовій системі і міру необхідного втручання держави в діяльність фінансового сектора за допомогою прямих і непрямих інструментів регулювання. З огляду на це, актуалізується проблема встановлення засад державного регулювання фінансової системи з метою забезпечення фінансової безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У переліку вітчизняних науковців, які приділили увагу вирішенню питання необхідності ефективного державного регулювання фінансової безпеки держави або окремих складових її системи, можна виділити такі постаті, як Денисюк О. В., що вивчає сучасні аспекти зростання ролі державного регулювання фінансового сектора в системі забезпечення економічної безпеки України [1], а також пропонує механізми державного регулювання банківської сфери в інтересах забезпечення фінансової безпеки України [2], Загарій В. П., що робить спроби оптимізації державного регулювання грошово-кредитної сфери в процесі забезпечення фінансової безпеки України [3], Зачосова Н. В., якою було визначено стратегічні орієнтири зміцнення економічної безпеки фінансових установ у якості необхідного етапу формування стратегії економічної безпеки України, а також виявлено особливості аналізу рівня фінансової безпеки держави та обґрунтовано значення оцінки стану економічної безпеки фінансових установ у цьому процесі [4, 5], Мігус І. П., яка вивчає вплив державного регулювання та саморегулювання діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів на їх економічну безпеку [6]. Водночас, в умовах сучасних економічних і політичних трансформацій і з огляду на нестійкий стан вітчизняної фінансової системи, що потребує стабілізації за рахунок вжиття системи стратегічних і тактичних заходів на державному рівні, актуалізуються наукові дослідження, що стосуються засад державного регулювання фінансової безпеки країни.

Мета та завдання статті. З огляду на наведені факти та проведений аналіз останніх досліджень і публікацій у обраній для розробки науковій царині, метою статті обрано виявлення сучасних засад та усталених традицій державного регулювання фінансової безпеки України. Для реалізації поставленої мети необхідним є вирішення ряду важливих наукових завдань, зокрема потрібно:

- визначити основні напрями державного регулювання стану кожної зі складових фінансової безпеки країни;
- розкрити особливості організації і здійснення заходів державного рівня, що направлені на регулювання економічної безпеки сегментів фінансового ринку та елементів фінансової системи країни;
- встановити напрями покращення стану фінансової безпеки держави через механізми її регулювання на макрорівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Проекті Концепції фінансової безпеки України остання розуміється як складова економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур та громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз). У свою чергу, національні фінансові інтереси – це життєво важливі економічні та фінансові цінності української держави як носія суверенітету, визначальні фінансові потреби народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність та прогресивний розвиток України. Мінімізація загроз та забезпечення інтересів фінансової безпеки України можуть бути здійснені виключно на державному рівні. При цьому обов'язковим є дотримання розподілу повноважень щодо визначення фінансової політики та здійснення нагляду за її виконанням. При цьому визначення фінансової політики, її пріоритетів та інтересів України у фінансовій галузі є виключною компетенцією Президента та Верховної ради України. Функції нагляду та регулювання в межах прийнятої фінансової політики розподіляються між державними установами та комітетами відповідно до їх повноважень і не повинні поєднуватись з функціями управління [7].

Складовими системи фінансової безпеки України, що потребують державного регулювання, є:

- банківська безпека, яка передбачає регулювання, контроль і моніторинг банківської діяльності з метою забезпечення економічної безпеки банківської системи;
- безпека небанківського фінансового сектору, а саме фондового та страхового ринків, що забезпечується упорядкування відносин щодо реалізації фінансових послуг і регулювання діяльності професійних учасників фінансового ринку;
- боргова безпека – забезпечується шляхом встановлення та регулювання рівня внутрішньої і зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;
- бюджетна безпека – державне регулювання рівня платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів у таких межах, що дозволяють органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;
- валютна безпека – потребує моніторингу та контролю курсоутворення з метою забезпечення довіри суспільства до національної грошової одиниці, що дасть змогу забезпечити її стійкість на валютному ринку і створить оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищатиме від потрясінь на міжнародних валютних ринках;
- грошово-кредитна безпека – потребує регулювання стану грошово-кредитної системи країни [8].

В цілому, забезпечення фінансової безпеки держави обумовлюється здатністю державних органів забезпечувати стійкість фінансово-економічного розвитку держави (основних фінансово-економічних параметрів), а також нейтралізувати вплив фінансових криз та інших ризиків на національну економічну систему і запобігати (зупинити) правопорушення під час реалізації фінансових правовідносин. При цьому фінансова безпека держави забезпечується через реалізацію бюджетної, податкової, грошово-кредитної, валютної, цінової (інфляційної) політики, котрі в сукупності визначають стан держави у фінансовій сфері.

Одним із важливих напрямів державного регулювання фінансової безпеки держави є вектор державного регулювання стану фінансового ринку. Як відзначає Денисюк О. В., державне регулювання ринку фінансових послуг з метою забезпечення державної фінансової безпеки набуває особливого значення в умовах його інформатизації та глобалізації, збільшення асортименту фінансових послуг і різноманіття їх виробників. Це особливо важливо у вітчизняних реаліях [2].

Державне регулювання фінансового ринку є однією із найважливіших задач держави. Грамотний контроль фінансових ринків забезпечує успішний розвиток і функціонування економіки країни.

Існує дві моделі регулювання фінансового ринку, які доцільно використовувати, переслідуючи мету досягнення країною стану фінансової безпеки: перша передбачає домінування державних органів, і при цьому і лише невелика частина повноважень передається об'єднанням професійних учасників ринку – саморегульованим організаціям (СРО). Друга навпаки, передбачає передачу основних функцій саморегульованим організаціям, а держава залишає за собою право контролю і можливість втрутитися в будь-який момент.

В Україні регулювання фінансового ринку і регулювання ринку фінансових послуг в більшій мірі забезпечує держава, і зокрема, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Інвестиційний ринок є важливою складовою вітчизняної фінансової системи і основою економічної безпеки держави. Серед потенційних напрямів регулювання

інвестиційного ринку можна назвати такі: контроль за діяльністю інвестиційних фондів, компаній та іноземних інвесторів; розвиток інфраструктури ринку; оптимізація інвестиційних потоків; формування державної системи страхування ризиків; удосконалення нормативно-правової бази. Реалізація даних заходів дозволить взяти під контроль функціонування інвестиційного ринку в Україні та спрямувати його на розвиток фінансово-кредитної сфери та економіки країни в цілому [9, с.42].

Окремий напрям забезпечення фінансової безпеки держави – це регулювання банківської системи України. Як відзначає Кльоба Л. Г., регулювання банківської діяльності – це застосування системи заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей (у межах даного дослідження – для забезпечення фінансової безпеки держави). Регулювання банківської діяльності складається із трьох елементів: державне регулювання банківської діяльності, ринкове регулювання банківської діяльності, саморегулювання банківської діяльності.

Державне регулювання банківської діяльності – це система, яка виконує функції формування банківського законодавства і здійснення банківського нагляду. Банківський нагляд включає контроль за діяльністю банків – моніторинг і заходи впливу (виконавча функція) і нормотворчу діяльність органу банківського нагляду (частково нормотворча функція) [10, с.42].

На думку Мохової Ю. Л., державне регулювання банківської діяльності – це система важелів впливу держави на банківський сектор, яка через засоби (інструменти, форми, методи) забезпечує досягнення єдиної мети – ефективного функціонування фінансового сектору економіки України.

Метою державного регулювання банківської сфери є підтримка стійкості національної банківської системи, запобігання банкрутства окремих банків, підтримка конкуренції у банківській сфері, задоволення потреб суспільства та клієнтів банків у отриманні якісних банківських послуг [11, с.70].

Основними пріоритетними завданнями державного регулювання та нагляду для забезпечення стабільності та надійності банківської системи Присяжнюк О. П. вважає:

- обмеження монополізації та створення конкурентного середовища у банківському секторі. Завдяки банківській конкуренції знижуються процентні ставки за позичками, підвищуються процентні ставки за депозитами, розширюється спектр банківських послуг, запроваджуються новітні банківські технології, тощо;
- захист інтересів інвесторів та вкладників від неефективного управління банками. Інтереси вкладників потребують захисту, тому що в усіх країнах рівень інформованості вкладників про фінансовий стан банків вельми недостатній, і вони не мають можливості самостійно оцінити, який ризик беруть на себе, розміщуючи свої кошти в тому чи іншому банку;
- забезпечення відкритості (прозорості) в банківській системі в цілому та кожного банку окремо. Підвищення відкритості базується на удосконаленні системи обліку і звітності в банках і наближенні їх до вимог, що випливають із досвіду міжнародної банківської практики;
- регулювання кількісної та визначення оптимального рівня частки іноземного капіталу в банківському секторі [12, с.148-149].

Страховий ринок як частина фінансово-кредитної сфери є об'єктом державного регулювання і контролю з метою забезпечення його стабільного функціонування з урахуванням значущості страхування в процесі суспільного відтворення. Страхова справа виділяється в спеціальну галузь господарського законодавства й адміністративного нагляду: державне регулювання страхового ринку здійснюється за допомогою спеціальної податкової політики, ухвалення законів за окремими видами підприємницької діяльності, що відображають порядок укладення договорів страхування і вирішення суперечок, що виникають. Держава також встановлює з урахуванням інтересів всього суспільства обов'язкові види страхування [13].

З огляду на економічну важливість страхової діяльності для забезпечення стабільного рівня суспільного виробництва та підтримання належного рівня соціального захисту громадян, держава покликана через свої управлінські ланки здійснювати регулювання страхової діяльності з метою посилення впливу страхового механізму на створення економіки стійкого розвитку шляхом зниження рівня ризиковості перехідних умов [14, с.114].

Головною метою державного регулювання страхового ринку є забезпечення формування страховиками достатнього обсягу коштів, за рахунок яких вони зможуть виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками за будь-яких обставин, тобто забезпечення платоспроможності кожного конкретного страховика [15, с.145-146].

Регулююча роль органів державного нагляду передбачає виконання в основному трьох функцій, за допомогою яких забезпечується надійний захист страхувальників:

- 1) реєстрація та ліцензування;
- 2) забезпечення гласності;
- 3) підтримка правопорядку в галузі [16].

На сьогодні державі відведено активну роль у сфері регулювання фондового ринку: вона має сприяти формуванню привабливого інвестиційного клімату, вдосконалювати законодавство і лібералізувати регулювання на ринку цінних паперів, розвивати ринки державних, муніципальних цінних паперів, а також цінних паперів підприємств, підтримуваних державою. Сприяння розвитку фондового ринку може здійснюватися державою через систему адміністративної підтримки і економічного стимулювання.

Через фондовий ринок держава може сприяти фінансуванню сфер високої соціальної значущості, таких як житлове будівництво, освіта, охорона здоров'я. Окрім цього, присутність держави на фондовому ринку сприяє фінансуванню тих галузей промисловості, які через низку обставин стали низькорентабельними і нецікавими для приватного бізнесу, але залишаються соціально значущими. Державне стимулювання інвестицій важливе в інфраструктурних проектах національного масштабу, одноразові витрати і терміни окупності яких дуже великі для бізнесу [17, с.270, с.276].

Державне регулювання грошово-кредитної сфери необхідно розглядати як систему заходів у галузі грошового обігу та кредиту, спрямованих на регулювання процентної ставки, норм обов'язкового резервування, проведення операцій з цінними паперами на відкритому ринку, рефінансування банків, а також управління золотовалютними резервами, регулювання імпорту та експорту капіталу з метою забезпечення сталого економічного зростання, зниження рівня безробіття, забезпечення ефективної зайнятості, врівноваження платіжного балансу та зменшення інфляційних процесів [18, с.243].

Державне регулювання грошово-кредитної безпеки відбувається через механізми грошово-кредитної політики. Найприйнятнішим, на думку Запаранюк Т., є визначення, яке відносить до грошово-кредитної політики ті заходи регулятивного характеру, що реалізуються через грошовий ринок і здійснюються безпосередньо Національним банком України чи за його участю. Насамперед, йдеться про те, що грошово-кредитна політика справді має бути віднесена до комплексу заходів із державного регулювання фінансової безпеки, тобто вона є невід'ємною частиною державної фінансової політики, співвідносячись із нею як частина і ціле. Це надасть можливість розглядати грошово-кредитну політику системно, саме як регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментарієм та роллю в економіці.

Відповідно до такого підходу, грошово-кредитна політика набуває чітких, економічно обумовлених меж внутрішньої єдиної інституційної основи, тобто охоплює грошовий ринок і банківську систему. Адже Національний банк України, не будучи суб'єктом господарювання у традиційному розумінні, може впливати на перебіг економічних процесів опосередковано – через функціонування банківської системи, а отже, саме через неї відбувається його вплив на економіку засобами грошово-кредитної політики. Водночас, цілком очевидно, що наявними у його розпорядженні інструментами Національний банк України може впливати на усе

господарство винятково через специфічну сферу економічних відносин – монетарну А отже, грошовий ринок є тією інституційною єдиною ланкою, яка поєднує процес реалізації грошово-кредитної політики НБУ із досягненням ним конфетних результатів у реальному секторі господарства [19, с.40].

Валютний ринок функціонує як узгодження попиту й пропозиції валют у процесі їх купівлі/продажу. Під механізмами валютного регулювання Веріга Г. В. визначає сукупність форм, методів та інструментів впливу на валютний ринок із метою: підтримки макроекономічної рівноваги в країні, валютно-курсової стабільності, забезпечення стабільності національної грошової одиниці, стійкого економічного зростання, рівноваги платіжного балансу, гарантування валютної безпеки економічних суб'єктів, тощо.

Механізми регулювання валютного ринку України представлено чотирма змістовними складовими: механізм регулювання валютного курсу, механізм регулювання стійкості розвитку валютного ринку, механізм державного регулювання валютного ринку, механізм саморегулювання валютного ринку.

Механізми регулювання валютного ринку класифікуються за характером дії (ринкові та адміністративні), за формою дії (прямої та непрямої) та участю держави (державного регулювання та саморегулювання) [20, с.72].

Державний борг прямо чи опосередковано впливає майже на всі процеси соціально-економічного життя держави: економічне зростання та розподіл доходів; бюджетний дефіцит і розмір грошової маси в обігу (що тісно пов'язано з темпами інфляції); динаміку сукупного попиту та пропозиції; рівень споживання й нагромадження; кредитний рейтинг країни, тощо [21, с.17].

Система управління державним боргом України на макрорівні має орієнтуватися на довгострокові стратегічні інтереси національної економіки. Першочерговими кроками становлення ефективного менеджменту державних запозичень у нашій країні мають стати: прийняття відповідної законодавчої бази, де б закріплювалися вихідні положення боргової політики держави, розроблення системи ризик-менеджменту державного боргу, оптимізація структури державного боргу, застосування боргового планування та прогнозування в поєднанні з бюджетним та макроекономічним плануванням і прогнозуванням, удосконалення процедур контролю за погашенням державного боргу, розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів, планування державних інвестицій не тільки в межах щорічного бюджету, але й у довгостроковій перспективі на 5-10 років, крім того, важливе місце необхідно відвести оцінці ефективності державних інвестицій та доцільності їх здійснення. Такі заходи дозволять уникнути виникнення кризових боргових ситуацій та мінімізувати бюджетні видатки на обслуговування та погашення державного боргу [22, с.306].

Бюджетне регулювання, на думку Радіонова Ю. Д., – це насамперед сукупність заходів, за допомогою яких держава через бюджетну систему розподіляє та перерозподіляє частину ВВП для збалансування й вирівнювання бюджетів нижчого рівня, а також регулює соціально-економічні процеси з метою необхідних перетворень на благо суспільства.

Нині бюджетне регулювання переважно скеровується на задоволення основних прав і свобод людини, забезпечення високого рівня та якості життя населення в екологічно безпечних і комфортних умовах. Відтак воно має задовольняти інтереси суспільства, сприяти еволюційному й динамічному розвитку соціально-економічних відносин.

У демократичних країнах бюджетне регулювання формується під впливом складних процесів і компромісів взаємодії суспільних інтересів, бізнесу й держави та залежить від економічного, соціального, політичного, екологічного характеру першочергових завдань суспільного розвитку. У контексті виконання державою функцій воно є основою стимулювання, зупинення або, навпаки, формування нових напрямів економічного розвитку, зокрема соціально орієнтованої держави.

Забезпечити успішність бюджетного регулювання економічного розвитку можливо також шляхом оптимізації структури видатків. Тобто слід фінансувати з бюджету ті програми, які зменшують енергозатрати, сприяти впровадженню ефективної амортизаційної та податкової політики [23, с.90].

Для стану фінансової безпеки держави важливе значення має традиція регулювання фінансового сектору в цілому, без розподілу його на окремі специфічні сегменти, що дозволяє окреслити основні стратегічні імперативи забезпечення фінансової безпеки у економічних умовах, які склалися в державі на певний момент часу. Поняття державного регулювання фінансового сектору можна визначити як форму керуючого впливу держави на національну фінансову систему, фінансові відносини і процеси в економіці, яка забезпечує достатній рівень їх розвитку, цілісності, стійкості і конкурентоспроможності, необхідну фінансову основу для здійснення економічної і соціальної політики з метою забезпечення фінансової, і як наслідок, економічної безпеки.

Система індикаторів фінансової безпеки дозволяє визначити рівень майбутніх ризиків і загроз, виявити осередки їх поширення. У зв'язку з цим, з'являється можливість виробити і реалізувати комплекс попереджувальних заходів, спрямованих на зниження рівня загроз у фінансовій сфері, а також на підвищення її стабільності, стійкості та ефективності, що лежить в основі конкурентоспроможності. Для контролю стану фінансової безпеки України на державному рівні використовується 32 показники [8]. Водночас, варто згадати факт низького рівня прозорості результатів обчислень цих показників. Зокрема, у вільному доступі для ознайомлення можна знайти оцінку рівня фінансової безпеки України станом лише на 2014 рік.

У сучасних умовах в Україні доцільно використати наступні шляхи вдосконалення процесу регулювання системи фінансової безпеки:

- встановлення меж іноземної участі в капіталі вітчизняних фінансових установ;
- галузеві обмеження (обмеження або заборона доступу іноземних інвестицій в галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціокультурного розвитку держави);
- заходи щодо фінансових компаній, які здійснюють обмежувальну ділову політику, що спотворює умови конкуренції;
- розробка дієвих систем контролю залучення і використання коштів іноземних запозичень.

Керуючись досвідом сусідніх держав, можна відзначити, що основними завданнями щодо реалізації наряду, який стосується стійкого розвитку національної фінансової системи, на державному рівні є:

- 1) зниження критичної залежності національної грошово-кредитної системи від коливань кон'юнктури на міжнародних фінансових і товарних ринках;
- 2) зниження використання іноземної валюти при здійсненні господарської діяльності в українській юрисдикції;
- 3) розвиток внутрішніх (національних) джерел довгострокових фінансових ресурсів, забезпечення норми накопичення, достатньої для стійкого розвитку національної економіки;
- 4) розвиток механізмів і інструментів інвестиційно орієнтованої державної фінансової політики, яка передбачає в тому числі збільшення норми накопичення, а також залучення накопичень для реалізації інвестиційних проектів;
- 5) вдосконалення спеціалізованих інструментів підтримки кредитування стратегічних галузей економіки, наукомістких і високотехнологічних виробництв;
- 6) розвиток інфраструктури національного фінансового ринку, національної платіжної системи, національної системи платіжних карт і системи передачі фінансових повідомлень;
- 7) вдосконалення регулювання діяльності фінансових організацій, розвиток системи пруденційного нагляду та методик стрес-тестування;

8) протидія переведення безготівкових грошових коштів у тіньовий обіг готівкових коштів та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом від предикатних економічних злочинів;

9) забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи України, в тому числі державних позабюджетних фондів;

10) вдосконалення управління державними фінансовими активами і борговими зобов'язаннями [24].

На рівні виконавчих органів державної влади з метою забезпечення фінансової безпеки держави необхідно є профілактика, попередження та запобігання рейдерських захоплень, інших злочинних і протиправних дій в господарсько-фінансовій сфері, що здійснюються, в тому числі, з залученням представників правоохоронних органів і контрольно-наглядових органів, державних корпорацій та компаній з переважною участю вітчизняного капіталу.

В рамках концепції вдосконалення механізму державного регулювання фінансового сектора в системі забезпечення фінансової безпеки України доцільно:

1. Забезпечити орієнтацію державної кредитно-банківської політики на розширення функцій держави в особі Національного банку України як органу, що регулює і здійснює нагляд за діяльністю кредитних організацій, в поєднанні з виробленням і реалізацією грошово-кредитної політики.

2. Запровадити складання соціально-економічних прогнозів, безпосередньо пов'язаних із розвитком грошово-кредитної системи (наприклад, залучення масового інвестора в сферу забезпечення інвестиційної активності і структурно-галузових перетворень, тощо).

3. У сфері державного запозичення і обслуговування внутрішнього і зовнішнього державного боргу за всіма рівнями влади і інструментами запозичення (формами і методами) і обслуговування державного боргу орієнтуватися на національні економічні інтереси і національну безпеку по всьому комплексу критеріїв і загроз.

4. Подолання загроз «інвестиційного шоку» (масового вибуття основних виробничих фондів і припинення інновацій), зниження фінансового потенціалу, дефіциту кредитування виробничого сектора, інших подібних загроз в довгостроковій перспективі визначає необхідність розробки довгострокової Стратегії фінансової безпеки України.

5. Визначити зв'язки і взаємозумовленість положень, які щорічно надаються НБУ в «Основних напрямках грошово-кредитної політики» з національними інтересами в інвестиційній та інших сферах формування потенціалу розвитку вітчизняної економіки.

6. Забезпечити підвищення стійкості фінансово-банківського сектора, що виключає виникнення системних криз, передбачає перехід банківської системи на рівень світових стандартів використання інформаційних технологій та бухгалтерської звітності, посилення захисту інтересів вкладників.

7. Нарощувати золотовалютні резерви в обсягах, що відповідають забезпеченню стійкого стану платіжного балансу країни і курсу національної валюти, створення оптимальних умов для розвитку науково-технічного прогресу і структурно-галузової збалансованості економіки.

8. Підвищувати ефективність використання державної власності, збільшення доходів бюджетної системи та державного сектора економіки.

9. Посилити ефективність валютного регулювання і валютного контролю, боротьбу з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, нелегальним вивезенням капіталу, фінансуванням терористичних організацій, в тому числі в рамках заходів, що проводяться міжнародною спільнотою.

10. Забезпечити досягнення допустимих обсягів державного запозичення і раціональної структури зовнішнього боргу, підвищення стійкості банківських пасивів, активізацію політики формування кредитних ресурсів на основі стимулювання накопичень

фізичних і юридичних осіб в національній валюті, а також пільгове кредитування інвестиційних проектів, що не увійшли до переліку державних цільових програм [24].

Вітчизняними науковцями, зокрема, фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, пропонуються такі заходи підвищення якості регулювання фінансової системи відповідно до європейських стандартів надання фінансових послуг в контексті провадження Плану Законодавчого Забезпечення Реформ та Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року:

1. Здійснення монетарної політики на основі інфляційного таргетування.
2. Забезпечення режиму гнучкого валютного курсу національної валюти.
3. Зниження вартості кредитних грошей в країні.
4. Відновлення кредитування економіки.
5. Модернізація системи регулювання та нагляду на ринку фінансових послуг (впровадити принципи Basel III, IOSCO, IAIS, EIOPA; перейти до нагляду на основі правил оцінки ризику (risk based supervision) та запровадити засоби консолідованого нагляду; змінити правила здійснення фінансових операцій із пов'язаними особами; налагодити систему регулярної оцінки та контролю якості активів, потреб у підтримці ліквідності та рекапіталізації).
6. Підвищення прозорості та стабільності фінансових ринків.
7. Очищення фінансових ринків від проблемних активів.
8. Забезпечення динамічного розвитку інструментів та інфраструктури фінансових ринків.
9. Удосконалення системи оподаткування учасників фінансових ринків.
10. Забезпечення інституційної незалежності регуляторів фінансового ринку.
11. Підвищення організаційної ефективності регуляторів фінансового ринку.
12. Покращення координації роботи регуляторів та учасників фінансового ринку.
13. Стимулювання розвитку фінансової грамотності споживачів та інвесторів фінансового ринку.
14. Підвищення стандартів захисту прав споживачів та інвесторів фінансового ринку [25].

Слідування запропонованим напрямкам та інтеграція їх у перелік імперативів забезпечення фінансової безпеки держави через регуляторні механізми дасть змогу у перспективі стабілізувати стан усіх сегментів фінансової системи України та сприятиме економічному зростанню країни.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дало змогу зробити наступні важливі висновки.

1. Складовими системи фінансової безпеки держави, що потребують державного регулювання, є: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, а саме фондового та страхового ринків, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека. В цілому, забезпечення фінансової безпеки держави обумовлюється здатністю державних органів забезпечувати стійкість фінансово-економічного розвитку держави (основних фінансово-економічних параметрів), а також нейтралізувати вплив фінансових криз та інших ризиків на національну економічну систему і запобігати (зупиняти) правопорушення під час реалізації фінансових правовідносин.

2. Для стану фінансової безпеки держави важливе значення має традиція регулювання фінансового сектору в цілому, без розподілу його на окремі специфічні сегменти, що дозволяє окреслити основні стратегічні імперативи забезпечення фінансової безпеки у економічних умовах, які склалися в державі на певний момент часу. Поняття державного регулювання фінансового сектору можна визначити як форму керуючого впливу держави на національну фінансову систему, фінансові відносини і процеси в економіці, яка забезпечує достатній рівень їх розвитку, цілісності, стійкості і конкурентоспроможності, необхідну фінансову

основу для здійснення економічної і соціальної політики з метою забезпечення фінансової, і як наслідок, економічної безпеки держави.

Перспективи подальших досліджень у царині обраної наукової тематики полягають у розробці пропозицій щодо консолідації зусиль органів державної влади з метою оптимізації механізмів регулювання та нагляду за різними сегментами фінансової системи та станом економічної безпеки її учасників з метою комплексного забезпечення фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Денисюк О. В. Зростання ролі державного регулювання фінансового сектора в системі забезпечення економічної безпеки України / О. В. Денисюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 20. – С. 157-160.
2. Денисюк О. В. Механізми державного регулювання банківської сфери в інтересах забезпечення фінансової безпеки України / О. В. Денисюк // Актуальні проблеми державного управління. – 2015. – № 2. – С. 58-62.
3. Загарій В. П. Оптимізація державного регулювання грошово-кредитної сфери в процесі забезпечення фінансової безпеки України [Електронний ресурс] / В. П. Загарій. // Ефективна економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_69.
4. Зачосова Н. В. Визначення стратегічних орієнтирів зміцнення економічної безпеки фінансових установ як необхідний етап формування стратегії економічної безпеки України / Н. В. Зачосова // Бізнес Інформ. – 2016. – № 1. – С. 272-276.
5. Зачосова Н. В. Особливості аналізу рівня фінансової безпеки держави та значення оцінки стану економічної безпеки фінансових установ у цьому процесі / Н. В. Зачосова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 12. – С. 191-194.
6. Шульга (Мігус) І. П. Вплив державного регулювання та саморегулювання діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів на їх економічну безпеку [Електронний ресурс] / І. П. Шульга (Мігус). // Ефективна економіка. – 2010. – № 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_9_20.
7. Концепція фінансової безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufin.com.ua/konsercia/008.doc>.
8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
9. Макарюк О. В. Напрями забезпечення фінансової безпеки через регулювання інвестиційного ринку / О. В. Макарюк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №6(96). – С. 38-42.
10. Кльоба Л. Г. Умови та чинники державного регулювання банківської діяльності / Л. Г. Кльоба, В. Л. Кльоба, Р. Л. Кльоба // Економіка та держава. – 2013. – № 9. – С. 42-45.
11. Мохова Ю. Л. Особливості розвитку державного регулювання банківської діяльності в Україні / Ю. Л. Мохова // Держава та регіони. Серія : Державне управління. – 2017. – №1 (57). – С.69-73.
12. Присяжнюк О. П. Моделі державного регулювання банківської системи в контексті зміцнення її фінансової стійкості / О. П. Присяжнюк // Системи обробки інформації. – 2010. – Вип. 3. – С. 148-150.
13. Соболев Р. Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні / Р. Г. Соболев. // Державне будівництво. – 2009. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBц_2009_1_15.
14. Фурман В. М. Державне регулювання страхового ринку як чинник його стратегічного розвитку / В. М. Фурман // Економіка і прогнозування. – 2009. – №2. – С.114-126.
15. Моїсеєнко І. В. Державне фінансове регулювання страхового ринку теоретичний аспект / І. В. Моїсеєнко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 3. – С. 145-155.
16. Шуригіна Н. Ю. Державне регулювання страхового ринку в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду / Н. Ю. Шуригіна // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 3. – С. 342-347.
17. Калюга О. О. Державне регулювання фондового ринку в Україні: проблеми і шляхи вирішення / О. О. Калюга // Теорія та практика державного управління. – 2012. – Вип. 2. – С. 270-276.
18. Вітвицька Д. П. Державне регулювання грошово-кредитної сфери / Д. П. Вітвицька / Сучасні проблеми розвитку підприємств харчової промисловості: теорія та практика : програма і матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і студентів, 13–14 листопада 2014 р. – К.: НУХТ, 2014. – С. 242-244.
19. Запаранюк Т. Теоретичні засади визначення сутності грошово-кредитної політики у системі монетарного регулювання економіки / Т. Запаранюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2013. – Вип. 2. – С. 36-43.
20. Веріга Г. В. Механізми регулювання валютного ринку та аналіз ефективності їх інструментів / Г. В. Веріга // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 9-10. – С. 68-72.
21. Безклуба О. О. Правове регулювання державного боргу України / О. О. Безклуба // Право та державне управління. – 2015. – № 2. – С. 14-18.

22. Новосьолова О. С. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом / О. С. Новосьолова // Економічний аналіз. – 2013. – Том 14. – №1. – С. 301-307.
23. Радіонов Ю. Д. Бюджетне регулювання економічного розвитку / Ю. Д. Радіонов // Наукові праці НДФІ. – 2016. – Вип. 1. – С. 83-94.
24. О Стратегии экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года : Указ Президента Российской Федерации №208 от 13 мая 2017 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102041032&backlink=1&&nd=102432051>.
25. Шляхи підвищення якості регулювання фінансової системи відповідно до європейських стандартів надання фінансових послуг : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2070/>.

References

1. Denisyuk O. V. (2015) Growth of the role of state regulation of the financial sector in the system of ensuring economic security of Ukraine. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 20, 157-160.
2. Denisyuk O. V. (2015) Mechanisms of state regulation of the banking sphere in the interests of ensuring financial security of Ukraine. *Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya*, 2, 58-62.
3. Zagoriy V. P. (2014) Optimization of state regulation of the monetary sphere in the process of securing financial security of Ukraine [Electronic resource]. *Efektivna ekonomika*, 2. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_69.
4. Zachosova N. V. (2016) Definition of strategic guidelines for strengthening the economic security of financial institutions as a necessary stage in the formation of the strategy of economic security of Ukraine. *Biznes Inform*, 1, 272-276.
5. Zachosova N. V. (2015) Features of the analysis of the level of financial security of the state and the importance of assessing the state of economic security of financial institutions in this process. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment*, 12, 191-194.
6. Shulga (Migus) I. P. (2010) Influence of state regulation and self-regulation of activity of financial intermediaries in the securities market on their economic safety [Electronic resource]. *Efektivna ekonomika*, 9. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_9_20.
7. The Concept of Financial Security of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ufin.com.ua/koncepcia/008.doc>.
8. Methodical recommendations for calculating the level of economic security in Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
9. Makaryuk O. V. (2009) Areas of ensuring financial security through regulation of the investment market *Aktual'ni problemy ekonomiky*, 6 (96), 38-42.
10. Kleoba L. G., Kleoba V. L., Kleoba R. L. (2013) Conditions and factors of state regulation of banking activity. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 42-45.
11. Mokhova Yu. L. (2017) Features of Development of State Regulation of Banking Activities in Ukraine. *Derzhava ta rehiony. Seriya : Derzhavne upravlinnya*, 1 (57), 69-73.
12. Prysyzhnyuk O. P. (2010) Models of state regulation of the banking system in the context of strengthening its financial stability. *Systemy obrobky informatsiyi*, 3, 148-150.
13. Sobol' R. H. (2009) Essence of state regulation of insurance activity in Ukraine. *Derzhavne budivnytstvo*, 1. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_15.
14. Furman V. M. (2009) State regulation of the insurance market as a factor in its strategic development. *Ekonomika i prohozuvannya*, 2, 114-126.
15. Moiseenko I. V. (2014) State Financial Regulation of the Insurance Market Theoretical Aspect. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, 3, 145-155.
16. Shurigina N. Yu. (2009) State regulation of the insurance market in Ukraine taking into account foreign experience. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, 3, 342-347.
17. Kalyuga O. O. (2012) State regulation of the stock market in Ukraine: problems and solutions. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, 2, 270-276.
18. Vytvytska D. P. (2014) State regulation of the monetary sphere. Modern problems of food industry development (*Suchasni problemy rozvytku pidpryyemstv kharchovoyi promyslovosti: teoriya ta praktyka*): theory and practice: the program and materials of the 2nd All-Ukrainian scientific and practical conference of young scientists and students, November 13-14 2014. *K. : NUKHT*, 242-244.
19. Zaporanyuk T. (2013) Theoretical Principles of Definition of the Essence of Monetary Policy in the System of Monetary Regulation of Economy. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, 2, 36-43.
20. Veriha H. V. (2015) Mechanisms of regulation of the foreign exchange market and analysis of the efficiency of their instruments. *Ekonomichnyy chasopys-KHKHI*, 9-10, 68-72.
21. Bezkluba O. O. (2015) The Legal Regulation of the State Debt of Ukraine. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*, 2, 14-18.
22. Novoselova O. S. (2013) Theoretical Aspects of Construction of a State Debt Management System. *Ekonomichnyy analiz*, 1/14, 301-307.
23. Radionov Yu. D. (2016) Budgetary Regulation of Economic Development. *Naukovi pratsi NDFI*, 1, 83-94.

24. About the Strategy of Economic Security of the Russian Federation for the period up to 2030: Decree of the President of the Russian Federation No. 208 dated May 13, 2017 [Electronic resource]. – Access mode: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102041032&backlink=1&&nd=102432051>.
25. Ways to improve the quality of financial system regulation in accordance with European standards of financial services provision: analytical note [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.niss.gov.ua/articles/2070/>.

KUTSENKO Dmytro Mykolajovych,

Undergraduate, Department of Management and Economic Security

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

THE BASES OF THE STATE REGULATION

OF FINANCIAL SECURITY OF THE STATE

Abstract. Introduction. *At present, there is a need for serious changes in accounting, valuation, risk management mechanisms and systems of economic security of the financial system participants, greater transparency of reporting and corporate decisions. Again, the question arose about the sufficient level of capital in the financial system and the degree of state interference in the financial sector through direct and indirect regulatory instruments. In view of this, the problem of establishing the principles of state regulation of financial security of the country is actualized.*

Purpose. *The purpose of the article is to identify the current principles and established traditions of state regulation of financial security of Ukraine.*

Methods. *Theoretical generalization, monographic method.*

Results. *The main directions of state regulation of each component of financial security of the country are determined. Banking security involves regulation, control and monitoring of banking activities in order to ensure the economic security of the banking system; the security of the non-banking financial sector, namely, the stock and insurance markets, is ensured by streamlining the relations on the implementation of financial services and regulating the activities of professional participants in the financial market; debt security is ensured by establishing and regulating the level of internal and external debt of the state; fiscal security requires state regulation of the level of solvency and financial sustainability of public finances within the limits allowing the state authorities to perform their functions as effectively as possible; currency security requires monitoring and control of exchange rates in order to ensure public confidence in the national monetary unit; monetary security is ensured through regulation of the state of the monetary system of the country. The peculiarities of the organization and implementation of measures of the state level aimed at regulating the economic security of financial market segments and elements of the financial system of the country are revealed.*

Originality. *The modern principles and established traditions of state regulation of financial security of Ukraine are revealed. The peculiarities of the organization and implementation of measures of the state level aimed at regulating the economic security of financial market segments and elements of the financial system of the country are revealed. The directions of improvement of the state of financial security of the state through the mechanisms of its regulation at the macro level have been established.*

Conclusion. *Ensuring financial security of the state driven by the ability of public institutions to ensure the stability of the financial and economic development (basic financial and economic parameters) and neutralizing the impact of the financial crisis and other risks to national economic system and prevent (stop) the offense during the implementation of the financial relationship. For the state of the financial security is important tradition of regulation of the financial sector as a whole, without its distribution in certain specific segments, allowing to outline key strategic imperatives of ensuring financial security in the economic conditions prevailing in the country at a particular time. The concept of state regulation of the financial sector can be defined as a form of controlling the state's influence on the national financial system, financial relations and processes in the economy, which provides a sufficient level of their development, integrity, sustainability and competitiveness, the necessary financial basis for implementation of economic and social policies in order to ensure financial, and, as a consequence, economic security.*

Key words: *economic security, financial security, financial security of the state, system of financial security, regulation of financial security of the state.*

Одержано редакцією: 27.04.2017
Прийнято до публікації: 11.05.2017

УДК 351.863:378

ЛАПТЄВ Михайло Сергійович,
аспірант кафедри управління фінансово-
економічною безпекою, Навчально-науковий
інститут менеджменту безпеки, Університет
економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КОМПЛЕКСНИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядаються теоретичні основи побудови та функціонування системи управління комплексним забезпеченням економічної безпеки вузу.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, загрози, економічна безпека, система управління, механізм управління, система економічної безпеки.

Постановка проблеми. В умовах нестабільної соціально-економічної ситуації в країні на діяльність вищих навчальних закладів впливають значна кількість факторів небезпек та загроз зовнішнього та внутрішнього середовища. Враховуючи це, вітчизняним вузам для забезпечення стабільної роботи та розвитку необхідно мати ефективні системи економічної безпеки. Сучасні системи економічної безпеки вищих навчальних закладів повинні раціонально використовувати всі власні ресурси, а також ресурси державних структур та суб'єктів недержавної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації систем управління комплексним забезпеченням економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності присвячені наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених Алькеми В. Г., Захарова О. І., Ляшенко О. М. та інших. Разом з тим до теперішнього часу не до кінця вирішеними залишаються питання організації ефективної системи управління діяльністю всіх суб'єктів системи економічної безпеки вищого навчального закладу щодо комплексного забезпечення економічної безпеки.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В умовах соціально-економічної кризи вітчизняні вузи повинні мати сучасні системи економічної безпеки які здатні успішно протидіяти загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища. Однак, незважаючи на те, що в теоретичному і практичному плані процеси управління системою економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності розглянуті досить глибоко і всебічно, питання управління комплексним забезпеченням економічної безпеки вітчизняних вищих навчальних закладів залишаються актуальними.

Мета та завдання статті. Метою статті є розгляд теоретичних основ побудови системи управління комплексним забезпеченням економічної безпеки вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний вітчизняний вищий навчальний заклад є складним за організаційною структурою, видами діяльності, кількісними та якісними параметрами персоналу, та матеріально-технічної бази суб'єктом системи освіти та науки держави. Він здійснює свою діяльність виключно «...з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей» [1].

Особливістю діяльності вищого навчального закладу є те, що він здійснює свою освітню і наукову діяльність в умовах нестабільної суспільно-економічної обстановки в країні. Це пов'язано в першу чергу з агресією Росії проти України, економічною кризою і високим рівнем конкуренції на ринку освітніх послуг. Сучасні загрози для стабільної роботи, розвитку і економічної безпеки вітчизняних вищих навчальних закладів формуються у їх зовнішньому і внутрішньому середовищі. Вони носять системний

характер і впливають на всі сфери життя і діяльності вищого навчального закладу. Враховуючі це, забезпечити його економічну безпеку надійно дуже складно.

Автор вважає, що економічна безпека вищого навчального закладу це такий стан всіх його структурних підрозділів, кількісно-якісних параметрів персоналу, навчальної матеріально-технічної бази, навчальних технологій, наукової та інноваційної діяльності, матеріальних і нематеріальних ресурсів які дозволяють бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг, ефективно і якісно виконувати всі види діяльності відповідно до виданої ліцензії. Основні складові економічної безпеки вищого навчального закладу надані на рис. 1.

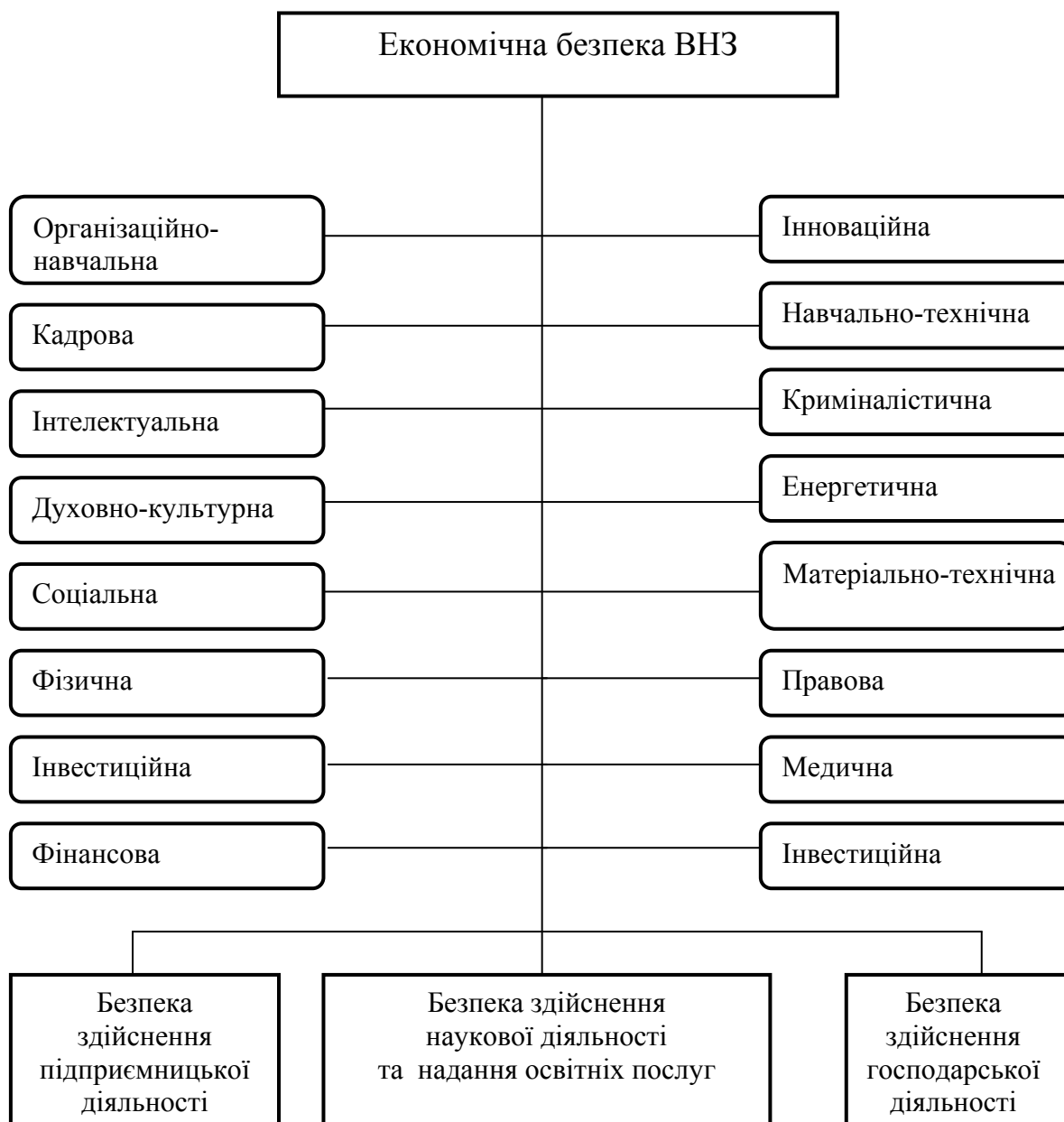

Рис. 1. Основні складові економічної безпеки вищого навчального закладу
Джерело: розроблено автором

Забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу є однією з головних задач його керівників. Успішне її рішення в значній мірі залежить від того чи є у нього система економічної безпеки, яка здатна адекватно і своєчасно реагувати на всі існуючі, а також можливі загрози для його економічної безпеки.

Система економічної безпеки це «...сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділені відповідними функціями і правовими повноваженнями, які мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки» [3]. Дане визначення розкриває сутність і зміст систем економічної безпеки підприємств, проте його в повній мірі можна використовувати і стосовно до вищого вченому закладу. Це обумовлено тим, що його система економічної безпеки також як і промислового підприємства повинна включати всі його внутрішні ресурси, а також ресурси зовнішніх організацій і установ які пов'язані з науковою, освітньою та правоохоронною діяльністю.

Система економічної безпеки вищого навчального закладу повинна включати всі його структурні компоненти, в тому числі: ректорат, вчену раду, навчальні управління (відділи), деканати, факультети, кафедри, наукові підрозділи, фінансові, матеріально-технічні, господарські та інші підрозділи і служби. Серед внутрішніх ресурсів системи економічної безпеки слід розглядати:

- інтелектуальні ресурси;
- фінансові ресурси;
- інформаційні ресурси;
- кадрові ресурси;
- матеріально технічні ресурси;
- адміністративні ресурси та інші.

В якості зовнішніх ресурсів системи економічної безпеки вищого навчального закладу можна розглядати:

- органи державної влади;
- засоби масової інформації;
- суб'єкти системи освіти, з якими здійснюється взаємодія (школи, коледжі);
- наукові установи;
- бізнес;
- державні структури;
- правоохоронні органи;
- суб'єкти господарської діяльності (підприємства, банки, фірми).

Однак слід враховувати, що всі вище перераховані організації можна розглядати в якості зовнішніх суб'єктів системи економічної безпеки вузу тільки в тому випадку, якщо з ними налагоджені постійні або ситуативні взаємовигідні ділові відносини. Для підтримки цих відносин необхідно, щоб керівники вузу приділяли їм постійну увагу. Особливо важливо, щоб були налагоджені добрі контакти, в першу чергу з керівниками тих зовнішніх організацій, з якими вузу доцільно здійснювати партнерські зв'язки і взаємодію в галузі освіти, науки, господарської та іншої діяльності.

Сучасна система економічної безпеки вузу має складну структуру. Вона включає внутрішні і зовнішні суб'єкти, які мають різні функції, в тому числі освітні, наукові, господарські, технічні, інформаційні, адміністративні та інші. Об'єднати їх потенціал з метою створення синергетичного ефекту в системі економічної безпеки є не простим завданням. Для її успішного рішення необхідно створити ефективну систему управління комплексним забезпеченням економічної безпеки

Система управління комплексним забезпеченням економічної безпеки підприємства – це сукупність керуючої і керованої підсистем, механізмів управління та взаємодії, технічних засобів, правових основ, організаційних методів призначених для вирішення завдань управління діяльністю з протидії небезпекам і загрозам економічної безпеки підприємств [2].

Основними компонентами керуючої підсистеми системи управління забезпеченням економічної безпеки вищого навчального закладу є:

- засновники вищого навчального закладу;
- наглядова рада вищого навчального закладу;
- керівник вищого навчального закладу;
- вчена рада вищого навчального закладу;
- керівники навчально-наукових інститутів;
- керівники факультетів;
- керівники кафедр;
- керівники підрозділів фінансового і матеріально-технічного забезпечення діяльності вищого навчального закладу;
- керівник служби безпеки вищого навчального закладу.

Керована підсистема системи управління забезпеченням економічної безпеки вищого навчального закладу включає наступні структурні компоненти:

- навчально-наукові інститути вищого навчального закладу;
- факультети і кафедри вищого навчального закладу;
- підрозділи фінансового та матеріально-технічного забезпечення вищого навчального закладу;
- всі учасники освітнього процесу у вищому навчальному закладі;
- співробітники служби безпеки вищого навчального закладу та інші.

На рис. 2 надано модель управління системою економічної безпеки вищого навчального закладу.

Однією з найбільш складних проблем від успішного вирішення якої залежить в цілому ефективність системи управління комплексним забезпеченням економічної безпеки вищого навчального закладу є налагодження стійких комунікацій між усіма її компонентами. Тільки в цьому випадку можна в повній мірі використовувати всі внутрішні і зовнішні ресурси вищого навчального закладу для забезпечення його економічної безпеки.

На думку автора для налагоджування стійких та ефективних комунікацій в системі економічної безпеки вищого навчального закладу необхідно створити відповідний механізм взаємодії між усіма її структурними компонентами.

Механізм взаємодії в системі економічної безпеки підприємства – це сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів системи економічної безпеки, нормативно-правових баз і технічних засобів, що дозволяють планувати, здійснювати підготовку та проводити добре узгоджених за часом, місцем і змістом спільних дій з протидії факторам загроз економічній безпеці підприємства [4].

Особливістю механізму взаємодії в системі економічної безпеки вищого навчального закладу є те, що він повинен погоджувати дії різних за своїм функціональним призначенням структурних компонентів, які функціонують в демократичному академічному середовищі і мають в своєму складі високоінтелектуальний персонал – професорсько-викладацький склад, вчених і інженерів науково дослідних підрозділів, а також фахівців матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Механізм взаємодії в системі економічної безпеки включає:

- суб'єкти взаємодії;
- правові засади здійснення взаємодії;
- технології, за допомогою яких здійснюється обмін інформацією та координація дій між взаємодіючими сторонами.

Необхідність створення в системі управління механізму взаємодії комплексного забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу викликано тим, що для протидії сучасним загрозам для його діяльності необхідно використовувати всі існуючі власні ресурси, а також ресурси зовнішніх організацій.

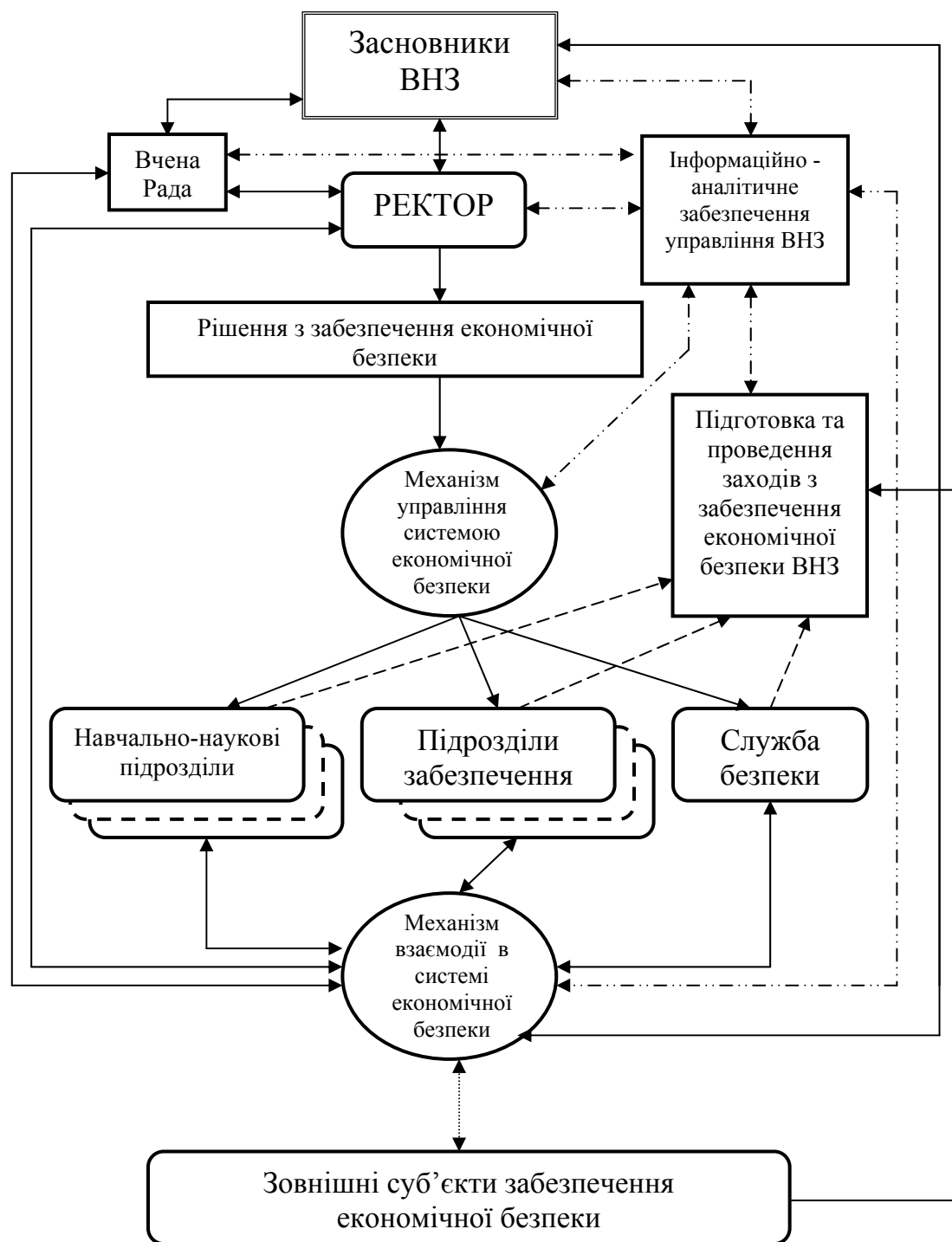

Рис. 2. Модель управління системою економічної безпеки вищого навчального закладу
Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших розвідок. В даний час на діяльність вищого навчального закладу впливає значна кількість комплексних і багатовекторних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, як сприятливих, так і негативних. У цих умовах їх успішна діяльність в значній мірі залежить від здатності їх системи економічної безпеки адекватно реагувати на існуючі та можливі загрози для їх діяльності в умовах сильної конкуренції на ринку освітніх послуг.

Для того щоб система економічної безпеки змогла успішно функціонувати необхідно створити ефективний механізм управління, який дозволить би скоординувати дії

всіх суб'єктів системи економічної безпеки вищого навчального закладу, задіяти всі наявні в неї ресурси для протидії існуючим та можливим загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII 1 липня 2014 року.
2. Захаров О. І. Система управління комплексним забезпеченням економічної безпеки підприємства / О. І. Захаров // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету (Економічні науки). – 2014. – Випуск 37, частина 3. – 149 с.
3. Захаров О. І. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки підприємств / О. І. Захаров // Вчені записки університету «КРОК». – 2012. – № 31. – С. 80- 88.
4. Захаров О. І. Механізм взаємодії в системі управління комплексним забезпеченням економічної безпеки. / О. І. Захаров // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2016. – Випуск №43, Частина 1. – С. 49-58.
5. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущности и механизм обеспечения. / А. В. Козаченко, В. П. Пономарева, А. Н. Ляшенко. – К.: Изд-во «Либра», 2003. – 279 с.
6. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: [монографія] / О. М. Ляшенко. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
7. Лысенко Ю. Г. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю. Г. Лысенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский. – Донецк: ДонНУ, – 2002. – 178 с.
8. Снігир Л. П. Концептуальні засади організації економічної безпеки освітнього закладу в сучасних умовах / Л. П. Снігир // Вчені записки університету «КРОК», – 2016. – № 41. – С. 135- 140.

References

1. About Higher Education (2014): Law of Ukraine No. 1556-VII, July 1.
2. Zakharov O. I. (2014) System of management of complex provision of economic safety of the enterprise *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu (Ekonomichni nauky)*, 37/3, 149 pp.
3. Zakharov O. I. (2012) Theoretical bases for ensuring economic safety of enterprises. *Vcheni zapysky universytetu «KROK»*, 31, 80-88.
4. Zakharov O. I. (2016) Mechanism of interaction in the system of integrated management of economic security. *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 43/1, 49-58.
5. Kozachenko A.V., Ponomareva V.P., Lyashenko A.N. (2003) Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of support. *K.: Yzd-vo «Lybra»*, 279 p.
6. Lyashenko O. M. (2011) Conceptualization of the management of the economic security of the enterprise. *Luhans'k: vyd-vo SNU im. V. Dalya*, 400 p.
7. Lysenko Yu. G., Mishchenko S.G., R.A. Rudensky (2002) Mechanisms of management of economic security, *Donetsk: DonNU*, 178 p.
8. Snigir L. P. (2016) Conceptual principles of organization of economic safety of educational institutions in modern conditions. *Vcheni zapysky universytetu «KROK»*, 41, 135-140.

LAPTIEV Mykhaylo Serhiyovych,

PhD student, Department of Financial and Economic Security management, Education and Research Security Management Institute, University of Economics and Law “Krok”

THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF COMPREHENSIVE ECONOMIC SECURITY OF A HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract. Introduction. *In conditions of unstable socio-economic situation in the country, the activity of higher educational institutions is influenced by a considerable number of factors of hazards and threats of the external and internal environment. Given this, domestic higher education institutions need to have effective systems of economic security to ensure stable work and development. Modern systems of economic security of higher educational institutions should use all their own resources, as well as resources of state structures and non-state actors.*

Purpose. *The purpose of the article is to consider the theoretical foundations for building a comprehensive system for managing the economic security of a higher educational institution.*

Methods. *Theoretical generalization, monographic method.*

Results. *The article discusses the theoretical bases of construction and operation of complex maintenance of economic security management systems of higher academic institutions.*

Originality. *The system of economic security of the higher educational institution should include all its structural components, including: the administration, the academic council, the educational departments, departments, scientific subdivisions, financial, logistical, economic and other divisions and services. Among the internal resources of the system of economic security should be considered: intellectual resources; financial resources; information resources; human resources; material and technical resources; administrative resources and others. As external resources of the system of economic security of a higher educational establishment it is possible to consider: public authorities; mass-media; subjects of the education system, with which the interaction is carried out (schools, colleges); scientific institutions; business; state structures; police; subjects of economic activity (enterprises, banks, firms).*

Conclusion. *At present, a large number of complex and multi-vector factors of the external and internal environment, both favorable and negative, are influenced by the activities of a higher educational establishment. Under these conditions, their successful activity largely depends on the ability of their system of economic security to respond adequately to the existing and possible threats to their activities in the face of strong competition in the market of educational services.*

In order for the system of economic security to function successfully it is necessary to create an effective management mechanism that would allow coordinating the actions of all subjects of the system of economic security of a higher educational institution, to use all available resources to counteract existing and possible threats to the external and internal environment.

Keywords: *higher education institution, threats, economic security, management mechanism, economic security system.*

*Одержано редакцією: 27.04.2017
Прийнято до публікації: 11.05.2017*

УДК 65.012.8:338

СІЧІОКНО Гліб Борисович,
аспірант, кафедра управління фінансово-економічною безпекою, Навчально-науковий інститут менеджменту безпеки, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто теоретичні засади, методичні підходи та практичні рекомендації щодо формування та реалізації ефективного механізму управління фінансовою безпекою промислового підприємства в умовах глобалізації.

Ключові слова: *механізм, управління, безпека, фінансова безпека, система економічної безпеки, підприємство, глобалізація.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України, в складній економічній ситуації виникає чимало ризиків, небезпек та загроз, що породжують на промислових підприємствах низку фінансово-економічних проблем, вирішення яких потребує удосконалення існуючих та розробки нових форм, методів та інструментів нейтралізації негативних впливів на фінансову сферу підприємства. Для ефективного функціонування підприємств необхідним є підвищення рівня їх фінансово-економічної безпеки. Неналежна увага до процесу управління фінансово-економічною безпекою на промислових підприємствах стримує процес їх економічного зростання та призводить до виникнення кризових явищ, ускладнює процес виходу з них.

Відтак, запорукою прогресивного розвитку підприємства та головною передумовою його стабільної діяльності є розробка ефективної системи оцінки його рівня фінансової безпеки, дослідження основних ризиків, загроз та небезпек, що можуть

вплинути на стан фінансової безпеки, а також побудова ефективного механізму управління фінансовою безпекою підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам управління фінансово-економічною безпекою підприємств присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: І. О. Бланка, І. В. Демченка, З. Б. Живка, О. І. Захарова, І. С. Керницького, О. А. Кириченка, В. І. Куцика, С. М. Лаптева, Л. О. Матвійчука, І. П. Мойсеєнка, В. Л. Оргинського, П. Я. Пригунова, Н. А. Цикановської та ін.

Високо оцінюючи значний науковий доробок вчених, варто зазначити, що необхідним є подальший розвиток теоретико-методичної бази в галузі фінансово-економічної безпеки. Зокрема, невирішеною залишається проблема побудови та функціонування ефективного механізму управління фінансовою безпекою промислового підприємства в умовах глобалізації.

Мета та завдання статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування та реалізації ефективного механізму управління фінансовою безпекою промислового підприємства в умовах глобалізації.

Досягнення поставленої мети потребувало вирішення таких завдань:

- визначити теоретичний інструментарій побудови механізму управління фінансовою безпекою суб'єкту господарювання;
- удосконалити механізм управління фінансовою безпекою промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні особливості функціонування, складне економічне та політичне становище держави зумовлюють зростання ролі фінансової безпеки для кожного вітчизняного підприємства. Це питання є складним з огляду на можливість виникнення несприятливих ситуацій на декількох рівнях (макро-, мезо-, та мікрорівні) як окремо, так і комплексно. При цьому, особливістю управління фінансовою безпекою є те, що ухвалення управлінських рішень часто здійснюється в умовах зниження загального рівня керованості підприємством.

Сьогодні, однією з головних проблем управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання є відсутність концептуальних основ побудови і функціонування ефективного механізму управління їх фінансовою безпекою, який дозволить здійснювати ефективну протидію загрозам, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати стан фінансової безпеки.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства є однією із ключових підсистем загальної системи управління підприємством. Механізм управління системою економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, зокрема О. І. Захаров, визначає як внутрішній устрій, сукупність станів і процесів з яких складається управління діяльністю [4].

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства включає сукупність економічних методів, принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на стан та розвиток суб'єкта господарювання. Елементи механізму мають складну, багаторівневу та ієрархічну організацію, виявляючи себе у вигляді певних підсистем: підсистемі управлінської діяльності, підсистемі цілей та завдань, функціональній структурі та організаційній структурі.

Процес управління завжди передбачає наявність об'єкта та суб'єкта управління. Тому, розглядаючи механізм управління фінансовою безпекою підприємства, насамперед, визначили суб'єкти та об'єкти управління (рис. 1).

Головною ознакою суб'єкта управління є наявність у нього певних повноважень або компетенцій, що дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання.

Рис. 1. Об'єкти та суб'єкти механізму управління фінансовою безпекою підприємства
Джерело: систематизовано автором з використанням джерел [9; 10]

У вітчизняній практиці господарювання найчастіше суб'єктами управління фінансово-економічною безпекою є керівник, фінансовий директор, головний економіст, юрисконсульт, бухгалтер підприємства, оскільки самостійного підрозділу чи спеціалістів у цій сфері у них немає. До певної міри, це можна виправдати на підприємствах з невеликими обсягами фінансово-економічної діяльності. Однак, у інших випадках, це свідчить про те, що вітчизняними власниками та керівниками суб'єктів господарювання ще не усвідомлена важливість управління фінансовою безпекою підприємства, особливо у сучасних умовах [8].

Об'єктом управління фінансовою безпекою підприємства виступає фінансова діяльність підприємства в цілому, її окремі елементи (прибуток, джерела формування фінансових ресурсів, структура капіталу, обсяги та інтенсивність грошових потоків, фінансові інвестиції, фінансові інновації тощо) та сукупність фінансових ризиків, що впливають на фінансову діяльність підприємства. В межах системи фінансової безпеки, об'єкт управління визначається та коригується залежно від завдань управління.

Основною метою управління фінансовою безпекою підприємства є забезпечення фінансової стійкості підприємства та захист його фінансових інтересів від дії зовнішніх і внутрішніх загроз і фінансових ризиків, для забезпечення ефективного розвитку в поточному та довгостроковому періоді.

У процесі реалізації головної мети, управління фінансовою безпекою підприємства націлене на вирішення таких основних завдань, а саме:

- забезпечення ефективної фінансової діяльності підприємства;
- зростання прибутковості та ринкової вартості підприємства;
- забезпечення своєчасного виявлення та усунення загроз і небезпек фінансовій безпеці підприємства;
- забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками підприємства [11].

Взагалі, в процесі управління фінансовою безпекою підприємства, окремі завдання мають корелюватися та бути оптимізовані між собою для найбільш ефективної реалізації головної мети управління фінансовою безпекою підприємства.

Ефективність реалізації механізму управління фінансовою безпекою підприємства потребує окреслення принципів управління фінансовою безпекою, що дасть можливість обґрунтовано приймати управлінські рішення, оптимізувати структуру, удосконалити організаційні процеси управління фінансовою безпекою підприємства.

На основі аналізу фахової економічної літератури, було визначено основні принципи управління фінансовою безпекою (табл. 1).

Вважаємо за доцільне наведений комплекс принципів доповнити принципами плановості та синергічності, оскільки тільки плановий підхід та взаємодія всіх елементів управління дадуть змогу вибудувати ефективний механізм управління фінансовою безпекою підприємства.

Дані принципи між собою взаємопов'язані, тому недотримання хоча б якогось з них негативно вплине на ефективність функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Проте, можливе уточнення їх переліку, враховуючи складні умови діяльності суб'єктів господарювання та постійні економічні перетворення.

Таблиця 1

Принципи управління фінансовою безпекою підприємства

Принцип	Характеристика принципу
1	2
Системності	Усі елементи системи управління фінансовою безпекою підприємства мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені
Інтегрованості	Підсистема управління фінансовою безпекою підприємства має бути органічно інтегрована у загальну систему менеджменту підприємства та загальну систему управління економічною безпекою підприємства
Об'єктивності	Рішення, на яких ґрунтується управління фінансовою безпекою підприємства, мають розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних законів, на основі глибокого аналізу ситуації із застосуванням наукових методів пізнання
Комплексності	Створення цілісної системи управління фінансовою безпекою, яка забезпечить захист фінансових інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз та фінансових ризиків
Безперервності	Постійне, безперервне управління фінансовою безпекою підприємства
Оперативності та динамічності управління	Система управління фінансовою безпекою має забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу реальних та потенційних небезпек та загроз і своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень
Гнучкості управління (адаптивність сформованої системи фінансової безпеки)	Система управління фінансовою безпекою підприємства, її елементи повинні адаптуватися до змін чинників зовнішнього та внутрішнього середовища; розроблені чи прийняті управлінські рішення мають швидко коригуватися, якщо цього вимагає зміна зовнішнього чи внутрішнього середовища підприємства
Ефективності	Оптимальне поєднання усіх елементів механізму управління фінансовою безпекою підприємства
Збалансованості	Забезпечення збалансованості підходів до управління фінансовою безпекою підприємства, які не суперечать загальній стратегії фінансово-економічного розвитку підприємства

1	2
Економічності	Витрати на реалізацію системи управління фінансовою безпекою підприємства повинні бути обґрунтованими і не перевищувати рівня, при якому зникає їх економічна доцільність
Відповідальності	Взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства
Інформаційності	Виражається у всебічному використанні усіх видів фінансової та управлінської інформації
<i>Синергічності</i>	Управління фінансовою безпекою підприємства включає в себе, зокрема, управління фінансовими ризиками та загрозами фінансовій безпеці. При цьому, різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування
<i>Плановості</i>	Полягає у розробці концепції, стратегії та плану управління фінансовою безпекою підприємства, що дозволить визначити логічну послідовність дій кожного учасника процесу управління фінансовою безпекою підприємства

Джерело: розроблено автором з використанням джерел [1; 3, 7]

Важливою складовою механізму є функції управління фінансовою безпекою підприємства. Узагальнюючи результати аналізу поглядів вчених на перелік функцій механізму забезпечення фінансової безпеки, пропонуємо виділити організаційну, діагностичну, превентивну, регулюючу, захисну та контрольну функції.

Діагностична функція передбачає збір і аналіз інформації стосовно фінансової безпеки, оцінку та прогнозування її стану [13].

Організаційна функція полягає у формуванні ефективної системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Регулююча функція полягає у посиленні взаємозв'язку фінансової політики та основних напрямів розвитку підприємства, забезпеченні ліквідності, платоспроможності та рентабельності, посиленні фінансової стійкості підприємства тощо.

Захисна функція зводиться до гарантування фінансової безпеки, включаючи контроль за дотриманням законодавчих норм, а також полягає у здатності механізму управління фінансовою безпекою захищати фінансові інтереси підприємства від дії внутрішніх та зовнішніх загроз і ризиків.

Захисна функція є основною у кризовому стані економіки, в якому фінансово-економічна ситуація веде до дисбалансів у діяльності та розвитку підприємства, тобто супроводжується виникненням значних фінансових проблем.

Контролююча функція управління передбачає здійснення безперервного контролю за ходом реалізації управлінських рішень у сфері управління фінансовою безпекою підприємства і полягає у встановленні граничних розмірів індикаторів фінансової безпеки підприємства та узгодженні з плановими завданнями, створенні системи інформації, виявленні відхилень між поточним рівнем фінансової безпеки та плановим, здійсненні необхідного впливу на персонал, що здійснює прийняття відповідних рішень.

Функції управління фінансовою безпекою підприємства представлені в агрегованому вигляді та можуть бути деталізовані з врахуванням фінансових відносин підприємства, структури капіталу, форм фінансування та фінансових інтересів.

Механізм управління фінансовою безпекою містить також підсистеми методів, інструментів та важелів, що формують ядро системи фінансової безпеки.

В структурі досліджуваного механізму ми виділяємо наступні групи методів: управлінські, фінансові та методи управління фінансовими ризиками.

Методи управління полягають у тому, щоб створити умови для чіткої організації процесу управління, використання сучасної техніки і прогресивної технології організації

праці з метою забезпечення максимальної ефективності управління фінансовою безпекою підприємства. Основою класифікації методів управління є внутрішній зміст мотивів, якими керується людина у процесі своєї діяльності. За своїм змістом мотиви діяльності можна поділити на матеріальні, соціальні та мотиви примусового характеру. Відповідно до цього, розрізняють такі методи управління фінансовою безпекою підприємства: економічні, соціально-психологічні та організаційні.

Економічні методи характеризуються впливом на суб'єкт управління через його економічні інтереси шляхом матеріального стимулювання, тобто створюють матеріальну зацікавленість у відповідальних осіб за стан (рівень) фінансової безпеки підприємства.

За допомогою організаційних методів формується організаційна структура управління фінансовою безпекою, визначаються повноваження та відповідальність посадових осіб, розпорядок роботи, порядок дій у тій чи іншій ситуації.

Використання соціально-психологічних методів в управлінні фінансовою безпекою спрямоване на підвищення рівня мотивації персоналу в системі безпеки підприємства.

Обов'язковим елементом у структурі механізму управління фінансовою безпекою підприємства є фінансові методи, які охоплюють фінансове планування і прогнозування, моніторинг, фінансовий аналіз та фінансове регулювання.

Метод прогнозування використовується з метою передбачення майбутнього стану внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, можливих загроз фінансовій безпеці. Він базується на вивченні закономірностей розвитку різних економічних явищ і процесів, виявляє найбільш імовірні та альтернативні шляхи їх розвитку і дає базу для вибору фінансової стратегії на перспективу. Тобто, це процес обґрунтування кількісних та якісних змін стану фінансової безпеки в майбутньому. Прогнозування, з одного боку, має передувати плануванню, а з другого боку, має бути його складовою частиною, оскільки використовується на різних стадіях планової роботи [2; 5; 12].

Планування є одним із найважливіших етапів у процесі керування фінансовою безпекою, оскільки є методом, що створює основу для прийняття всіх управлінських рішень в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства. Головним завданням планування є постановка цілей та завдань, для досягнення яких має здійснюватися увесь подальший управлінський процес.

Моніторинг використовується з метою постійного спостереження за станом фінансової безпеки та передбачає виявлення змін та відхилень від планових показників, відстеження можливих ризиків та загроз, що можуть призвести до зниження фінансової безпеки, контроль за дотриманням принципів забезпечення фінансової безпеки. Використання методу моніторингу в управлінні фінансовою безпекою підприємств дає змогу в короткі строки діагностувати кризові явища у фінансовій складовій безпеки підприємства та вчасно реагувати на них. Ефективна організація моніторингу повинна передбачати контроль за станом не лише внутрішнього середовища підприємства, але і зовнішнього, в якому акумулюється основна маса небезпек та загроз.

Метод аналізу, в процесі управління фінансовою безпекою підприємства, дає змогу, шляхом розрахунку основних фінансових показників, говорити про конкурентоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність підприємства, прибутковість його діяльності, відповідність обсягів продажу запланованим значенням та ін. Без постійного аналізу діяльності неможливе існування та прогресивний розвиток жодного підприємства.

Регулювання, як метод забезпечення фінансової безпеки, передбачає оптимізацію рівня фінансової безпеки, на основі даних про її стан, стан зовнішнього та внутрішнього середовищ, наявність ризиків та загроз, що були отримані на попередніх етапах методологічного процесу, та порівняння їх із плановими та прогнозними показниками. Регулювання включає постійний вплив управлінського персоналу на перебіг фінансових процесів та стан фінансової безпеки з метою досягнення стану відповідності

запланованим цілям. Процес регулювання має здійснюватись у трьох напрямках: попередження негативних впливів на фінансову безпеку, засобами якого є забезпечення та постійна підтримка високого рівня кваліфікації працівників, забезпечення прогресивного розвитку техніко-технологічних можливостей та потужностей підприємства; послаблення впливу загроз на фінансову безпеку, що здійснюється шляхом резервування коштів на покриття непередбачених витрат, відмови від ненадійних партнерів, страхування, гарантування, збільшення кількості використовуваних технологій виробництва та діяльності одночасно на декількох ринках із великою кількістю споживачів; коригування стану фінансової безпеки, тобто усунення відхилень [6].

Одним із найважливіших завдань управління фінансовою безпекою підприємства є аналіз фінансових ризиків. Ідентифікація фінансових ризиків є необхідною передумовою оцінки рівня їх впливу на діяльність підприємства. Ідентифікація фінансових ризиків полягає у виявленні можливих ризиків, пов'язаних з кожною конкретною фінансовою операцією, та визначенні причин виникнення того чи іншого виду ризику. Далі оцінка ймовірності прояву загроз і фінансових ризиків, тобто визначення можливих фінансових наслідків від дії тих чи інших фінансових ризиків і загроз на діяльність підприємства. Наслідки прояву фінансових ризиків можуть характеризуватися негативними, позитивними та нульовими показниками результативності фінансової діяльності.

Ефективне управління фінансовою безпекою підприємства можливе лише за умови об'єктивної та своєчасної оцінки її рівня. Для обґрунтування основних напрямів підвищення рівня фінансової безпеки підприємства необхідно системно підійти до вирішення поставленої проблеми та розглянути такі заходи за функціональними складовими фінансової безпеки (табл. 2).

Таблиця 2

Заходи з підвищення рівня фінансової безпеки підприємства за її функціональними складовими

Функціональні складові ФБП	Заходи, що забезпечують підвищення рівня ФБП	Вплив на фінансову безпеку підприємства
1	2	3
Бюджетно-податкова складова	Підвищення рівня кваліфікації працівників	Зменшення кількості помилок під час складання фінансової звітності та заповнення податкових декларацій, що сприятиме зменшенню штрафних санкцій
	Зміна системи оподаткування підприємства	Вибір оптимальної системи оподаткування підприємства дозволить мінімізувати податкові платежі до бюджетів різних рівнів
	Формування ефективної податкової політики підприємства	Мінімізація податків на основі максимального використання можливостей податкового законодавства, в тому числі і податкових пільг
Кредитна складова	Формування ефективної кредитної політики	Зменшення рівня дебіторської заборгованості
	Управління простроченою дебіторською заборгованістю	Мінімізація розміру простроченої заборгованості та строків інкасації боргу
	Підвищення платіжної дисципліни підприємства	Зменшення рівня кредиторської заборгованості
	Виважена позикова політика підприємства	Зменшення обсягу позикового капіталу та підвищення фінансової самостійності

1	2	3
Грошова складова	Синхронізація грошових потоків на підприємстві	Узгодження вхідних та вихідних потоків грошових коштів за обсягами та в часі, що дозволить уникнути дефіциту готівки, вивільнити частину грошових коштів й використати її для отримання додаткового доходу
	Контроль за витратами грошових коштів шляхом використання таких інструментів як флоут, централізація кредиторських рахунків, рахунки з нульовим балансом, контрольовані рахунки витрат тощо	Підвищення швидкої інкасації та уповільнення виплат призведуть до отримання максимального обсягу вільних грошових коштів
	Капіталізація тимчасово вільних залишків грошових коштів	Доходність інвестування зменшить інфляційні втрати від знецінення національної валюти та забезпечить отримання інвестиційного доходу, відповідно до цільового або фактичного рівня прибутковості активів
	Формування ефективної системи управління валютними ризиками	Мінімізація валютних ризиків та зменшення рівня фінансових втрат, що виникають у результаті коливань валютних курсів
Страхова складова	Підвищення рівня страхового захисту підприємства	Мінімізація витрат підприємства під час настання страхових випадків
	Співпраця виключно з фінансово стійкими страховиками	Зменшення можливих втрат підприємства, що пов'язанні із банкрутством або неплатоспроможністю страхової компанії
Функціональні складові ФБП	Заходи, що забезпечують підвищення рівня ФБП	Вплив на фінансову безпеку підприємства
Інвестиційна складова	Формування ефективної інвестиційної політики підприємства	Підвищення інвестиційної привабливості підприємства, максимізація доходів від інвестиційної діяльності, підвищення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства
	Вибір надійних партнерів	Зменшення можливих втрат підприємства, що пов'язані із банкрутством або неплатоспроможністю партнерів
	Формування системи моніторингу інвестиційних проектів	Мінімізація інвестиційних ризиків та підвищення прибутковості інвестиційних операцій підприємства
Фондова складова	Формування ефективної дивідендної політики підприємства	Підвищення інвестиційної привабливості підприємства
	Підвищення ефективності операцій з цінними паперами підприємства	Зростання обсягів грошових надходжень підприємства від розміщення цінних паперів

Заходи підвищення рівня фінансової безпеки мають бути узгодженими між собою, оскільки застосування одного методу може призвести до зниження або підвищення рівня фінансових ризиків за іншими напрямками фінансової діяльності підприємства. Тому, найбільш ефективним буде таке управління фінансовою безпекою, яке забезпечить комплексне використання заходів підвищення її рівня.

Запропоновані заходи підвищення рівня фінансової безпеки підприємств, за її функціональними складовими, подані у загальному вигляді, оскільки для кожного конкретного підприємства такі заходи є індивідуальними і потребують врахування різних аспектів діяльності та специфіки його фінансових відносин з різними контрагентами.

Після вибору оптимальних заходів підвищення фінансової безпеки підприємства, відбувається їх реалізація, координація та поточний контроль за виконанням цільових показників. Своєчасне виявлення помилок та прорахунків дає змогу мінімізувати витрати підприємства для досягнення поставленої мети. Моніторинг застосовується з метою системного спостереження за змінами показників та визначення ефективності реалізованих заходів.

Таким чином, основним завданням у підвищенні рівня ефективності діяльності підприємства є створення дієвого механізму управління його фінансовою безпекою, який забезпечує фінансову стійкість, рентабельність та платоспроможність підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропонований підхід до побудови механізму управління фінансовою безпекою, за допомогою економічних методів, інструментів, принципів, завдань, важелів, функцій, направлений на прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо підтримання високого рівня фінансової безпеки підприємства, що дасть змогу підприємству забезпечити зростання його ринкової вартості. Такий механізм передбачає, окрім побудови системи управління фінансовою безпекою, визначення рівня фінансових ризиків підприємства, що посилює його значення та роль у забезпеченні ефективної діяльності підприємства.

У подальшому, для побудови ефективного механізму управління фінансовою безпекою підприємства, передбачається розроблення алгоритму його запровадження. В основу алгоритму буде покладено авторський підхід до оцінки фінансової безпеки підприємства та визначення рівня досягнення мети управління, що забезпечить його адаптивність до змін внутрішнього та зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
2. Бойчик І. Економіка підприємства / І. Бойчик. – К.: «Атіка», 2002. – 480 с.
3. Демченко І. В. Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання / І. В. Демченко // Фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – №2. – С.43–46.
4. Захаров А. И. Теоретико-методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности: монография / Л. В. Гнилицкая, А. И. Захаров, П. Я. Прыгунов. – К. : ТОВ: «Дорадо-Друк», 2011. – 290 с.
5. Кулініч І. О. Психологія управління / І. О. Кулініч. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
6. Куцик В. І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення / В. І. Куцик, А. І. Бартиш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 250–255.
7. Матвійчук Л. О. Структура системи фінансової безпеки в управлінні підприємством / Л. О. Матвійчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6. – С.194–197.
8. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
9. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
10. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин. – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007 – 16 с.
11. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. – К.: ІОЦ Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.
12. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки / А.М. Стельмашук. – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 315 с.
13. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «Виклик», «Небезпека», «Загроза» та «Ризик» у теорії фінансової безпеки / Н.А. Цікановська // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 110–114.

References

1. Blank I. A. (2004) Management of financial security of the enterprise. *El'ga, Nika-Tsentr*, 784 p.
2. Combat I. (2002) Economy of the enterprise. *M.: «Atika»*, 480 p.

3. Demchenko I.V. (2010) Strategic management of financial security of a business entity. *Finansy, banki, investitsii*, 2, 43-46.
4. Zakharov A.I. (2011) Theoretical-methodological and applied bases for the provision of economic security of economic entities. *M.: TOV «Dorado-Druk»*, 290 p.
5. Kulinich I.O. (2008) Psychology of management. *M.: Znaniye*, 292 p.
6. Kutsyk V. I. (2011) Financial security of the enterprise as an independent object of management: problems of provision. *Vestnik NLTU Ukrainy*, 21.4, 250-255.
7. Matviychuk L.O. (2010) Structure of the financial security system in the management of the enterprise. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, 6, 194-197.
8. Moiseenko I.P., Marchenko A.M. (2011) Management of financial and economic security of the enterprise. *L'viv*, 380 p.
9. Ortinsky V. L., Kernitsky I. S., Zhivko Z. B. (2009) Economic security of enterprises, organizations and institutions. *K.: Pravova yednist'*, 544 p.
10. Papehin R. S. (2007) Indicators of financial security of enterprises. *Volhohrad: Volhohrads'ke naukove vyd-vo*, 16 p.
11. Starostina A.O., Kravchenko V.A. (2004) Risk Management: Theory and Practice. *K.: IOTS Vydavnytstvo «Politekhnik»*, 200 p.
12. Stelmashchuk A.M. (2000) State regulation of economy. *Ternopil': TANH*, 315 p.
13. Ticanovska N. A. (2013) Interpretation of the concepts "Challenge", "Danger", "Threat" and "Risk" in the theory of financial security. *Finansovy prostir*, 3 (11), 110-114.

SICHYOKNO Glib Borysovich,

PhD student, Department of Financial and Economic Security management, Education and Research Security Management Institute, University of Economics and Law “Krok”

THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF FINANCIAL SAFETY OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBALISATION

Abstract. Introduction. *In modern conditions of Ukraine, in difficult economic situation, there are many risks, dangers and threats that generate industrial enterprises a number of financial and economic problems whose solution requires the improvement of existing and development of new forms, methods and tools for neutralize the negative effects on financial sector companies. For the effective functioning of enterprises it is necessary to increase their financial and economic security. Inadequate attention to the process of financial and economic security in industrial process inhibits their growth and leads to crisis complicates the process out of them.*

Purpose. *The purpose of the article is to substantiate theoretical principles, methodological approaches and practical recommendations for the formation and implementation of an effective mechanism for managing the financial security of an industrial enterprise in a globalizing environment.*

Methods. *Analysis, synthesis, generalization.*

Results. *In the article theoretical bases, methodical approaches and practical recommendations about formation and realisation of the effective mechanism of management by financial security of the industrial enterprise in the conditions of globalisation are considered.*

Originality. *The objects and subjects of the mechanism of management of financial security of the enterprise are established. The principles of financial security management are determined. Measures to increase the level of financial security of the company for its functional components enterprise are proposed.*

Conclusions. *The proposed approach to the construction of the financial security management mechanism, with the help of economic methods, tools, principles, tasks, levers, functions, is aimed at making informed management decisions in order to maintain a high level of financial security of the enterprise, which will enable the company to provide growth of its market value. Such a mechanism envisages, in addition to building a financial security management system, determining the level of financial risks of the enterprise, which increases its importance and role in ensuring the effective operation of the enterprise.*

Keywords: *mechanism, management, safety, financial safety, system of economic safety, enterprise, globalisation.*

Одержано редакцією: 27.04.2017
Прийнято до публікації: 11.05.2017

УДК 330.3

ЧЕРЕВКО Олександр Володимирович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглядаються науково-методичні підходи до оцінки ефективності інвестиційної діяльності регіонів України. Доказано, що інвестиційна активність, також, виступає елементом інвестиційних процесів у регіоні, що перебуває в прямому зв'язку з інвестиційним кліматом і інвестиційною привабливістю регіону. Встановлено, що в інвестиційній привабливості важливу роль відіграє конкурентоспроможність регіональної влади, впровадження ефективних механізмів адміністративного управління і модернізація владних структур, формування базових мобілізаційних ідей для території.

***Ключові слова:** інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційний клімат, інвестиційна активність, інвестиційний потенціал, регіон, регіональна влада, оцінка ефективності.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання відбувається зміна наукових підходів, методологічного забезпечення щодо оцінки ефективності інвестиційної діяльності. Головною метою інвестування є здійснення низки заходів, спрямованих на досягнення структурних перетворень у галузях економіки, забезпечення пріоритетного розвитку соціальної та виробничої інфраструктур, ефективне використання виробничих потужностей, зміцнення економічного потенціалу країни, регіону.

За рахунок інвестування коштів в економіку збільшуються обсяги виробництва, зростає національний дохід, розвиваються галузі, задовольняючи попит на товари і послуги. Одержаний приріст національного доходу в деякій мірі знову накопичується, відбувається подальший ріст виробництва, і процес в подальшому повторюється.

Соціально-економічна криза призвела до погіршення становища із залученням інвестицій з-за кордону та здійснення внутрішніх капіталовкладень. Як непривабливість інвестиційного клімату, так і нестача коштів для капіталовкладень спричинили різке погіршення показників інвестиційної діяльності в цілому по Україні та по її окремих регіонах. Пошук регіонами нових ринків збуту товарів і послуг, зумовлений зміною господарських зв'язків, а також необхідність накопичення ресурсів для потреб розвитку спричинюють посилення уваги до питань зміцнення інвестиційної спроможності регіонів. Це передбачає пошук ресурсів на місцях, їх акумулювання, примноження та нарощування і ефективного використання, і, відповідно, вимагає розробки комплексу заходів щодо підвищення інвестиційної спроможності регіонів. Крім того, з матеріального погляду інвестування спрямоване на підтримку адекватного рівня розвитку економіки регіону, результати якого проявляються в основному у вигляді економічного зростання чи покращення добробуту населення регіону. Інвестування як складова відтворювального механізму виконує досить важливу роль у процесі забезпечення економічної безпеки держави та регіонів, тому активізація інвестування торкається найглибших основ господарської діяльності і є вагомим визначником рівня економічної безпеки в будь-якому регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними та зарубіжними вченими виконано низку фундаментальних робіт, присвячених проблем оцінки ефективності інвестиційної діяльності в регіонах та країні в цілому.

Питання методологічного забезпечення ефективності інвестиційної діяльності розкрито в працях: І. Бланка, Б. Дадишева, М. Долішнього, М. Кисіля, П. Лайка, А. Мазура, А. Музиченка, Г. Підлісецького, П. Саблука, А. Фукса, А. Холопова, О. Шпичака і низки інших.

Мета дослідження полягає у розробці підходів щодо оцінки ефективності інвестиційної діяльності на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на великий спектр проведених досліджень та значні науково-практичні напрацювання, на сьогодні лишається низка питань у сфері оцінки ефективності інвестиційної діяльності в регіоні, що потребує подальших досліджень.

Важливою складовою державної інвестиційної політики є її регіональний аспект. В зв'язку з тим, що у минулі періоди була відсутня власна регіональна політика в подальшому таке явище призвело до виникнення значних диспропорцій у територіальній структурі вітчизняної економіки, неефективного використання переваг територіального поділу праці, природно-ресурсного та виробничого потенціалу, надмірного забруднення навколишнього природного середовища у багатьох регіонах.

Вагоме місце у регіональному аспекті відводиться методології щодо оцінки ефективності інвестиційної діяльності. Найважливішою передумовою ефективного функціонування економіки як на загальнодержавному, так і національному рівні є висока інвестиційна активність, яка формує виробничий потенціал на новій науково-технічній основі і забезпечує конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. В той самий час, ступінь інвестиційної активності стає певним чином деяким індикатором спаду або підйому економічного розвитку будь-якого регіону країни.

Інвестиційна активність, також, виступає елементом інвестиційних процесів у регіоні, що перебуває в прямому зв'язку з інвестиційним кліматом і інвестиційною привабливістю регіону. Використавши метод системного підходу при дослідженні інвестиційної активності розглянемо основні структурні елементи інвестиційних процесів у регіоні та їх взаємозв'язок.

Як механізми активізації регіональних інвестиційних процесів можна відокремити [3]:

- запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності;
- підтримку інвестиційної сфери як місцевими, так і центральними органами влади;
- створення економічних стимулів для реінвестування прибутків в економіку регіону;
- формування прозорого економічного середовища та іміджу регіону;
- розвиток інвестиційної інфраструктури на територіях.

Сприятливий інвестиційний клімат регіональної економіки залежить від сукупності факторів:

- темпів розвитку пріоритетних, бюджетонаповнюваних галузевих виробництв;
- сучасного стану і динаміки інвестиційного ринку;
- наявності державної підтримки і стимулювання інвестиційної діяльності;
- постійного моніторингу привабливості об'єктів інвестування;
- діяльності фінансових посередників.

Інвестиційна привабливість регіону розглядається як комплексна характеристика, що складається з двох ключових підсистем: інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику. Інвестиційний потенціал – кількісна характеристика, що враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними засобами, інфраструктурою тощо),

споживчий попит населення та інші показники. Його розрахунок заснований на абсолютних статистичних показниках.

В свою чергу, сукупний потенціал регіону включає наступні інтегровані його види (потенціали):

- ресурсно-сировинний, розрахований на основі середньозваженої забезпеченості території регіону балансовими запасами основних видів природних ресурсів;
- виробничий – сукупний результат господарської діяльності населення в регіоні;
- споживчий – сукупна купівельна спроможність населення регіону;
- інфраструктурний, в основі розрахунку якого покладена оцінка економіко-географічного положення регіону та інфраструктурної насиченості його території;
- інноваційний, при розрахунку якого враховується комплекс науково-технічної діяльності в регіоні;
- трудовий, для розрахунку якого використовуються дані про чисельність економічно активного населення та його освітній рівень;
- інституційний – розуміється як ступінь розвитку провідних інститутів ринкової економіки в регіоні;
- фінансовий, виражений через загальну суму податкових та інших грошових надходжень до бюджетної системи з території даного регіону.

Інвестиційний ризик оцінює ймовірність втрати інвестицій і доходу від них. Ризик є імовірнісною, якісною характеристикою, що на регіональному рівні поділяється на:

- політичний, що залежить від стабільності регіональної влади і політичної поляризації населення;
- економічний, що пов'язаний з динамікою економічних процесів у регіоні;
- соціальний, який характеризується рівнем соціальної напруженості;
- кримінальний, що залежить від рівня злочинності з урахуванням тяжкості злочинів;
- екологічний, розрахований як інтегральний рівень забруднення навколишнього середовища;
- фінансовий, що відображає напруженість регіональних бюджетів та сукупні фінансові результати діяльності підприємств регіонів;
- законодавчий – сукупність правових норм, що регулюють економічні відносини на території: місцеві податки, пільги, обмеження і т.п. [4].

За методикою І. О. Бланка [1] інвестиційна привабливість регіонів України оцінюється на основі ранжування за наступними показниками:

1. рівнем загальноекономічного розвитку регіону;
2. рівнем розвитку інвестиційної інфраструктури регіону;
3. демографічної характеристики регіону;
4. рівнем розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону;
5. рівнем криміногенних, екологічних та інших ризиків.

Важливим питанням дослідження інвестиційної привабливості регіонів України є формування адекватної системи статистичних показників, яка б відповідала вимогам сучасності, була об'єктивною та інформативною [5].

Характеризуючи окремі аспекти інвестиційної привабливості регіонів рекомендується застосовувати наступні показники:

- рівень загальноекономічного розвитку регіону, за допомогою якого можливо визначити потенційну потребу в обсягах інвестування, можливість формування інвестиційних ресурсів за рахунок власних джерел, соціальна ємність регіонального ринку;
- демографічна характеристика регіону та потенційний обсяг попиту населення на споживчі товари і послуги, а також можливості залучення кваліфікованої робочої сили у виробництві, що інвестуються;

- рівень розвитку інвестиційної інфраструктури регіону та можливості швидкої реалізації інвестиційних проектів;
- рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону та ставлення місцевих органів самоврядування до розвитку ринкових реформ і створення відповідного підприємницького клімату.

Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України відкриває нові можливості ефективної інвестиційної діяльності, що на сучасному етапі господарювання дозволяє розробити інвестиційну стратегію на довгострокову перспективу з урахуванням регіональних чинників, погодити стратегію з потенціалом регіональних споживчих ринків та ринків виробництва, враховувати можливий період реалізації інвестиційних проектів в окремих регіонах країни.

Наступним кроком є аналіз та узагальнення проектів програм, що погоджуються з місцевими органами влади стосовно економічних установ розташованих на територіях регіонів, з точки зору відповідності показників загальної концепції їх розвитку, цільовим комплексним регіональним програмам, в яких передбачається вирішення певних соціальних та екологічних проблем, прогресивні структурні зміни. Потреба в об'єктах соціальної інфраструктури визначається на основі раціональної забезпеченості ними і зіставляється з їх наявною кількістю.

Отже, для здійснення інвестиційної діяльності необхідно створювати в регіонах сприятливі умови для цільового залучення вітчизняних та іноземних інвестицій. Інформаційною основою для проведення аналізу та розрахунків у сфері інвестування є державна статистична звітність, матеріали проектних організацій, дані обласного управління економіки, інформація що міститься в державних галузевих програмах тощо.

Для забезпечення інвестиційної привабливості необхідно розробити чітку державну стратегію досягнення конкурентоспроможності національної економіки України, яка відповідала б її ресурсно-технологічному рівню. Для створення сприятливих внутрішніх умов, за яких вітчизняні підприємства можуть досягти відповідного рівня міжнародної конкурентоспроможності, насамперед необхідна виважена податкова політика, яка дасть змогу цим підприємствам працювати високоефективно і виробляти продукцію на рівні світових стандартів. Продумана політика в грошовокредитній сфері повинна запобігати подальшим сплескам інфляції, гарантувати прогнозований курс гривні, здешевити кредити, налагодити систему довгострокового кредитування виробництва [6].

Вашечко Ю. В. [7] дає наступну класифікацію методик оцінки інвестиційної привабливості по ряду ознак. За походженням методики поділяються на зарубіжні, вітчизняні та змішані (спочатку зарубіжні методики, адаптовані до особливостей вітчизняної економіки).

За рівнем оцінки інвестиційної привабливості методики розподіляються на три рівні: макроекономічний – методики, які визначають інвестиційний клімат країни; мезоекономічний – за допомогою даних методик визначається інвестиційна привабливість регіону або галузі народного господарства; мікроекономічний – здійснюється оцінка інвестиційної привабливості безпосередньо окремого суб'єкта господарської діяльності.

За галуззю застосування виділяють методики які орієнтовані на оцінку інвестиційної привабливості окремої галузі економіки. Дані методики враховують галузеві особливості об'єктів інвестиційної привабливості.

За ступенем охоплення елементів інвестиційної привабливості методики поділяються на комплексні та часткові. Мається на увазі, наскільки повно оцінюється інвестиційна привабливість: оцінюється максимальне число факторів або тільки певні

аспекти. Комплексні методики орієнтовані на оцінку всіх складових інвестиційної привабливості, часткові – на оцінку тільки певних аспектів інвестиційної привабливості.

Система визначення інвестиційної привабливості. За цією ознакою методики поділяються на методики, що використовують тільки кількісні методи оцінки, тобто оцінка інвестиційної привабливості здійснюється за допомогою кількісних показників та критеріїв; методики, що використовують тільки методи експертної оцінки. Змішані – методики, що використовують для оцінки інвестиційної привабливості кількісні показники та методи експертних оцінок.

В залежності від форми відображення вихідних даних результати оцінки можуть бути представлені у вигляді рейтингової шкали, на якій у порядку рейтингу формуються об'єкти інвестиційної привабливості. Типової шкали, тобто шкали типів або класів інвестиційної привабливості, на якій розміщуються об'єкти інвестиційної привабливості в залежності від типу або класу інвестиційної привабливості, до якого вони увійшли. Кількісна оцінка являє собою число, що знаходиться в певних рамках і характеризує стан інвестиційної привабливості. Двовірна шкала або матриця характерна для методик, де інвестиційна привабливість оцінюється значенням двох інтегральних показників.

За кількістю рівнів в структурі оцінки інвестиційної привабливості методики поділяються на однорівневі, дворівневі та трирівневі. Дана ознака відображає складність і ступінь комплексності методики. Рівні – ієрархія показників, за якими оцінюється інвестиційна привабливість. Показники нижчих рівнів інтегруються в показники верхніх рівнів, які, в свою чергу, інтегруються в підсумковий показник інвестиційної привабливості.

Така ознака як динамічність набору часткових показників відображає можливість зміни структури набору часткових показників, використовуваних в оцінці. За цією ознакою методики можна розділити на методики з динамічним або з фіксованим набором часткових показників.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Не має єдиної методики яка б дала змогу оцінити та прорахувати не тільки ресурсну складову економічного потенціалу регіону але й не використані можливості. Тому над вирішенням цих питань і будуть зосереджені подальші дослідження та розробки. В інвестиційній привабливості важливу роль відіграє конкурентоспроможність регіональної влади, впровадження ефективних механізмів адміністративного управління і модернізація владних структур, формування базових мобілізаційних ідей для території.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О. Деякі питання підвищення ефективності управління інвестиційною діяльністю / І. О. Бланк. – К.: Вісник КДТЕУ, 1998. – С. 15-24.
2. Мазур А. Г. Методологічні проблеми дослідження регіональної економіки в умовах ринку / А. Г. Мазур // Збірник наукових праць Вінницького держ. аграр.ун-ту. – Вінниця: ВДАУ. – 2004. – Вип. 17. – С. 68-77.
3. Дадашев Б. А. Економіко-фінансовий механізм розвитку регіонального продовольчого ринку / Б. А. Дадашев, С. Г. Черемісіна, В. В. Обливанцов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 324 с.
4. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К.: Наук. думка, 2006. – С. 17.
5. Корепанов Г. С. Формування системи статистичних показників інвестиційної привабливості регіонів України / Г. С. Корепанов // Бізнес Інформ. – 2016. – № 5. – С. 92-98.
6. Дудчик О. Ю. Інвестиційна привабливість України/ О. Ю. Дудчик, І. С. Пашикян, А. Г. Соловйова // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 2. – С. 541-548.
7. Вашечко Ю. В. Методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств та їх класифікація / Ю. В. Вашечко // Молодий вчений. – 2016. – № 12.1 (40). – С. 668-672.

References

1. Blank I.O. (1998) Some issues of improving the management of investment activities. *K.: Visnyk KDTEU*, 15-24.

2. Mazur A. H. (2004) Methodological problems of study of regional economy in market conditions. *Zbirnyk naukovykh prats' Vinnyts'koho derzh. ahrar.un-tu*, 17, 68-77.
3. Dadashev B. A., Cheremisina S. H., Oblyvantsov V. V. (2012) Economic and financial mechanism of development of the regional food market. *K. : NNTs IAE*, 324 p.
4. Dolishniy M. I. (2006) Regional policy at the turn of the XX-XXI centuries: new priorities. *K. : Nauk. dumka*, 17.
5. Korepanov H. S. (2016) Formation of a system of statistical indicators of investment attractiveness of regions of Ukraine. *Biznes Inform*, 5, 92-98.
6. Dudchuk O.Yu., Pashykyan I.S., Solovyova A.H. (2016) Investment attractiveness of Ukraine. *Ekonomika i suspil'stvo*, 2, 541-548.
7. Vashechko Yu. V. (2016) Methodological approaches to the estimation of investment attractiveness of agricultural enterprises and their classification. *Molodyy vchenyy*, 12.1 (40), 668-672.

CHEREVKO Olexander Volodymyrovych,

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Management
and Economic Security,
Cherkasy National University
named after Bohdan Khmelnytsky

**SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO EVALUATION
OF EFFICIENCY OF INVESTMENT ACTIVITY OF REGIONS OF UKRAINE**

Abstract. Introduction. *At the expense of investing in the economy, production volumes are increasing, national income is increasing, industries are developing, meeting the demand for goods and services. The resulting increase in national income is to some extent re-accumulated, there is a further increase in production, and the process is repeated in the future.*

Purpose. *The purpose of the study is to develop approaches to assess the effectiveness of investment activities at the regional level.*

Methods. *Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, social and qualitative research methods, analytical - statistical method.*

Results. *A significant place in the regional aspect is given to the methodology for assessing the effectiveness of investment activities. The most important prerequisite for the effective functioning of the economy, both at the national and regional levels, is the high investment activity, which forms the production potential on a new scientific and technical basis and provides competitiveness on foreign markets. At the same time, the degree of investment activity becomes somehow an indicator of the decline or recovery of economic development in any region of the country.*

Investment activity, also, is an element of investment processes in the region, which is in direct connection with the investment climate and investment attractiveness of the region. Using the method of system approach in the research of investment activity we consider the main structural elements of investment processes in the region and their interconnection.

Originality. *Consequently, in order to carry out investment activity, it is necessary to create favorable conditions for the targeted attraction of domestic and foreign investments in the regions. The information basis for the analysis and calculations in the field of investment is the state statistical reporting, materials of the project organizations, data of the regional economic department, information contained in the state sectoral programs, etc.*

Conclusion. *There is no single methodology that would allow to evaluate and calculate not only the resource component of the economic potential of the region but also the unused opportunities. Therefore, further research and development will be focused on solving these issues. In the investment attractiveness of the important role is played by the competitiveness of regional authorities, the introduction of effective mechanisms of administrative management and the modernization of power structures, the formation of basic mobilization ideas for the territory.*

Keywords: *investment, investment activity, investment climate, investment activity, investment potential, region, regional authority, performance appraisal.*

Одержано редакцією: 22.08.2017
Прийнято до публікації: 29.08.2017

UDK 658.1+004.056+65.012

WOOD Katie,

BSc (Hons) PG Cert, Post Grad, SFHEA, IISP,
Senior Lecturer, Programme Team Leader
for Applied Computing,
School of Mathematics and Computer Science,
Faculty of Science and Engineering,
University of Wolverhampton, West Midlands,
England

BIRCH Nigel,

MIoD AMInstKT Research &
Development/Knowledge Transfer Director,
University of Wolverhampton, West Midlands,
England

CYBER SUPPLY CHAIN RESILIENCE MANUFACTURING IMPACT ON THE ECONOMIC SECURITY

Cybersecurity is a prominent threat to businesses, especially in the manufacturing sector as a range of sub-contractors and businesses providing resources to a prime to create a global operational network. Cyber criminals seek opportunities to expose system flaws for their own gain, therefore any weak link in the supply chain IT infrastructure can have a catastrophic impact in terms of reputation, financial and economic value to the businesses and economic impact on the country they are based. This paper focus on the impact of cyber supply chain resilience within the manufacturing sector in relation to impacting the economic security. This paper outlines that within the UK on a national and sector level there is inefficient implementation throughout the whole supplier chain to support and protect economic prosperity.

Keywords: *Cybersecurity, Economic Security, Risk Assessment, Critical National Infrastructure and Enterprise Economic.*

Introduction. Formulation of the problem. “Resilience is all about being able to overcome the unexpected. Sustainability is about survival. The goal of resilience is to thrive.” [1]

The supply chain within manufacturing is critical for innovation and product development to be achieved. It has been widely documented [2] that the manufacturing sector is now one of the most frequently hacked industry; second only to healthcare. This illustrates the need for supply chain cyber resilience strategies to be embedded throughout the whole supply chain to protect businesses that are directly involved downstream or upstream of the manufacturing ecosystem.

The remainder of this paper is organized as followed: Section II outlines the role of Information Systems and how cyber needs to be acknowledged in advancements of Information Systems. Section III presents an overview of global cyber manufacturing challenges and risk. Section IV specifically focuses on the UK Manufacturing sector and UKs current initiatives in cyber education and improving economic security. Section V focus on resilience through the supply chain which is followed by Section VI that highlighted the gaps in the sector and areas in which work is required. Section VI finally concludes this paper and outlines further work which includes the development on strengthening the Cyber Supply Chain model outlined in this paper.

Analysis of recent research and publications. Information Systems Development. All sectors have been influenced due to the ever changes developing and use of information systems. In the manufacturing sector it is critical that to remain competitive that they adopt different techniques and technologies.

The manufacturing sector use industrial control systems (ICS) that connected to the internet. There is also increase use and dependent on Cloud systems and mobile devices, thus making manufacturing operations increasingly exposed to cyberattacks. Primarily, attackers are keen to breach system vulnerabilities to gain unauthorized access to sensitive systems and data, particularly to seek Intellectual Property. The main argument of this paper is that further work is needed in the integration throughout the supply chain within the manufacturing sector.

Without businesses conducting a cyber risk assessment there is no cyber resilience audit to ensure improvements and suitable action is taken. Through exploiting the vulnerabilities within a supply chain and then using risk migration techniques to migrate this, will ensure greater collaboration understanding and critical mass of migration risk in a complementary way to develop and strength supply chain resilience.

The National Institute of Standards and Technology [3], assurance is defined as being ‘Grounds for confidence that the other four security goals (integrity, availability, confidentiality, and accountability) have been adequately met by a specific implementation. The original stages of growth module, as applied to the field of Information Systems. Gibson and Nolan (1974) [4] have been revisited by several authors to reflect the importance and changes to strategic information systems development and its critical role within business operations. Nolan [5] extended this model to reflect the need to manage the crises in data processing. Other models such as the Greiner Curve Model attempts to predict the six phases and possible crisis trigger phases that a business might experience as they grow. This model supports the need for change management processes to deal with anticipate challenges.

The purpose and objectives of the study – to explore cyber supply chain resilience manufacturing impact on the economic security.

Presentation of the main research material. In such a global operational sector as manufacturing, the prime needs to be ready to adopt and adapt multiple strategies to ensure security. To strengthen the supply chain resilience to cyber, an agile approach is essential, as quick response time is critical to protect and not impact on the economic security. The authors of this paper believe at key attributes of Nolan’s works and The Greiner Curve can be interlinked and be further developed which with a focus on the stages with cyber crisis might be at its highest risk.

The Organisational Cyber Risk Profile model shows the stress points of increase risk of cyber vulnerabilities to due unsalable/high rapid growth. When high growth occurs quickly the supply chain is exposed to risk due to being noncompliance or protection as it is at a stage of unknown direction. The emphasis in the business culture is profile and performance driven to gain outputs. Therefore cyber security is a stress point which will be heighten at certain crisis stages of a growth life cycle.

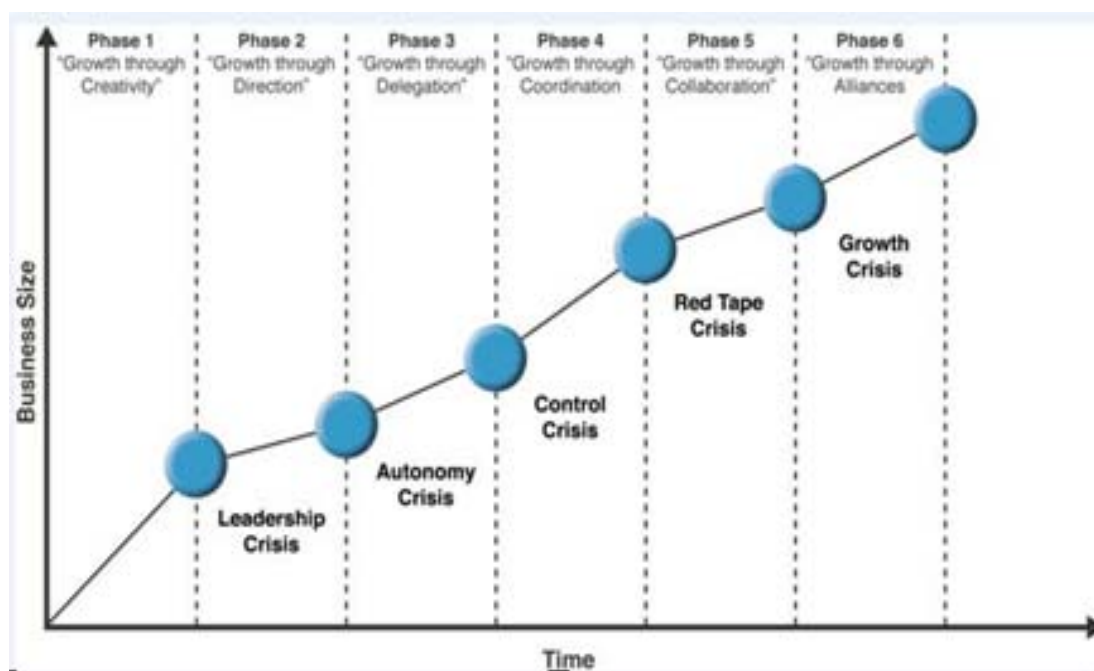

Figure 1. Greiner Curve Model [6]

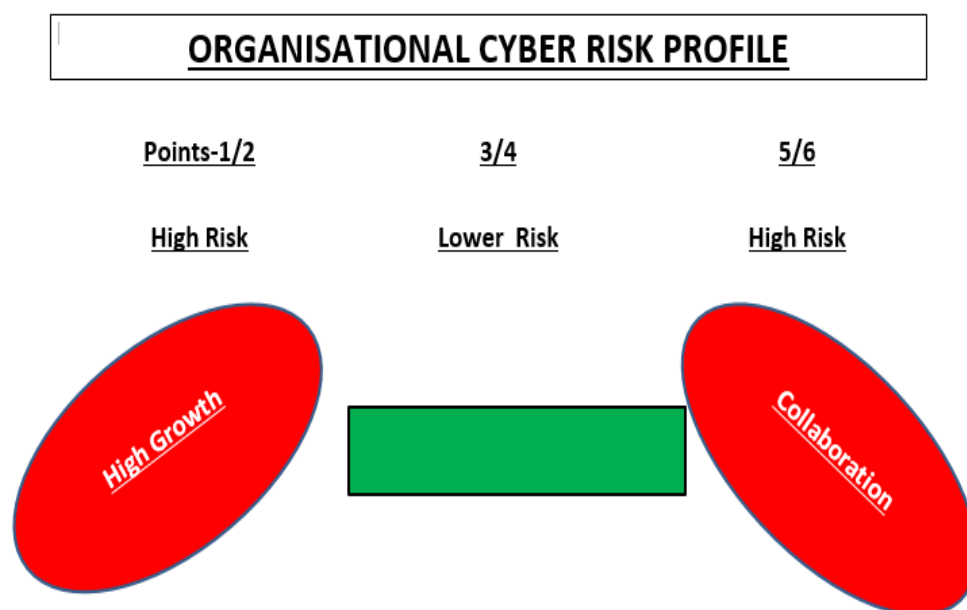

Figure 2. The Organisational Cyber Risk Profile Model

Global Cyber Manufacturing. Manufacturing is a sector that is typically associated with global operations. Globalization has created new concerns, with cyber security often at the mercy of conflicting regulations, no regulations, cultural differences, and varying degrees of national technological maturity. [7]

As highlighted by Deloitte [8], in the manufacturing sector systems security has been a lesser issue, compared to performance and safety. Therefore this is resulting ‘security gaps in production systems.’ This is further demonstrated by Qatalyst Global [9] findings showed that ‘Manufacturing spends the least on Information Security and has conceivably experienced the worst cyber intrusions.’ This point is illustrated and supported by Sikich 2016 Manufacturing Report [10]. The finding found that only 33% of respondents conduct an annual penetration test, 42% do not and more concerning is the 25% of respondents are not sure if they perform annual penetration testing. Given that cyber related attacks are growing in the manufacturing sector, demonstrates the level of cyber illiterates in the sector.

Cyber Status in the UK. Manufacturing contributes £6.7tn to the global economy. UK manufacturing is the world’s ninth largest industrial nation. makes up 10% of GVA and 45% of UK exports, and directly employs 2.7 million people. [11] This shows the impact financial economy value that this industry has on shaping the UK economy. The year on year increase of cyber related attacks within the manufacturing supply chain in both hindering cyber resilience of the industry and economic security. Within the UK there has been investment and cyber programmes developed, such as the HM Government Cyber Governance Health Check for 2015 was released in May 2016 which aim was to provide a benchmark for FTSE 350 businesses to look at cyber awareness and preparedness. The National Cyber Security Centre (NCSC) [12] was created in 2016 and set out the importance of government, industry and law enforcement to work in even closer partnership, to defend the UK against Cyber-attacks. [13]

Resilience Through The Supply Chain. Within global high value manufacturing, complex and inter-connected supply chains are increasingly at risk of cyber-attack and Advanced Persistent Threats (APT)s. Attacks are hugely damaging to the individual business and the economy, perhaps the greatest damage is in reputation therefore defining and communicating a Board Information Risk Management action plan becomes central to a organisations strategy. Within the United Kingdom it is reported that 81% of large organisations have experienced a security breach of some sort. The cost to each organisation has averaged between \$ 650,000 and \$ 1.8 Million, the consequences of possible data breaches and intellectual property theft are

impossible to calculate. The establishment of an effective business governance structure requires a holistic approach throughout the supply chain, many supply chains lack true maturity and compliancy. Therefore the responsibility of corporate risk management falls largely to the prime vendor within the supply chain this approach is unattainable as the supply chain extends requiring organisations to take responsibility for their own risk management regime.

An effective Cyber Risk Management Regime can be characterised in the following

- Establishment of holistic supply chain governance
- Determine a risk dash board to establish the supply chains risk culture, clear reporting of criminal incidents
- Maintain company board and management engagement with the cyber risk
- Develop standard operating procedures and work instructions operationally throughout the supply chain
- Establishment of Monitoring and continues assessment of procedures
- Incident Management – Development of incident response and disaster recovery capability

Within the approach of continues assessment an organisation needs to review that they have the correct skills to effectively manage the cyber risk. This will need to access a broad range of people both from a technical and leadership perspective. Mapping the supply chains risk culture and profile helps to determine the leadership approach. A deep understanding of likely hackers and their capabilities will not only determine the culture of the supply chain but also determine the level of security control required and investment to ensure the supply chain is resilient to attack.

Sector Requirements. There is need to verify the robustness of the cyber defense within the supply chain to ensure cyber threats are dealt with quickly and through an approach that will not hinder the chain, thus not impacting economic security. Through the work undertaken for this paper, there was a realization of risk management is not about just the migration of risk, it needs to be a set of multiple tools to intergraded than being a standalone process to stop risk being ignored within the supply chain. In terms of cyber supply chain resilience, risk assurance needs to be a driving mechanism for improvements within the cultural collaboration within a supply chain to strengthen and reinforce processors and policies before any threat can have a negative impact. Each time a threat penetrates a system, this has already had e negative impact. This can only be possible through improving the collaboration and implementation processes or suppliers in the chain. The major challenge is that there some information that businesses will not want to share with others working in the chain.

To overcome this barrier, the central prime – needs to create a downstream supply chain to gather data which can impact their output. Current approaches to improving cyber awareness and integration within the supply chain are analysed within this paper. These demonstrates that work is being done in the sector as well as nationally to educate about cyber, but further work is needed in terms of integration within the supply chain within the manufacturing sector. Without this, cyber risk assessment cannot be audited and improve countermeasures to improve supply chain resilience in the context on the UK. For this to be achieved this paper discusses the cybersecurity assurance processes that have been identified as core elements which impact assurance. These have resulted in the proposed framework which shall be outlined.

Conclusion and Future Work. The authors of this paper conclude that little emphasis is placed within a supply chain on cyber leadership and future organisational state. A primary need of an organisation is to drive high growth and implement an enterprise culture. Increase awareness of cyber risks through educational awareness programmers are inefficient and ineffective on their own, there needs to be rapid and direct action to implement what has been learnt. There is a need to effectively articulate the cyber –related business case in terms of return on investment and reputational uplift. Organisations that are safe to do business will be required to demonstrate across the supply chain a transparent set of cyber security performance metrics (The dashboard) Culture therefore becomes a critical factor in defining attitudes to risk, experience, aptitude and expertise and how these attributes are valued and prioritized within the

individual organisational capability and within the supply chain. Leadership is the determining factor in the establishment of a cyber-culture.

References

1. Cascio J. (2009). The next big thing: resilience. *Foreign Policy*, 172, 92.
2. Darkreading [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.darkreading.com/vulnerabilities---threats/manufacturers-suffer-increase-in-cyberattacks/d-d-id/1325209>.
3. National Institute of Standards and Technology. NISTIR 7298, revision 2, glossary of key information security terms (2013) [Electronic resource]. - Access mode: <http://csrc.nist.gov/publications>: National Institute of Standards and Technology Interagency or Internal Report 7298r2.
4. Nolan R. & Gibson C. (1974) Managing the Four Stages of EDP Growth, *Harvard Business Review*, 52/1 (Jan-Feb), 76-78
5. Nolan R. (1979). Managing the Crises in Data Processing, *Harvard Business Review*, 57/2 (Mar-Apr), 115-126
6. Exponentialtraining. com 'Greiner's Growth Model' [Electronic resource]. – Access mode: http://www.exponentialtraining.com/Downloads/Resources/Example%20Module%20-%20CBS/page_08.htm.
7. NCSC 'A New Approach for Cyber Security in the U'K (13 Sept 2016) [Electronic resource]. - Access mode : <https://www.ncsc.gov.uk/news/new-approach-cyber-security-uk>.
8. UK Manufacturing Statistics [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.themanufacturer.com/uk-manufacturing-statistics/>.
9. Delotte [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.cyberintelligencecentre.com/news/global-cyber-executive-briefing/manufacturing.aspx>
10. Sikich 2016 Manufacturing Report [Electronic resource]. – Access mode: http://files.clickdimensions.com/sikichcom-achbg/files/sikich_manufacturing_report_2016.pdf?_cldee=dGhWVobGluZ3NAZ21haWwuY29t
11. Qatalyst Global (2016) The State of Cyber Secirity in Critical Manufacturing Industries [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.qatalystglobal.com/the-state-of-cyber-security-in-critical-manufacturing-industries/>.
12. National Cyber Security (2009) Research Development and Challenges: Related to Economics, Physical Infrastructure and Human Behavior.
13. Cyber Essentials 'Protect your business against cyber threats' [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.cyberaware.gov.uk/cyberessentials/>.

Одержано редакцією: 28.04.2017
Прийнято до публікації: 10.05.2017

УДК 330.1

ЄФІМЕНКО Надія Анатоліївна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри якості,
стандартизації та управління проектами,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто методичні підходи до оцінки формування та використання ресурсного потенціалу галузей національної економіки. За результатами дослідження з'ясовано, що оцінка ресурсного потенціалу проводиться за його складовими та комплексно, а також з використанням різноманітних методичних прийомів: індексного аналізу, розрахунку інтегрального показника, економіко-математичних методів, економіко-статистичних моделей тощо. Висвітлено цільовий та структурний методологічні напрями оцінки ресурсного потенціалу, з виділенням в останньому динамічного та ймовірного підходів дослідження.

Ключові слова: ресурсний потенціал, галузі національної економіки, оцінка ресурсного потенціалу, методичні прийоми оцінки, ефективність використання ресурсів, мета та завдання оцінки.

Постановка проблеми. Стійкість розвитку національної економіки, її галузей, комплексів та окремих підприємств може бути досягнута тільки за умови комплексного, системного використання факторів виробництва – ресурсів, наявність і поєднання яких відіграють визначальну роль. Перехід до інтенсивних методів господарювання потребує оцінки ресурсів, залучених до технологічних операцій у галузі. Оцінка ресурсного потенціалу, структурних зрушень і особливостей взаємодії складових елементів, перспектив їх розвитку відіграє значну роль у підвищенні ефективності господарювання. Особливо важливою є якісна характеристика стану та рівня використання ресурсного потенціалу. Вирішення цих завдань є проблематичним у зв'язку з тим, що не всі структурні компоненти ресурсного потенціалу піддаються безпосередньому виміру. В цьому аспекті актуальним стає оцінка наявності та використання ресурсного потенціалу галузей національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем формування, ефективного використання та оцінювання ресурсного потенціалу присвячені праці В. Андрійчука, П. Гайдуцького, А. Гальчинського, М. Дем'яненка, О. Кузьменко, М. Маліка, Г. Підлісецького, П. Саблука, О. Ульяновченка, О. Шаманської, В. Шебаніна, А. Юзефовича, В. Юрчишина та ін. Однак, методичні основи щодо оцінення ефективності використання ресурсного потенціалу галузей національної економіки висвітлені не у повній мірі та потребують подальшого опрацювання.

Мета та завдання дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні методичних прийомів до оцінки ефективності формування та використання ресурсного потенціалу галузей національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перспективність розвитку будь-якої галузі національної економіки визначається ресурсним потенціалом підприємств, що входять до її складу. Під ресурсним потенціалом, за визначенням О. Ульяновченка, слід розуміти сукупність ресурсів певної кількості і якості, які необхідні для розширеного відтворення еколого-соціально-економічної системи, і які через свою абсолютну або відносну обмеженість задають межі поточного і майбутнього розвитку [1, с. 23].

Забезпечення комплексного і високоефективного використання ресурсного потенціалу галузей національної економіки можливе не лише за рахунок його формування, а й ступеня використання, методика якого потребує вивчення та удосконалення.

Оцінка ресурсного потенціалу здійснюється як за його складовими, так і комплексно [2]. При оцінюванні дуже важливо враховувати розмір складових ресурсного потенціалу, який залежить від багатьох виробничих умов та головну мету його оцінки, яка показує підвищення ефективності відтворення ресурсного потенціалу і визначає наступні завдання:

- аналіз впливу зміни динаміки умов аграрно-промислового виробництва, а також величини, структури та динаміки зміни виробничих ресурсів та їх продуктивності;
- прогнозування необхідності виробничих ресурсів;
- планування відтворення ресурсів;
- організація процесу виробництва в конкретних умовах;
- ефективне управління всіма видами ресурсів та створення необхідних умов для успішної діяльності суб'єктів господарювання усіх галузей національної економіки.

Так, при оцінці складових елементів ресурсного потенціалу аграрно-промислового виробництва необхідно враховувати кількісну (масштаби обсягу та темпи збільшення окремих видів ресурсів і в цілому ресурсного потенціалу взаємопов'язаних галузей) та якісну (оцінку споживчих якостей ресурсу, яка характеризує ефективність використання наявних ресурсів) його сторони.

Систематизувавши основні методологічні принципи оцінки ресурсного потенціалу А. Юзефович вважає, що вони нерозривно пов'язані з методологічними напрямами його кількісного визначення, в основу яких покладено [3, с. 25]:

- економіко-статистичні моделі, які відображають зв'язок між виробничими ресурсами і результатами виробництва. Отриманий розрахунковий рівень результативного показника розглядається в якості загальної оцінки ресурсних можливостей підприємств галузей національної економіки і приймається для порівняння досягнутих обсягів виробництва;
- стандартизовані значення забезпеченості галузей економіки окремими видами ресурсів, які обмежуються віднесенням обсягу наявних ресурсів до базисного обсягу. Сума добутків стандартизованих обсягів ресурсів на коефіцієнт їх значимості розглядається як кількісне вираження ресурсного потенціалу підприємств галузей національної економіки [4];
- економічна оцінка окремих видів ресурсів, сума яких представляється в якості показника ресурсозабезпеченості галузей національної економіки.

Нині для визначення ресурсного потенціалу галузей національної економіки широко використовується один із найпоширеніших методів індексного аналізу – метод багатовимірних величин, який ґрунтується на віднесенні індивідуальних значень показників ресурсного потенціалу до їх середнього значення в сукупності. При його використанні для визначення ресурсного потенціалу (в залежності від характеру конкретної продукції та участі ресурсів в її виробництві) можна використовувати наступну формулу індексного аналізу:

$$I_{PI} = \sqrt[n]{i_1 + i_2 + i_3 + \dots + i_n} = \sqrt{\sum i_m}, (m=1,2,3,\dots,n) \quad (1)$$

Такий метод оцінки ресурсного потенціалу використовують, коли неможливо застосовувати просте сумування окремих видів ресурсів. Переваги індексного методу полягають в тому, що він дозволяє порівняти показники різних підприємств галузей економіки як за виробничими умовами, так і за власним розвитком. Основними недоліками методу багатовимірних величин є визначення порівняльної ресурсозабезпеченості, а не сукупної корисності накопичених ресурсів, неврахування пропорційності поєднання окремих ресурсів тощо [5].

Грошова (вартісна) оцінка елементів ресурсного потенціалу підприємств галузей національної економіки розраховується сумуванням вартісних оцінок окремих виробничих ресурсів.

В сучасних ринкових умовах, на нашу думку, досить важливо застосовувати експертну оцінку окремих ресурсів підприємств галузей національної економіки. На рівні галузі окремі види ресурсів складають його виробничий потенціал, який є складовою ресурсного і розглядається як майновий комплекс, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До його складу відносять земельні ділянки, нерухоме майно, машини, обладнання, інше рухоме майно, нематеріальні активи тощо, що і є об'єктом оцінки. Експертна оцінка виокремленого майнового комплексу здійснюється на основі методів витрат та потенційної прибутковості [6].

Інші дослідники [7; 8] виділяють низку концепцій щодо оцінки ресурсного потенціалу, які можуть бути застосовані до оцінення ресурсного потенціалу галузей національної економіки:

1. Розрахунок ресурсів у відповідності до їх продуктивності.
2. Визначення внеску кожного ресурсу у виробництво певного виду продукції.
3. Оцінка ресурсного потенціалу підприємств на основі економіко-математичного моделювання.

Перший метод придатний, в основному, для підприємств галузі промисловості, де досить легко співставити продуктивність двох факторів виробництва – праці та капіталу. Однак, якщо вести мову про галузі національної економіки, то їх основу складає аграрно-

промислове виробництво, яке потребує при використанні цієї методики розрахунку інтегральних показників [9]. Тому для більш високого рівня інтеграції факторів використовують наступні методичні підходи:

- застосування регресійних моделей для отримання теоретичних значень результативних показників, величини яких розглядаються в якості можливостей виробництва;
- визначення інтегральних ресурсних можливостей галузей відповідних регіонів шляхом зведення всіх ресурсів до єдиного показника в грошовому вираженні або шляхом нормування їх з наступним складанням отриманих умовних величин.

Інтегральним індикатором (показником) ресурсного потенціалу галузей економіки може виступати площа багатокутника, яка повинна відображати сумарний вплив всіх параметрів, що характеризують його ресурсний потенціал, а саме: наявність ресурсів, їх інвестиційну та інноваційну привабливість, дані про ефективність тощо. Розмір площі багатокутника можна розрахувати за наступною формулою:

$$RP_i = 0,5 \sin 360^\circ / n(a + b + \dots + m), \quad (2)$$

де RP_i – інтегральний показник ресурсного потенціалу галузей економіки i -го року;

n – кількість індикаторів ресурсного потенціалу;

$(a \dots m)$ – значення показників, які відкладаються на координатних осях.

У описаній методиці розрахунку інтегральних індикаторів ресурсного потенціалу кількість та перелік індикаторів, які приймають участь в порівнянні, може змінюватися у відповідності до конкретних цілей дослідження. Але при цьому не достатньо враховувати вагу та взаємозв'язок окремих показників. Також не слід змішувати абсолютні та відносні показники, включаючи їх в одну групу. Найкраще виконувати відповідну оцінку окремо за абсолютними і відносними індикаторами, розраховуючи площі двох варіантів багатокутників чи таблиць, які в сукупності і забезпечать необхідний об'єм інформації наявності ресурсів підприємств галузей національної економіки [10].

За концепцією визначення внеску кожного ресурсу у виробництво певного виду продукції на основі отриманих коефіцієнтів розраховують виробничі можливості підприємств, що входять до складу галузей національної економіки. При цьому ресурсний потенціал (РП) розраховується як виробництво кількості ресурсу у відповідності до його продуктивності (працевдатність, родючість тощо) і описується наступною формулою:

$$РП = K \times P \times П, \quad (3)$$

де K – коефіцієнт співставлення (поєднання, заміщення);

P – кількість ресурсу;

$П$ – якість ресурсу (продуктивність).

Коефіцієнт співставлення в такій формулі порівнює показники вимірювання елементів потенціалу, приводячи їх до інтегрально єдиної величини.

Метод визначення внеску кожного ресурсу у виробництво певного виду продукції широко використовується в наукових дослідженнях, але не враховує природно-економічних особливостей підприємств галузей національної економіки, тому не забезпечує необхідної точності.

Важливою передумовою забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств галузей національної економіки та подальшого покращення їх кількісно-якісних характеристик, на нашу думку, є обґрунтування оптимальних розмірів ресурсів на основі використання економіко-математичних методів [11].

Потребам комплексної оцінки ресурсного потенціалу окремих галузей національної економіки, як зазначає С. Генералова, найкраще відповідає індикаторний метод з використанням апарату виробничих функцій. Сутність цього методу оцінки

полягає в розрахунку відхилень фактичних економічних параметрів виробництва від нормативних за рівнем сучасного менеджменту, фінансово-економічної стійкості, конкурентоспроможності. Передусім, необхідно визначити абсолютні (показники рівня виробництва початкових величин – вартісні, натуральні) та відносні (відношення абсолютних показників до нормативних величин) індикатори. Нормативні рівні визначаються за допомогою функціонального аналізу економіко-статистичних залежностей в просторово-часовій динаміці відповідних показників виробництва. Індикатори групуються за класами елементів управління з визначенням загального рівня ресурсного потенціалу галузі [12]. Такий метод оцінення потенціалу ресурсів дозволяє здійснити порівняльну його оцінку не лише у межах галузі, а й окремого підприємства чи груп підприємств.

У межах вище обґрунтованих методів оцінки ресурсного потенціалу галузей національної економіки недостатньо проаналізований процес формування ресурсного потенціалу. Аналіз публікацій з цієї теми дослідження дозволив зробити висновки, що серед багатьох методологічних напрямів оцінки ресурсного потенціалу можна виділити два, а саме – цільовий та структурний, які найбільш повно характеризують категорію дослідження.

За цільового напрямку ресурсний потенціал розуміється як одне ціле, нероздільне, а його оцінка зводиться до дослідження впливу існуючих умов на відтворення. Другий напрям оцінки – структурний – характеризує ресурсний потенціал як структурне ціле, що має свої складові, а його оцінення проводиться в два етапи:

1. Виявлення функціональної залежності ресурсного потенціалу від умов їх існування;
2. Визначення взаємозв'язку структурних елементів ресурсного потенціалу в їх сукупності та взаємодії.

В структурному напрямі виділяють два підходи дослідження: динамічний та ймовірний, назви яких обумовлено характерними рисами їх можливостей.

Динамічний підхід базується на співвідношенні продуктивності наявних ресурсів з динамічним потоком ефекту, який проходить крізь ці ресурси під впливом умов зовнішнього середовища. Слід зазначити, що відповідний єдиний потік може проходити через всі ресурси послідовно або одночасно (паралельно). Тому і розрахунок ресурсного потенціалу слід проводити [13]:

– методом послідовного формування продуктивності:

$$RP = (K_1 \times Q_1 + K_2 \times Q_2 + K_3 \times Q_3 + \dots + K_n \times Q_n) \times P, \quad (4)$$

де RP – ресурсний потенціал окремого підприємства (підкомплексу);

K – коефіцієнт поєднання ресурсів;

Q – кількість ресурсів, задіяних у процесі виробництва;

P – продуктивність ресурсів (їх якість).

– методом одночасного (паралельного) формування продуктивності відповідних ресурсів (через їх сумування):

$$RP = K \times Q \times (P_1 + P_2 + P_3 + \dots + P_n). \quad (5)$$

В основу другого підходу покладено ймовірний характер продуктивності, тобто родючість, працездатність, прибутковість тощо, все те, що безпосередньо залежить від низки умов, на які не здатна вплинути людина. Вони в більшості своїй непередбачувані і тому їх сукупність, що впливає на продуктивність, досить часткова. При використанні цього підходу для оцінки ресурсного потенціалу застосовують наступні методи:

1) ймовірно-несумісний, який розглядає продуктивність одночасно задіяних у процесі виробництва ресурсів як несумісні події, описуючи потенціал сукупності ресурсів формулою наступного вигляду:

$$RP = (K_1 \times Q_1 + K_2 \times Q_2 + K_3 \times Q_3 + \dots + K_n \times Q_n) \times (P_1 \times P_2 \times P_3 \times \dots \times P_n). \quad (6)$$

2) ймовірно-сумісний розглядає продуктивність ресурсів як сумісні події і тому ресурсний потенціал визначає за формулою:

$$RP = (K_1 \times Q_1 + K_2 \times Q_2 + K_3 \times Q_3 + \dots + K_n \times Q_n) \times (P_1 + P_2 + P_3 + \dots + P_n). \quad (7)$$

Наведена класифікація методів оцінки ресурсного потенціалу галузей національної економіки поки що є умовною, в той же час, в силу динамічного розвитку науки, допомагає зробити вибір необхідного методу в залежності від умов та характеру оцінення досліджуваної категорії.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, для підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу необхідно здійснювати його оцінку як за допомогою простого арифметичного сумування вартості всіх видів ресурсів, так і використання складних оптимізаційних економіко-математичних моделей. Адже лише за рахунок оцінювання складових ресурсного потенціалу можна досягти прогресивного розвитку галузей національної економіки при умові здійснення певних організаційно-економічних трансформацій, зокрема, щодо збалансування наявних ресурсів підприємств відповідних галузей тощо.

Список використаних джерел

1. Ульяновченко О. В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері : [монографія] / О. В. Ульяновченко. – Х. : Харк. НАУ, 2006. – 357 с.
2. Підлісецький Г. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г. М. Підлісецький, М. І. Толкач // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65–66.
3. Юзефович А. Э. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование: моногр. / А. Э. Юзефович. – К.: Наукова думка, 1987. – 176 с.
4. Петренко О. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу в сільському господарстві / О. Петренко, А. Македонський // Аграрна економіка. – 2008. – Т. 1. – № 1–2. – С. 44–54.
5. Давыдкина О. А. Интегральная оценка ресурсного потенциала сельского хозяйства / О. А. Давыдкина // Аграрная наука. – 2008. – № 1. – С. 8–10.
6. Яковець І. І. Економічна оцінка ресурсного потенціалу спиртопродуктового підкомплексу АПК / І. І. Яковець // Економіка АПК. – 1998. – № 10. – С. 62–67.
7. Кузьменко О. В. Обґрунтування методичних підходів до оцінки ресурсного потенціалу підприємства / О. В. Кузьменко // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – №1 (7). – С. 280–286.
8. Шаманська О. І. Сучасні підходи до оцінювання ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства / О. І. Шаманська // Ефективна економіка. – 2013. – № 3. – Режим доступу: file:///C:/Users/Skynet/Downloads/efek_2013_3_13.pdf
9. Артёмова А. В. Процедура оцінювання ресурсного потенціалу підприємства / А. В. Артёмова, І. В. Артёмов. – Системи обробки інформації. – 2016. – № 7(144). – С. 165–170.
10. Жудро В. Методологические аспекты исследования уровня ресурсного потенциала развития агробизнеса и сельских территорий / В. Жудро : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. [«Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин»], (Умань, 5–6 черв. 2009 р.) / М-во аграр. політики України, Уманський держ. аграр. ун-т. – Умань : Видавець “Сочінський”, 2009. – Ч. 1. – С. 136–137.
11. Рогоза М. Є. Управління потенціалом підприємства в умовах динамічного розвитку економіки / М. Є. Рогоза // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – Т. 1. – № 1 (3). – С. 280–288.
12. Генералова С. Индикаторный метод оценки потенциала предприятий / С. Генералова // АПК: экономика, управление. – 2003. – № 6. – С. 63–69.
13. Шабанов Т. Оценка ресурсного потенциала сельхозпредприятий / Т. Шабанов // АПК: экономика, управление. – 2003. – № 11. – С. 75–77.

References

1. Ulianchenko O. V. (2006) Formation and use of resource potential in agrarian sphere. – Kh. : Khark. NAU, 357.
2. Pidlisetskyi H. M., Tolkach M. I. (2008) Improving the efficiency of using the resource potential of the agrarian sector. *Ekonomika APK*, 5, 65–66.
3. Iuzefovych A. E. (1987) Agrarian resource potential: formation and use. K.: *Naukova dumka*, 176.
4. Petrenko O., Makedonskyi A. (2008) Improving the efficiency of using resource potential in agriculture. *Ahrarna ekonomika*, 1–2/1, 44–54.

5. Davydkyna O. A. (2008) Integral assessment of the resource potential of agriculture. *Ahrarnaia nauka*, 1, 8–10.
6. Yakovets I. I. (1998) Economic appraisal of the resource potential of alcohol-product subcomplex of APC. *Ekonomika APK*, 10, 62–67.
7. Kuzmenko O.V. (2014) Justification of methodical approaches to the estimation of the resource potential of the enterprise. *Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk*, 1 (7), 280-286.
8. Shamanska O.I. (2013) Modern approaches to the assessment of the efficiency of management of the resource potential of the enterprise [Electronic resource]. *Efektivna ekonomika*, 3. – Access mode: file:///C:/Users/Skynet/Downloads/efek_2013_3_13.pdf.
9. Artomova A. V., Artomov I. V. (2016) Procedure for evaluating the resource potential of the enterprise *Systemy obrobky informatsii*, 7(144), 165-170.
10. Zhudro V. (2009) Methodological aspects of studying the level of resource potential of agribusiness development and rural areas. *Materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [«Aspekty stabilnoho rozvytku ekonomiky v umovakh rynkovykh vidnosyn»]*, (Uman, 5–6 cherv. 2009 r.) Uman : Vydavets “Sochinskyi”, 1, 136–137.
11. Rohoza M. Ye. (2010) Management of the potential of the enterprise in the conditions of dynamic economic development. *Biuleten Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, 1 (3)/1, 280–288.
12. Heneralova S. (2003) The indicator method for assessing the potential of enterprises. *APK: ekonomyka, upravlenye*, 6, 63–69.
13. Shabanov T. (2003) Estimation of resource potential of agricultural enterprises. *APK: ekonomyka, upravlenye*, 11, 75–77.

YEFIMENKO Nadiya Anatoliyivna,
 Doctor of Economic Sciences, Professor,
 Professor of the Department of Quality,
 Standardization and Project Management,
 Cherkasy National University
 named after Bohdan Khmelnytsky

ESTIMATION OF EFFICIENCY OF USE OF RESOURCE POTENTIAL OF THE NATIONAL ECONOMY

Abstract. Introduction. Successful development of branches of the national economy depends on many factors. They are the availability of resource potential, its quantitative and qualitative parameters, rational internal structure, optimal proportions, etc. Therefore, the estimation of the availability and use of resource potential of the branches of the national economy is relevant.

Purpose. Theoretical substantiation of methodical methods for assessing the effectiveness of the formation and use of resource potential of the branches of the national economy.

Methods. Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, social and qualitative research methods, analytical - statistical method.

Results. The methodical approaches to the estimation of formation and use of resource potential of branches of the national economy are considered. It was determined that the assessment of resource potential is carried out according to its components and complexity. Various methodological techniques are also used to assess resource potential. Such as index analysis, integral index calculation, economic and mathematical methods, economic and statistical models, etc.

The objective and structural methodological directions of estimation of resource potential are substantiated. In the structural direction, dynamic and probable research approaches are highlighted.

Originality. Adaptation of existing methodological approaches to assessing the formation and use of resource potential in the sectors of the national economy.

Conclusion. In order to increase the efficiency of the use of resource potential, it is necessary to evaluate it. After all, it is only through the evaluation of the components of resource potential that progressive development of the branches of the national economy can be achieved.

Key words: resource potential, branches of the national economy, estimation of resource potential, methodical methods of evaluation, resource efficiency, purpose and objectives of evaluation.

Одержано редакцією: 22.08.2017
 Прийнято до публікації: 29.10.2017

УДК 336.01

МЕЛЬНИЧЕНКО Олександр Віталійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
підприємства, обліку і аудиту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена визначенню місця електронних грошей в теорії сучасних грошей, уточненню функцій та оцінці їхнього значення у грошовому обігу України. У ній проаналізовано підходи до визначення функцій сучасних грошей, критично оцінено бачення науковців щодо функціонування електронних грошей, дано їм характеристику та наведено відмінні та спільні риси з готівковими та безготівковими формами грошей.

Обґрунтовано ознаки електронних грошей та необхідність державної гарантії їхнього забезпечення як однієї з форм грошей.

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що сучасними науковцями приділяється не достатньо уваги теоретичним засадам державного регулювання обігу електронних грошей. А ті з них, хто вивчають зазначену проблематику, не висвітлюють необхідних та важливих аспектів теорії електронних грошей.

Ключові слова: грошові кошти, форми грошей, електронні гроші, готівка, безготівкові кошти, функції грошей, грошовий обіг, забезпечення електронних грошей.

Постановка проблеми. Законодавчими актами України [5, 6, 7, 10, 14, 21] визначено, що грошовою одиницею України є гривня, а грошові кошти (гроші) існують у формі готівки (грошових знаків: банкнот і монет, що мають зазначену на них номінальну вартість) та у безготівковій формі (записів на рахунках у банках: кошти на рахунках у та депозити до запитання). Із появою електронних грошей перед науковцями постало питання про визначення теоретичних засад функціонування даного платіжного засобу, оскільки він має ознаки як готівки, так і безготівкових коштів та потребує теоретичного обґрунтування свого місця у теорії сучасних грошей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У класичній науковій літературі присвячено досить багато уваги теорії грошей, серед авторів варто виділити Маркса К., Рикардо Д., Туган-Барановського М. І. Однак навіть сучасні вітчизняні науковці, зокрема, Мороз А. М., Рябініна Л. М., Савлук М. І., приділяють недостатньо уваги концептуальним засадам електронних грошей, їх ролі та місцю в теорії грошей. А окремі їх бачення сутності цього платіжного засобу мають дискусійний характер та не завжди відповідають їхній сьогоднішній суті. Важливий та великий вклад у розвиток теорії електронних грошей зробили російські вчені, зокрема Косой А. М., Кочергін Д. А., Красавіна Л. М., які ґрунтовно досліджують даний платіжний засіб, проте їх дослідження базуються на відмінних властивостях електронних грошей, що виникають внаслідок їхньої технічної особливості.

Мета та завдання дослідження полягають у визначенні місця електронних грошей в теорії сучасних грошей, уточненні їх функцій та оцінці їхнього значення у грошовому обігу країни, а також вивчення теоретичних засад державного регулювання обігу електронних грошей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природа сучасних грошей є кредитною, оскільки, з одного боку, банкноти і монети, емітовані центральним банком, є його борговим зобов'язанням у вигляді гарантій забезпечити купівельну спроможність грошей та прийнятність на території всієї держави, з іншого – безготівкові кошти, залучені банками у депозити, є зобов'язаннями цих банків повернути вкладникам грошові кошти [28, 27]. Повноцінним і незаперечним, на нашу думку, є таке твердження і щодо електронних грошей як складової грошових коштів [13, 15, 21].

За словами Рябініної Л. М., готівка, випущена центральним банком країни, має примусову міру цінності, задану емітентом, яка потім визначається ринковими відносинами у суспільстві [27, 15; 28, 30; 29, 133; 30, 29–31], де сучасні гроші виражають ціни і цінові пропозиції між товарами через свою цінність – купівельну спроможність, яка зменшується внаслідок зростання цін в державі [26, 32, 33; 28, 28; 30, 32]. Проте вони не мають масштабу цін (законодавчо встановленої ваги металу в грошовій одиниці країни) і, відповідно, не мають власної вартості, у зв'язку з чим вони не можуть вимірювати вартість товарів. На думку автора [24, 11], кредитні гроші після уведення їх в обіг здобувають цінність, а не вартість. При цьому вартість грошей до моменту їх уведення в обіг дорівнює вартості паперу, на якому виготовлено банкноту, чи металу, на якому викарбувано монету. За словами науковців Смовженко Т. С. та Скринник З. Е., вартість не містить ні грама речовини, хоч і втілюється у речах та без цього втілення не існує. Зазначеними авторами різні концепції вартості зводяться до двох напрямів: трудової теорії, яка визначає вартість витратами праці, та маржинальної, що пояснює її граничною корисністю благ [31, 50]. При цьому ціна грошей та їхня цінність (купівельна спроможність) мінливі, рухливі й непостійні [31, 35, 36].

Ми, у свою чергу, підтримуємо думку Рикардо Д., що невизначеність понять, пов'язаних з категорією вартості, створила надзвичайну кількість помилок та розбіжностей, як жодна інша категорія [23, 3], а подальша дискусія з цього питання знаходиться поза межами предмету нашого дослідження.

У класичній та сучасній, вітчизняній та зарубіжній науковій літературі йде мова про різні підходи до функцій грошей. Сучасні науковці у дослідженнях виділяють дві форми грошей: готівкову та безготівкову [24, 290], а електронні гроші, на їх думку, є безготівковою формою – депозитними грошима [12, 10; 25, 11, 12].

Сучасні кредитні гроші, вважає Рябініна Л. М., виконують функції засобу вираження товарних цін і цінових пропозицій, збереження і нагромадження цінності, засобу обігу та функцію засобу платежу. При цьому останні дві автор поділяє в залежності від форми грошей: лише гроші у готівковій формі виконують функцію засобу обігу, оскільки одна і та ж грошова одиниця може брати участь у кількох операціях купівлі-продажу та переходити від одного користувача (власника) до іншого [24, 289, 290]. Натомість гроші у безготівковій формі у вигляді запису на рахунку в банку не можуть брати участь у декількох послідовних операціях купівлі-продажу.

Ми вважаємо, що електронні гроші, переходячи з одного електронного гаманця до іншого, без участі в даному процесі рахунків у банку, беруть участь у декількох актах купівлі-продажу, поки один з користувачів (власників), не прийме рішення погасити електронні гроші – здійснити їх обмін на готівку чи безготівкові кошти.

Відносячи електронні гроші до безготівкових (депозитних) коштів, відбувається нехтування тим, що вони, як і готівкові, виконують, крім функції засобу платежу, функцію засобу обігу. Крім того, Директивою 2009/110/ЕС Європейського Парламенту та Ради Європейського союзу щодо започаткування та здійснення діяльності установами – емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними [4] безпосередньо визначено, що не є діяльністю з прийняття депозитів емісія електронних грошей і вони мають використовуватись не як засіб накопичення, а як засіб здійснення платежів. У зазначеному документі йдеться також про те, що електронні гроші є електронним замінником банкнот та монет. Підтримують це твердження й окремі науковці, які розглядають їх як електронний сурогат банкнот і монет [32, 2].

Сьогодні усі форми сучасних грошей не мають фактично власної вартості, а володіють лише цінністю. Таке твердження якнайповніше стосується електронних грошей. Це пояснюється тим, що банкноти й монети не виготовляються із дорогоцінних металів, проте теоретично мають власну вартість у вигляді витрат на їх виготовлення, однак така вартість не співмірна з їх реальною цінністю – кількістю благ, яку можна за

них придбати. Про вартість безготівкових грошей можна говорити в контексті їх обертання і купівлі-продажу на фінансовому ринку, але вона відображає їхню ринкову ціну як фінансового товару, а не природу їхньої вартості як «виробу». Купівельна ж спроможність електронних грошей є абсолютною як готівкових і безготівкових. І зростання товарних цін має на них такий самий вплив як і на інші форми грошей.

У роботі колективу авторів за редакцією Смовженко Т. С. та Скринник З. Е. виділено функції грошей в залежності від їх форми та ступінь виконання функцій засобу обігу та засобу платежу, міри вартості, засобу накопичення, соціальних відносин [31, 75]. Науковці також вказують, що гроші із появою безготівкової та електронної форми втратили традиційну предметно-чуттєву форму і стали віртуальною реальністю, а їх використання завершує процес їхньої еволюції [31, 30, 31].

Підтримуючи, однак, думку Кочергіна Д. А. [11], зазначимо, що електронні гроші, випущені різними емітентами, – не однорідні, що також відрізняє їх від готівки. Автор, крім іншого, ототожнює поняття електронних грошей з цифровими, роблячи таким чином акцент на технологічній складовій даного платіжного засобу, на чому й акцентує увагу [12, 1, 3]. У дослідженнях російських вчених є також окремі положення, які, на нашу думку, носять дискусійний характер: дослідники теорії грошей вважають місцем зберігання електронних грошей банківські рахунки, а також, що при емісії електронних грошей записи здійснюються на емісійному рахунку, який не має фінансового значення [34, 13]. Якщо взяти до уваги останнє твердження, то за такого підходу до емісії електронних грошей в країні відбувалось би штучне збільшення грошової маси, що у свою чергу провокувало б безпідставну інфляцію. Суть же електронних грошей зводиться до того, що вони не збільшують кількості грошей в єдиному (сукупному) грошовому обороті держави, а надають їм іншої форми.

У роботах сучасних науковців те йде також мова, що на залишки грошових коштів, які є забезпеченням електронних, є можливість нараховувати відсотки [12, 8]. Таке твердження прямо суперечить основоположному документу Європейського Союзу щодо електронних грошей [4]. У ньому йдеться про заборону надання відсотків або іншого доходу, пов'язаного з тривалістю періоду часу, протягом якого власник електронних грошей має їх у своєму розпорядженні, тобто часу протягом якого зберігаються кошти, що є забезпеченням електронних грошей, на рахунку в емітента.

Розглядаючи теорію грошей, досліджуючи підходи і бачення вітчизняних та зарубіжних науковців, Рябініна Л. М. [28, 27; 30, 15–18] стверджує, що сучасні гроші мають значні відмінності від товару, протиставляючи своє бачення марксистській теорії. Дискусійність поглядів автора, на нашу думку, полягає не в тому, чи є товаром гроші, чи ні, а в тому, що на фінансовому ринку гроші як товар купуються та продаються за певною ціною. Тут йде мова, в першу чергу, про такі валюти як долар, євро, а також дорогоцінні метали.

Сутність же грошей полягає не в їхній речовинній оболонці, не в тому, що вони виготовлені із золота чи срібла, а в їхній суспільній ролі загального еквівалента.

Беручи до уваги, що електронні гроші відносяться до зобов'язань емітента таких грошей (а не держави в особі, наприклад, центрального банку), не випускаються в обіг у вигляді банкнот та монет, а також те, що забезпечення електронних грошей зберігається у кредитних організаціях на рахунках, то електронні гроші мають ознаки безготівкових коштів і виконують такі ж функції, зокрема засобу платежу. Опосередковано про спільні з безготівковими грошима риси електронних свідчить тип носія, на якому вони зберігаються, – електронний.

Отже, електронні гроші мають ознаки як готівкових, так і безготівкових коштів. Порівняльна характеристика сучасних форм грошей наведена у таблиці 1.

Незважаючи на кредитну природу сучасних форм грошей, а також те, що їхня цінність втрачається з часом у зв'язку з інфляційними процесами, готівкові кошти володіють найбільшою ліквідністю (відносно абсолютною ліквідністю), використання яких гарантується державою. Безготівкова форма грошей має відносно (при чому абсолютно)

Таблиця 1

Порівняльна характеристика сучасних форм грошей

№ з/п	Характеристика	Форма грошей		
		Готівка	Безготівкова форма	Електронні гроші
1.	Ліквідність	Відносно абсолютна	Абсолютно відносна	Відносна
2.	Ідентифікація з держателем (власником)	Відсутня	Повна	Відсутня
3.	Безпека збереження (використання)	Доступ обмежується фізично	Доступ обмежується фізично та програмно-технічними засобами	Доступ обмежується фізично, програмно-технічними засобами та організаційно-правовими заходами
4.	Носій	Папір, метал	Записи на рахунках в банках	Цифрова пам'ять комп'ютера, у тому числі відділеного сервера, чи іншого електронного носія інформації
5.	Обмеження у використанні	Обмеження щодо використання визначено законодавством	Без обмеження	Обмеження щодо використання визначено законодавством

ліквідність у зв'язку із тим, що кошти (готівкові), залучені банками у вклади, стають вже зобов'язаннями банку повернути вкладнику їх за визначених умов. При цьому, важливе значення має те, що, по-перше, банки розміщують залучені кошти від свого імені, з певним ступенем ризику їх неповернення собі і в результаті вкладнику, по-друге, ймовірність отримання коштів вкладником від банку, якому він передав їх на зберігання (у вклад), залежить від платоспроможності та ліквідності цього банку. Електронні гроші є так само зобов'язанням банку-емітента повернути користувачу (власнику) електронних грошей традиційну їх форму (у вигляді готівки чи безготівкових коштів). Однак, на відміну від вкладів, емітовані електронні гроші повністю забезпечені наявними у банку коштами на спеціальних рахунках (кошти у розрахунках) [13, 42], які банки не мають права розміщувати на фінансовому ринку. Тому можна говорити про вищу ліквідність (хоч і відносну) електронних грошей у порівнянні з безготівковими.

Оплачуючи постачальникам готівкою кошти, покупці придбають товари зазвичай без їх ідентифікації з боку продавця. На відміну від операцій з готівкою, при придбанні товарів чи послуг за допомогою безготівкових розрахунків у процесі оплати покупець використовує кошти, що зберігаються на його рахунку в банку. Таким чином відбувається фіксація операції в програмно-технічних комплексах і системах банку та інших учасників розрахунків про конкретне списання коштів з визначеного рахунку даного власника рахунку за відомі товари. Використання ж електронних грошей фіксує списання коштів з гаманця покупця та зарахування їх на баланс гаманця продавця (постачальника) без участі рахунку чи інших даних особи, котра здійснює оплату.

При цьому під електронним гаманцем розуміється смарт-картка або платіжний додаток до платіжної картки, пам'ять комп'ютера користувача чи віддаленого сервера, кошти за операціями з якими обліковуються на консолідованому рахунку емітента. Використання електронного гаманця дає змогу його держателю в межах встановленого

ліміту виконувати платіж за товари (послуги) без ідентифікації власника коштів, що на ньому зберігаються – ідентифікується гаманець, а не його власник [3, 17].

Збереження готівки від посягань зловмисників вважається сьогодні як і раніше досить ризиковим під час переміщення, зберігання у власника, при розрахунках тощо. Із зростанням популярності мережі Інтернет та обізнаності кіберзлочинців значному ризику піддаються і безготівкові кошти особливо ті, до яких є доступ власника через платіжні картки чи системи дистанційного банківського обслуговування. Так, кількість шахрайських операцій з банківськими картками у 2012 році збільшилася, в порівнянні з 2011 роком, на 47%, а їх обсяг у грошовому вираженні зріс на 20% [9]. І якщо раніше незаконно заволодівали безготівковими коштами окремі особи, то сьогодні це протиправний груповий бізнес, який постійно розвивається та вдосконалює методи отримання грошей злочинним шляхом. Коли мова йде про безпеку електронних грошей, слід, на нашу думку говорити, що, крім фізичного захисту, притаманного безпеці готівкових коштів, та фізичного й програмно-технічного, що характерний для безготівкових коштів, захист електронних грошей характеризується наявністю також організаційно-правового механізму. До останнього належать обмеження, що висуваються до організаторів та користувачів обігу електронних грошей у вигляді обмеження на здійснення операцій з електронними грошима: обмеження щодо суми поповнення електронних гаманців та сум, на які мають право здійснювати операції протягом певного періоду користувачі (власники електронних грошей). Такі заходи дозволяють навіть у випадку шахрайських дій мінімізувати розмір збитку, завданого користувачеві, на відміну від використання розрахунків за допомогою безготівкових коштів, коли є ризик втрати власником усіх коштів, що знаходяться на його банківському рахунку.

Обмеження щодо розрахунків із використанням різних форм грошей пов'язують у першу чергу сьогодні із заходами щодо запобігання отриманню доходів злочинним шляхом та фінансування тероризму.

Так, в Україні законодавством визначено, що Національний банк України має право встановлювати граничні суми розрахунків готівкою для фізичних та юридичних осіб, а також для фізичних осіб – підприємців [18, 33], у зв'язку з чим центральним банком було прийнято постанову про встановлення граничної суми готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня [19], а у червні 2013 р. було прийнято рішення про уведення обмежень у сумі 150 000 гривень на готівкові розрахунки і фізичних осіб.

Окремою практичною проблемою функціонування сучасних електронних грошей в Україні є їх повернення власнику у вигляді готівкових чи безготівкових грошей за системою гарантування (страхування) з боку держави. Так, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб України гарантує кожному вкладнику банку відшкодування коштів за його вкладом. А вкладом є кошти в готівковій або безготівковій формі, залучені банком від вкладника на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти [22]. Звідси, при визнанні банку неплатоспроможним відповідно до чинного законодавства України власники електронних грошей (які все ж не є депозитами) не мають права на їх відшкодування, які, зважаючи на викладене вище, не є вкладками.

З іншого боку виплати гарантованої суми відшкодування вкладникам коштів за вкладками здійснюються за рахунок коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), який формується із джерел, визначених чинним законодавством України, зокрема, за рахунок зборів учасників ФГВФО – банків. При цьому зазначений збір формується відповідно до Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [16], а для його розрахунку використовуються суми залишків за балансовими рахунками згідно з Інструкцією про порядок складання звіту про вклади фізичних осіб [8]. В останньому документі, зокрема,

зазначено, що до суми коштів, котрі відносяться до чистих вкладів, належать кошти в розрахунках фізичних осіб, які є забезпеченням електронних грошей.

Зважаючи на викладене, спостерігається, на нашу думку, правова колізія, що полягає у неоднозначності, чи гарантується на сьогодні державою забезпечення електронних грошей в банках, чи ні. Тому зазначену неточність у законодавстві слід вирішувати у рамках правового поля й економічного підґрунтя. У свою чергу ми вважаємо, що доцільно до відповідних законодавчих актів внести норму про однозначне гарантування забезпечення електронних грошей, оскільки вони є грошовими коштами, емітованими у національній валюті країни, де вони перебувають в обігу та мають відповідний статус загального еквівалента як готівкові так і безготівкові форми грошей.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У цій статті вперше було визначено місце електронних грошей в теорії сучасних грошей та окреслено основоположні ознаки електронних грошей, які мають властивості як готівкових, так і безготівкових форм грошей, вивчено теоретичні засади державного регулювання обігу електронних грошей.

Автором доведено, що до першої групи ознак, зокрема, відносяться:

- безособистісний обіг, тобто використання електронних грошей не пов'язане з даними про їх користувача (власника);
- вони не мають зв'язку із рахунком користувача у банку і оплата ними товарів, робіт чи послуг не змінює баланс рахунку платника;
- можуть зберігатися локально – безпосередньо у власника та розпорядника ними (в електронному гаманці).

До другої групи ознак віднесено:

- забезпечення електронних грошей зберігається у вигляді записів на рахунках у банках – емітентах;
- відсутня безпосередня їх матеріальна форма – електронні гроші мають електронну (цифрову) форму;
- електронні гроші відносно ліквідні і залежать від платоспроможності та ліквідності банку – емітента.

Як і інші форми сучасних грошей, електронні гроші є за своєю природою кредитними – зобов'язаннями банку, який їх випустив, розрахуватись при погашенні із їх користувачем (власником) традиційними формами грошей. Вони виконують такі ж функції, що й інші форми, а питання щодо кількості, походження і змісту їхніх функцій носять також дискусійний характер і залежить від поглядів науковців чи бачень різних наукових шкіл.

Список використаних джерел

1. Банкноти та монети України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65148&cat_id=36709.
2. Ричаківська В. Установлення граничної суми готівкових розрахунків на рівні 150000 гривень не створить перешкод для розрахунків пересічних громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245362.
3. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733.
4. Директива 2009/110/ЕС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами - емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЕС та 2006/48/ЕС, та скасовує Директиву 2000/46/ЕС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
5. Інструкція з обліку коштів, розрахунків та інших активів бюджетних установ, затверджена наказом Державного казначейства України від 26.12.2005 р. № 242 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0106-04>.
6. Інструкція про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, затверджена постановою Правління Національного банку України від 27.05.2008 р. № 148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0520-08>.
7. Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 01.06.2011 р. № 174 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0790-11>.

8. Інструкція про порядок складання звіту про вклади фізичних осіб в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – форма звітності № 1Ф, затверджена рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.07.2012 № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fg.gov.ua/uploads/docs/norm2012/Zminy_rishennja_instrukcija_1F.doc.
9. Кількість шахрайських операцій з банківськими картками в Україні в 2012 році виросла на 47% – НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/02/06/296113>.
10. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
11. Кочергин Д. А. Теоретический анализ эмиссии электронных денег [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kda2001.newmail.ru/images/PDF/31art.pdf>.
12. Кочергин Д. А. Электронные деньги: анализ с позиций современных денежных теорий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kda2001.newmail.ru/images/PDF/14art_p.1.pdf.
13. Мельниченко О. Аудит електронних грошей в банках України / О. Мельниченко // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 3. – С. 41 – 45.
14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
15. Положення про електронні гроші в Україні, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 № 481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>.
16. Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затверджене Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб 02.07.2012 №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fg.gov.ua/uploads/docs/norm2012/Zminy_porjadok%20splaty_zboriv_3.doc.
17. Правила Національної системи масових електронних платежів, затверджені постановою Правління Національного банку України від 10.12.2004 № 620 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0025-05>.
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків [Електронний ресурс] : Закон України від 18.09.2012 № 5284-VI. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.
19. Про встановлення граничної суми готівкового розрахунку від 09.02.2005 № 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0410-05>.
20. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
21. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
22. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. – Режим доступу до матеріалів : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
23. Рикардо Д. Сочинения / Д. Рикардо. – М.: Госполитиздат, 1941. – Т. 1. – 339 с.
24. Рябініна Л. М. Безготівковий та платіжний обороти країни та їхня роль у розвитку її економіки / Л.М. Рябініна // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2010. – № 3. – С. 288 – 294.
25. Рябініна Л. Дискусійні питання щодо форм сучасних грошей / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 6. – С. 10–13.
26. Рябініна Л. До проблем розвитку теорії сучасних грошей / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 7. – С. 32–35.
27. Рябініна Л. Роль золота і сучасних грошей в економічному розвитку країни / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 6. – С. 12–18.
28. Рябініна Л. Проблеми розвитку теорії сучасних грошей / Л. Рябініна // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 1. – С. 26–31.
29. Рябініна Л. М. Соціальний аспект цінності сучасних грошей / Л.М. Рябініна // Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір». – 2011. – № 2. – С. 132–137.
30. Рябініна Л. М. Теорія сучасних грошей: монографія / Л.М. Рябініна. – К.: Університет банківської справи НБУ, 2011. – 238 с.
31. Смовженко Т. С. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / кол. авторів ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра філос. наук, проф. З. Е. Скринник. – К. : УБС НБУ, 2010. – 463 с.
32. Царьова Л. К. Норми законодавства ЄС про емісію електронних грошей та їх імплементація у законодавство України [Електронний ресурс] / Л.К. Царьова // Європейські студії і право. – 2010. – № 2. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/esp/2010_2/10clkizu.pdf.
33. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
34. Юровицкий В. М. Теория денег в информационной экономике : автореф. дис. ... к-та екон. наук : 08.00.01 / Юровицкий Владимир Михайлович ; Российский государственный социальный университет. – М., 2007. – 25 с.

References

1. Banknotes and coins of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65148&cat_id=36709.
2. Rychakivska V. The establishment of the limit amount of cash payments at UAH 150,000 will not create obstacles for the calculation of ordinary citizens. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245362.
3. Glossary of banking terminology [Electronic resource]. – Access mode: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733.
4. Directive 2009/110 / EC of the European Parliament and of the Council on the taking up and pursuit of the business of electronic money issuers and their prudential oversight, amending Directives 2005/60 / EC and 2006/48 / EC, and repealing Directive 2000 / 46 / EC. [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
5. Instruction on accounting of funds, settlements and other assets of budgetary institutions, approved by the order of the State Treasury of Ukraine of December 26, 2005, No. 242. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0106-04>.
6. Instruction on the transfer of cash and bank metals through the customs border of Ukraine, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated May 27, 2008 № 148. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0520-08>.
7. Instruction on cash operations by banks in Ukraine, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated June 1, 2011 No. 174. [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0790-11>.
8. Instruction on the procedure for drawing up a report on deposits of individuals in the participants of the Guarantee Fund for Individuals Deposits - Form 1, approved by the decision of the Executive Directorate of the Deposit Guarantee Fund of Individuals of 09.07.2012, No. 5. [Electronic resource]. – Access mode: http://fg.gov.ua/uploads/docs/norm2012/Zminy_rishennja_instrukcija_1F.doc.
9. The number of fraudulent transactions with bank cards in Ukraine in 2012 grew by 47% [Electronic resource]. – Access mode: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/02/06/296113>.
10. The Constitution of Ukraine [Electronic resource]. Act dated June 28, 1996 No. 254k / 96-VR. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
11. Kochergin D. A. (2001) Theoretical analysis of the emission of electronic money [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.kda2001.newmail.ru/images/PDF/31art.pdf>.
12. Kochergin D. A. (2001) Electronic money: analysis from the standpoint of modern monetary theories. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.kda2001.newmail.ru/images/PDF/14art_p.1.pdf.
13. Melnychenko O. (2013). Audit of electronic money in banks of Ukraine. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy*, 3, 41–45.
14. National Accounting Standard (Standard) 1 "General Requirements for Financial Statements", approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013, No. 73 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
15. Regulation on electronic money in Ukraine, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated November 4, 2010 No. 481 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>.
16. Regulation on the procedure for calculating, charging and paying fees to the Deposit Guarantee Fund, approved by the Decision of the Executive Directorate of the Guarantee Fund for Individuals' Deposits 02.07.2012 № 1 [Electronic resource]. – Access mode: http://fg.gov.ua/uploads/docs/norm2012/Zminy_porjadok%20_splaty_zboriv_3.doc.
17. Regulations of the National System of Mass Electronic Payments, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated December 10, 2004 No. 620 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0025-05>.
18. On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the operation of payment systems and the development of cashless settlements [Electronic resource]: Law of Ukraine dated September 18, 2012 No. 5284-VI [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.
19. On establishment of the limit amount of cash calculation from 09.02.2005 № 32 [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0410-05>.
20. About the National Bank of Ukraine [Electronic resource]: Law of Ukraine dated May 20, 1999 No. 679-XIV [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
21. About payment systems and transfer of funds in Ukraine [Electronic resource]: Law of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2346-III. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
22. About the system of guaranteeing deposits of individuals [Electronic resource]: Law of Ukraine dated February 23, 2012 No. 4452-VI. – Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
23. Rikardo D. (1941). Compositions. *Moskva: Gospolitizdat*, 1, 339.
24. Ryabinina L. M. (2010). Non-cash and payment flows of the country and their role in the development of its economy. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzen'*, 3, 288–294.

25. Ryabinina L. (2010). Discussion issues concerning the forms of modern money. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, 6, 10–13.
26. Ryabinina L. (2008). On the problems of the development of the theory of modern money. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, 7, 32–35.
27. Ryabinina L. (2008). The role of gold and modern money in the country's economic development. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, 6, 12–18.
28. Ryabinina L. (2008). Problems in the development of the theory of modern money. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*, 1, 26–31.
29. Ryabinina L. M. (2011). Social aspect of the value of modern money. *Elektronne naukove vydannya – mizhnarodnyy naukovo-praktychnyy zhurnal «Finansovyy prostir»*, 2, 132–137.
30. Ryabinina L. M. (2011). The theory of modern money. *Kiyv: Universytet bankivs'koyi spravy NBU*, 238.
31. Smovzhenko T. S. (2010) Philosophy of money in the era of financial civilization. *Kiyv: UBS NBU*, 463.
32. Tzarova L. K. (2010). Norms of EU legislation on emitting electronic money and their implementation into Ukrainian legislation. *Yevropeys'ki studiyi i pravo*, 2. [Electronic resource]. – Access mode: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/esp/2010_2/10clkizu.pdf.
33. Civil Code of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV [Electronic resource]. – Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
34. Urovitskiy V. M. (2007). Theory of money in the information economy. *Thesis candidate econ. sciences: 08.00.01. Economic theory*, Moskva: Rossiyskiy gosudarstvenniy sotsialnyy universitet. Moscow, 25.

MELNYCHENKO Oleksandr Vitaliyovich,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Professor of the Department Economics of Enterprise,

Accounting and Audit,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE STATE REGULATION OF ELECTRONIC MONEY COVERAGE IN UKRAINE

Abstract. Introduction. *Legislative acts of Ukraine stipulate that the monetary unit of Ukraine is the hryvnia, while cash (money) exists in the form of cash (banknotes and coins bearing the nominal value indicated thereon) and in the non-cash form (records on accounts with banks: funds on accounts in and deposits on demand). With the advent of electronic money to scientists, the question arose about the theoretical foundations of the functioning of this payment instrument, since it has signs of both cash and cashless funds and needs theoretical substantiation of its place in the theory of modern money.*

Purpose. *The purpose and objectives of the study are to determine the place of electronic money in the theory of modern money, refine their functions and evaluate their value in the monetary circulation of the country.*

Methods. *Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, social and qualitative research methods, analytical- statistical method.*

Results. *The legal conflict, which is ambiguous, whether the state is currently guaranteed to provide electronic money in banks or not. Therefore, this inaccuracy in the legislation should be resolved within the legal framework and economic basis. In our turn, we believe it is expedient to introduce a norm on the unequivocal guarantee of the provision of electronic money, as they are cash in national currency of the country where they are in circulation and have the corresponding status of the total equivalent in both cash and non-cash forms money.*

Originality. *In this article, for the first time, the place of electronic money was determined in the theory of modern money and outlined the basic features of electronic money that have properties for both cash and non-cash forms of money.*

Conclusion. *Like other forms of modern money, electronic money is by its nature credit – the obligations of the bank that issued them, to settle at maturity with their user (owner) of traditional forms of money. They perform the same functions as other forms, and the question of the quantity, origin and content of their functions is also controversial and depends on the views of scholars or the views of various scientific schools.*

Keywords: *cash, forms of money, electronic money, cash, cashless funds, money functions, money circulation, provision of electronic money.*

*Одержано редакцією: 22.08.2017
Прийнято до публікації: 29.08.2017*

УДК 339.13:338.43:664.1

БУТКО Наталія Валеріївна,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки
підприємства, обліку і аудиту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна
УМАНСЬКА Вікторія Григорівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
обліку і аудиту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті розглянуто поняття «конкурентоспроможність виробництва», «конкурентоспроможність підприємства» та «маркетинг». Виокремлено етапи становлення маркетингу ринку цукру в Україні. Досліджено становлення маркетингового моніторингу з метою вирішення проблеми розвитку цукробурякового виробництва. Розглянуто складові маркетингової стратегії забезпечення конкурентоспроможності виробництва, яка сприяє зміцненню конкурентних позицій окремих підприємств та цілих галузей в країні. Виділено основні фактори, що негативно впливають на загальну ефективність маркетингової діяльності щодо забезпечення конкурентоспроможності.

Ключові слова: маркетинг, конкурентоспроможність підприємства, цукробурякове виробництво, маркетинговий моніторинг, маркетингова стратегія.

Постановка проблеми. У ринкових умовах можуть зростати лише конкурентоспроможні підприємства. Конкурентоспроможність є одним із важливих показників стану аграрно-промислових підприємств, який визначає перспективи їх подальшого розвитку, можливість досягнення стратегічних цілей і завдань. Однак, нині важливо не лише виробляти продукцію, але й успішно її реалізувати. Тому ефективність маркетингової діяльності щодо забезпечення конкурентоспроможності виробництва продукції підприємств різноманітних організаційно-правових форм господарювання має бути на належному рівні. Хоча маркетинг є невід'ємною складовою господарської структури, однак він поки ще не отримав широкого розповсюдження в аграрно-промисловому виробництві взагалі та цукробуряковому зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам маркетингу, в тому числі й питанням оцінки конкурентної позиції та вибору адекватної конкурентної стратегії підприємства, присвячено роботи багатьох вітчизняних та іноземних учених, серед яких слід виділити І. Ансоффа, Г. Л. Азоева, Г. Л. Багієва, Є. П. Голубкова, Р. П. Дудяк, І. М. Герчикову, В. М. Гриньову, Ю. Б. Іванова, Ф. Котлера, Ж. Ламбена, Н. О. Макаренко, В. С. Пономаренка, М. Портера, О. І. Пушкаря, Р. А. Фатхутдінова, Г. Черчілля. Однак недостатньо охопленими на сьогодні залишаються питання підвищення конкурентоспроможності підприємств на засадах оцінки ефективності маркетингової діяльності.

Мета та завдання дослідження полягає в глибокому аналізі маркетингового забезпечення конкурентоспроможності та визначення основних чинників маркетингової стратегії підприємств цукробурякового підкомплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність виробництва характеризується сукупністю показників функціонування галузей і діяльності виробничих структур, що визначають їхній стабільний розвиток та успіх у конкурентній боротьбі на внутрішньому та зовнішньому ринках і оцінюється рівнем конкурентоспроможності окремих його підприємств і їхньої продукції.

Конкурентоспроможність підприємства – це комплексна порівняльна характеристика, що відображає ступінь переваги сукупності показників оцінки діяльності підприємства, які визначають його успіх на певному ринку за певний проміжок часу щодо сукупності показників підприємств-конкурентів [1].

Нині для оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств і продукції світова практика використовує велику кількість методик і показників, які складно адаптувати до вітчизняних умов. Зазначимо, що більшість існуючих методичних підходів оцінюють конкурентоспроможність підприємства через конкурентоспроможність його продукції на ринку.

В умовах регульованого ринку цукру як реальна форма конкурентної боротьби за ринки збуту виступає маркетинг, який є важливою ланкою системи управління цукробуряковим підкомплексом. Орієнтація на ринок, на виконання завдань щодо збуту продукції становлять основу маркетингу. З його допомогою мають бути вирішені наступні проблеми цукрового ринку [2, С. 143-144]:

- глибше вивчена економіка галузі, що дозволить співставити витрати і надходження від реалізації продукції, скоротити зайві витрати, здійснити пошук ресурсів для розвитку;
- зайняти відповідну частку ринку і співставити її з часткою прибутку, на основі чого внести відповідні корективи в таке співвідношення;
- знайти слабкі місця у власному бізнесі і позбутись товарів, що не приносять користі і підняти якість;
- виявити точки прикладання сил, нові сегменти для збільшення надходжень;
- розширити роботу з постійними клієнтами і знайти нових;
- організувати дієву рекламу;
- визначити перспективи ринку і працювати на них;
- глибоко вивчити цінову кон'юнктуру і інструменти цінової війни;
- вести протекціоністську політику і захистити власну економіку;
- залучити іноземні інвестиції;
- впорядкувати роботу з посередниками і зменшити їх кількість, перейти на окремі зв'язки;
- розширити асортимент товарів.

Становлення маркетингу ринку цукру в Україні пройшло певні етапи. Перший етап можна назвати «товарна орієнтація», коли було ліквідовано систему централізованої оптової торгівлі та запроваджено давальницьку схему взаємовідносин у цукробуряковому підкомплексі.

На другому етапі, що умовно можна назвати – «збутова орієнтація», з'являються ознаки перевиробництва цукру при зменшенні місткості внутрішнього ринку і втратах зовнішніх ринків. В умовах стихійного ринку переважають нечесна конкуренція, демпінгові ціни, що призводить до різкого зниження цін на цукор. Ціни в цей період відшкодовуються в межах 50-70 % виробничих витрат цукрових заводів. За таких умов активізується маркетинговий пошук на внутрішньому і зовнішньому ринках, який характеризується відсутністю системності у використанні практичного маркетингу.

В останні роки на третьому етапі, так званому – «ринкова орієнтація», маркетинговий пошук набуває пріоритетного характеру. Відбувається становлення маркетингу як системи, формується й організаційно оформляється маркетинговий моніторинг ринку цукру, підвищуються вимоги до якості цукру, збільшується частка витрат, пов'язаних із реалізацією продукту, а саме на рекламу, упаковку та інше.

Маркетинговий моніторинг – це особлива управлінська концепція, яка спрямована на досягнення кінцевої мети – ефективної реалізації продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, забезпечення прибутковості виробництва [3]. Це спеціально організоване постійне спостереження за станом певного ринку за допомогою постійно діючої системи, що об'єднує трудові ресурси, обладнання, методичний супровід, що

призначені для спостереження, класифікації, аналізу, оцінки й поширення маркетингової інформації, використання її при розробці та прийнятті управлінських і інших рішень.

Маркетинговий моніторинг має містити попереджуючі заходи з вирішення можливих ситуацій на ринку з урахуванням вимог раціонального використання сировини, матеріальних ресурсів, основних виробничих фондів, а також дати відповідь на питання: які товари можуть бути вироблені й поставлені на ринок і в які строки; в якому обсязі і з якими споживчими та естетичними параметрами мають бути ці товари, щоб забезпечити потреби населення, промисловості та іноземних споживачів.

В даний час в цукробуряковій галузі регіонів маркетинговий моніторинг практично відсутній, недостатньо вивчається попит і пропозиція на продукцію цукрової промисловості на всіх рівнях управління: підприємства, регіону, загальнодержавному.

Маркетинговий моніторинг має забезпечити прогноз структури (асортименту) запропонованих на ринку цукру, попиту населення регіону і окремих населених пунктів на перспективу, оцінку потреб у продуктах, в асортименті, оперативну інформацію про надлишки й недостатню кількість продуктів, оцінку незадоволеного попиту. Цукрової промисловості належить особливе місце в формуванні внутрішнього і експортного потенціалу країни. Понад 50 % виробництва цукру в нашій країні протягом багатьох десятиліть постачали за межі країни.

Слід зазначити, що нині окремі цукрові заводи, особливо крупні компанії самостійно працюють над пошуком зовнішніх ринків збуту. За результатами матеріалів, отриманих від торговельно-економічних місій на запит Міністерства економіки України, з урахуванням аналізу ситуації на можливих ринках збуту українського цукру, за даними Державного інформаційно-аналітичного центру моніторингу зовнішніх товарних ринків, перспективними для українських виробників цукру можуть бути ринки країн близького сходу і південної Африки.

Проведення маркетингових досліджень нині ускладнюється тому, що споживання основних харчових продуктів населенням зменшується, харчування більшості громадян стало якісно незбалансованим. Маркетингові дослідження ринку цукру повинні враховувати також суттєву різницю в розміщенні бурякосійних господарств і цукрових заводів за регіонами. В Україні відсутня широка мережа оптових баз, які б реалізували цукор та інші харчові продукти. Для створення ринкової системи оптової торгівлі цукром необхідний маркетинг оптових покупців.

Становлення маркетингового моніторингу сприяє вирішенню проблеми розвитку цукробурякового виробництва. Відомо, що в умовах ринку маркетингова інформація стає не тільки надто дефіцитним, але і дорогим товаром. Основна роль інформації полягає в прискоренні реалізації цукру на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Головною проблемою залишається те, що для більшості керівників у сучасних умовах маркетинг виступає синонімом «зайвої роботи» в процесі забезпечення конкурентоспроможності підприємства, яка потребує значних витрат на проведення [4].

З метою визначення проблеми забезпечення економічних агентів достовірною й оперативною інформацією доцільно сформувати інформаційно-маркетингову службу підприємств цукробурякового підкомплексу, яка дасть можливість об'єднати зусилля підприємств усіх сфер агробізнесу, районних, обласних і загальнодержавних служб, що проводять вивчення ринку і збуту цукру в єдину систему. Ця служба здійснюватиме збір і накопичення первинної інформації на рівні підприємств, районів і областей та надходження її до єдиного центру.

Інформаційна маркетингова служба сприятиме прискоренню реалізації цукру як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках, розробці маркетингової стратегії ще на рівні складання виробничих програм підприємств, районів, регіонів, встановленню мінімальних розмірів податків, залученню іноземних інвестицій для розвитку цукробурякового підкомплексу України.

Маркетингова стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємств цукробурякового підкомплексу представлена на рис. 1.

Рис. 1. Маркетингове забезпечення конкурентоспроможності цукробурякового виробництва
Джерело: сформовано авторами

В основі маркетингової стратегії забезпечення конкурентоспроможності цукробурякового виробництва лежать наступні складові: чинники конкурентоспроможності продукції підприємств, маркетингові комунікації, логістика товаропросування, інвестиційно-інноваційне проектування та фінансово-кредитне забезпечення діяльності цукробурякових підприємств, система менеджменту, споживацькі переваги населення, а також державне регулювання і оподаткування ринку цукру, яке відіграє значущу роль у функціонуванні підприємств цукробурякового підкомплексу.

Можна стверджувати, що в Україні до 1991 р. існував надійний ринок цукросировини і цукру. Так, як бурякосійні господарства закріплювалися за певними цукровими заводами, спільно з ними відпрацьовували стратегію вирощування коренеплодів. В свою чергу держава регулювала економічні відносини і була зацікавлена у виробництві кінцевого продукту, належним чином сприяла розвитку бурякоцукрового підкомплексу. Після здобуття незалежності України, приватизації цукрових заводів сільськогосподарські підприємства реформувалися у приватні або акціонерні товариства, між якими економічні взаємовідносини регулюються вже давальницькі взаєморозрахунки. Хоч постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 р. № 490 «Про регулювання ринку цукру» передбачала недопущення в подальшому переробки цукрових буряків на давальницьких умовах.

Державне регулювання реалізації цукру в межах квоти «А» (оптова торгівля) має здійснюватися спеціальними дозволами, тобто на реалізацію цукру кожен суб'єкт повинен мати ліцензію. Роздрібна торгівля цукром повинна проводитись тільки особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності, у порядку, передбаченому чинним законодавством України. Проте визначені заходи до цього часу не впроваджуються в повному обсязі і блокуються цукровим лоббі у Верховній Раді України.

Потрібно відмітити, що Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 1999 р. вже себе вичерпав, так як ряд його положень не було втілено в

життя. Зокрема не здійснюється фінансування витрат на виробництво цукру та цукрових буряків за визначеними квотами в тому не фінансується проведення весняно-польових робіт (40-60 %) – до початку збирання цукрових буряків, мінімальні ціни на цукор відігравши позитивну роль у певний період, втратили своє значення гаранта доходності [5]. Нова редакція Закону, могла б передбачити такі положення: чітко визначити граничний розмір поставок на внутрішній ринок протягом маркетингового року, декларувати обсяги цукру, основні засади державного регулювання ринку цукру, створення в бурякоцукровому виробництві нових структур, зокрема громадських галузевих організацій та змішаних комісій на місцях; заключення галузевої угоди; створення фонду розвитку науки і техніки та інші. Крім того, мають бути положення про порядок доведення квот до виробників конкурсної комісії та інші. На наш погляд галузевою угодою між виробниками цукрових буряків і цукровими заводами має регулюватись закупівельна ціна на цукрові буряки на кожен маркетинговий пік, а ціна на цукор встановлюватись на ринку і регулюватись державою шляхом товарних і фінансових інтервенцій, для чого в Аграрний фонд необхідно закупити близько 15 % від загального обсягу цукру за квотою для внутрішнього ринку.

Закон передбачає введення єдиних цін на цукор, але, на наш погляд, це положення необхідно розширити і встановити єдині ціни на цукрові буряки з певною диференціацією, враховуючи природно-кліматичні умови (зони зволоження). Базисна ціна на цукор повинна бути основою для встановлення мінімальної гарантованої ціни на цукрові буряки. При калькуляції базисної ціни на цукрові буряки слід враховувати очікуваний обсяг виробництва бурякового цукру за вирахуванням доходів від продажу меляси. Реалізаційна ціна на цукрові буряки є основою для визначення доходів бурякосійних господарств. Величину мінімальної гарантованої ціни на цукрові буряки доцільно тісно пов'язувати з встановленням квот на виробництво цукру і відповідно з регулюванням обсягів виробництва цукрових буряків.

Основними факторами, що негативно впливають на загальну ефективність маркетингової діяльності щодо забезпечення конкурентоспроможності, такі [6, С. 294-295]:

- відсутність планування щодо врахування реальних потреб ринку й індивідуальних споживчих пріоритетів покупців продукції підприємства;
- нерозвиненість методологічних основ щодо організації, реалізації, впровадження та визначення ефективності маркетингової діяльності щодо забезпечення конкурентоспроможності, що призводить до зниження рівня підготовки і кваліфікації керівників та персоналу відділів збуту;
- відсутність в управлінській системі навичок сприйняття, швидкого та адекватного реагування на динамічні зміни в поведінці конкурентів на ринку;
- стереотипність підходів до прийняття маркетингових рішень, яка проявляється в небажанні та невмінні керівника вибрати правильний метод вирішення завдання щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємства, що призводить до роботи підприємства без конкретного орієнтуру;
- неузгодженість управлінських рішень щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємства відносно їх змісту та періоду часу, тому що їх розробка є прерогативою різних служб і робітників у межах одного підприємства;
- невизначеність щодо можливостей використання конкретних ресурсів, що передбачає складність точного визначення витрат різних ресурсів на проведення маркетингових заходів щодо забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Маркетингове забезпечення конкурентоспроможності передбачає використання інструментів маркетингу, способів їх поєднання, діючої маркетингової концепції та стратегії. Остання включає маркетингові комунікації, логістику товаропросування, інвестиційно-інноваційне проектування, фінансово-кредитне забезпечення діяльності підприємств, систему менеджменту, державне регулювання і оподаткування тощо. Ці складові забезпечуть визначення основних напрямів зміцнення конкурентних позицій окремих підприємств та цілих галузей в країні.

Список використаних джерел

1. Дудяк Р. П. Маркетингове забезпечення конкурентоспроможності підприємств у формуванні їх збутової політики / Р. П. Дудяк, С. Я. Бугіль, О. Р. Дудяк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 649 : Логістика. – С. 268–275.
2. Уманська В. Г. Розвиток бурякоцукрового підкомплексу АПК України: моногр. / В. Г. Уманська. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – 208 с.
3. Никишкин В. В. Маркетинговый мониторинг как система повышения конкурентоспособности предприятия / В. В. Никишкин, М. С. Мазов // Вестник Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова. – 2013. – № 9(63). – С. 96-110.
4. Макаренко Н. О. Перспективні напрямки забезпечення конкурентоспроможності підприємств на основі оцінки ефективності маркетингової діяльності / Н. О. Макаренко, О. М. Селезень // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №10. – С. 415-420.
5. Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру [Електронний ресурс] : закон України від 17.06.1999 № 758-XIV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/758-14>.
6. Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств : колективна монографія : у 4-х т. / За ред. О. А. Паршиної. – Дніпропетровськ : Герда, 2013. – Т. 4. – 319 с.

References

1. Dudiak R. P., Buhil S. Ya., Dudiak O. R. (2009) Marketing support for the competitiveness of enterprises in the formation of their marketing policies. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhniky"*, 649, 268–275.
2. Umanska V. G. (2012) Development of beet-sugar subcomplex of agrarian and industrial complex of Ukraine. *Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho*, 208.
3. Nikishkin V. V., Mazov M. S. (2013) Marketing monitoring as a system for increasing the competitiveness of the enterprise. *Vestnyk Rossyiskoho ekonomycheskoho unyversiteta im. H. V. Plekhanova*, 9(63), 96-110.
4. Makarenko N. O., Selezen O. M. (2016) Perspective directions of ensuring the competitiveness of enterprises on the basis of evaluation of the effectiveness of marketing activities. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 10, 415-420.
5. On state regulation of sugar production and sale [Electronic resource] *Law of Ukraine dated 17.06.1999 № 758-XIV*. - Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/758-14>.
6. Parshyna O. A. (2013) heoretical and Applied Aspects of Increasing the Competitiveness of Enterprises. *Dnipropetrovsk : Herda*, 4, 319.

BUTKO Nataliia Valeriivna,

PhD (in Economics), senior teacher
of the Department of Economics of Enterprise,
Accounting and Audit, Cherkasy National University
named after Bohdan Khmelnytskyi

UMANSKA Victoriia Grygorivna,

PhD (in Economics), Associate Professor, Assistant professor
of the Department of Economics of Enterprise,
Accounting and Audit,
Cherkasy National University
named after Bohdan Khmelnytskyi

MARKETING SUPPLY OF COMPETITIVENESS OF SUGARBUARDS PRODUCTION

Abstract. Introduction. Each enterprise in the process of economic activity is a participant in the competition for the consumer (buyer). Therefore, one of the important elements for an enterprise is the definition of a mechanism for ensuring competitiveness and developing a marketing strategy for the enterprise. This is its main purpose of activity.

Purpose. A profound analysis of marketing support of competitiveness and determination of the main factors of marketing strategy of enterprises of the sugar-beet subcomplex.

Methods. Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, social and qualitative research methods, analytical – statistical method.

Results. Competitiveness of production is characterized by a set of indicators of the functioning of industries and activities of enterprises. They determine their sustainable development. Existing methodological approaches assess the competitiveness of an enterprise through the competitiveness of its products in the market.

In a regulated sugar market, marketing is the real form of competitive struggle. It is an important link in the sugar-sub-complex management system. The formation of marketing monitoring contributes to solving the problem of development of sugar-beet production.

The components of the marketing strategy to ensure the competitiveness of production are considered. It contributes to strengthening the competitive position of individual enterprises and entire industries in the country. The main factors that negatively influence the overall effectiveness of marketing activities in terms of ensuring competitiveness are highlighted.

Originality. *The main components of the marketing strategy of ensuring the competitiveness of sugar beet production enterprises are offered.*

Conclusion. *Marketing competitiveness requires the use of marketing tools, how to combine them, an active marketing concept and strategy to strengthen the competitive position of the company and its products.*

Key words: *marketing, enterprise competitiveness, sugar-beet production, marketing monitoring, marketing strategy.*

Одержано редакцією: 22.08.2017
Прийнято до публікації: 29.08.2017

УДК 332.012

ГРІДНЄВ Микола Анатолійович,
перший заступник начальника
Головного управління ДФС у Черкаській області,
м.Черкаси, Україна

НАУКОВІ НАПРЯМИ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ, ЇХ РОЛЬ У КЛАСТЕРОУТВОРЕННІ ТА ГАРМОНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

В статті висвітлено сутність економічних інтересів та особливості їх формування у сучасній економічній системі. Сформульовано визначення економічних інтересів, зазначено, що їх дієвість забезпечується двома основними характеристиками: масовістю та єдиновекторністю. Обґрунтовано розгалуженість економічних інтересів як управлінського інструменту в процесі кластероутворення. Економічні інтереси як інструмент управління гармонізацією регіонального розвитку подано у вигляді розгалуженої схеми, що дає можливість висвітлити їх роль і місце у гармонізації регіонального розвитку.

Ключові слова: *економічний інтерес, масовість економічних інтересів, єдиновекторність економічних інтересів, кластер, кластероутворення, економічний простір, складна система, регіональний розвиток, механізм управління.*

Постановка проблеми. Інтерес є складною трансформаційною категорією, роль якої в сучасній економічній системі складно переоцінити. Розвиток економічних інтересів є стимулюючим чинником для економічних змін, розвитку ринків, виникнення нових виробництв, секторів економіки. Інтерес є основою для формування потреб населення, підприємств, держави та інших складових ринкових відносин. Завдяки інтересам та їх трансформаціям розвиваються технології, впроваджуються інновації, стимулюється науково-технічний прогрес, змінюється структура і зв'язки на ринку. Інтерес стоїть в основі здійснення вибору та прийняття рішень.

З точки зору ринку економічні інтереси визначають вектор виробництва, розвитку галузей, спрямування зв'язків та є їх стимулюючою силою. Наукове підґрунтя інтересів різняться у кожній науці, але узагальнюючи вже наявні визначення щодо цього терміну і враховуючи результати існуючих досліджень все ще існує необхідність визначення економічного інтересу в сучасній економічній системі та його ролі у гармонізації регіонального розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Наукові дослідження економічних інтересів, їх поєднання, особливості формування та реалізації є предметом досліджень таких

вітчизняних та зарубіжних вчених: Л. Абалкіна, Б. Гершкович, П. Єщенко, Я. Кронрод, В. Кулікова, Б. Ракитського, І. Саяпіна, М. Черковець [1,2]. Значимість економічних інтересів у житті суспільства досліджувалася у наукових працях всесвітньо відомих економістів: І. Бентама, Дж. Бюкенена, Л. Вальраса, Т. Веблена, Дж. Кейнса, Ф. Ліста, К. Маркса, А. Маршалла, К. Менгера, А. Монкретьєна, Д. Корта, М. Олсона, М. Портера, Д. Рікардо, Г. Саймона, Е. де Сото, Й. Шумпетера [3]. Проблематика формування, розвитку та обґрунтування економічних інтересів ще не досліджена повністю, але закладені в ній визначальні положення використані у наукових розробках парадигми трансформаційних перетворень національної економіки та їх суперечностей (В. Базилевич, В. Бодров, О. Гаврилюк, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, В. Василенко, Н. Прямухіна, І. Радіонова, А. Чухно та інші визнані вітчизняні вчені) [4, 5, 6].

Мета та завдання дослідження: окреслити наукову сутність економічних інтересів, їх роль у кластероутворенні та гармонізації економічного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Складність і комплексність економічних інтересів у значній мірі підсилюється особливостями сучасної економічної системи у період її трансформацій. Зміна класичних умов перебігу економічних процесів змінює як самі інтереси, так і складові системи, пов'язані з ними. Узагальнюючи вже наявні визначення економічного інтересу та враховуючи результати існуючих досліджень сформулюємо визначення економічного інтересу в економічній системі.

Економічний інтерес – це складова економічних відносин, що втілює мотиви індивіду чи їх сукупності, що за умов єдиновекторності являє собою відкриту динамічну стимулюючу силу, яка лежить в основі прийняття колективних (як на рівні підприємства, так і на рівні галузі, ринку, регіону, країни) рішень.

Економічні інтереси, які нерозривно пов'язані з економічними потребами, є їхнім наслідком (або навпаки) являють собою складну систему переплетених мотивів і прийнятих рішень у певному часовому проміжку, який відповідає конкретному розвитку економічної системи.

Особливо важливими економічні інтереси є для регіонів, оскільки при трансформації індивідуальних інтересів у колективні здійснюється формування основ для вибору напряму економічного розвитку території. Узгодження економічних інтересів, їх поєднання в певний період в межах підприємства, галузі, ринку є передумовою для розвитку регіональної стратегії економічного розвитку, вектору трансформаційних зрушень, міжрегіонального співробітництва.

Актуальність дослідження економічних інтересів висока завдяки їх основним властивостям: мінливості, впливу суб'єктивних чинників, здатності до швидкої зміни (причому інколи радикальної), компромісності та ін. З іншого боку, актуальність підкріплюється роллю економічних інтересів у розвитку регіонів, відносин і зв'язків між елементами економічної системи, суб'єктів ринкових відносин.

Вітчизняна специфіка регіонального економічного та ринкового розвитку має тенденції до зміни пріоритетів та векторів формування економічних інтересів. Зміни їх суті та структури характерні у період трансформаційних перетворень та непередбачуваного розвитку економічної ситуації.

Погляди сучасних теоретиків, які підкреслюють об'єктивний характер економічних інтересів, за своїм методологічним спрямуванням можна звести до кількох напрямів:

- гносеологічний (теоретико-пізнавальний), коли розглядається сутність, структура, субординація економічних інтересів;
- теоретико-прагматичний, пов'язаний із розробкою проблеми рушійних сил, аналізом інтересів у зв'язку з потребами, стимулами та зацікавленістю;
- управлінсько-мотиваційний, який дає можливість характеризувати вплив трудової мотивації на поведінку суб'єктів господарювання, орієнтуючи їх на досягнення якомога високого доходу;

- мотиваційно-поведінковий, що розкриває механізми активізації людського чинника, а також залежність між розмірами винагороди та співвідношенням мотивів і стимулів;
- системно-трансформаційний, завдяки якому визначається місце та роль економічних інтересів в умовах переходу до ринкової моделі “змішаної” економіки;
- структурно-функціональний підхід – дозволяє розглядати економічні інтереси у абстрактному вигляді з позицій аналізу за рівнями [4, с.10].

Зазначені підходи, які доповнюють та виходять один з одного, висвітлюють різнобічні властивості, прояви та характеристики економічних інтересів, але в межах нашого дослідження зосередимося на системно-трансформаційному підході, який з огляду на глобалізацію та прискорену інтеграцію у ринкових процесах є пріоритетним та який доцільно корегувати у напрямку комплексності, відкритості та взаємовпливовості різних категорій інтересів. Важливість представляє зв'язок економічних інтересів та процесів розвитку територій.

Економічні інтереси безпосередньо пов'язані з економічним розвитком регіону та здатні створювати передумови, визначати напрями та формувати його перспективи. Дієвість економічних інтересів, їх результативність, тобто те, що безпосередньо втілюється у конкретних кроках щодо їх реалізації визначається двома обов'язковими умовами впливовості (потужності) економічних інтересів на розвиток економіки у регіоні у визначений період часу:

- 1) єдиний вектор;
- 2) сукупність (масовість).

На цій основі сформулюємо *правило впливовості: для здійснення впливу на економіку регіону у визначений проміжок часу сукупний економічний інтерес його складових повинен мати єдиний вектор.*

Відчутний вплив на економіку ми визначаємо як такий, що здатний впливати на трансформації економіки регіону та корегувати їх напрям і, разом із цим, не допускати (зменшувати) негативні екстремуми циклічних економічних коливань.

Економічні інтереси являють собою основу для гармонійного розвитку економіки регіону. Гармонійний розвиток з економічної точки зору – це забезпечення ефективного функціонування комплексу основних галузей регіону. Обґрунтуємо це твердження. Кластери як передова форма співробітництва учасників економічних відносин, є наслідком високо конкурентних ринкових відносин та частиною гармонійного розвитку регіональної економіки. Відповідно, економічні інтереси кластероутворення є такими, що сприяють її розвитку. Про це свідчать особливості розвитку економіки на основі активної кластерної політики у розвинених країнах світу (США, Японії) та пострадянських країнах (Польщі, Чехії, Румунії, Угорщині) [7, 8, 9].

Розглянемо місце економічних інтересів у гармонізації регіонального розвитку (рис. 1).

Зв'язок економічних інтересів і потреб є очевидним і двостороннім. Потреби та інтереси – це трансформовані один в одного мотиви індивіду чи суб'єкта економічної діяльності. При чому така трансформація може бути як прямою так і зворотною. Ні той ні інший стан мотиву не означає прийняття рішення, на якому врешті решт ґрунтується утворення кластеру. Прийняття рішення – це складний і тривалий процес, який ґрунтується на усебічному аналізі різних аспектів та чинників впливу з точки зору максимальної реалізації інтересів та задоволення потреб.

Гармонійний регіональний розвиток, який є ефективним поєднанням інтересів у основних сферах суспільного життя (соціальної, економічної, політичної та ін.) може бути як наслідком втілення економічних інтересів кластеризації, так і їх мотивом. Перший шлях, який, по-суті, був складовою довгострокового планування за часів Радянської України довів свою ринкову неспроможність, поступившись місцем програмно-цільовому та стратегічному плануванню, прогнозуванню та управлінню.

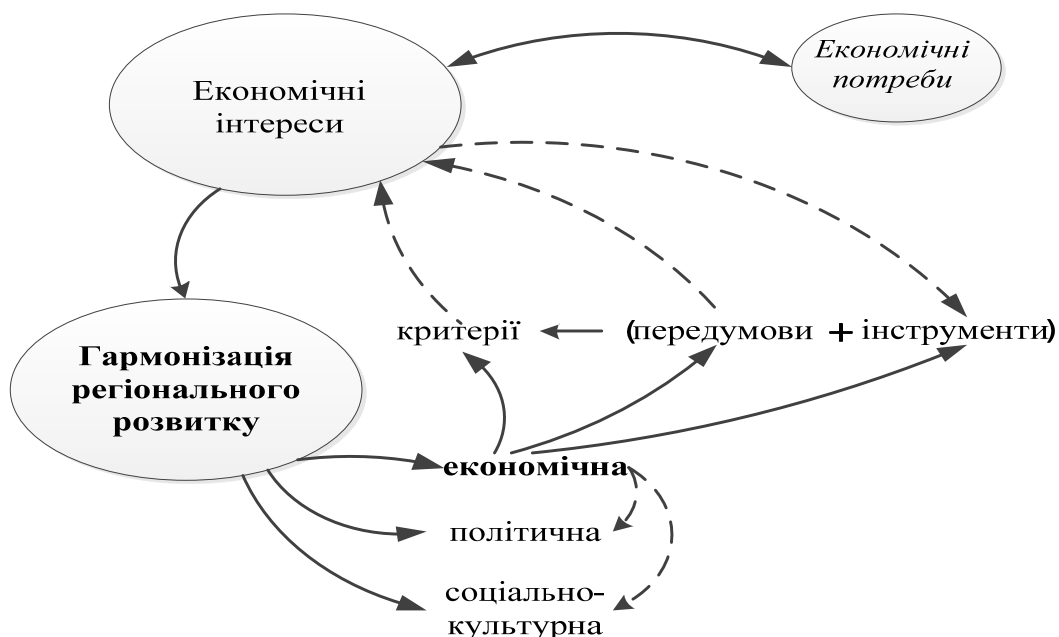

Рис. 1. Місце економічних інтересів у гармонізації регіонального розвитку
*Розробив автор

Нині, в рамках світової співдружності, економічної відкритості та формуванні міжрегіонального економічного простору актуальним є застосування управлінських підходів, що ґрунтуються на визначенні мотиву (стратегічної мети), на якій ґрунтуються усі інші прийняті рішення. Цей шлях ми визначаємо як перспективний та обґрунтований з точки зору сучасної науки для досягнення гармонійного розвитку території через прийняття відповідних економічних, зокрема кластерних рішень.

Серед виділених нами видів гармонізації регіонального розвитку, найважливішим вважаємо економічний, як основу (хоча, з огляду на окремі історичні події, не завжди) для інших, умовно виділених нами складових гармонійного розвитку. Виходимо з того, що економічний розвиток і матеріальна складова здатна сприяти соціальній та політичній стабільності регіону та держави. Кожен вид гармонізації визначається критеріями, які, у свою чергу, залежать від передумов розвитку, які значною мірою визначають інструменти управління. Економічні інтереси як елемент управління гармонізацією регіонального розвитку подано на рис. 2.

Економічний інтерес є стимулюючою силою на усіх етапах управлінського процесу. Тому важливо підтримувати стимулювальну силу економічного інтересу в межах такого діапазону, який не дозволяє змінити вибраний раніше вектор трансформаційних змін. Тобто, інтерес кластероутворення не буде результативним і кластер не буде створено, якщо на усіх етапах управлінського процесу не підтримувати його на такому рівні, який буде продовжувати виконання поставлених завдань. Слід враховувати, що інтерес – це дуже гнучке і мінливе поняття, мотив може бути втілений і у іншому виді інтересів, а також інтересів, як і способів задоволення потреб, може бути велика кількість. Тому інтерес кластероутворення для того, щоб виступати елементом управління, повинен мати такі незмінні (у період від формування інтересу і до отримання результатів від його реалізації) такі характеристики:

- 1) обґрунтовану в часі і розмірі фінансову вигоду для учасників кластеру;
- 2) обґрунтовані і адекватні фінансовій ситуації витрати на впровадження проекту;
- 3) чітко визначені привілеї, що їх отримують учасники в разі схвалення проекту (положення на ринку, нові можливості, конкурентні позиції тощо);
- 4) передбачення основних видів ризиків та можливість їх уникнення (мінімізації);
- 5) сприяння місцевих владних структур (як політична, так і інвестиційна);
- 6) інші характеристики.

Рис. 2. Економічні інтереси як інструмент управління гармонізацією регіонального розвитку

* Розробив автор

Інтерес кластероутворення має підтверджуватися відповідним позитивним зарубіжним досвідом як у частині кінцевого результату (фінансова та інші види вигоди) так і щодо складових механізму реалізації. Учасники мають чітко розуміти які цілі є пріоритетними, які другорядними. Успішним буде тільки той проект, основна маса цілей учасників якого співпадуть за своїми пріоритетами.

На цьому етапі важливою складовою інтересу як елементу управління є усвідомлення усіма зацікавленими у кластероутворенні дії і наслідків закону, сформульованого Амдалом [10] для складної інформаційної системи та який, з огляду на поведінку складових елементів у кластері, їх взаємозв'язок і взаємозалежність вважаємо за доцільне інтерпретувати таким чином: *продуктивність системи, яка складається із взаємопов'язаних між собою елементів, в цілому визначається найменш непродуктивним її елементом*. Міждисциплінарні підходи, які нині з успіхом застосовуються науковцями до процесів і явищ, що мають місце у економічній системі [11] дають підстави для їх використання також і для кластерних утворень, оскільки їх ефективність підтверджується практикою та історичними економічними прикладами.

З наведеного вище закону важливим є такий наслідок: *продуктивність системи, що складається з взаємопов'язаних між собою елементів буде максимальною, якщо усі елементи мають однакові максимальні продуктивності*.

І вищезазначений закон, і його наслідок накладає ще одну умову, яка має виконуватися для успішного функціонування кластеру. Саме вона є найбільш складною, оскільки відповідальність за продуктивність окремої складової часто не залежить від інших учасників кластеру окрім неї самої. Тобто максимальна продуктивність кожного з учасників прямо не означає успішність усього кластеру і результат (позитивний чи негативний) визначається найбільш слабкою складовою кластерного утворення. Отримуємо розгалуженість інтересів кластероутворення як управлінського інструменту для досягнення гармонізації регіонального економічного розвитку (рис. 3).

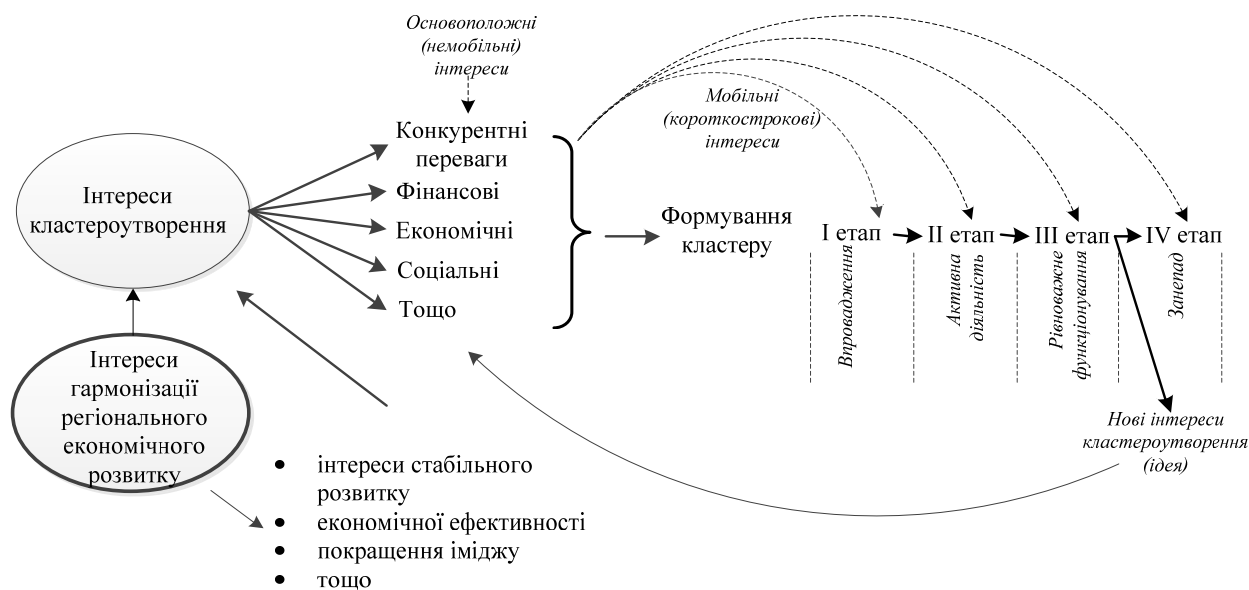

Рис. 3. Розгалуженість економічних інтересів як управлінського інструменту у процесі кластероутворення
* Розробив автор

Як видно з рисунку, економічні інтереси у механізмі управління складаються з двох основних груп: основоположні (базові або немобільні) та короткострокові (мобільні або змінні) інтереси. Як інструмент управління важіль інтересів складається з основних мотивів та їх постійного підсилення через мобільні інтереси. Базові або немобільні інтереси є основною рушійною силою для прийняття першого рішення щодо кластероутворення, вони ж є спонукальною силою управлінського механізму. В процесі функціонування кластеру активізується друга група економічних інтересів, призначенням яких є підтримка мотиваційної складової основної групи інтересів. Вона має бути активною на усіх етапах функціонування кластеру, але стимулююча сила короткострокових інтересів має зростати в міру наближення кластеру до третьої і четвертої стадії його життєвого циклу. Ці стадії (або етапи життєвого циклу) кластеру відображають загально відомі точки переломної активності будь-якого економічного суб'єкта, зокрема кластеру. В певний момент свого життєвого циклу, на етапі стабільного функціонування, активність кластеру почне знижуватись. Для того, щоб кластер продовжував функціонувати стимулююча сила економічних інтересів має зростати поряд із розширенням їх кількості і різноманітності. Така залежність є обернено пропорційною: чим швидше кластер наближається до занепаду, тим активніше має розвиватися група підтримуючих його (і не тільки) інтересів. Таке тривимірне розширення сформує групу нових (чи оновлених) інтересів мобільної групи, які на етапі занепаду кластеру дозволять скорегувати (чи змінити) напрямок його діяльності і ефективно використати наявні можливості і ресурси.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Викладені вище положення є підставою для формування таких висновків:

- 1) для активної орієнтації регіональної економіки на кластероутворення необхідними є дослідження економічних інтересів, їх особливостей та характеристик у сучасній трансформаційній економічній системі;
- 2) стратегічні цілі, такі як гармонізація регіонального розвитку, мають бути обґрунтовані прозорими проектами та простими аргументами для того, щоб інтереси учасників були масовими і мали єдиний напрямок;

- 3) обґрунтування є рушійною силою інтересів, так само як оцінка ризиків та ймовірність їх настання. Для реалізації цілей кластероутворення слід особливу увагу приділити вивченню потужності учасників та оцінці гальмівних чинників;
- 4) як елемент управління, економічні інтереси є дуже мінливою категорією, тому на всіх управлінських етапах необхідно формувати підкріплюючі та нові інтереси (мотиви) для стимулювання учасників до реалізації поставленої цілі.

Список використаних джерел

1. Абалкин Л. И. Новый тип экономического мышления / Л. И. Абалкин. – М. – «Экономика», 1987. – 214 с.
2. Ещенко П. С. Куда движется глобальная экономика в XXI веке / П. С. Семенко, Г. К. Арсенко. – К. – Знання України, 2012. – 479 с.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. – Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Ковальчук С. С. Формування і реалізація національних економічних інтересів у транзитивній економіці : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. – Київ. – 2006. – 26 с.
5. Василенко В. Н. Архітектура регіонального економічного простору : монографія / В. Н. Василенко / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк. – ТОВ Південний «Схід, Лтд», 2006. – 311 с.
6. Прямухіна Н. В. Проблеми та перспективи розвитку регіонального ринкового простору в умовах трансформації: монографія / Н. В. Прямухіна. – Київ: «Виробництво Ліра-К», 2015. – 332 с.
7. Бойко Л. І. Управління розвитком кластерних утворень в аграрній сфері : автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня к-та. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)» / Л.І. Бойко. – Херсон, 2010. – 22 с.
8. Мигранян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров в странах с переходной экономикой / А.А. Мигранян // Вопросы теории и практики управления. – 2011. – №8. – С.17.
9. Прямухіна Н.В. Роль фінансових ресурсів регіонів для розвитку економічної системи держави / Н.В. Прямухіна // Матеріали за 9-а міжнародна научна практична конференція, «Бъдещите изследвания». – 17 - 25 февруари 2013 Том 8. – Икономики. София. «Бял ГРАД-БГ» ООД. – 80 с. – С. 27-32
10. Amdahl G. (April 1967) «The validity of the single processor approach to achieving large-scale computing capabilities». In *Proceedings of AFIPS Spring Joint Computer Conference*. – Atlantic City. – N.J., AFIPS Press, 483-85.
11. Міждисциплінарні теорії у інтерпретації процесів трансформаційної економічної системи та прогнозуванні її розвитку : монографія / Н.В. Прямухіна і др. Трансформаційні перетворення економічних систем: виклики сучасності. Колективна монографія. – Кондор, 2017. – 289 с. – С. 44-61.

References

1. Abalkyn L.Y (1987) A new type of economic thinking. *M.: "Ekonomy'ka"*, 214.
2. Eshhenko P.C., Arsenko G.K. (2012) Where the global economy moves in the 21st century. *K.: Znannya Ukrainy*, 479.
3. Shumpeter J. (1982) The theory of economic development. *M.: Progress*, 455.
4. Kovalchuk S.S. (2006) Formation and realization of national economic interests in a transitive economy. *Kyiv*, 26.
5. Vasylenko V.N. (2006) Architecture of the regional economic space. *Doneczk: TOV Pivdenny «Shid, Ltd»*, 311.
6. Pryamuhina N.V. (2015) Problems and prospects of development of regional market space in the conditions of transformation. *Kyiv: „Vyrobnyctvo Lira-K”*, 332.
7. Bojko L.I. (2010) Management of the development of cluster entities in the agrarian sphere. *Kherson*, 22.
8. Mygranyan A.A. (2011) Theoretical aspects of formation of competitive clusters in countries with transition economics. *Voprosi teoryu i praktyku upravleny`ya*, 8, 17.
9. Pryamuhina N.V. (2013) The role of financial resources of regions for the development of the economic system of the state. *Bedeshhy`te y`zsledvany`ya, 17 - 25 february`Y`konomy`ky`. Sofy`ya. «Byal GRAD-BG» OOD*, 27-32
10. Amdahl G. (1967) The validity of the single processor approach to achieving large-scale computing capabilities. *Proceedings of AFIPS Spring Joint Computer Conference, Atlantic City, N.J., AFIPS Press*, 483-85.
11. Pryamuhina N.V. and others (2017) Interdisciplinary theories in the interpretation of processes of the transformational economic system and forecasting its development. *Transformacijni peretvorennya ekonomichnyh system: vyklyky suchasnosti. Kondor*, 289.

GRINDNEV Mykola Anatolijovych

First Deputy Chief

DFS General Directorate in Cherkassy Oblast

SCIENTIFIC DIRECTIONS OF ECONOMIC INTERESTS, THEIR ROLE IN CLASSIFICATION AND HARMONIZATION OF REGIONAL DEVELOPMENT

Abstract. Introduction. *Interest is a complex transformational category, whose role in the modern economic system is difficult to overestimate. The development of economic interests is a stimulating factor for economic change, the development of markets, the emergence of new industries, sectors of the economy. Interest is the basis for the formation of the needs of the population, enterprises, the state and other components of market relations. Due to interests and their transformations, technologies are being developed, innovations are introduced, scientific and technological progress is stimulated, and the structure and connections in the market are changing. Interest is at the heart of choice and decision making.*

The purpose of the article is to outline the scientific essence of economic interests, their role in cluster formation and harmonization of economic development.

Methods *used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, scientific abstraction, social and qualitative research methods.*

Results *The internal specificity of regional economic and market development tends to change the priorities and vectors of forming economic interests. Changes in their nature and structure are characteristic of the period of transformational transformations and unpredictable development of the economic situation.*

Economic interests are directly related to the economic development of the region and can create preconditions, identify trends and shape its prospects. Effectiveness of economic interests, their effectiveness, that is, that directly embodied in concrete steps for their realization is determined by two mandatory conditions of influence (power) of economic interests on the development of the economy in the region at a certain period of time: a single vector; totality (mass).

Harmonious regional development, which is an effective combination of interests in the main spheres of social life (social, economic, political, etc.), can be both a consequence of the implementation of the economic interests of clusterization and their motive. Currently, application of managerial approaches based on the definition of the motive (strategic goal), on which all other decisions are based, are relevant. We define this path as perspective and justified from the point of view of modern science in order to achieve the harmonious development of the territory through the adoption of appropriate economic, in particular cluster solutions.

The originality of the article is to formulate a modern definition of the category of economic interests, to specify their properties and characteristics in order to become an effective management tool in the harmonization of regional economic development.

provisions set out in the article are grounds for forming the following conclusions:

1) for the active orientation of the regional economy to cluster formation, studies of economic interests, their features and characteristics in the modern transformational economic system are necessary;

2) strategic objectives, such as harmonization of regional development, must be justified by transparent projects and simple arguments in order to ensure that the interests of the participants are massive and have a single direction;

3) the justification is the driving force of interests, as well as the assessment of risks and the probability of their occurrence. In order to achieve clustering goals, special attention should be paid to studying the power of participants and the evaluation of inhibitory factors;

4) As an element of governance, economic interests are a very volatile category, therefore, at all managerial stages, it is necessary to create supportive and new interests (motives) to encourage participants to achieve their goal.

Conclusion. *The prospect of further research is to substantiate new properties and characteristics of economic interests as a management tool. The selection of mobile and non-mobile groups of economic interests highlights the relevant directions of further research relevant to the current state of the economic system.*

Key words: *economic interest, mass of economic interests, united vector of economic interests, cluster, cluster formation, economic space, complex system, regional development, management mechanism.*

*Одержано редакцією: 22.08.2017
Прийнято до публікації: 29.08.2017*

УДК 332.142.2

ЛЯШЕНКО Павло Андрійович,
аспірант Інституту економіко-правових досліджень
НАН України,
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ ЯК ФОРМА МЕТАСТАБІЛЬНОГО СТАНУ ЙОГО СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Соціальна безпека регіону має складну структуру. Це зумовлено багатьма чинниками, сукупність яких екзогенно й ендогенно формує і трансформує соціальну систему регіону. У свою чергу, соціальна система регіону є багатоаспектною, і тому навіть несуттєві трансформації практично унеможливають стабільність її стану не лише на будь-якому довгостроковому відрізку часу, але і в середньостроковій перспективі. Отже, з одного боку, трансформації соціальної системи регіону зумовлюють наявність її стабільного стану лише у короткостроковій перспективі, формуючи водночас короткостроковий горизонт соціальної безпеки регіону, а з іншого боку – створюють передумови безперервних переходів соціальної системи регіону з одного стабільного стану в інший. Кожен з переходів утворює нову форму метастабільного стану соціальної системи регіону. У такому контексті виникає питання ідентифікації соціальної безпеки регіону, яке у статті висвітлюється крізь призму метастабільного стану його соціальної системи.

Ключові слова: *регіон, соціальна безпека, безпека регіону, соціальна система, соціальна система регіону.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження соціальної безпеки регіону наразі є значно вищою, ніж раніше. Перед усе, це зумовлено зміною якісних параметрів та посиленням інтенсивності впливу багатьох чинників, сукупність яких екзогенно й ендогенно формує і трансформує соціальну систему регіону: суттєвий екзогенний вплив третій рік поспіль спричиняє агресія Кремля проти України, ендогенні трансформаційні впливи мають широкий діапазон проявів – від внутрішньо-міграційних рухів до процесів децентралізації.

Соціальна система регіону є багатоаспектною, і тому навіть несуттєві трансформації практично унеможливають стабільність її стану не лише на будь-якому довгостроковому відрізку часу, але і в середньостроковій перспективі. Отже, з одного боку, трансформації соціальної системи регіону зумовлюють наявність її стабільного стану лише у короткостроковій перспективі, формуючи водночас короткостроковий горизонт соціальної безпеки регіону, а з іншого боку – створюють передумови безперервних переходів соціальної системи регіону з одного стабільного стану в інший. Кожен з переходів утворює нову форму метастабільного стану соціальної системи регіону. У такому контексті виникає питання ідентифікації соціальної безпеки регіону крізь призму метастабільного стану його соціальної системи, яке у сучасних наукових дослідженнях практично не висвітлюється.

Мета статті полягає в оприлюдненні результатів вивчення динаміки статистичних ансамблів економічних параметрів метастабільності соціальної системи регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, дослідження соціальної безпеки регіону набувають дедалі більшої популярності [1-8], проте наукові розвідки щодо взаємозв'язку між соціальною безпекою регіону і метастабільністю соціальної системи регіону можна частково віднайти у політичних, філософських і соціологічних царях науки, тоді як в економічних дослідженнях вони практично не представлені.

Виклад основного матеріалу дослідження спирається на логіку висвітлення розуміння соціальної безпеки як форми метастабільного стану [9] соціальної системи регіону. Під такою формою розуміється флюктуаційний режим досягнення соціальною системою регіону умовної стійкості, який змінюється шляхом переходу в інший стійкіший стан під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників. При цьому параметри соціальної безпеки регіону можуть коливатись в діапазоні «умовна безпека – умовна небезпека».

Головні причини утворення такого феномену криються, з одного боку, в особливостях соціальної системи, під якою у найбільш широкому розумінні розглядається сукупність соціальних явищ і процесів, що перебувають у відносинах і зв'язках між собою і створюють деякий цілісний соціальний об'єкт. Соціальні системи умовно поділяють на три види: соціально-політичні (політичні партії, громадські рухи, урядові угруповання і т. ін.), соціально-культурні (наукові, творчі і т. ін.), соціально-економічні (суспільне виробництво, галузі економіки, організації, підприємства і т. ін.). Відповідно до моделі Вілбера соціальні системи завжди є відкритими і колективними [10]. Можна виділити ряд особливостей, які притаманні будь-якій соціальній системі, у тому числі й регіону: цілісність, відносна завершеність об'єкта і його відносна єдність; наявність внутрішніх зв'язків і зовнішніх зв'язків з іншими об'єктами та системами; структурованість, відносна автономність, самоорганізованість і саморегульованість, багатофункціональність, скерованість на досягнення результату.

З іншого боку, регіон як таксономічна одиниця в межах держави має низку особливостей, найголовнішою серед яких є «прив'язка» до економічної системи. Тому, як правило, розглядається «п'ятикутна» соціально-економічна система регіону, утворена системоутворюючою базою, населенням, системою обслуговуючим комплексом, екологічною підсистемою, й інфраструктурою ринку. При цьому головним системоутворюючим чинником виступає діяльність людей, що, власне, і дає право виокремлювати соціальну систему регіону.

В межах даної статті економічний вимір соціальної безпеки представлено у точковому режимі, а саме шляхом вивчення динаміки статистичних ансамблів економічних параметрів метастабільності соціальної системи регіону. Точковість представлена показником, що характеризує відхилення між доходами витратами населення на 1 особу по регіонах.

Для дослідження використано дані, надані Державною службою статистики України (таблиці «Наявного доходу на одну особу» та «Витрати населення на одну особу»). Визначені відхилення між наявним доходом населення та їх витратами й проаналізовано симетрично: за період у три роки до початку АТО та три роки після початку АТО (2011 – 2016 рр.) (табл. 1, 2, рис. 1.2).

Таблиця 1

Відхилення між наявним доходом та витратами населення
на 1 особу по регіонах, грн¹

Область	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна*	-3241,2	-3355,1	-4736,8	-7775,0	-9167,7	-11745,5
Вінницька	-876,2	-972,1	-2307,2	-6840,3	-7749,1	-9177,5
Волинська	-3627,5	-4352,0	-6143,6	-10482,7	-14164,7	-13682,1
Дніпропетровська	-1669,5	-1467,7	-2767,2	-6778,2	-8369,1	-12747,5

¹ Розраховано автором за даними www.gov.stat.ua

Продовження таблиці 1

Область	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Донецька	384,1	547,0	-1054,2	1060,3	3304,5	-1303,3
Житомирська	-1259,3	-1330,4	-3492,9	-7283,2	-9213,1	-11243,6
Закарпатська	-2832,7	-2799,0	-3686,7	-8120,4	-9568,1	-11403,5
Запорізька	-2281,1	-2112,4	-3094,6	-6317,7	-8196,9	-10866,9
Івано-Франківська	-1992,8	-2489,5	-5069,8	-10528,1	-11067,7	-13312,6
Київська	-2211,1	-1564,4	-5397,4	-10287,7	-17019,7	-17288,4
Кіровоградська	-1778,9	-2491,0	-3244,9	-7375,2	-10068,6	-13313,0
Луганська	552,1	501,2	-1634,3	3449,6	4663,8	-834,5
Львівська	-2772,2	-3369,0	-3667,1	-6782,6	-9608,4	-13018,4
Миколаївська	-2150,2	-2330,4	-3983,3	-8712,3	-10127,5	-13747,2
Одеська	-9643,7	-10816,5	-10417,0	-16905,1	-17370,7	-21327,2
Полтавська	-521,4	-731,4	-1298,0	-5056,4	-7506,9	-9314,7
Рівненська	-2581,9	-2622,0	-3097,0	-6438,8	-8208,3	-11090,9
Сумська	172,0	212,5	-652,8	-4975,2	-5090,8	-8008,0
Тернопільська	-1889,5	-2307,9	-3201,9	-7985,3	-8713,2	-10869,7
Харківська	-7143,3	-8146,1	-9607,8	-15516,2	-19306,4	-23358,1
Херсонська	-2499,5	-3035,7	-3665,6	-10218,7	-11518,2	-14567,5
Хмельницька	-1307,1	-624,9	-966,1	-5593,9	-5560,9	-7988,1
Черкаська	-3187,4	-3768,8	-5149,5	-9246,7	-10853,7	-13639,9
Чернівецька	-3233,8	-3184,7	-3217,7	-8625,1	-9645,0	-11218,9
Чернігівська	-691,4	379,5	-1151,8	-6339,4	-8291,9	-11580,0

* без урахування показників анесованої АРК та тимчасово окупованих ОРДЛО

Таблиця 2

Відхилення між наявним доходом та витратами населення
на 1 особу по регіонах, %²

Область	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна*	-14,9	-13,2	-17,6	-29,0	-29,5	-33,0
Вінницька	-4,6	-4,5	-10,0	-29,2	-26,8	-27,1
Волинська	-21,8	-23,1	-31,0	-52,1	-58,5	-48,3
Дніпропетровська	-6,9	-5,1	-9,1	-21,2	-21,8	-29,3
Донецька	1,5	1,9	-3,4	4,0	16,0	-6,7
Житомирська	-6,7	-6,2	-16,1	-33,0	-34,1	-35,8
Закарпатська	-18,9	-16,3	-20,6	-46,8	-44,1	-45,5
Запорізька	-9,6	-7,8	-10,9	-20,9	-23,1	-25,8
Івано-Франківська	-11,2	-12,4	-24,2	-51,7	-43,0	-44,4
Київська	-9,8	-5,9	-19,7	-36,2	-51,3	-44,1
Кіровоградська	-9,9	-12,1	-15,0	-33,6	-37,8	-43,0
Луганська	2,6	2,1	-6,4	17,4	31,3	-7,0
Львівська	-14,4	-15,3	-15,8	-28,7	-33,4	-38,7
Миколаївська	-10,7	-10,2	-16,7	-37,1	-35,4	-41,4

² Те саме.

Продовження табл.2

Область	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Одеська	-50,4	-48,7	-40,7	-69,7	-55,1	-56,5
Полтавська	-2,5	-3,0	-5,1	-19,3	-24,0	-25,6
Рівненська	-14,9	-13,2	-14,6	-29,6	-31,6	-37,3
Сумська	0,9	0,9	-2,8	-20,8	-17,1	-23,6
Тернопільська	-11,6	-12,4	-16,9	-43,4	-37,4	-40,4
Харківська	-32,8	-32,8	-36,8	-59,1	-61,4	-63,8
Херсонська	-14,2	-15,2	-16,9	-49,3	-42,6	-46,6
Хмельницька	-7,0	-2,9	-4,2	-24,7	-19,5	-24,5
Черкаська	-17,5	-18,2	-23,8	-42,5	-41,4	-44,6
Чернівецька	-20,2	-17,6	-16,6	-46,7	-41,7	-41,8
Чернігівська	-3,6	1,7	-4,9	-27,5	-29,9	-36,5

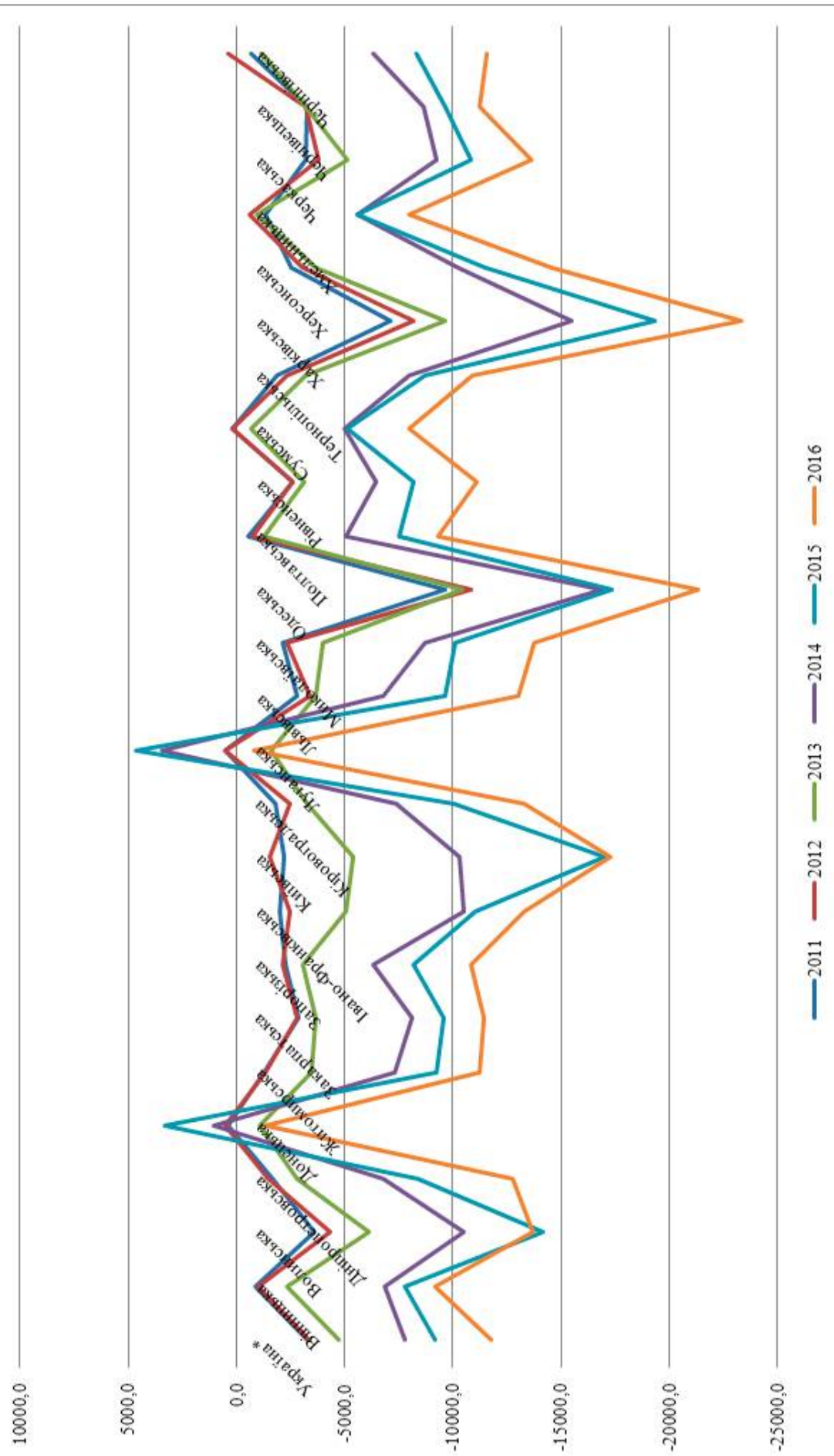
* без урахування показників анесованої АРК та тимчасово окупованих ОРДЛО

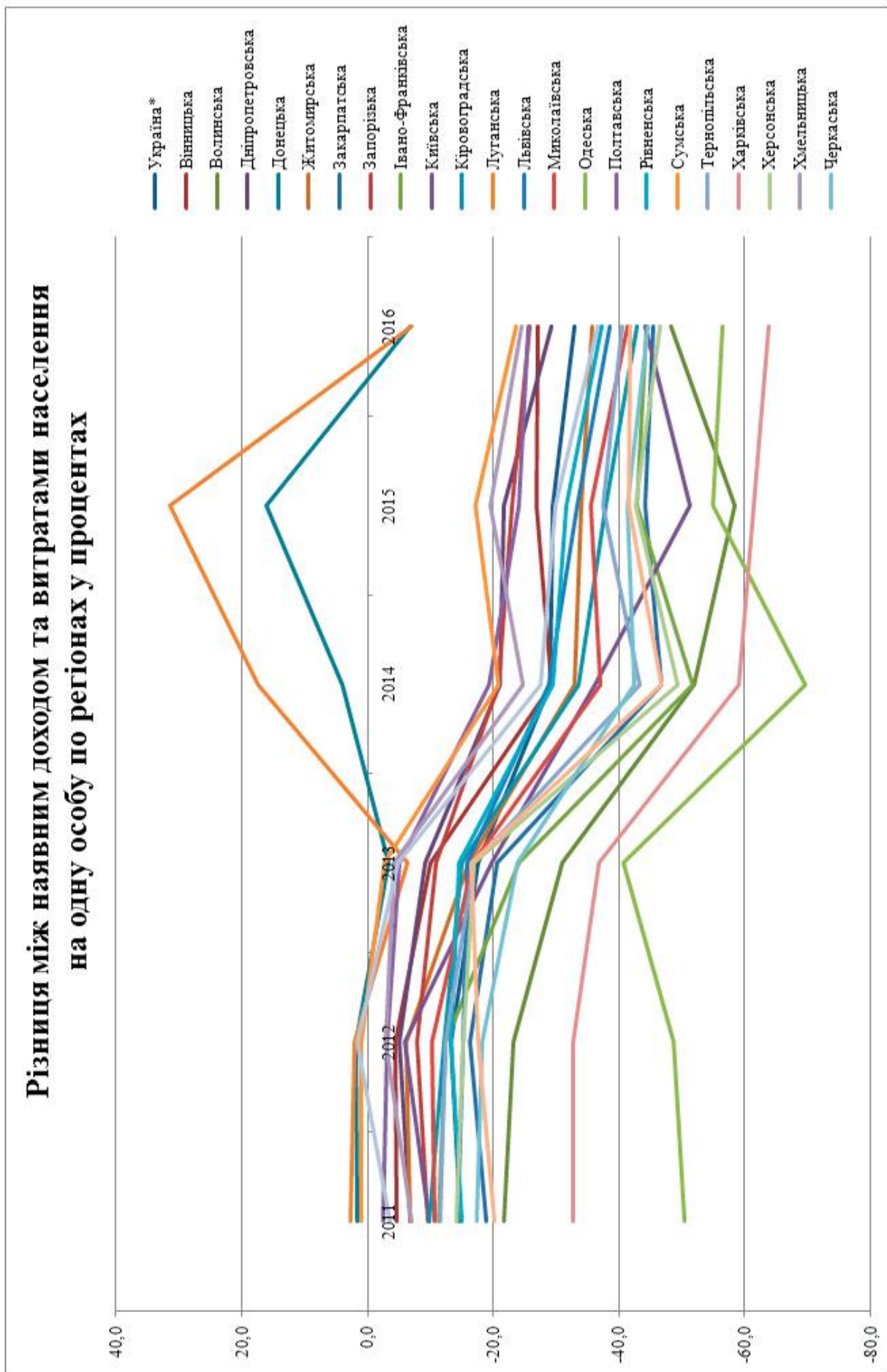
З розрахунків, можна зробити висновок, що до початку АТО найбільші розриви між 2011 та 2013 роками можна спостерігати у Івано-Франківській (різниця у 12,9 одиниць між 2013 та 2011 роками), Київській (різниця у 9,9 одиниць між 2013 та 2011 роками) та Одеській (різниця у 9,7 одиниць між 2013 та 2011 роками) областях. Найменші розриви спостерігаються у Рівненській (різниця у 0,3 одиниці між 2013 та 2011 роками), Чернігівській (різниця у 1,3 одиниці між 2013 та 2011 роками) та Запорізькій (різниця у 1,3 одиниці між 2013 та 2011 роками) областях. Після початку АТО у роках 2014-2016 найбільший розрив спостерігається у Луганській (різниця у 24,4 одиниці між 2016 та 2014 роками), Одеській (різниця у 13,2 одиниці між 2016 та 2014 роками), та Донецькій (різниця у 10,7 одиниць між 2016 та 2014 роками) областях. Найменші розриви: Хмельницька (різниця у 0,2 одиниці між 2016 та 2014 роками), Закарпатська та Вінницька (різниця у 2,1 одиниці між 2016 та 2014 роками) області.

В цілому за період між 2011 та 2016 роками тенденція погіршилася по таким регіонам: Івано-Франківській (різниця у 33,2 одиниці між 2016 та 2011 роками), Кіровоградській (різниця у 33,1 одиниці між 2016 та 2011 роками) та Чернігівській (різниця у 33,0 одиниці між 2016 та 2011 роками). Тенденція залишилася майже не змінною (порівнюючи усі регіони України) у регіонах: Одеська (різниця у 6,1 одиниці між 2016 та 2011 роками), Донецька (різниця у 8,2 одиниці між 2016 та 2011 роками) та Луганська (різниця у 9,6 одиниці між 2016 та 2011 роками). Оскільки Луганський та Донецький регіони не повністю підвладні Україні, тому наступні, після них ідуть Запорізький (різниця у 16,2 одиниці між 2016 та 2011 роками) та Хмельницький (різниця у 17,5 одиниці між 2016 та 2011 роками) регіони. В цілому можна зробити висновок, що за весь досліджуваний проміжок часу що за 2011-2016 роки найбільші коливання відчули Одеський, Луганський та Донецький регіони.

Висновки вивчення динаміки статистичних ансамблів точкових параметрів соціальної системи регіонів України у симетричному (за кількістю досліджуваних періодів) режимі до і після початку АТО свідчать про спадну тенденцію метастабільності соціальної системи регіонів, яка негативно впливає на їх соціальну безпеку, тоді як **перспективи подальших наукових розвідок** мають полягати у побудові параметричної бази соціальної безпеки регіонів внаслідок флуктуацій метастабільності їх соціальних систем.

**Різниця між наявним доходом та витратами населення
на одну особу по регіонах**

Список використаних джерел

1. Грабко Є. В. Забезпечення соціальної безпеки в Україні: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Є. Грабко // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2010. – Вип.2 (4). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10gevura.pdf.
2. Ляш О. І. Сутнісно-типологічні характеристики соціальної безпеки регіону / О.І. Ляш // Економічний часопис-XXI. – 2010. – №9-10. – С. 12 – 16.
3. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір / О. П. Коваль. – К.: НІСД, 2016. – 34 с.
4. Методологія розрахунків показників соціальної безпеки [Електронний ресурс]. – К., 2014. – Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/metodologiya-rozrahunkiv-pokaznykiv-sotsialnoyi-bezpeky/>.
5. Мойсеєнко І. П. Соціальна безпека регіонів України та напрями змін [Електронний ресурс] / І. П. Мойсеєнко, В. М. Корбяк // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – № 1. – 2013. – Режим доступу : <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=1706>.
6. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи їх вирішення / О. Ф. Новікова. – Донецьк : ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.
7. Паламарчук В.М. Економічні перетворення і соціальна безпека : монографія / В. М. Паламарчук. – К.: НІСД, 1996. – 57 с.
8. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти : монографія / В. О. Онищенко, Т. М. Завора, О.В. Чепурний. - Полтава, ПолтНТУ. – 2015. – 274 с.
9. Метастабільний стан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://leksika.com.ua/13751012/ure/metastabilniy_stan.
10. Соціальна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_система.

References

1. Grabko E. V. (2010) Security of Social Security in Ukraine : Regional Aspect [Electronic resource]. *Publichne administruvannya: teoriya ta praktyka*, 4. – Access mode: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/10gevura.pdf.
2. Pyash O. I. (2010) Essential-typological characteristics of the social security of the region. *Ekonomichnyy chasopys-XXI*, 9-10, 12 - 16.
3. Koval O. P. (2016) Social security: the nature and dimension. – K.: NISS, 34.
4. Methodology of calculation of indicators of social security [Electronic resource]. – Access mode: <http://ipzn.org.ua/metodologiya-rozrahunkiv-pokaznykiv-sotsialnoyi-bezpeky/>.
5. Moiseenko I. P., Korbyak V. M. (2013) Social security of the regions of Ukraine and directions of change [Electronic resource] *Elektronne naukove fakhove vydannya «Efektyvna ekonomika»*, 1. – Access mode: <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=1706>.
6. Novikova O. F. (1997) Social security: organizational and economic problems and ways of their solution. – *Donetsk: IEP NAS of Ukraine*, 460.
7. Palamarchuk V. M. (1996) Economic transformation and social security. K.: NISS, 57.
8. Onyshchenko V. O., Zavora T. M., Chepurnyy O. V. (2015) Social security of the region: theoretical and applied aspects. *Poltava, PoltNTU*, 274.
9. Metastable state [Electronic resource]. – Access mode: http://leksika.com.ua/13751012/ure/metastabilniy_stan.
10. Social system [Electronic resource]. – Access mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Social_System.

LYASHENKO Pavlo Andriyovych,

Postgraduate Student, Institute of Economics and Law,
Researches of NAS of Ukraine

**SOCIAL SECURITY OF THE REGION AS A FORM
OF THE METASTABLE STATUS OF ITS SOCIAL SYSTEM**

Abstract. Introduction. *The urgency of the study on social security in the region is currently much higher than before. First of all, this is due to a change in qualitative parameters and an increase in the intensity of the influence of many factors, the totality of which exogenously and endogenously forms and transforms the social system of the region: significant exogenous influence for the third year running prompts Kremlin's aggression against Ukraine; endogenous transformational influences have a wide range of manifestations, migration movements into decentralization processes. In this context, there is a question of identifying the social security of the region through the prism of the metastable state of its social system.*

Purpose. *The purpose of the paper is to publish the results of studying the dynamics of statistical ensembles of economic parameters of the metastability of the social system of the region.*

Methods. *Analysis, synthesis, statistical methods.*

Results. *The social security of the region has a complex structure. This is due to many factors. The combination of such factors exogenously and endogenously forms and transforms the social system of*

the region. The social system of the region is multifaceted, therefore, even insignificant transformations make it impossible to stabilize its state in the long-term and medium-term prospects. On the one hand, the transformation of the social system of the region leads to the presence of its stable state in the short term only and forms the short-term horizon of social security in the region. On the other hand, such transformations create the preconditions for the continuous transition of the social system of the region from one stable state to another. Each of the transitions forms a new form of the metastable state of the social system of the region. In this context, there is the question of identifying the social security of the region, which is covered in the article through the prism of the metastable state of its social system.

Originality. *The region as a taxonomic unit within the state has a number of features, the most important of which is the "binding" to the economic system. Therefore, as a rule, the "pentagonal" socio-economic system of the region, which is formed by the system-building base, population, system-servicing complex, ecological subsystem, and market infrastructure, is considered. At the same time, the main system-creating factor is the activity of people, which, in fact, also gives the right to distinguish the social system of the region.*

Within the limits of this article, the economic dimension of social security is presented in the point mode, namely by studying the dynamics of statistical ensembles of the economic parameters of the metastability of the social system of the region.

Conclusion. *Conclusions of the study of the dynamics of statistical components of the point parameters of the social system of regions of Ukraine in the symmetric (by the number of investigated periods) regime before and after the start of the ATO indicate a declining tendency of metastability of the social system of the regions, which adversely affects their social security, while the prospects for further scientific research should be in constructing a parametric base of social security of regions due to fluctuations in the metastability of their social systems.*

Key words: *region, social security, regional security, social system, social system of the region.*

*Одержано редакцією: 22.08.2017
Прийнято до публікації: 29.08.2017*

УДК 338.48

ЧИРВА Галина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
економіки та соціально-поведінкових наук,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань Україна

МОБІЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ СТИМУЛІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Досліджуються перспективи мобілізації основних грошових коштів в ринковій економіці, основний платоспроможний попит – це кошти населення. Автор доказує, якщо ми хочемо динамічно розвиватися, то нам потрібно перш за все форсувати платоспроможний попит населення, а для цього вся економіка країни повинна повернутися обличчям до людини. Пропонується створити умови для того щоб громадяни України більше заробляли, а саме: через сприяння соціальної політики, завдання якої весь час підштовхувати вгору розмір мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії, весь час збагачуючи показник прожиткового мінімуму, на який орієнтується розмір мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії. Доказується, що такий шлях мобілізації стимулів розвитку особливо актуальний, оскільки у нас просто відсутня свідомо політика підвищення мінімальної заробітної плати

Ключові слова: *соціально-економічна сфера; соціальний стимул економічного росту; соціальне забезпечення; соціальні зобов'язання; соціального податку; економічне зростання; зарплата; пенсія.*

Постановка проблеми. *Проблема мобілізації соціальних стимулів економічного розвитку відноситься до всього контингенту працюючих. На сучасному етапі розвитку*

вітчизняної економіки зазначена проблема в теоретичному та практичному плані розроблена недостатньо, тому виникає актуальніша необхідність вдосконалення самого організаційно-економічного механізму регулювання соціальних стимулів в державній економіці.

З розвитком соціально-економічних відносин виникає потреба переосмислення сутності соціальних стимулів в частині створення умов для належного рівня життя, оскільки вплив соціального забезпечення на поведінку і діяльність людей має різносторонній та комплексний характер. Соціальне забезпечення належить до соціально-економічної сфери життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про важливе значення соціального забезпечення в частині створення умов для належного рівня життя наголошує Р. І. Іванова, яка підкреслює, що вплив цієї галузі економіки і права на поведінку і діяльність людей має різносторонній та комплексний характер. Ця сфера охоплює розподіл життєвих благ [1, с.26].

Аналізуючи зміст поняття, «соціальний захист» А. Гончаров вказує, що на етапі переходу до ринку поняття «соціальне забезпечення», яке використовувалося в радянській економіці, де характеризувало специфічну організаційно-правову форму соціального захисту, що здійснювався безпосередньо державою [2, с.127].

І головна перешкода тут – низька заробітна плата, успадкована від радянського соціалістичного господарства. За даними МВФ, Євростату, національних органів статистики в 2016 році Україна стала країною з найменшою номінальною середньою заробітною платою в європейському регіоні. Щоб по рівню середньої зарплати Україні наздогнати, наприклад, Болгарію – одну з найбідніших країн ЄС, зарплату треба збільшити в два рази.

Низька зарплата неминуче веде до низької продуктивності праці, до низької трудової активності працівників. При наявній у більшості населення заробітній платі не можна нормально існувати в ринковому господарстві. У радянській соціалістичній системі низьку заробітну плату можна було якось пояснити тим, що на додаток до зарплати держава виділяє безкоштовне житло, стягує низьку плату за комунальні послуги, дотує відпустку, надаючи безкоштовні путівки в державні санаторії і будинки відпочинку і тому подібне.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні напрямків мобілізації соціальних стимулів для ефективного економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна стала спадкоємицею великої низки ключових проблем економіки колишнього радянського союзу (власне, катастрофічне падіння економіки і стало найголовнішою причиною його розвалу як держави): низька продуктивність праці, неефективне використання усіх видів ресурсів, вкрай низький техніко-технологічний рівень виробництва, не конкурентоспроможність основних видів продукції, низька частка високотехнологічної продукції, низький рівень оплати праці переважної більшості найманих працівників країни, низька якість життя.

Активізація людської праці, як свідчить історія людства, є головною умовою досягнення позитивних зрушень у добробуті населення і господарчому розвитку країни. Без зростання продуктивності людської праці є неможливим забезпечення конкурентних переваг країни, її сталий економічний розвиток в умовах всеохоплюючої глобалізації. Звичайно, йдеться, передусім, про працю сучасного працівника, що ґрунтується на новітніх знаннях, досягненнях науки і техніки, застосуванні засобів механізації, автоматизації, комп'ютеризації тощо.

Сучасні тенденції в динаміці продуктивності праці в Україні не можуть не хвилювати вчених і менеджерів. В Україні останніми роками зберігається стійка несприятлива тенденція: темпи зростання середньомісячної заробітної плати суттєво випереджають темпи зростання продуктивності праці. Таке явище не можна назвати нормальним, воно повністю суперечить світовій практиці і теоретичним засадам

економіки, адже свідчить про те, що формування механізмів оплати праці в Україні сьогодні реально не залежить від результатів діяльності економіки, керованість в управлінні продуктивністю праці втрачена. Окреслена тенденція, на наш погляд, може мати місце лише як тимчасово допустиме явище, що відбиває необхідність виправити ситуацію у сфері оплати праці, враховуючи велике знецінення вартості робочої сили у 90-ті роки. Сьогодні, в ринкових умовах, з виплачуваної в більшості випадків, передусім в держсекторі, заробітної плати не можна оплачувати житло і комунальні послуги з їх ринкової вартості, не кажучи вже про придбання нового житла, неможливо відкладати кошти на пенсії, страхувати своє життя і здоров'я, повноцінно проводити відпустку. Орієнтуючись на низьку зарплату в держсекторі, багато приватних компаній, передусім акціонерні товариства, теж підтримують низький рівень оплати праці. Тому у нас одна з найнижчих у світі (особливо порівняно з розвиненими країнами світу) доля зарплати в прибутках населення і в собівартості продукції (останнє – незважаючи на низьку продуктивність праці). Розміри середньої зарплати і середнього доходу на душу населення в Україні (мабуть, єдиною з країн) розрізняються мало.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що вирішення згаданої проблеми неможливе лише ринковими регуляторами або лише завдяки державному регулюванню економіки. Зрозуміло, що в ринковій економіці у бюджету держави в принципі не може бути достатніх коштів для дотації житла, комунальних послуг, пенсій, утримання сфери охорони здоров'я, освіти і культури. Тому пенсії виплачуються на жебрацькому рівні – навіть нижче за явно занижений прожитковий мінімум, тоді як в ринкових країнах пенсіонери є найбільш заможною верствою населення, оскільки на протязі майже 40 років вони відкладають гроші на свою пенсію (пенсійні відрахування робить також підприємство, де пенсіонер працював, і держава, якщо пенсіонер перебував на держслужбі). Тому ми маємо найнижче у світі фінансування охорони здоров'я з точки зору витрат на охорону здоров'я у ВВП і, як наслідок, – гірший стан здоров'я нації. Житлове і комунальне господарство, що фінансується коштами держави, фактично розвалюється, використовуючи кошти вкрай марнотратно і неефективно. У спробі залишатися «соціалістичною державою» і майже за усе розраховуватися за рахунок державних коштів, держава бере на себе непомірні соціальні зобов'язання, які систематично не виконує і в принципі виконати не може.

Якщо навіть виконавча влада почне приймати заходи по соціальних реформах із заміни численних пільг населенню грошовими виплатами, що приведе у відповідність соціальні зобов'язання держави і фактичне надання виплат і пільг. Це потребує, звичайно, значних додаткових коштів, які в основному підуть пільговикам, що проживають на селі або в невеликому місті і які не мають можливості скористатися пільгами, наприклад, по проїзду в транспорті, установці телефону та ін., оскільки такими послугами не користувалися. Це, безумовно, важлива справа, до того ж підвищує дохід частини малозабезпечених громадян як мінімум до 20%. Але корінних соціальних проблем країни воно не вирішує.

У Звіті Рахункової палати України за 2016 приділено значну увагу соціальним питанням, які залишаються одними із пріоритетних напрямів контролю за використанням бюджетних коштів. За умов воєнних дій на Сході країни та суттєвого падіння рівня життя населення, усе більшого значення і актуальності набувають питання, пов'язані з умовами життя, реабілітацією та соціальним захистом інвалідів різних видів і категорій, осіб, постраждалих внаслідок проведення антитерористичної операції, сімей загиблих військовослужбовців, малозабезпечених сімей тощо. Загалом за даним напрямом аудиторами Вищого органу фінансового контролю України було виявлено, що з порушенням чинного законодавства використано 154,9 млн грн бюджетних коштів, неефективно – 140,8 млн гривень. Використання коштів державного бюджету, виділених на функціонування всеукраїнських, державних, міжрегіональних центрів професійної

реабілітації інвалідів і державних центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів Міністерством соціальної політики України та Фондом соціального захисту інвалідів у 2015 році здійснювалося на неналежному рівні. Із 118,2 млн грн, використаних реабілітаційними центрами, через неефективні управлінські рішення залучених до цього процесу учасників, відсутність належного контролю Мінсоцполітики як головного розпорядника бюджетних коштів, а також недоліки організаційного характеру 9,4 млн грн використано з порушенням законодавства, 11,9 млн грн – неефективно. На ефективність використання коштів та якість надання реабілітаційних послуг впливали також неузгодженості і прогалини нормативно-правової бази [3].

Отже стан існуючої соціальної сфери в країні знаходиться у протиріччі з корінним завданням підвищення рівня життя населення країни. Але є і інша сторона – економічні наслідки такого пристрою соціальної сфери. Адже усі гроші, які йдуть на соціальну сферу, збирають з підприємств у вигляді дуже високого соціального податку (більше 35% по відношенню до фонду зарплати), тим самим збільшується податкове навантаження на підприємства, зменшується розмір коштів, що направляються підприємством на свій розвиток, ставиться «підніжка» економічному росту. Так що стан існуючої соціальної сфери в країні знаходиться у волаючому протиріччі з корінним завданням підвищення рівня життя населення країни. Але є і інша сторона – економічні наслідки такого устрою соціальної сфери. Адже усі гроші, які йдуть на соціальну сферу, збирають з підприємств у вигляді дуже високого соціального податку (більше 35% по відношенню до фонду зарплати), тим самим збільшується податкове навантаження на підприємства, зменшується розмір ресурсів, які направляються підприємством на свій розвиток, ставиться «підніжка» економічному зростанню.

Крім того, низька заробітна плата не стимулює підприємство підвищувати продуктивність праці. Багатьох малопродуктивних працівників тримають, бо вони обходяться недорого. У свою чергу низька зарплата не стимулює працівників ефективно працювати. Вони вимушені шукати роботу на стороні, займатися сторонніми справами у свій робочий день. Низька зарплата веде до низької продуктивності праці. Створюється порочне коло. І це все при тому, що держава вибивається з сил, несе абсолютно непомірні, небували в ринковій економіці витрати на соціальні цілі. Через це доводиться стягувати високі податки, і доля держави у ВВП дійшла до 37%, що абсолютно неприпустимо для країни, якщо вона хоче розвиватися підвищеними темпами, щоб вибитися в число розвинених країн, підняти рівень життя населення. І чим далі – тим гірше, оскільки соціальні витрати за рахунок коштів держави ростуть швидше за виробництво: старіє населення і швидко ростуть пенсії, доводиться все більше коштів виділяти на освіту і охорону здоров'я, пріоритетні у своєму розвитку галузі. А у міру становлення правової держави державним органам доводиться відповідати по своїх зобов'язаннях. З низької зарплати платять і низькі податки. Тому доля податків населення в загальному зборі податків – найнижча в порівнянні з іншими країнами, та зате найвища доля податків з бізнесу, що закриває йому шлях вперед. У тому числі і через це 40% підприємств і організацій в Україні є збитковими. Бізнес ховається в тінь, відводить капітали за кордон, бо не може, якщо він хоче розвиватися, платити такі високі податки.

Був згаданий показник, що характеризує долю консолідованого бюджету і позабюджетних фондів держави у ВВП, – близько 40%. І це при масовому ухиленні від сплати податків. Якщо ж платити усе по новому Податковому кодексу, то доля держави у ВВП навряд чи буде нижча 55%, що не можна собі представити навіть в найстрашнішому сні, бо це означатиме стагнацію і розвал господарства стосовно сучасної України.

Однозначно ясно, що соціальна сфера потребує невідкладного корінного реформування. І такі реформи давно обговорюються і готуються. Почалася пенсійна реформа з виділенням накопичувальних пенсій. Намічаються реформи у фінансуванні охорони здоров'я і освіти. Проводиться житлово-комунальна реформа. Але усі ці реформи

реалізуються ізольовано одна від одної і не вирішують багатьох корінних завдань розвитку соціальної сфери. Спроби і далі підвищувати розмір пенсій за рахунок підприємств і держави ніколи не дозволять мати гідного рівня пенсій і врешті-решт заведуть держбюджет в безвихідь, особливо при такому низькому пенсійному віці, як в Україні. Тим більше приречена на невдачу спроба продовжувати утримання охорони здоров'я повністю за державний рахунок. Слід розуміти, що спроба продовжувати утримання охорони здоров'я повністю за державний рахунок, приречена на невдачу. Чому?, а тому, що потрібно збільшувати фінансування охорони здоров'я не на відсотки, а в рази. Тільки в цьому випадку ми зможемо радикально скоротити смертність в Україні, вийти на показники охорони здоров'я в інших країнах, збільшити тривалість життя нашого населення. Коштом держави в найближчі 10-15 років це зробити неможливо.

Найгірше справа йде з житлово-комунальною реформою, яка звелася до підвищення квартплати і тарифів за комунальні послуги за рахунок населення. Доля населення в оплаті житлово-комунальних послуг підвищилася, а витрати населення з розрахунку на 1 кв м збільшилися. Такий стан справ приводить, з одного боку, до скорочення платоспроможного попиту населення, у тому числі на вітчизняні товари, і уповільнює наше економічне зростання, а з іншого – викликає масовий соціальний протест населення. І не випадково до протестів закликають колишні впливові на економіку країни політичні сили, які стверджують, що «За підсумками політики, яка проводиться після Майдану, Україна увійшла до числа бідних країн світу, з найнижчими в Європі зарплатами і пенсіями. У цих умовах якоїсь перспективи України як у держави немає. Ситуація вимагає мобілізації патріотично настроєних громадян, щоб кардинально змінити політику держави» [4].

Нагадаємо усім хто робить подібні критичні випадки, що призвели до кризи нашу економіку в першу чергу «попередніки», які «управляли» економікою країни до Майдану, у тому числі і згаданий міністр. Немає заперечень, що до сьогоднішньої економічної кризи хоча і причетна нинішня влада, але її головна причина в розвалі економіки минулим керівництвом країни. Академік НАНУ Геєць В. М. у 2009 році охарактеризував причини розвалу економіки України: «Сучасне економічне положення України особливо виділяє криміналізацію стосунків між державними установами і бізнесом, розподіл між кланами найприбутковіших секторів економіки України, «відірваність» України від світової економіки» [5, с. 5-24].

У «Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки», затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. № 187 зазначається, що «У нашій державі нерозв'язані проблеми накопичувалися десятиріччями. Не підкріплена економічним розвитком «соціалізація» бюджету тільки тимчасово вирішувала завдання покращення добробуту громадян, оскільки вона не базувалася на адекватному збільшенні обсягів виробництва і підвищенні рівня продуктивності праці. При цьому довгий час не проводилися реформи, спрямовані на усунення структурних диспропорцій» [6].

Проте сама система соціальних пільг, непомірний розрив між бідними і багатими, який в Україні майже удвічі вище, ніж в Європі, бідність величезних верств населення, низька зарплата, не стимулююча економічне зростання, – усе це залишалося і знаходилося поза рамками реформування. Нам вбачається, потрібний абсолютно інший підхід – з позицій усієї системи соціальної сфери, де в центр могла б бути поставлена реформа заробітної плати як основного джерела добробуту людей в будь-якому ринковому суспільстві. Усі інші реформи слід «прив'язувати» до окремих етапів реформування оплати праці і проводити спільно. Так, на нашу думку, протягом, скажімо, трьох – п'яти років потрібно підвищити середню зарплату в Україні, приблизно, до 700-800 дол. США в місяць. Таке підвищення заробітної плати можна здійснити у декілька етапів, поєднавши кожен етап з реформами в інших секторах соціальної сфери, а також із змінами в

бюджетній і податковій сфері. Наприклад, при підвищенні оплати праці на 30-40% можна було б перейти на повну оплату житлових і комунальних послуг. Причому в оплату житла включалися б не лише кошти на його утримання, але і певна складова витрачених капітальних вкладень на зведення цього житла.

Інші етапи можна було б, наприклад, поєднати з введенням обов'язкових відрахувань із заробітної плати і інших прибутків на пенсії і страховку по охороні здоров'я. А етап підвищення заробітної плати міг би бути пов'язаний з введенням податку на нерухомість при її ринковій оцінці і встановленні податку не в символічному, а в реальному розмірі, прийнятому в ринкових країнах, тобто близько 1% вартості цієї нерухомості.

У результаті такого реформування ми прийдемо до ринкового рівня і ринкової структури грошових прибутків населення. У зв'язку із збільшенням податків з населення можна буде істотно понизити податки з підприємств і організацій. При цьому наша податкова система стане стійкішою: складатися з податків бізнесу і податків з населення, а ми перестанемо бути країною з найвищими і необґрунтованими податками на бізнес, закриваючи йому шлях до розвитку і штовхаючи в тіньову економіку.

Зрозуміло, відрахування на персональні пенсійні рахунки і охорону здоров'я будуть здійснюватися не лише працюючими зі своїх прибутків, але і підприємствами, на яких вони працюють, і частково – державою з держбюджету, але вже в інших пропорціях.

Що стосується дотацій на житло, то вони будуть збережені у вигляді адресних дотацій для найбідніших, а значить, скоротяться у багато разів. Податковий вантаж підприємств, таким чином, може бути скорочений і за рахунок зниження єдиного соціального податку (наприклад, до 12%), і за рахунок відповідного скорочення інших податків при знятті навантаження з витратної частини бюджету.

І нарешті, важливе питання: як бути з прибутковістю підприємств? Адже в результаті підвищення заробітної плати зросте собівартість, а прибутковість скоротиться. Тим самим виникнуть утруднення у фінансуванні економічного зростання. Тут треба врахувати, що при підвищенні зарплати населення бере на себе новий тягар витрат, та і податки з населення набагато зростуть внаслідок збільшення розміру оплати праці принаймні удвічі, введення нового податку на нерухомість і виходу частини оплати праці і прибутків з тіні, із-за зниження соціального податку. Відповідно скорочуються витрати бюджету і підвищуються його прибутки. А значить, можна буде значно скоротити податки з підприємств і організацій. Тут важливо синхронізувати в часі підвищення зарплати, а значить, збільшення собівартості і скорочення цих податків. Звичайно, у різних підприємств можуть бути різні відхилення в ту і іншу сторону від середніх значень.

Звернемо увагу на головне – підприємства отримають додаткові стимули зростання продуктивності праці. І багато хто з них неодмінно скористається найпростішим шляхом економії витрат – скороченням працівників, яких не вигідно тримати в такому числі з підвищеною вдвічі зарплатою. Проте різко чисельність безробітних може і не вирости, оскільки підвищення зарплати йтиме поетапно і на невелику величину. В той же час держава повинна мати на увазі тенденцію скорочення чисельності і вчасно створити умови для підготовки нових робочих місць. Найлегше це зробити, стимулюючи малий і середній бізнес, який у нас, як відомо, не розвинений.

Цей комплекс соціальних реформ не лише розширить економічну свободу населення, понизить його залежність від державних дотацій, державних пенсій, державної страховки. Людина розпоряджатиметься набагато більшою сумою своїх прибутків. Він стане вільнішим у виборі житла, типу пенсійної страховки, страховки по здоров'ю. У людей з підвищенням оплати праці з'являться потужні стимули заробляти ще більше, бо тепер додатковий заробіток додаватиметься не до його номінальних прибутків, а головним чином до тієї частини, яка залишається за вирахуванням як би обов'язкових платежів. Висока зарплата дасть можливість впровадити і ринковий спосіб життя - "життя у позику",

коли людина живе в квартирі, куплений по іпотеці, їздить в автомобілі, купленому в кредит, що додатково стимулює і платоспроможний попит, і самого працівника більше заробляти і краще жити. Окрім іншого це ослабить закріплення працівника за робочим місцем і підвищить мобільність ринку праці, ступінь свободи переміщення населення.

І останнє – підвищиться стійкість і гарантованість життя у неспокійному ринковому світі, що забезпечуватиметься всезростаючими сумами, які скупчуються на персональних рахунках громадян.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи, зазначимо, що якщо прослідкувати сьгоднішні тенденції державного регулювання соціально-економічного життя суспільства, то ясно проглядається все більший крен держави в сторону регулювання соціальної сфери. Держава за рахунок коштів бюджету забезпечує допомогу нездоленим – інвалідам, безробітним, престарілим – головним чином на адресній основі.

Системною основою впливу держави на розвиток національної економіки є його соціально-економічна політика, яка формується Президентом України, Верховною Радою України та новим Урядом України. Вони закладають основи нової політики, яка багато в чому повинна визначити наш розвиток на перспективу: підйому продуктивних сил держави і підвищення рівня та якості життя населення в регіоні.

Список використаних джерел

1. Иванова Р. И. Провоотношения по социальному обеспечению в СССР: монография / Р. И. Иванова. – М.: Изд.-во МГУ, 1986. – 174 с.
2. Гончаров А. Поняття соціального захисту /А. Гончаров // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 10 (166). – С. 126–128.
3. Звіт Рахункової палати за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16751480/Zvit_RP_2016.pdf.
4. Суслов В. Перспективи у України як у держави немає [Електронний ресурс] / В. Суслов // Газета «Капітал» від 09.01.2017. – Режим доступу: <http://www.capital.ua/ru/publication/82709-viktor-suslov-perspektivy-u-ukrainy-kak-u-gosudarstva-net#ixzz4kH4csD8G>.
5. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної і валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5-24.
6. Про Державну програму активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2013 р. № 187. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-p>.

References

1. Ivanova R.I. (1986) Relationship to social security in the USSR. *M.: Izd.-vo MGU*, 174.
2. Goncharov A. (2009) The concept of social protection. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo*, 10 (166), 126-128.
3. Report of the Accounting Chamber for 2016 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16751480/Zvit_RP_2016.pdf.
4. Suslov V. (2017) There are no prospects for Ukraine as a state [Electronic resource]. *Gazeta «Kapital» ot 09.01.2017*. – Access mode : <http://www.capital.ua/ru/publication/82709-viktor-suslov-perspektivy-u-ukrainy-kak-u-gosudarstva-net#ixzz4kH4csD8G>.
5. Heyets V. (2009) Macroeconomic assessment of monetary and monetary and exchange rate policy of Ukraine before and during the financial crisis. *Ekonomika Ukrainy*, 2, 5-24.
6. About the State Program for the Activation of Economic Development for 2013-2014 (2013) [Electronic resource] : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 27, 187. – Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show / 187-2013-p>.

CHIRVA Galyna Mykolaivna,

PhD (in Pedagogical Sciences),

Associate Professor of the Department of

Economics of Social and Behavioral Sciences,

Uman State Pedagogical University named after Pavlo Ticina

MOBILIZING SOCIAL STIMULATIONS FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstract. Introduction. *With the development of socio-economic relations, there is a need to rethink the essence of social incentives in terms of creating conditions for an adequate standard of living, since the impact of social security on the behaviour and activities of people is multifaceted and complex. Social security belongs to the socio-economic sphere of life.*

Purpose is to identify areas for mobilizing social incentives for effective economic development.

Methods. Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the material.

Results. The prospects of mobilizing the main money in a market economy are studied, and the main solvent demand is the money of the population. The author proves that if we want to develop dynamically, then we first need to accelerate the effective demand of the population, and for this, the entire economy of the country should turn to face the person.

Originality. It is proposed to create conditions for the citizens of Ukraine to earn more, namely: through the promotion of social policy, whose task is to always push the size of minimum wages and minimum pensions, all the time enriching the subsistence minimum, on which the size of the minimum wage and the minimum pension is oriented. It is proved that such a way of mobilizing incentives for development is particularly relevant, since we simply lack a conscious policy of raising the minimum wage.

Conclusion. If we follow today's trends of state regulation of the socio-economic life of society, then the government's increasing role in regulating the social sphere is clearly visible. The state at the expense of the budget provides assistance to the disadvantaged – the disabled, the unemployed, the elderly – mainly on a targeted basis.

Keywords: socio-economic sphere; social stimulus for economic growth; social welfare; social obligations; social tax; economic growth; salary; pension.

Одержано редакцією: 25.08.2017
Прийнято до публікації: 30.08.2017

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АНДРУСЯК Наталія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

BIRCH Nigel, MIO D AMInstKT Research & Development/Knowledge Transfer Director, University of Wolverhampton, West Midlands, England;

БІСВЕЦЬ Анна Василівна, аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

БУТКО Наталія Валеріївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ВОДЯНИК Тетяна Володимирівна, аспірант кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ГРІДНЄВ Микола Анатолійович, перший заступник начальника Головного управління ДФС у Черкаській області, м. Черкаси, Україна;

GURBANOV Natig Huseyn oglu, associate professor, PhD., UNEC, Baku, Republic of Azerbaijan;

ЄФІМЕНКО Надія Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри якості, стандартизації та управління проектами, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ЗАХАРОВ Олександр Іванович, кандидат економічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту менеджменту безпеки, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна;

ЗАЧОСОВА Наталія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ISMAYILZADE Ali Agha Atham oglu, associate professor, PhD., UNEC, Baku, Republic of Azerbaijan;

КОБКО Роман Васильович, аспірант, Національна академія внутрішніх справ України, м. Київ, Україна;

КРАСНОМОВЕЦЬ Вікторія Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

КУЦЕНКО Дмитро Миколайович, магістрант кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ЛАПТЄВ Михайло Сергійович, аспірант кафедри управління фінансово-економічною безпекою, Навчально-науковий інститут менеджменту безпеки, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна;

ЛЯШЕНКО Павло Андрійович, аспірант Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ, Україна;

МЕЛЬНИЧЕНКО Олександр Віталійович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

СІЧОКНО Гліб Борисович, аспірант, кафедра управління фінансово-економічною безпекою, Навчально-науковий інститут менеджменту безпеки, Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна;

УМАНСЬКА Вікторія Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ЧЕРЕВКО Олександр Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна;

ЧИРВА Галина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань Україна;

WOOD Katie, BSc (Hons) PG Cert, Post Grad, SFHEA, IISP, Senior Lecturer, Programme Team Leader for Applied Computing, School of Mathematics and Computer Science, Faculty of Science and Engineering, University of Wolverhampton, West Midlands, England.

ЗМІСТ

Андрусяк Н. О. Стратегія економічного розвитку галузі овочівництва.....	3
Бісвець А. В. Концептуальні підходи до удосконалення механізму нейтралізації загроз економічній безпеці суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу	8
Водяник Т. В. Становлення системи соціально-економічного моніторингу регіонів України.....	12
Gurbanov N. H. oglu, Ismayilzade A. A. A. oglu. Modern problems and prospects of training specialists in security matters	19
Захаров О. І. Концептуальні засади організації приватної детективної діяльності в Україні.....	23
Зачосова Н. В. Рівень економічної свободи як індикатор стану економічної безпеки держави та фактор впливу на забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності.....	30
Кобко Р. В. Методика стрес-тестування страхових компаній як інструмент державного регулювання ринку страхових послуг	45
Красномовець В. А. Основи забезпечення сталого розвитку туризму в регіоні	56
Куценко Д. М. Засади державного регулювання фінансової безпеки країни.....	63
Лаптев М. С. Система управління комплексним забезпеченням економічної безпеки вищого навчального закладу	75
Січиокно Г. Б. Механізм управління фінансовою безпекою промислових підприємств в умовах глобалізації.....	81
Черевко О. В. Науково-методичні підходи до оцінки ефективності інвестиційної діяльності регіонів України.....	91
Wood K., Birch N. Cyber supply chain resilience manufacturing impact on the economic security.....	97
Єфіменко Н. А. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу галузей національної економіки.....	101

Мельниченко О. В. Теоретичні засади державного регулювання обігу електронних грошей в Україні	108
Бутко Н. В., Уманська В. Г. Маркетингове забезпечення конкурентоспроможності цукробурякового виробництва	117
Гріднєв М. А. Наукові напрями економічних інтересів, їх роль у кластероутворенні та гармонізації регіонального розвитку	123
Ляшенко П. А. Соціальна безпека регіону як форма метастабільного стану його соціальної системи.....	131
Чирва Г. М. Мобілізація соціальних стимулів економічного розвитку	138
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	146

CONTENTS

Andrusyak N. O. The strategy of economic development of the vegetation industry	3
Bievets A. V. Conceptual approaches to improving the mechanism of neutralization threats for economic security of subjects of hotel and restaurant business	8
Vodyanyk T. V. Development of the system of socio-economic monitoring of regions of Ukraine	12
Gurbanov N. H. oglu, Ismayilzade A. A. A. oglu. Modern problems and prospects of training specialists in security matters	19
Zakharov O. I. Conceptual foundations of organization of private detective activity in Ukraine	23
Zachosova N. V. Level of economic freedom as an indicator of the state of the state economic security of and as the factor of influence on economic security of business entities.....	30
Kobko R. V. Strategic testing methods of insurance companies as a tool for state regulation of insurance services markets	45
Krasnomovets V. A. Fundamentals sustainable development of tourism in the region.....	56
Kutsenko D. M. The bases of the state regulation of financial security of the state	63
Laptiev M. S. The system of management of comprehensive economic security of a higher educational institution.....	75
Sichyokno G. B. The mechanism of management of financial safety of the industrial enterprises in the conditions of globalisation.....	81
Cherevko O. V. Scientific and methodical approaches to evaluation of efficiency of investment activity of regions of Ukraine	91
Wood K., Birch N. Cyber supply chain resilience manufacturing impact on the economic security.....	97
Yefimenko N. A. Estimation of efficiency of use of resource potential of the national economy	101

Melnychenko O. V. Theoretical principles of the state regulation of electronic money coverage in Ukraine	108
Butko N. V., Umanska V. G. Marketing supply of competitiveness of sugarbeets production.....	117
Grindnev M. A. Scientific directions of economic interests, their role in classification and harmonization of regional development	123
Lyashenko P. A. Social security of the region as a form of the metastable status of its social system.....	131
Chirva G. M. Mobilizing social stimulations for economic development.....	138
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	146

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія економічні науки
№ 2. 2017
(Частина 2)

Відповідальний за випуск
Мігус І.П.

Відповідальний секретар
Зачосова Н.В.

Комп'ютерне верстання
Любченко Л. Г.

Підписано до друку 31.08.2017.
Формат 84x108/16. Папір офсет. Друк офсет. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 15. Обл. вид. арк. 14,8.
Замовлення № 140. Тираж 300 прим.

**Бізнес-інноваційний центр
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького**
18000, Україна, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 205.
тел.: (0472) 32-93-05

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.